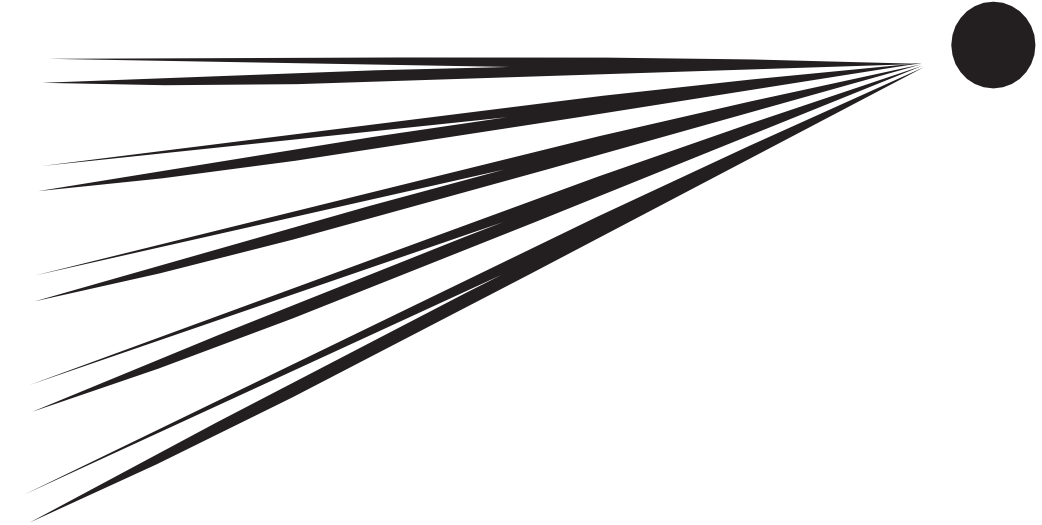

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

YIL - YEAR 2021 | CİLT - VOLUME 9 | SAYI - ISSUE 1

SUSBİD
ISSN 2147-8406
e-ISSN 2548-0111

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl: 2021 Cilt:9 Sayı: 1

ISSN 2147-8406

e-ISSN 2548-0111

Dergi içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına, Müdür
On the Behalf of Siirt University Institute of Social Sciences, Director
Doç. Dr. Veysele OKÇU, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Yılda İki Defa Yayınlanan Uluslararası Hakemli
Elektronik Bir Dergidir.
A Peer-Reviewed Journal Published Twice a Year.

Haziran 2021, Siirt

Tel: +90484 212 11 11

e-mail: sosbilens@siirt.edu.tr

<http://dergipark.gov.tr/susbid>

Dergi Yönetim ve Yazışma Adresi

Siirt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Kezer Yerleşkesi
56100/ Siirt -Türkiye

Editörler / Editors

Doç. Dr. Veysel OKÇU

İngilizce Editör / English Editor

Dr. Öğr. Üyesi Tahir YAŞAR

Editör Yardımcısı / Assistant Editor

Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL

Mizanpaj ve Redaksiyon

Arş. Gör. İlknur PAÇALI

Alan Editörleri/ Field Editors

Eğitim Bilimleri

Prof Dr. H. Fazlı ERGÜL/Dicle Üniversitesi

İlahiyat

Doç. Dr. Uğur ERMAN/ Siirt Üniversitesi

İktisat/Maliye/Muhasebe/Kamu Yönetimi

Doç. Dr. Mehmet DAĞ/ Siirt Üniversitesi

Sosyoloji

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih GÜLOĞLU/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Tarih

Doç. Dr. Şerif DEMİR/ Siirt Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim Tuğluk/ Iğdır Üniversitesi

Yabancı Dil

Dr. Öğr. Üyesi Alev ÖNDER/Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU /Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cahit PESEN /Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Necati Cemaloğlu /Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Behçet ORAL /Dicle Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Selami SEZGİN /Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. H. İsmail ARSLANTAŞ /Mersin Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ /Mersin Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Abbas ERTÜRK /Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU /Siirt Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇAKIR /Siirt Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf EŞİT /Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin OKUR/ Kocaeli Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ÖLMEZ/ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ/ Atatürk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali TAŞ/Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Behçet ORAL/ Dicle üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMÇİ/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Coşkun BAYRAK/ Anadolu Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA/Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet GÜNAY/Gazi üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Meral ÖZHAN/Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Necati CEMALOĞLU/ Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK/Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ/Fırat Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Arzdar KIRACI/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR/Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Emine UZUNALI,/Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Engin ARSLANARGUN/Düzce üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Cevdet EPÇAÇAN/Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Şahap BULAK/Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mehmet DAĞ/Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Coşkun ÇELİK/ Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN/Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN/Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ata PESEN/ Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Adnan ALKAN/ Siirt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İhsan GÜL/ Siirt Üniversitesi, Türkiye

Sekretarya / Secretariat

Abdurrezzak ÇELİK, Siirt Üniversitesi, Türkiye
sosbilens@siirt.edu.tr
+904842121111/3451

YAYIM İLKELERİ

Dergi, haziran ve aralık aylarında olmak üzere, yılda iki defa yayımlanır.

Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SUSBİD bütün yayın haklarına sahip olur. Yayımlanan yazılardan alıntı yapılması durumunda, kaynak belirtilmesi zorunludur. Yayımlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı derginin iznine bağlıdır.

Dergimizde; Edebiyat, Coğrafya, Tarih, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, İlahiyat, İletişim, Hukuk, Eğitim Bilimleri, İktisat ve İşletme gibi sosyal bilimlere ait alanlarda hazırlanmış akademik çalışmalara yer verilmektedir. Daha önce, ulusal ya da uluslararası kongre ya da sempozyumlarda sunulmuş ve özeti yayımlanmış çalışmalar, bu nitelikleri belirtilerek gönderilebilir.

Dergimiz DİREKTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING, EURO PUB, SCIENTIFIC INDEXING, SOBİAD ve ASOS tarafından taranmaktadır.

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Hüseyin Fazlı ERGÜL/Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. Bener GÜNGÖR/Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet GÖKÇEN/Muş Alparslan Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman MENGİ/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Salih GECİT/Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA/ Bitlis Eren Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail KINAY/Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. Rasim TÖSTEN/Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin HAN/Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt DEMİR/Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman FİDAN/ Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK/ Düzce Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dicle ÖZCAN ELÇİ/Şırnak Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erhan ÇAPRAZ/ Erciyes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Başkan/Hitit Üniversitesi

Dr. Zakir ELÇİÇEK/Dicle Üniversitesi

Dr. Zekiye Nazlı KANSU/Marmara Üniversitesi

Dr. Yasin AYDOĞAN/Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Ahmet AKGÜL/ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Öğretim Üyesi Mahsum TAŞ/Siirt Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1. *Okul Yöneticilerinde Bulunması Gereken Yönelimsel Değerler* (Zakir ELÇİÇEK-Hayrullah DOGRUEL).....1-19
2. *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açından Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma* (Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI).....20-40
3. *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme* (Talip ÇUKURLU- Mesut Bayram DÜZENLİ).....41-63
4. *8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin Kullanımına Yönelik Bir İnceleme* (Nihat TUNÇ- Erhan AKIN).....64-80
5. *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* (Hülya ÖZKAN).....81-97
6. *Neoliberal Küreselleşme ve Ailenin Dönüşümü* (İrfan YILDIRIM).....98-120
7. *İnne Harfinin Nahvî Tahlili ve Kullanım Biçimleri* (Ferit DİNÇER).....121-145
8. *Giresun, Ordu Ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru "Fındık Toplayan Gelin!"* (Mehmet Akif KORKMAZ)..... 146-175
9. *Uzaktan Eğitimde, Eğitim Kime Uzak Kime Yakın: Kültürel Sermaye Penceresinden Bir Analiz* (Emrah DÖNMEZ).....176-190
10. *From Facts To Narrative: A Historiographic Outlook To W.H. Auden's Spain* (Ferit ŞAHİN -Tahir YAŞAR).....191-201
11. *Yeni Müzecilikte Sergileme Yöntemi Olarak Ölü Gömme Temalı Bir Seçki* (Ayşenur SEZGİN ÖZRİLİ, Yaşar ÖZRİLİ).....202-218

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

OKUL YÖNETİCİLERİNDE
BULUNMASI GEREKEN YÖNETSEL
DEĞERLER¹²

MANAGERIAL VALUES REQUIRED
TO BE IN SCHOOL
ADMINISTRATORS

Yazar

Zakir ELÇİÇEK

Dr. Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, e-mail:
zakir_5627@hotmail.com, ORCID NO:0000-0002-4469-2243

Hayrullah DOGRUEL

Öğretim Görevlisi, Dicle Üniversitesi Ergani Meslek Yüksekokulu, e-mail:
hayrullah65@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-6069-517X

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 15 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 15 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Elçiçek, Z.- Dogruel, H. (2021). Okul Yöneticilerinde Bulunması Gereken Yönetsel Değerler. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), s.1-19.

¹ Bu çalışma 21-24 Nisan 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 25.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak yayınlanmıştır.

² Bu çalışmada yer alan "yönetsel değerler" ifadesi yöneticilerde bulunması gereken yönetsel özellikler anlamında literatürde kullanılan bir kavramdır. Güncel olarak kullanılan "değerler" kavramından bu yönüyle ayrılmaktadır. Çalışma okunurken bu durumun göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmen algılarına göre yöneticilerde bulunması gereken yönetmel değerleri tespit etmektir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Veriler 2 sorudan oluşan görüşme formu yoluyla toplanmıştır. Öğretmenlerden yöneticilerde bulunması gerektiğini düşündükleri 10 değeri önem sırasına göre sıralamaları, bu değerlerin önemli görülme nedenlerini açıklamalarını ve bu değerlerin kendi yöneticilerinde bulunma düzeyini yüzde olarak belirmeleri istenmiştir. Araştırmada rastgele (random) seçilen toplam 50 öğretmene form verilmiştir. Bunlardan bir kısmı geri gelmemiş bir kısmı ise eksik veya tutarsız doldurulduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır. Toplam 34 form araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer ve bunların yöneticilerde bulunma düzeyi sırasıyla adalet (F:22, YBD: %71), mevzuat bilgisi (F:18, YBD: %71), sorun çözme (F:18, YBD: %70), yenilikçilik (F:18, YBD: %60) ve güven (F:17, YBD: %64) gibi değerlerdir. Tüm değerler incelendiğinde bu değerlerin yöneticilerde bulunma oranı ortalaması %68 olarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer incelendiğinde; bu değerlerden yenilikçilik (%60) ve güven (% 64) değerlerinin ortalamanın altında kaldığı görülmüştür. Araştırmada çıkan sonuçlara göre katılımcılar tarafından en önemli görülen değerlerin adalet olması bu konuya duyulan ihtiyacı da göstermektedir. Bu değerlerin yöneticilerde görülme oranının ise %71 olması da olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar tarafından en önemli 5 değer arasında konulan yenilikçilik ve güven değerlerinin ortalamanın altında çıkması, bu değerlerle ilgili yöneticilere yönelik çalışmaların ve eğitimlerin yapılmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yönetmel değerler, okul yöneticileri, öğretmen görüşleri, nitel araştırma.

Abstract

The aim of this research is to determine the managerial values that should be found in the administrators according to the teachers' perceptions. The research was designed as a case study from qualitative research methods. The data were collected through interview form consisting of 2 questions. Teachers are asked to rank the 10 values that they think they should be in their administrators in order of importance, explain why these values are seen as important and what percentage of these values is in their administrators. A total of 50 teachers were selected randomly in the study and forms were given to them. Some of them have not been returned and some of them were inconsistently filled so they were excluded from the research. A total of 34 forms were included in the survey. According to the results of the research, the five values that teachers most wanted to see in the principals and the level of their presence in their administrators were; justice (F: 22, LVA: 71%), legislation information (F: 18, LVP: 71%), problem solving (F:18, LVA: %70), innovation (F: 18, LVA: 60%) and trust (F: 17, LVA: 64%). When all values are examined, the average of these values in principals is calculated as 68%. When the five values that teachers most want to see in administrators are examined; it was seen innovation (60%) and trust (64%) are values that were below the average. According to the results of the survey, the most important value according to the participants is justice that shows the need to that issue. Administrators' having this value as 71% can be considered as a positive result. The fact that the innovation and trust values, which are among the most important 5 values by the participants, are below the average, indicates that it is necessary to carry out studies and trainings for administrators about these values.

Keywords: Managerial values, school administrators, teacher opinions, qualitative research.

Giriş

Kişisel, sosyal ve mesleki yaşamda oldukça fazla karşılaşılan bir kavram olan değerlerin, davranış ve tutumlar üzerinde önemli etkilerinin olduğu ve hayatımızın birçok safhasında aldığımız kararlarda belirleyici olduğu bilinmektedir. Örneğin özgürlük, eşitlik, arkadaşlık, geleneklere saygı, açıklık, başarıya saygı ve sadakat gibi değerlerin hepsi belli durumlarda birbirleriyle kıyaslanan önemli değerlerdir (Taşdan, 2008). Değerler bir kültürün tanımlanmasında en merkezi unsur konumundadır. Çünkü örgüt üyeleri, bir örgüte katılırken değerleri ya da sosyal idealleri ve inançları paylaşma amacı güderler. Örgüt üyelerince paylaşılan değerler, örgütsel değer sistemini oluşturur ve bu sistem de örgütsel gelişmeleri anlamada en temel belirleyicidir (Fırat, 2007).

Örgüt kültürü, örgüt üyeleri tarafından paylaşılan inançlar ve temel varsayımlar olarak ifade edilmektedir. Örgüt içerisinde çalışanın davranışlarını anlamak ve analiz etmek için örgüt kültürünü oluşturan temel değerler ile işgörenlerin bireysel değerlerinin belirlenmesi önemlidir. Değerlerin hem bireysel, hem de örgütsel düzeyde belirlenmesi örgütsel gerçekliğin anlaşılması açısından önem arz etmektedir (Hamm, 2006).

Örgütlerde, farklı kişilik yapılarına ve davranışlara sahip insanlar birlikte çalışmak zorundadırlar. Kimileri, amirlerinin hata yaptıklarını bildiklerinde dahi, asla onlarla ters düşmemek için gayret gösterirler. İstedikleri tek şey, amirleri tarafından övülmek ve onaylanmaktır. Bazı insanlar da, başkalarına hükmetmeye çalışarak özsaygılarını korumaya çalışırlar. İşte bütün bu davranış kalıplarının arkasında yatan, insanların değer yargılarıdır. Değerler örgütsel davranışın en önemli belirleyicisidir (Fırat, 2007).

Eğitim yönetimi alanında değerlerin önemli görülerek araştırılmasında iki önemli gerekçe ön plana çıkmaktadır. Birincisi yönetim sürecinde bireysel ve sosyal değerlerin öneminin anlaşılması ve değerlerin analiz edilmesi; ikincisi değerlerin psikolojik anlamda davranışlar üzerindeki etkisinin kabul edilmesidir. Bugün, yönetmel konularda değerlere verilen önem gözle görülür hale gelmiştir. Bu önemin altındaki sebeplerden birisi de değerlerin işin insanileştirilmesi boyutunda kullanılmak istenmesidir. Öyle ki işin insanileştirilmesi çalışmalarında kültür ve değerler konuları ile doğrudan bağlantı kurulmaktadır. Örgütlerdeki insan faktörüne verilen önemin artmasıyla, örgütlerde verimliliği arttırmak için değerlerle yönetim yaklaşımı önem kazanmıştır (Taşdan, 2008; Demirtaş ve Kılıç, 2015).

Değerlerin sadece işgörenler açısından değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. İşgörenler kadar yöneticiler de yönetim uygulamalarında değerlere gereken önemi vermelidir. Asıl amaç örgüt çalışanlarının değerlerinin yönetilmesi, değerlerine yön verilmesi ya da bunların değiştirilmeye çalışılması olmamalıdır. Asıl amaç, okulların örgütsel değerlerinin ve öğretmenlerin bireysel değerlerinin farkında olunması, yönetimde değerlerin dikkate alınması, değerlere karşı duyarlı olunması, çalışanların güdülenmesi, yeteneklerinin geliştirilmesi ve yöneticilerin örgütlerini örgütsel değerlere göre yönetmesi olmalıdır (Altınkurt ve Yılmaz, 2010). Okul yöneticilerinin içselleştirmeden ve yönetimde kullanmadan, sadece kazanılmasını istediği değerlerin öğrenci ve personel davranışlarına, yansımalarını beklemeleri gerçekçi ve doğru bir yaklaşım değildir (Demirtaş ve Kılıç, 2015).

Temel değerlerin kazandırılması amacı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçları incelendiğinde de açıkça görülmektedir. Bu amaç: “Türk Milletinin millî, ahlaki, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren... Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere... insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu doğrultuda özellikle okul yöneticilerinin sahip oldukları değer yargıları önemli hale gelmektedir. Bu anlamda okul yöneticilerinde olması gereken değerlerin ve okul yöneticilerinin bu değerlere ne düzeyde sahip olduklarının öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu amaçla öğretmenlerin gözünden okul yöneticilerinde bulunması gereken yönetmel değerlerin neler olduğu sırasıyla ve gerekçeleriyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu değerlerin kendi yöneticilerinde bulunma düzeylerini tespit etmek için de yine öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu şekilde iki soruluk bir formla araştırma amaçlarına ulaşmaya çalışılmıştır.

1. Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Veriler 2 sorudan oluşan görüşme formu yoluyla toplanmıştır.

Yin (1999)'e göre durum çalışması;Güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde, kendi bağlamında çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül (ampirik) bir araştırma yöntemidir. Bu çalışmada da güncel bir olgu olan yönetmel değerlere ilişkin, öğretmenlerin okul bağlamında yöneticilerini değerlendirmesine dönük bir çalışma yapılmıştır.

Verilerin analizinde ortalama, frekans ve içerik analizinden yararlanılmıştır.

1.1. Çalışma grubu

Araştırmada rastgele (random) seçilen toplam 50 öğretmene form verilmiştir. Bunlardan bir kısmı geri gelmemiş bir kısmı ise eksik veya tutarsız doldurulduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır. Toplam 34 form araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmaya katılan ve değerlendirmeye alınan 34 öğretmenin cinsiyet değişkenine ait frekans değerleri aşağıda tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1 Cinsiyete Göre Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	14	41
Kadın	20	59

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 34 öğretmenin 14’ü erkek, 20’si kadındır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet oranları arasında çoğunluğun (% 59) kadın olduğu görülmektedir.

1.2. Veri toplama sürecinde etik ilkeler

Veriler toplanırken etik ilkelere uygun davranılmış ve katılımcıların gönüllü katılımı esas alınmıştır. Veri toplama bizzat katılımcılar tarafından doldurulduğundan katılımcı teyidinde ihtiyaç duyulmamıştır. Verilerin toplandığı dönemde etik kurul izni zorunluluğu olmadığı için bu tür bir belge edinilmemiştir. Fakat veri toplama aracı daha önce farklı araştırmalarda kullanılmıştır. Araştırmacılar bu araştırmanın etik kurallara uygun olduğunu taahhüt eder.

1.3. Veri toplama aracı

Araştırmada 2 soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Birinci soruda öğretmenlerden, bir yöneticide olması gereken en önemli on değeri önem sırasına göre sıralamaları ve gerekçelendirmeleri; ikinci sırada ise bu değerlerin kendi yöneticilerinde bulunma düzeyini yüzde olarak belirtmeleri istenmiştir. Ayrıca görüşme formunun başına Dogruel (2013) tarafından yaptığı çalışmada elde ettiği en önemli 41 yönetmel değer, katılımcılara fikir vermesi amacıyla eklenmiştir.

1.4. Verilerin analizi

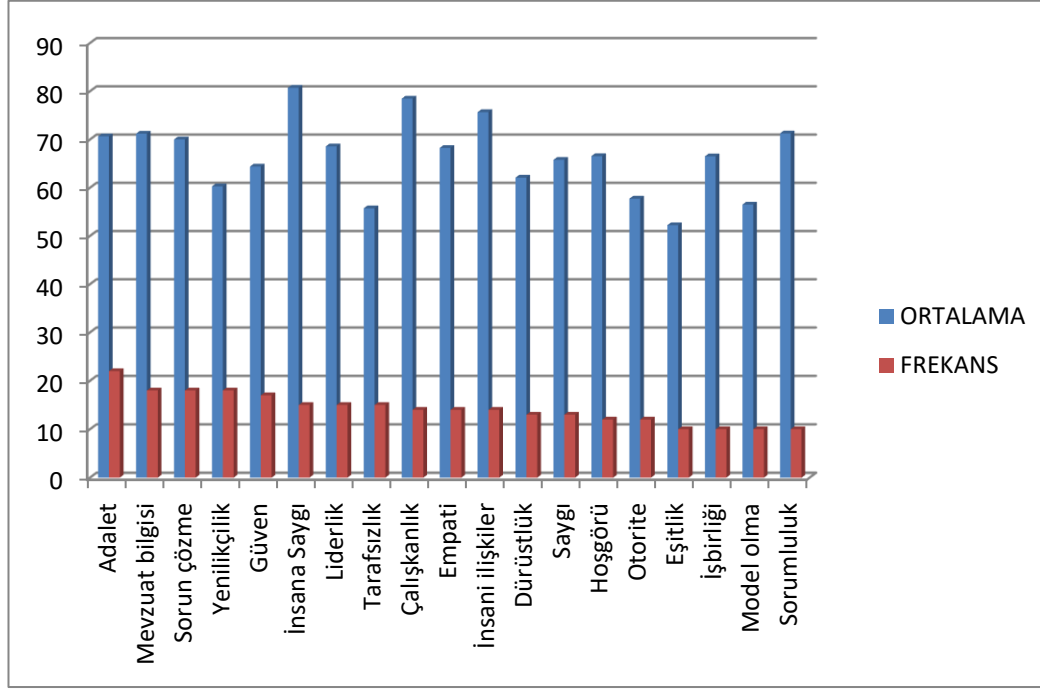
Araştırma verileri betimsel ve içerik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler grafiklerle görselleştirilmiştir. Katılımcıların yöneticilerinde bulunmasını en çok istedikleri yönetmel değerlerin nedenlerine ilişkin bilgiler ise içerik analiziyle doğrudan alıntılar yoluyla somutlaştırılmıştır.

2. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerden veri toplama araçları ile toplanan verilerin çözümlemesi sonucunda elde edilen bulgular ve bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmada katılımcıların tümü tarafından ilk on sırada toplam 40 değeri belirtilmiştir. Katılımcıların belirttiği bu değerlerin frekans değerleri 10 ve üzeri olan değerler ve yöneticilerde bulunma düzeylerinin ortalaması yüzde olarak aşağıda grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: Frekans Değerleri 10 ve Üzeri Olan Değerler ve Bu Değerlerin Yöneticilerde Bulunma Düzeylerinin Ortalaması

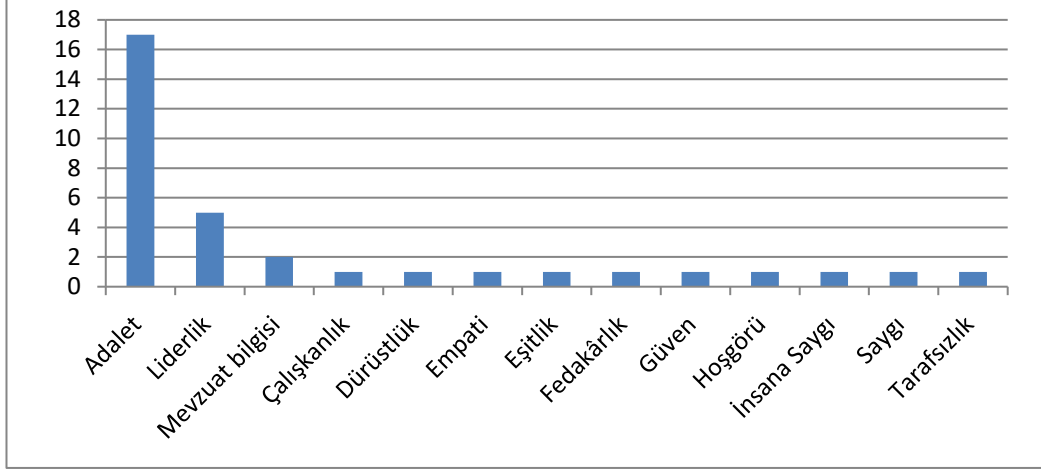
Grafik 1 incelendiğinde en fazla frekans değerine sahip değerler ve bunların yöneticilerde bulunma düzeyi sırasıyla adalet (F:22, YBD: %71), mevzuat bilgisi (F:18, YBD: %71), sorun çözme (F:18, YBD: %70), yenilikçilik (F:18, YBD: %60), güven (F:17, YBD: %64), insana saygı (F:15, YBD: %81), liderlik (F:15, YBD: %69), tarafsızlık (F:15, YBD: %56), çalışkanlık (F:14, YBD: %78), empati (F:14, YBD: %68), insani ilişkiler (F:14, YBD: %76), dürüstlük (F:13, YBD: %62), saygı (F:13, YBD: %66), hoşgörü (F:12, YBD: %67), otorite (F:12, YBD: %58), eşitlik (F:12, YBD: %52), işbirliği (F:12, YBD: %67), model olma (F:12, YBD: %57), sorumluluk (F:12, YBD: %71) olarak ölçülmüştür.

Bu değerlere göre öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer sırasıyla adalet (%71), mevzuat bilgisi (%71), sorun çözme (%70), yenilikçilik (%60) ve güven (% 64) gibi değerlerdir. Tüm değerler incelendiğinde bu değerlerin yöneticilerde bulunma oranı ortalaması %68 olarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer incelendiğinde bu değerlerden yenilikçilik (%60) ve güven (% 64) gibi değerlerinin ortalamasının altında kaldığı görülmüştür.

Frekans değeri on ve üzeri olan değerlerin yöneticilerde bulunma oranı en yüksek olan beş değer sırasıyla insana saygı (%81), çalışkanlık (%79), insani ilişkiler(%76), sorumluluk (%71) ve mevzuat bilgisi (%71) olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlerin yöneticilerde bulunma oranı en düşük olan beş değer ise sırasıyla eşitlik (%52), tarafsızlık (%56), model olma (%57), otorite (%58), ve yenilikçilik (%60) değerleridir.

1. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 2'de gösterilmiştir.

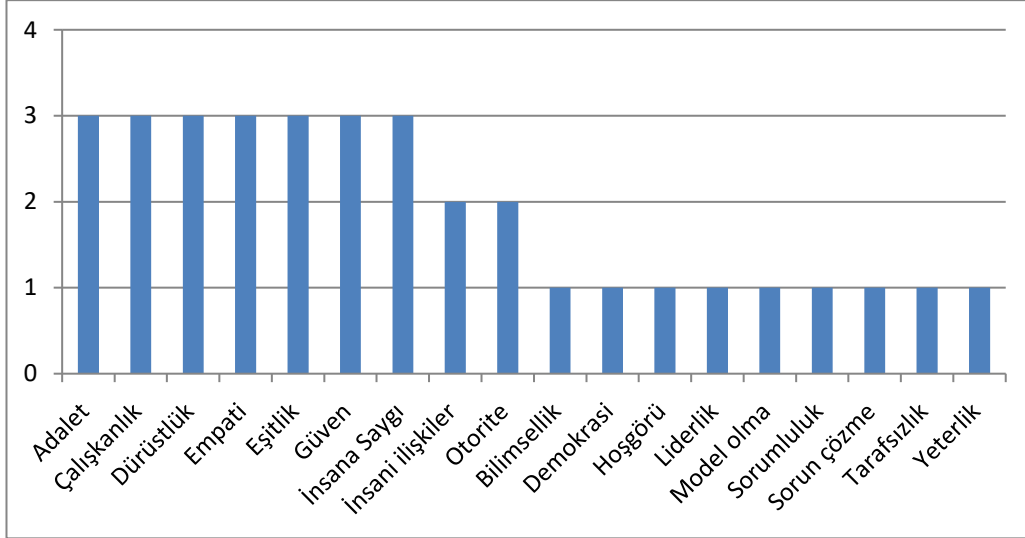
Grafik 2: 1. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

1. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar ile ilgili Grafik 2 incelendiğinde öğretmenler tarafından ilk sırada en çok tercih edilen değer adalet (F:17) olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin yöneticilerinde görmek istediği değerlerden ilk sırada olan adalet değeri araştırmaya katılan öğretmenlerin %50'si tarafından ilk sıraya konulmuştur. Adalet değerinin toplam frekans değeri 22'dir. Adaletten sonra öğretmenlerin ilk sıraya koyduğu değer liderlik (F:5) ve mevzuat (F:2) bilgisidir. Bu değerlerin ilk sıraya konma yüzdesi liderlik %15 ve mevzuat bilgisi %6 civarındadır.

2. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3: 2. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

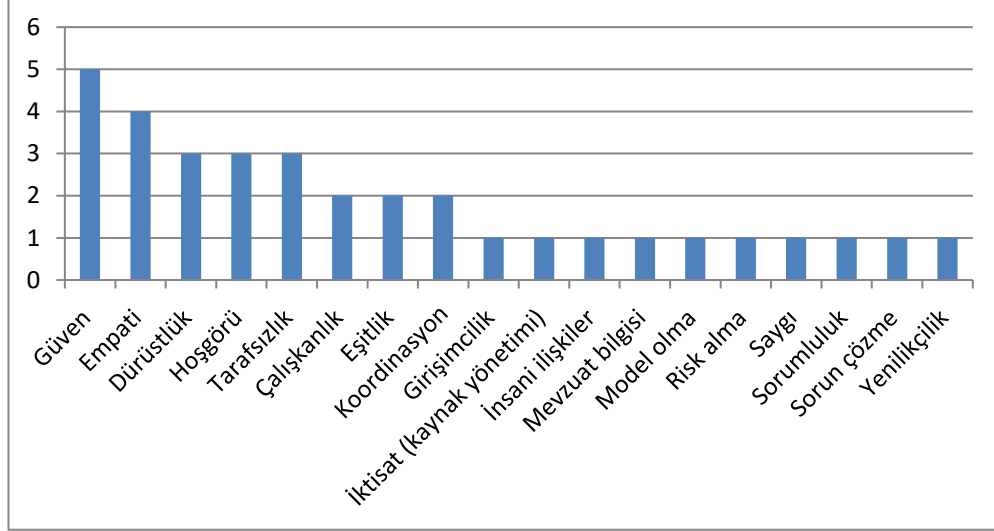

2. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 3 incelendiğinde adalet, çalışkanlık, dürüstlük, empati, eşitlik, güven ve insana saygı değerlerinin frekans değerinin 3 olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, eşitlik gibi birbirine yakın değerlerin ön plana çıktıkları görülmüştür. 2. Sırada belirtilen ilk değerine adalet olmakla birlikte ilk 10 değer arasında adalet ve benzeri değerlerin sıralanması da katılımcıların bu ve benzeri değerlere olan ihtiyacı vurguladığı söylenebilir. Otorite ve insani ilişkiler değerlerinin frekans değeri 2 bilimsellik, demokrasi, hoşgörü, liderlik,

model olma, sorumluluk, sorun çözme, tarafsızlık ve yeterlilik değerlerinin ise frekans değeri 1'dir.

3. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 4'te gösterilmiştir.

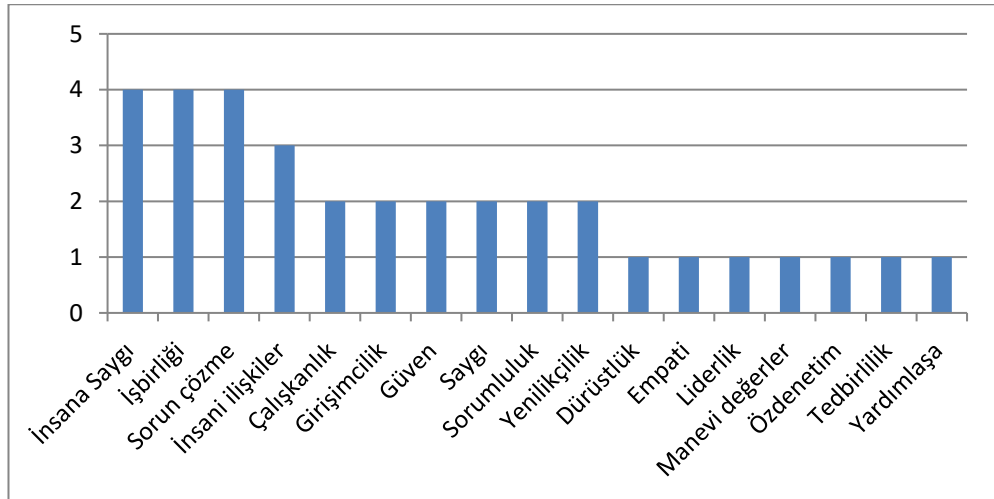
Grafik 4: 3. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

3. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 4 incelendiğinde güven (F:5), empati (F:4), dürüstlük (F:3), hoşgörü (F:3) ve tarafsızlık (F:3) değerleri en çok seçilen değerlerdir. Koordinasyon (F:2), girişimcilik (F:1), iktisat (F:1), insani ilişkiler (F:1), mevzuat bilgisi (F:1), model olma (F:1), risk alma (F:1), saygı (F:1), sorumluluk (F:1), sorun çözme (F:1) ve yenilik (F:1) öğretmenlerce 3. sırada belirtilen değerlerdir.

4. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 5'te gösterilmiştir.

Grafik 5: 4. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

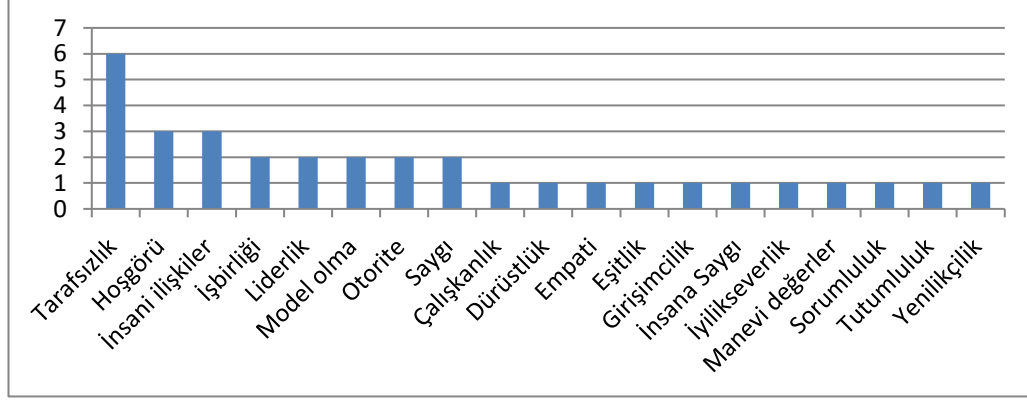
4. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 5 incelendiğinde insana saygı (F:4), iş birliği (F:4), sorun çözme (F:4) ve insani ilişkiler (F:3) değerleri en çok tercih edilen değerlerdir. Çalışkanlık (F:2), girişimcilik (F:2), güven

(F:2), saygı (F:2), sorumluluk (F:2), yenilikçilik (F:2), dürüstlük (F:1), empati (F:1), liderlik (F:1), manevi değerler (F:1), özdenetim (F:1), tedbirlilik (F:1) ve yardımlaşma (F:1) değerleri öğretmenlerin 4. sırada belirttikleri diğer değerlerdir.

İlk 3 sırada daha çok adalet, eşitlik, dürüstlük gibi değerlerin frekans değerleri daha yüksek ilerleyen sıralamada insana saygı, işbirliği, empati, hoş görü değerlerinin daha çok tercih edildiği görülmektedir.

5. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6: 5. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

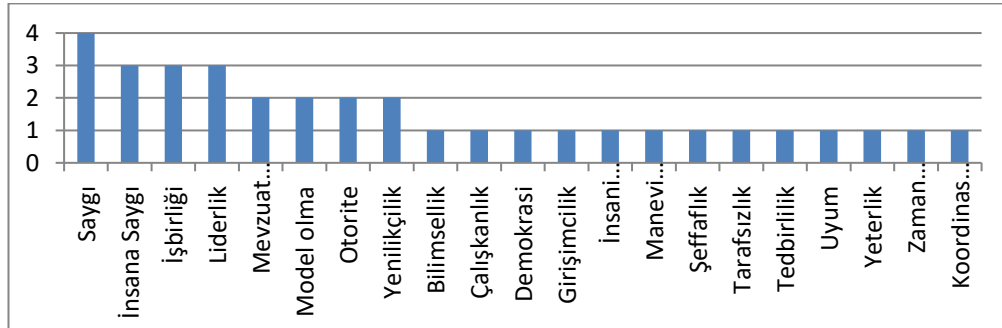

5. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 6 incelendiğinde en çok tercih edilen değer tarafsızlık (F:6) değeri olduğu görülmektedir. Hoşgörü (F:3), insani ilişkiler (F:3), iş birliği (F:2), liderlik (F:2), model olma (F:2), otorite (F:2), saygı (F:2), çalışkanlık (F:1), dürüstlük (F:1), empati (F:1), eşitlik (F:1), girişimcilik (F:1), insana saygı (F:1), iyilik severlik (F:1), manevi değerler (F:1), sorumluluk (F:1), tutumluluk (F:1) ve yenilikçilik (F:1) değerleri öğretmenlerin 5. sırada belirttikleri diğer değerlerdir.

Grafik 6'da tarafsızlık değerinin diğer değerlere oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Toplam frekans tablosu incelendiğinde 15 frekans değerine sahip olan tarafsızlık değerinin %40'ının 5. sırada seçildiği görülmektedir.

6. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7: 6. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

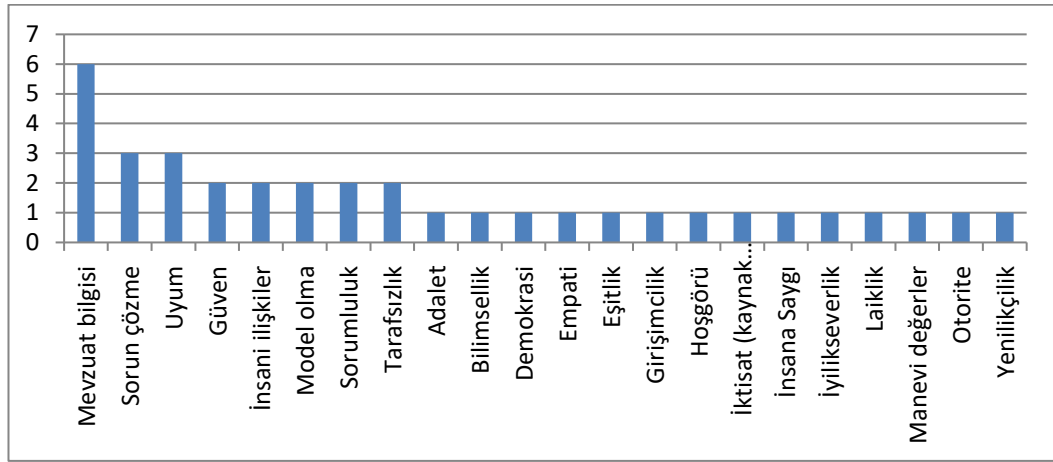

6. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 7 incelendiğinde en çok tercih edilen değerler sırasıyla saygı (F:4), insana saygı (F:3), işbirliği (F:3), liderlik (F:3), mevzuat bilgisi (F:2), model olma (F:2), otorite (F:2) ve yenilikçilik (F:2) değerleridir. Bilimsellik (F:1), çalışkanlık (F:1), demokrasi (F:1), girişimcilik (F:1), insani ilişkiler (F:1), manevi değerler (F:1), şeffaflık (F:1), tarafsızlık (F:1), tedbirlik (F:1), uyum (F:1), yeterli (F:1), zaman yönetimi (F:1) ve koordinasyon (F:1) değerleri de birer kez tercih edilmiştir.

Saygı ve insana saygı gibi iki değer 6. sıradaki değerler arasında frekansı en yüksek değeri oldukları anlaşılmıştır. İlk grafiklerde daha yüksek frekans değerlerine sahip adalet, eşitlik, dürüstlük gibi değerler ilerleyen sıralamalarda yerlerini saygı, insana saygı, iş birliği, hoş görü gibi değerlere bırakmıştır.

7. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 8’de gösterilmiştir.

Grafik 8: 7. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

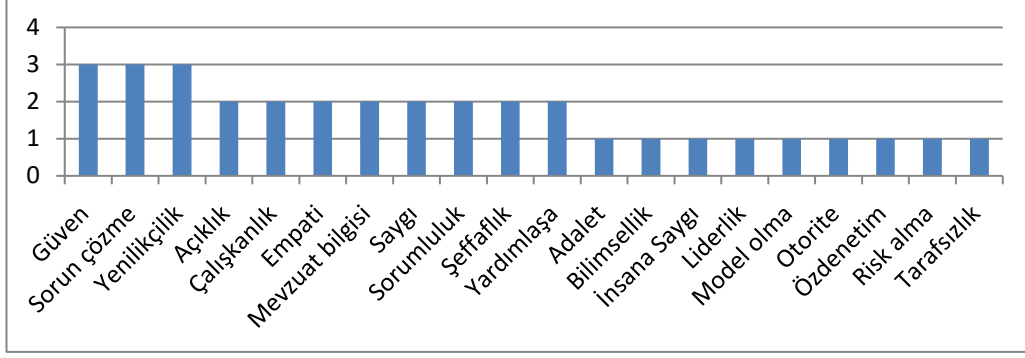

7. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 8 incelendiğinde en çok tercih edilen değerler sırasıyla mevzuat bilgisi (F:6), sorun çözme (F:3), uyum (F:3), güven (F:2), insani ilişkiler (F:2), model olma (F:2), sorumluluk (F:2) ve tarafsızlık (F:2) değerleridir. Adalet, bilimsellik, demokrasi, empati, eşitlik, girişimcilik, hoşgörü, iktisat, insana saygı, iyilik severlik, laiklik, manevi değerler, otorite ve yenilikçilik değerlerinin frekans değeri ise 1’dir.

Grafik 8’de mevzuat bilgisi değerinin diğer değerlere oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Toplam frekans tablosu incelendiğinde 18 frekans değerine sahip olan tarafsızlık değerinin %33’ünün 7. sırada seçildiği görülmektedir.

8. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 9’da gösterilmiştir.

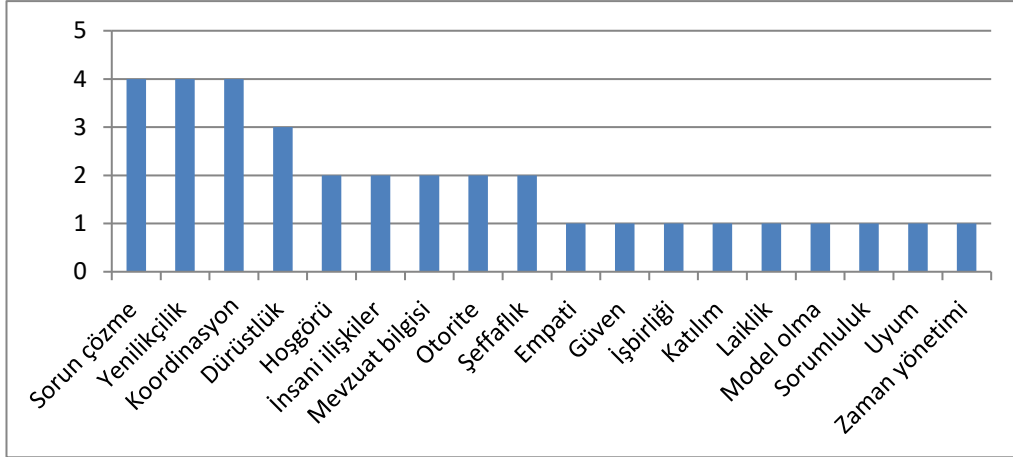
Grafik 9: 8. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

8. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 9 incelendiğinde en çok tercih edilen değerler sırasıyla güven (F:3), sorun çözme (F:3), yenilikçilik (F:3), açıklık (F:2), çalışkanlık (F:2), empati (F:2), mevzuat bilgisi (F:2), saygı (F:2), sorumluluk (F:2), şeffaflık (F:2) ve yardımlaşma (F:2) değerleridir. Adalet, bilimsellik, insana saygı, bilimsellik, model olma, otorite, özdenetim, risk alma ve tarafsızlık değerlerinin frekans değeri 1'dir.

9. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 10'da gösterilmiştir.

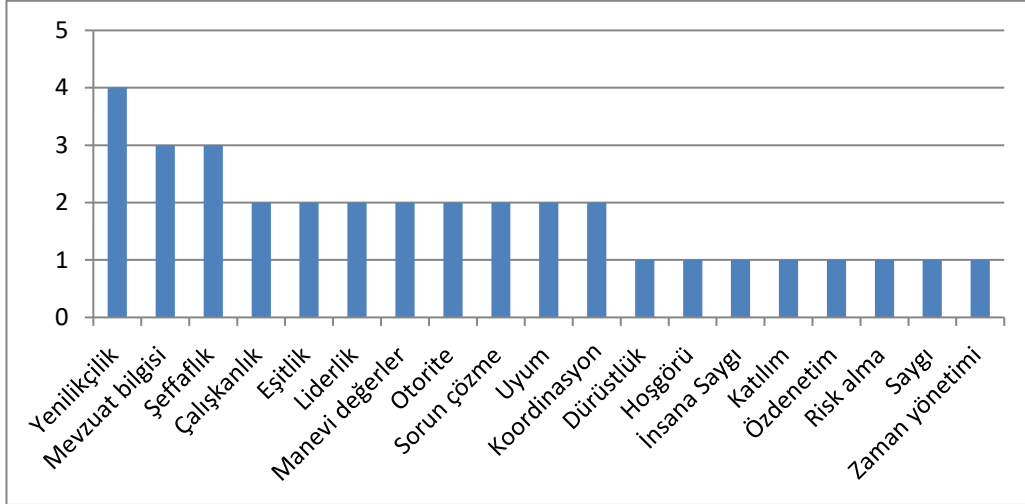
Grafik 10: 9. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

9. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 10 incelendiğinde en çok tercih edilen değerler sırasıyla sorun çözme (F:4), yenilikçilik (F:4), koordinasyon (F:4), dürüstlük (F:3), hoşgörü (F:2), insani ilişkiler (F:2), mevzuat bilgisi (F:2), otorite (F:2) ve şeffaflık (F:2) değerleridir. Empati, güven, iş birliği, katılım, laiklik, model olma, sorumluluk, uyum ve zaman yönetimi gibi değerlerin frekans değeri 1'dir.

10. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar aşağıda grafik 11'de gösterilmiştir.

Grafik 11: 10. Sırada Belirtilen Değerlere İlişkin Frekanslar

10. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekansların belirtildiği grafik 10 incelendiğinde en çok tercih edilen değerler sırasıyla yenilikçilik (F:4), mevzuat bilgisi (F:3), şeffaflık (F:3), çalışkanlık (F:2), eşitlik (F:2), liderlik (F:2), manevi değerler (F:2), otorite (F:2), sorun çözme (F:2), uyum (F:2) ve koordinasyon (F:2), değerleridir. Dürüstlük, hoşgörü, insana saygı, katılım, öz denetim, risk alma, saygı ve zaman yönetimi gibi değerlerin frekans değeri 1'dir.

Katılımcıların önemli olarak belirttiği değerlerin nedenlerine ilişkin görüşlerinden bazıları başlıklar halinde doğrudan alıntı şeklinde aşağıda verilmiştir.

Adalet değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ *Yöneticinin en önemli özelliğidir. Çalışanlarına adil davranmalıdır. Yoksa ortamda büyük sorunlar çıkar (K5).*
- ✓ *Adaletli olmayan müdürlerin okullarında gruplaşmalar, ayrışmalar olur (K13).*
- ✓ *Kişilere karşı adaletsiz tutum verimi düşürür, çalışma şevkini azaltır. Okul değişikliği sık yaşanır (bizde oldu) (K14).*
- ✓ *Adaletli oldu mu (müdür), herkes kendisine güvenir. Görüşünü benimsemese dahi, öğretmenler kendisiyle işbirliğine girer (K27).*

Mevzuat bilgisi değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ *Mevzuatı bilmezse «ben öyle uygun gördüm» ifadesi kullanılmaması için... (K34).*
- ✓ *Neye göre hareket edeceğini bilmesi için... (K4)*
- ✓ *Güvenilir olmasının koşullarından biri yeterli mevzuat bilgisine sahip olmasıdır (K28).*
- ✓ *Mevzuatın bilinmesi, doğru değerlendirilmesi, ödev ve sorumluluklar açısından önemlidir (K18).*
- ✓ *İşlerin gerek daha hızlı gerekse problemsiz yürütülebilmesi için izlenmesi gereken yolların en iyi şekilde bilinmesi gerekli (K3)*

- ✓ Müdürün mevzuat bilgisi öğretmene de güven verir, onun mevzuata göre davranacağını bilir (K13)

Sorun çözme değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Okulda bir sürü sorunla karşılaşılıyor, anında ve etkin çözüm becerisine sahip olması gerekiyor (K9).
- ✓ Veli öğrenci öğretmen ilişkilerinde dengeyi sağlayabilmek için... (K11)
- ✓ Okul gibi karmaşık öğelerin bulunduğu ortamlarda pratik çözümler üretmek ve başarılı olmak için (K12)
- ✓ Okul ortamlarında her an sorun olabilmekte... Müdürün sorun çözme kabiliyeti avantajdır (K13).
- ✓ Veli-öğrenci-öğretmen ilişkilerinde dengeyi sağlayabilmek için... (K14).
- ✓ Problemler karşısında pratik çözümler üretilmesi gerekir (K18).

Yenilikçilik değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Eğitimde yönetim, her zaman kendisini yenilemesi gereken bir alandır (K28).
- ✓ Sürekli değişen öğrenci profiline ve toplumsal değişimlere ayak uydurmak gerekir (K11).
- ✓ Kendini yenilemeyen bir sistem önce körelir, sonra da işlevini tamamen yitirir (K3).
- ✓ Eğitim ve yönetimde yenilikleri uygulamak başarı getirir (K13).
- ✓ İlerleme yeniliklere açık olmayla doğru orantılıdır (K7).
- ✓ Her şey değişiyor... Zaman ve mekâna göre kişi kendini yenileyebilmesi gerekir (K9).

Güven değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Güvensiz ortamda iş yapılmaz, hatta hayat çekilmez olur. Okul iklimi zarar görür (K14).
- ✓ Güvenilen kişiyle çalışma sizi daha başarılı yapar (K22).
- ✓ Öğretmen, öğrenci ve okul sorunlarında güven duyulan kişi olmalıdır (müdür), birini diğerine ezdirmemelidir (K28)
- ✓ İyi ve verimli bir iş ortamı için güven şarttır (K13).
- ✓ İletişim ve işbirliğinin olmazsa olmazı (K6).

Otorite değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Çünkü bir kurumda oluşacak boşluklar kötü sonuçlar doğurabilir (K15).
- ✓ Otorite sağlanmazsa sağlam ilişkiler kurulmaz öğrenciler ve öğretmenler zarar görür (K14).
- ✓ Bulduğun konumu gereği kişilerin gereksinimlerini zamanında icra etmesini sağlar (K20).

Empati değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Bir öğretmenin öncelikle bir insan olduğunu onun da sorumluluğunun olabileceğini görmesi ve öğretmenlerin yaşadığı problemlerin farkında olması için... (K13).
- ✓ Zor anında beni anlayabiliyorsa güvenebilirim ve bir şeyleri başarmak için çabalarım (K14).
- ✓ Karşıdaki insanı anlamının en iyi yollarından biridir (K18).

İşbirliği değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Müdürle iş birliği içerisinde yapılan faaliyetler daha çabuk sonuca ulaşır (K13).
- ✓ Öğrenci - öğretmen ve velinin işbirliği ile eğitimden beklenen verim alınır (K11).

Liderlik değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Zaman zaman okulu yönlendirecek onlara liderlik edecek müdürler sıkıntıları çözmeye daha başarılı oluyor özellikle kriz yönetimi gereken durumlarda... (K13).
- ✓ Çünkü iyi bir lider özellikleri taşımayan yönetici başarılı olamaz (K2).

Model olmak değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ İstedikini ve uygulamak istedikini önce kendisi yapmalı (K16).
- ✓ Kendi davranışlarıyla diğer öğretmenlere örnek olması gerektiğinden emir verip söylemektense aynı davranışı kendisi yapması gerekir (K8).

Şeffaflık değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Hesap verebilmeli, insanların aklında soru işareti olmamalıdır (K16).
- ✓ Hiçbir konuda zihinlerde soru işaretinin kalmaması güven ortamı oluşturacaktır (K18).

Zaman yönetimi değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Okulda öğrencilerin ve Öğretmenlerin yoğun programı var bu yoğunlukta zamanın iyi kullanabilmesi gerekiyor (K9).

Demokrasi değerine ilişkin katılımcıların bazı görüşleri şöyledir:

- ✓ Müdürlerin okul ile ilgili konularda herkesin fikrine başvurulmalı ortak bir karar alınmalı bütün öğretmenleri ilgilendiren bir konuda birkaç kişinin kararı başarıya götürmez (K3).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmaya katılan 34 öğretmenin 14'ü erkek, 20'si kadındır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu (% 59) kadındır. En yüksek frekans (F) değerine sahip değerler ve bunların yöneticilerde bulunma düzeyi (YBD) sırasıyla adalet (F:22, YBD: %71), mevzuat bilgisi (F:18, YBD: %71), sorun çözme (F:18, YBD: %70), yenilikçilik (F:18, YBD: %60), güven (F:17, YBD: %64), insana saygı (F:15, YBD: %81), liderlik (F:15, YBD: %69), tarafsızlık (F:15, YBD: %56), çalışkanlık (F:14, YBD: %78), empati (F:14, YBD: %68), insani ilişkiler (F:14, YBD: %76), dürüstlük (F:13, YBD: %62), saygı (F:13, YBD: %66), hoşgörü (F:12, YBD: %67), otorite (F:12, YBD: %58), eşitlik (F:12, YBD: %52), işbirliği

(F:12, YBD: %67), model olma (F:12, YBD: %57), sorumluluk (F:12, YBD: %71) olarak ölçülmüştür.

Bu değerlere göre öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer sırasıyla adalet (%71), mevzuat bilgisi (%71), sorun çözme (%70), yenilikçilik (%60) ve güven (% 64) gibi değerlerdir. Tüm değerler incelendiğinde bu değerlerin yöneticilerde bulunma oranı ortalaması %68 olarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin yöneticilerde en fazla görmek istediği beş değer incelendiğinde bu değerlerden yenilikçilik (%60) ve güven (% 64) gibi değerlerinin ortalamasının altında kaldığı görülmüştür.

Frekans değeri on ve üzeri olan değerlerin yöneticilerde bulunma oranı en yüksek olan beş değer sırasıyla insana saygı (%81), Çalışkanlık (%79), insani ilişkiler(%76), sorumluluk (%71) ve mevzuat bilgisi (%71) olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlerin yöneticilerde bulunma oranı en düşük olan beş değer ise sırasıyla eşitlik (%52), tarafsızlık (%56), model olma (%57), otorite (%58), ve yenilikçilik (%60) değerleridir.

1. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar incelendiğinde öğretmenler tarafından ilk sırada en çok tercih edilen değer adalet (F:17) olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin yöneticilerinde görmek istediği değerlerden ilk sırada olan adalet değeri araştırmaya katılan öğretmenlerin %50'si tarafından ilk sıraya konulmuştur. Adalet değerinin toplam frekans değeri 22'dir. Adaletten sonra öğretmenlerin ilk sıraya koyduğu değer liderlik (F:5) ve mevzuat bilgisidir(F:2). Bu değerlerin ilk sıraya konma yüzdesi liderlik %15 ve mevzuat bilgisi %6 civarındadır.

2. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar incelendiğinde adalet, çalışkanlık, dürüstlük, empati, eşitlik, güven ve insana saygı değerlerinin frekans değerinin 3 olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, eşitlik gibi birbirine yakın değerlerin ön plana çıktıkları görülmüştür. 2. Sırada belirtilen ilk değer adalet olmakla birlikte ilk 10 değer arasında adalet ve benzeri değerlerin sıralanması da katılımcıların bu ve benzeri değerlere olan ihtiyacı vurguladığı söylenebilir. Otorite ve insani ilişkiler değerlerinin frekans değeri 2; bilimsellik, demokrasi, hoşgörü, liderlik, model olma, sorumluluk, sorun çözme, tarafsızlık ve yeterlilik değerlerinin ise frekans değeri 1'dir.

3. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar incelendiğinde güven (F:5), empati (F:4), dürüstlük (F:3), hoşgörü (F:3) ve tarafsızlık (F:3) değerleri en çok seçilen değerlerdir. Koordinasyon (F:2), girişimcilik (F:1), iktisat (F:1), insani ilişkiler (F:1), mevzuat bilgisi (F:1), model olma (F:1), risk alma (F:1), saygı (F:1), sorumluluk (F:1), sorun çözme (F:1) ve yenilik (F:1) öğretmenlerce 3. sırada belirtilen değerlerdir.

4. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar incelendiğinde insana saygı (F:4), iş birliği (F:4), sorun çözme (F:4) ve insani ilişkiler (F:3) değerleri en çok tercih edilen değerlerdir. Çalışkanlık (F:2), girişimcilik (F:2), güven (F:2), saygı (F:2), sorumluluk (F:2), yenilikçilik (F:2), dürüstlük (F:1), empati (F:1), liderlik (F:1), manevi değerler (F:1), özdenetim (F:1), tedbirlik (F:1) ve yardımlaşma (F:1) değerleri öğretmenlerin 4. sırada belirttikleri diğer değerlerdir. İlk 3 sırada daha çok adalet, eşitlik, dürüstlük gibi değerlerin frekans değerleri daha yüksek ilerleyen sıralamada insana saygı, işbirliği, empati, hoş görü değerlerinin daha çok tercih edildiği görülmektedir.

5. sırada belirtilen değerlere ilişkin frekanslar incelendiğinde en çok tercih edilen değer tarafsızlık (F:6) değeri olduğu görülmektedir. Hoşgörü (F:3), insani ilişkiler (F:3), iş birliği (F:2), liderlik (F:2), model olma (F:2), otorite (F:2), saygı (F:2), çalışkanlık

(F:1), dürüstlük (F:1), empati (F:1), eşitlik (F:1), girişimcilik (F:1), insana saygı (F:1), iyilik severlik (F:1), manevi değerler (F:1), sorumluluk (F:1), tutumluluk (F:1) ve yenilikçilik (F:1) değerleri öğretmenlerin 5. sırada belirttikleri diğer değerlerdir. Tarafsızlık değerinin diğer değerlere oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Toplam frekans tablosu incelendiğinde 15 frekans değerine sahip olan tarafsızlık değerinin %40'ının 5. sırada seçildiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi adalet, eşitlik, tarafsızlık, güven ve dürüstlük gibi birbirine yakın anlamlar ifade eden değerler tekrar tekrar vurgulanmıştır. Katılımcıların bu değerlerin yöneticilerinde görülme düzeyine ilişkin görüşlerine bakıldığında; adalet değeri dışındaki diğer değerler katılımcıların belirttiği yüzdelerin ortalamasının (%68) bir hayli altında kalmaktadır. Bu durum, bu değerlere duyulan ihtiyacı göstermekle birlikte, yöneticilerin bu değerlere beklenen düzeyde sahip olmadıklarını gösterdiği de söylenebilir.

Tartışma

Yapılan araştırma sonucunda eğitim örgütleri olan okullarda okul yöneticilerinin yönetimlerinde hangi değerlere daha çok önem vermeleri gerektiği sırasıyla ve gerekçeleriyle öğretmen görüşlerine göre ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin bu önemli gördükleri değerlere kendi yöneticilerinin ne düzeyde sahip oldukları da araştırma kapsamında belirlenmeye çalışılmıştır. Yönetmel değerler veya değerlerle yönetim konusu eldeki kaynaklardan anlaşıldığı üzere ülkemizde henüz yaygın bir çalışma alanı bulmadığı görülmektedir. Özellikle eğitim örgütlerinde yönetmel değerlere ilişkin az sayıda çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalardan biri Yılmaz (2006) tarafından yapılan yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada Değerlere Göre Yönetim Ölçeği geliştirilerek ortak değerlerin saptanması ve bu değerlerden örgüt başarısı için yararlanılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada yöneticiler en önemli değer olarak "adalet" değerini öne çıkarmışlardır. Ayrıca yöneticiler "okullarını değerlere göre yönetme ile ilgili davranışları "tamamen" yerine getirdiklerini" düşünmektedirler (s.130). Yılmaz (2007) tarafından yapılan "İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin değerlere göre yönetim ile ilgili görüşleri" isimli çalışmada yöneticilerin okullarını yönetirken değerleri tam olarak uygulamadığı ama değerleri uygulamada pek de kötü olmadıkları anlaşılmıştır (s. 656).

Dogruel (2013) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerin ilk beş sırada gördükleri yönetmel değerler sırası ile; insana saygı, adalet, dürüstlük, insani ilişkiler ve saygı değerleri şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Sezer ve Akan (2018) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler yöneticilerde adalet, donanım, etkili iletişim, motive edicilik, ekip kuruculuk ve ileri görüşlülük gibi evrensel liderlik değerlerini ilk sıralarda görmek istediklerini belirtmiştir (s. 719-720). Benzer şekilde Karaköse ve Altınkurt tarafından yapılan okul yöneticilerinin ve il milli eğitim müdürlüğü çalışanlarının değerlere göre yönetim ile ilgili görüşlerinin incelenmesi (Kütahya ili örneği) isimli çalışmada MEM çalışanlarının ve okul yöneticilerinin "işlerin gizli kapaklı yapılması hoş karşılanmaz" maddesi en çok tercih edilen madde olmuştur (s. 61). Altınkurt ve Yılmaz (2010) öğretmenlerin değerlerle yönetim konusunda olumlu görüşlere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Demirtaş ve Kılıç (2015) tarafından "Okul Yöneticilerinin Değerlerle Yönetim Kavramına İlişkin Algıları" isimli çalışmada da değerlerle yönetim denilince okul yöneticilerinin ilk aklına gelen milli ve manevi değerlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (s.137). Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar (2006)

tarafından yapılan “İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine ilişkisel bir araştırma” isimli çalışmada yöneticilerin demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Öğretmenlerin yöneticilerde algıladıkları demokratik tutum düzeyinin artması veya azalması onların demokratik değerlere ilişkin tutumlarının aynı paralelde artmasına veya azalmasına neden olduğu saptanmıştır (s. 78-79).

Caterpillar şirketinin çalışma değerlerini inceleyen Despain, Leinicke, Ostrosky ve Rexroad (2003, s. 407-408) örgütün ortak değerleri olarak: güven, karşılıklı sevgi, takım çalışması, yetkilendirme, risk alabilme, aciliyet duygusu(bilinci), sürekli gelişim, taahhütlere sadakat ve müşteri memnuniyeti değerlerini tespit etmiştir. Burada da çalışanların çalışma ortamında güven ve karşılıklı sevgi değerlerini ilk sıralarda ifade ettikleri görülmektedir. Hanson, Melnyk ve Calantone (2004, s. 37) da işletmelerde değerlerin güçlü etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Değerlerin başarı ve performansa doğrudan etkisi olmasa dahi eylem planları içerisinde yer alması gerektiği ve yönetsel anlamda güçlü etkilere sahip olduğu ifade edilmektedir. Vurgun ve Öztöp (2011, s. 226) da değerlerin örgütsel düzeyde örgüt kültürü oluşturma ve örgütsel faaliyetlere yön verme noktasına dikkat çekerek, yönetsel anlamda değerlerin göz önünde bulundurulmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Bu sonuçlar araştırmada katılımcıların ilk 5 sıraya adalet ve güven değerlerini koymalarıyla örtüşmekte ve değerlerin örgüt yönetimlerindeki önemine önemle vurgu yapmaktadır.

Öneriler

Bu durumda özellikle öne çıkan bu değerlere ilişkin, yöneticilere farkındalık eğitimleri verilebilir. Ayrıca rotasyonla okul yöneticilerinin belli makul sürelerde yerleri değiştirilerek bu değerlere ilişkin kaygılar kısmen giderilebilir. Şeffaf değerlendirme kriterleriyle birlikte performansa dayalı ödüllendirmeler yapılarak da bu durum daha gözlenebilir hale getirilebilir.

Ayrıca yenilikçilik, sorun çözme ve liderlik gibi bir yöneticide olması önem arz eden değerlerin yöneticilerde bulunma düzeyleri de yenilikçilik dışında ortalamanın biraz üzerinde olmakla birlikte etkili okullar için bu değerlerin profesyonel düzeyde yöneticilerde bulunması gerekmektedir. Ortaya çıkan tablo, Türkiye’de profesyonel yöneticilere, profesyonel yöneticilik eğitimlerine ihtiyaç duyulduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Ülkemizde okul yöneticilerine ilişkin birçok sorunun temeli, herhangi bir yönetici yetiştirme programının olmamasına dayanmaktadır. Yöneticilikle öğretmenliği aynı iş olarak varsayan bir anlayış eğitim sistemimizde hakim anlayıştır. Çünkü belli bir süre öğretmenlik şartından sonra mevzuat ağırlıklı bir sınavdan geçen yönetici adayları bilimselliği tartışmalı olan bir mülakatla atanmakta ve göreve başlamaktadır. Yani atamadan sonra da herhangi bir yöneticilik eğitimine tabi tutulmamaktadırlar. Bu açıdan sorunun temelini inerek öncelikle eğitim yönetimi ile ilgili, uygulama temelini dayanan bir eğitim modeli geliştirilmeli ve yönetici olacak kişilerin bu eğitime tabi tutulması sağlanmalıdır.

Bu ve benzeri araştırmaların sayıları arttırılarak bilimsel bilgi ışığında gerekli adımlar atılmalı ve Türk Eğitim Sisteminin problemlerinin ana kaynaklarından birini oluşturan bu sorun çözüme kavuşturulmalıdır. Çünkü sorunlu veya yeterince etkili olmayan bir yöneticinin olduğu bir kurumda birçok aksaklık kaçınılmaz olacak ve o kurumdan başarı beklemek makul olmayacaktır.

Etik Beyannamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmedimizi beyan ederiz. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu bildiririz.

Kaynakça

- Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2010). Değerlere göre yönetim ve örgütsel adalet ilişkisinin ortaöğretim okulu öğretmenlerinin algılarına göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(4), 463-485.
- Demirtaş, Z. ve Kılıç, M. F. (2015). Okul yöneticilerinin değerlerle yönetim kavramına ilişkin algıları. *Turkish Journal of Educational Studies*, 2(2), 119-141.
- Despain, James E.; Ostrosky, Joyce A.;Leinicke, Linda M.;Rexroad, Max W. (2003). “Work Values at Caterpillar” *Organizational Dynamics*, 32(4), 405-414.
- Dogruel, H. (2013). *Yönetmel değerlerin önem düzeyi ile iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fırat, N. (2007). *Okul Kültürü ve Öğretmenlerin Değer Sistemleri* [Yayımlanmamış doktora tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hamm, S. (2006). *Understanding value congruence: A sport organization case study*. [Yayımlanmamış doktora tezi] Brock Üniversitesi, Kanada.
- Hanson, J., Melnyk, S., & Calantone, R. (2004). Core Values and Environmental Management: A Strong Inference Approach. *Greener Management International*, (46), 29-40.
- Karadağ, E., Baloğlu, N. & Yalçınkayalar, P. (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine ilişkisel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 65-82.
- Karaköse T. ve Altınkurt Y. (2009). Okul Yöneticilerinin ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çalışanlarının Değerlere Göre Yönetim ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi (Kütahya İli Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 7, No. 17, 49-67, Haziran 2009
- Sezer ř. ve Akan D. (2018). Okul Müdürlerinin Yönetmel Özellikleri, Kültüre Bağlı Yönetmel Değerleri ve Kendilerinden Beklenen Evrensel Liderlik Değerleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 715-723,
- Taşdan, M. (2008). *Türkiye’deki Kamu ve Özel İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Bireysel Değerleri İle Okulun Örgütsel Değerleri Arasındaki Uyum Düzeyi, İş Doymumu Ve Algılanan Sosyal Destek İle İlişkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Vurgun, L., ve Öztol, S. (2011). Yönetim ve örgüt kültüründe değerlerin önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 217- 230.
- Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerine göre kamu ilköğretim okullarında bireysel ve örgütsel değerler ve okul yöneticilerinin okullarını bu değerlere göre yönetme durumları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, K. (2007). İlköğretim Okulu Yönetici ve Öğretmenlerinin Değerlere Göre Yönetim İle İlgili Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52(52) 639-664
- Yin, R. K. (1999). Enhancing the quality of case studies in health services research. *Health services research*, 34(5 Pt 2), 1209-1224.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Cilt 9, Sayı 17, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

MUHASEBE MESLEK
MENSUPLARININ COVID-19
PANDEMİ KRİZİNİ VE ETKİLERİNİ
MESLEKİ AÇIDAN
DEĞERLENDİRMELERİ: MUŞ İLİNDE
BİR ARAŞTIRMA

PROFESSIONAL ASSESSMENTS of
ACCOUNTING PROFESSIONALS of
COVID-19 PANDEMIC CRISIS AND
ITS IMPACTS: A RESEARCH IN MUŞ

Yazar

Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI

Öğretim Görevlis., Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, e-mail: ngkaryagdi@beu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-3938-4147

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 25 Mart 2021

Kabul Tarihi: 18 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Güngör Karyağdı, N. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma.

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), s.20-40.

Nazan Güngör Karyağı- Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma

Öz

2019 yılının sonlarında ortaya çıkan ve tüm Dünya ülkelerini ekonomik açıdan etkisi altına alan Covid-19 Pandemi Krizi, ülkemizi de ekonomik olarak etkilemiştir. Ülkemizdeki muhasebe meslek mensupları da bu süreçten olumsuz etkilenmişlerdir. Bu çalışmada, tüm dünyada ve ülkemizde yaşanan Covid-19 Pandemi Krizinin muhasebe mesleğine ve mesleğin süreç içerisindeki işleyişine olan etkilerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının görüşlerine değinilmiştir. Bu araştırmanın amacı doğrultusunda, Muş ilinde aktif olarak çalışan muhasebe meslek mensupları çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında nicel veri yöntemlerinden olan anket çalışması yapılmış ve elde edilen veriler SPSS 20 programında analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada tanımlayıcı istatistik analizlerden olan frekans, ortalama ve standart sapma yöntemleri kullanılmış olup araştırmaya ilişkin belirlenen hipotezler için ise ki kare analizleri yapılmıştır. Elde edilen verilere göre pandemi süreci, muhasebe meslek mensuplarını gerek işlerin işleyişi açısından gerekse maddi açıdan oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. Meslek mensuplarının tahsilat yapılamaması, gelir elde etmede sıkıntuların ortaya çıkması, işyerlerinin geçici olarak hizmet vermemesi ve buna bağlı olarak mükellef sayılarında azalma olması, işletmelere danışmanlık yapma gibi iş yükünü arttıran ek işlerin ortaya çıkması gibi bir takım sorunlarla karşı karşıya kaldıkları tespiti yapılmıştır. Bu çalışmanın, yaşanan olumsuz süreçten dolayı muhasebe mesleğinde ortaya çıkan sorunların tespitinin yapılması yönünde etkili olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Mesleği, Meslek Mensubu ve Pandemi, Tahsilat

Abstract

The Covid-19 Pandemic Crisis which emerged at the end of 2019, affected all countries of the world and our country economically. Accounting professionals in our country have also been adversely affected by this process. In this study, it is aimed to examine the effects of the Covid-19 Pandemic Crisis on the accounting profession and the functioning of the profession in the process. In this context, the opinions of the members of the profession who carry out the accounting profession are mentioned. In line with the purpose of the study, professional accountants working actively in the province of Muş were included in the study. Within the scope of the research, a survey study which can be named as one of the quantitative data methods, was conducted and the data obtained was tried to be analyzed in SPSS 20 program. In addition; frequency, mean and standard deviation methods which are among the descriptive statistical analyzes, were used in the study and chi-square analyzes were made for the hypotheses determined in the research. According to the data obtained, the pandemic process has negatively affected the professional accountants both in terms of the functioning of the business and financially. It has been determined that the members of the profession face a number of problems such as the inability to make collection, difficulties in obtaining income, the time restrictions on service durations, the resulting decrease in the number of taxpayers, increase the workload such as consulting businesses. It is thought that this study will be effective in determining the problems that arise in the accounting profession due to the negative process experienced.

Keywords: Accounting, Accounting Profession, Professional Staff, Pandemic, Collection

Giriş

Covid-19 hastalığı olarak tanımlanan bu bulaşıcı hastalık, Aralık 2019 tarihinde Çin’de ortaya çıkmış ve kısa sürede tüm dünya ülkelerini olumsuz bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Bulaşma özelliği yüksek düzeyde olan bu hastalık, Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya hızla yayılmıştır. Bu yayılma sonucunda, ülkelerde bir dizi önlemler alınmaya başlanmıştır. Sağlıktan ekonomiye, eğitimden sosyal hayata kadar birçok alanda kısıtlamalar uygulanmaya başlanmıştır. Büyük bir tehdit olarak ortaya çıkan Covid-19 salgını bireylerin yaşam faaliyetlerini kısıtlamış ve küresel bir problem haline gelmiştir.

Bu süreçte yaşanan en büyük problemlerden biri de ekonomik alanda yaşanan sıkıntılar olmuştur. Ekonomide büyük bir öneme sahip olan işletmeler ve devlet arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayan muhasebe meslek mensuplarının önemi bu noktada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Muhasebe meslek mensupları, ekonomik anlamda verilen mücadelede işletmelere gerek danışmanlık yaparak gerekse devlet-mükellef arasındaki iletişimi sağlayarak ekonomik faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadırlar.

Pandemi sürecinde yaşanan sorunlardan dolayı devlet tarafından bir takım önlemler alınmış ve bu önlemler çerçevesinde bazı alanlarda da dijitalleşme hız kazanmıştır. 2019 yılının sonlarında ve 2020 yılında Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) öncülüğünde özel sektörde dijitalleşme başlamış ve e-dönüşüm kapsamı artık daha geniş bir alan bulmuştur. Pandemi süreciyle birlikte daha önce kullanım alanı olan ancak çok yaygın olmayan e-defter, e-fatura, e- arşiv, e-müstahsil makbuzu, e-serbest meslek makbuzu gibi elektronik belgelerin kullanımı mükelleflerce daha da benimsenmiş ve yaygın hale gelmiştir. İşte tam da bu noktada mükelleflere danışmanlık adıyla yol gösterici kilit rol oynayan meslek grupları muhasebe mesleğini icra eden gruplar olmuştur. Bu bakımdan yapılan bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının pandemi sürecinde gerek devlete gerekse mükelleflere yardımcı olurken ve kendi işlerini yaparken ne gibi sıkıntılarla karşı karşıya kaldıkları incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, Muş İlinde aktif olarak çalışan muhasebe meslek mensuplarına araştırmanın amacını ortaya koymak adına bir anket çalışması uygulanmış olup; çalışma sonucunda elde edilen veriler SPPS 20 paket programında analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizler sonucunda ise, karşılaşılan sorunlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Teorik Çerçeve: Muhasebe Kavramı Ve Muhasebe Mesleği

Muhasebe kavramı, herhangi bir işletmenin elinde bulundurduğu kaynakların kullanılmasına ilgili olan, bu kaynaklardan sağlayacağı ekonomik işlemler sonucunda ortaya çıkan finansal etkileri ilgili kişilere bilgi vermek amacıyla aktaran sistem olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca muhasebe, ekonomik faaliyetleri ve işleyişlerini kaydetme, sınıflandırma, özetleme, raporlama ve elde edilen sonuçların analiz edilerek yorumlanması süreci olarak da tanımlanır (Sevilengül, 2009, s.3-4).

Muhasebe, işletmeler için mali raporları içerir ve bu raporlar işletmelerin işletme içi ve dışı kararlarında etkili olan unsurlardan biri olarak görülür (Karacan, 2014, s.59). Maliye, finans, işletme, bankacılık gibi birçok iktisadi alanda ülke

Nazan Güngör Karyağdı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma*
ekonomisine katkı sağlayan muhasebe bilgi sistemi oldukça önemlidir (Özçelik, 2020). Bu bilgi sistemiyle alakalı işlemlerin yapılması da oldukça önem taşıyan bir konu olduğundan bu işi yapanlar da alanında uzman ve yetişmiş bireyler olarak görülmektedir. Bu işi yapan bireyler gerek devlet tarafından gerekse toplumca muhasebe mesleğini icra eden meslek mensupları olarak tanımlanmaktadır.

Dünya'da ilk olarak 18.yy sonlarında ortaya çıkan bu meslek, sanayinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan büyük işletmelerin kurulması ve bunların muhasebe bilgi sistemine olan ihtiyaçları doğrultusunda gelişmeye ve önem kazanmaya başlamıştır. Ve bu meslek, 19.yy ortalarından itibaren örgütlü bir meslek konumuna gelmiştir (İlliez, 2020). Muhasebe mesleğinin konusu, ülke içerisinde bulunan özel ve kamu sektörlerinin ekonomik yönlü olan bütün faaliyetlerini kapsayan ve yürütülmesine katkı sağlayan bir sistemdir. bakımdan, muhasebe ile ilgili yapılması gereken bütün işlemleri yerine getirmekle mükellef olan ve bu mesleği icra eden birey ya da bireylere muhasebe meslek mensubu adı verilmektedir.

Muhasebe meslek mensupları, yapılması gereken bütün faaliyetleri kanunun belirlemiş olduğu yasalara, yönetmeliklere, muhasebe ilke ve kurallarına, muhasebe standartlarına uygun olacak şekilde yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken, üstlendikleri sorumluluklarında farkında olmalı ve karar alırken bağımsız davranmalı, güvenilir ve doğru kararlar vermelidirler (Yıldız, 2010). Bu mesleği icra eden meslek mensupları, sorumluluklarının bilince olarak mesleki faaliyetlerini büyük titizlikle yerine getirmelidirler. Bunun nedeni, bu meslek mensuplarının tüm topluma karşı sorumluluk taşımış olmalarıdır.Yani sadece beraber çalıştıkları işletmelere karşı değil tüm toplum bireyelerine karşı sorumluluk taşımaktadırlar. Muhasebe sisteminin elde ettiği mali tabloların ve raporlamaların güvenilirliği ve doğruluğu işletme sahipleri için ne kadar önemli ise toplum için de ekonomik göstergeleri ortaya çıkardığından dolayı oldukça önemlidir. Bu bakımdan mesleki olarak kendini geliştirmiş, alanında uzmanlaşan ve sorumluluklarını üstlenen bireyler elde ettiği verileri doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedip ,sunacaktır (Polat, 2020).

İşletmelerin alacaklarını ve borçlarını inceleyen muhasebe bilgi sistemini kullanan meslek mensupları, işletmenin yapmış oldukları faaliyetlerin daha etkin ve karlı bir şekilde yapılmasında işletmeye yardımcı olur.Bu bakımdan işletmeler açısından oldukça önemli bir role sahiptirler (Ertaş , 2007, s.118). Toplumda ekonomik kaynakların dağılımının sağlıklı olabilmesi ve toplumdaki bütün kesimlerin ihtiyaçlarını giderebilmesi,mali tabloların güvenilir ve dürüst bir şekilde sunulmasıyla sağlanır. Bu durum muhasebe meslek mensuplarının toplum için taşıdığı önemin bir göstergesi olarak görülmektedir. Çünkü, işletmelere sunulmuş olan mali bilgilerin hatalı, yanlış ya da eksik bir şekilde sunulmuş olması ekonomik açıdan adaletsiz bir dağılıma ve kayıt dışı faaliyetlere sebep olmaktadır. Toplum refahı için önem arz eden ekonomide kayıt dışı olumsuz etkilerin olması toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi önlenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Devlete ve topluma ekonomik konularda yardımcı olacağından muhasebe meslek mensupları titiz davranmak zorundadırlar. Bunlardan dolayı muhasebe mesleği, mali nitelikteki olayların düzenli bir şekilde yürütülmesinde, vergi gelirinin artmasında ve ekonomide önemli gelişmelere bağlı olarak ülke ve toplumın kalkınmasında doğrudan etkiye sahip olan mesleklerin başında gelmektedir (Terzi, 2010).

Bütün meslek mensuplarında olduğu gibi muhasebe meslek mensuplarının da gerekli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Muhasebe mesleğinin yerine getirilebilmesi için muhasebe alanında gerekli ve teknik bilginin yeterli düzeyde olması gerekir. Her meslek mensubunun mesleğe ilişkin nitelikleri farklılık arz eder. Ancak muhasebe mesleğinin yerine getirilmesi için gereken bazı şartlar vardır, bunun bütün meslek mensuplarında olması mesleğin doğru ve güvenilir bir şekilde icrası için oldukça önem taşımaktadır. Bu özellikler aşığıda yer almaktadır:

- Önlisans ya da lisans düzeyinde eğitime sahip olmak,
- Muhasebe alanında stajını yapmış olmak,
- Muhasebe meslek mensuplarının taşıması gereken mesleki niteliklere sahip olmak,
- Mesleği icra edebilmek için gerekli sınavları başarı ile tamamlamış olmak,
- Uzmanlaşabilmek için yeterli bilgi ve donanıma sahip olmak,
- Bu alanda gerekli saygınlığı elde etmiş olan birimlere bağlı olmak,
- Yasal sorumluluklara sahip olmak,
- Alanıyla ilgili her türlü kanun kurallarına uyum sağlama,
- Bulunduğu ülke ve toplumun çıkarlarını ön planda tutmak
- Kamu ve toplum tarafından kabul görme,
- Alanında devamlı araştırmalar yaparak, güncel bilgileri takip etme ve kendini geliştirme (Dağlı, 2013).

Gelişen ekonomik faaliyetler, yaşanan toplumsal olaylar (Covid-19 Salgını buna örnek olarak gösterilebilir), ekonomik krizlerle beraber sosyal, finansal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak gerek toplumda gerekse ticaret hayatında muhasebe mesleğinin önemi ve konumu giderek artmıştır (Ayboğa, 2003). Özellikle son yıllarda işletmelerin finansal olaylara ilişkin gelişen amaçları ile bu mesleğe olan ihtiyaç daha da artış göstermiştir (Polat, 2020). Bununla beraber, yeni teknolojilerin ortaya çıkması, benimsenmesi ve buna paralel olarak müşteri beklenti ve isteklerinin değişmesi, meslek mensuplarının daha dinamik, daha değişken ve daha uzmanlaşmış olması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Defter tutmanın yanısıra hizmet verilen işletmelerin mali yapısının bilinmesi, rapor verme, mali kaynakları daha etkin ve verimli kullanma seçenekleri hakkında mükellefler, alanında en uzmanlaşmış muhasebeci ve mali müşavirlere yönelmektedirler (Yalçın, 2012). Pandemi sürecinde de yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı mükellefler, kendilerine krediler, ödemeler vb. noktalarda danışmanlık yapacak ayrıca dijitalleşmeye bağlı olarak etkin hizmet verecek muhasebecilerle çalışmayı tercih etmektedirler.

2.Literatür Taraması

Muhasebe meslek mensuplarının yaşadığı sorunlara ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde bir çok çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Ancak gelişen çağa ve yaşanan olaylara bağlı olarak mesleki açıdan yaşanan sorunlarda değişimlerin yaşanacağı kaçınılmaz bir durumdur. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde konuya ilişkin yapılan araştırmalara ve sonuçlara yer verilmektedir.

Işık, Özen ve Kabasuluk (2006) yılında yapmış oldukları çalışmalarında, Denizli ilinde aktif olarak çalışan muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Ve bu kapsamda Denizli’de bulunan 450

meslek mensubuna amaçları doğrultusunda oluşturulan anket çalışmasını uygulamışlardır. Çalışma sonucunda, muhasebe meslek mensuplarının hizmet verdikleri mükelleflerle finansal açıdan sıkıntı yaşamaları, mesleğin eski cazibesinin kalmaması, bürokratik işlemlerin ve mevzuatın sık sık değişime uğraması, ağır iş yükünün olması ve meslek mensubu sayısının giderek artması gibi sorunların var olduğunu tespit etmişlerdir.

Arıkan (2006) çalışmasında, meslek mensuplarının sorunlarını araştırmaya yönelmiş ve bu kapsamda yaptığı çalışmada, meslek mensuplarının ağır sorumluluk taşıdıklarını ve bu nedenle aileleri, özel hayatlarından fedakarlıklar yaptıklarını tespit etmiştir. Meslek mensuplarının ağır iş yükünün olduğunu, zaman açısından sıkıntı yaşadıklarını belirlemiştir. Buna istinaden de yapılacak düzenlemelerle bu sorunlarının azalacağı yönünde önerilerde bulunmuştur.

Kalaycı ve Tekşen (2006) çalışmalarında, Isparta ilindeki muhasebe meslek mensuplarına yönelik yaptıkları çalışmada, meslek mensuplarının sürekli değişikliğe uğrayan mevzuatı takip etme noktasında sorunlar yaşadıklarını, mükelleflerin diğerlerine göre az vergi ödeten muhasebeciye yönelmesi ve bunun da muhasebeciler arasında haksız rekabet gibi sorunları doğurması, hak ettikleri ücreti alamamaları, vergi konusunda maliye ile birlik içinde çalışmadığı gibi sorunların olduğu ortaya çıkmıştır.

Tetik ve diğerleri (2008), Antalya ilinde çalışan meslek mensuplarına anket çalışması uygulamıştır. Bu kapsamda 121 muhasebe meslek mensubu ankete katılım sağlamıştır. Yapılan anket çalışmasında, mükelleflerin gereken ödemeyi yapmaması, alanında uzman ve eğitimli elamanın yeterli olmaması, meslek mensupları arasında haksız rekabetin olması gibi bir takım sorunları tespit etmiştir.

Bilen (2008) yılındaki çalışmasında, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan muhasebecilerin sorunlarını araştırmayı amaç edinmiştir. Ve muhasebe meslek mensuplarının yaşadıkları en önemli sorunların mükelleflerden alacakları noktasında sıkıntı yaşamaları, kalifiyeli eleman yetersizliği, belgesiz muhasebe çalışma durumlarının olması gibi sorunlara yer vermiştir.

Öztürk vd. (2011), çalışmalarında Ankara ilinde yer alan meslek mensuplarına dönük bir çalışma yapmış ve yaşanan sıkıntıları belirlemeye çalışmıştır. Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromunun var olduğunu bunun da duygusal anlamda tükenmeye sebep olduğu yönünde sorunların tespiti yapılmıştır.

Özulucan vd.(2010) yılında yaptıkları çalışmalarında, Türkiye’de mesleği icra eden 1395 kişiye anket uygulamış ve çeşitli sorunların yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sorunlar, uygulamada karşılaşılan yetersizlikler, meslek odası ile ilgili yaşanan bir takım sorunlar, muhasebe standartlarının karmaşık olması, algılanması ve uygulanmasındaki sıkıntılar, elektronik ortamda yaşanan sıkıntılar, prim ve vergi ödeme konularındaki sorunlar, akademik camia ve meslek mensupları arasındaki iletişim eksikliği gibi bir çok sorunun olduğu ortaya çıkmıştır.

Bilici ve Aydemir (2011), çalışmalarında Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinde çalışan muhasebe meslek mensuplarını örneklem olarak seçmiş ve anket çalışması ile araştırmalarına yön vermişlerdir. Araştırma sonucunda, muhasebe meslek mensuplarının en önemli sorunlarının vergi dairesi ile yaşanan olumsuz ilişkilerden kaynaklı sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada meslek mensuplarının

Nazan Güngör Karyağdı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma*
eğitim noktasındaki yetersizliği gidermek adına hizmet içi eğitim alma beklentilerinin olduğunu ve bunu da TÜRMOB-TESMER aracılığıyla sağladıklarını tespit etmiştir.

Bıyan (2012) yılındaki çalışmasına göre, meslek mensuplarının olduğundan daha fazla mesaiyle çalıştıklarını, tahsilat sorunu yaşadıklarını, alanında kalifiyeli eleman bulamadıklarını, mesleği icra edenler arasında yaşanan haksız rekabetin ileri düzeyde olduğunu, mesleğe ilişkin yasa, tüzük ve yönetmeliklerin yeterince açık ve anlaşılır olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca TÜRMOB'un meslek mensuplarının haklarını korumada yetersiz olduğunu belirlemiştir.

Gökgöz ve Zeytin (2012), Bilecik ve Yalova illerinde çalışan meslek mensuplarını araştırmalarına dahil ederek karşılaşılan sorunlara yer vermişlerdir. Çalışma verilerine göre, katılımcı meslek mensuplarının karşılaştıkları en önemli sorunların başında iş yükünün fazla olması gelmektedir. Ayrıca, devlet dairelerindeki bürokratik işlemlerin fazla olması, hizmet karşılığı alınan ücretlerin az olması ve zamanında tahsil edilememesi, mükelleflerin evrakları zamanında teslim etmemesinden kaynaklı ceza sorunlarının olması gibi bir takım sorunlar da çalışmada tespit edilen diğer sorunlardır.

Aydemir (2015) araştırmasında, 428 meslek mensubuna anket çalışması uygulamış ve bir takım sorunlara değinmiştir. Bunlar, iş yükünün ağır olması ,mükelleflerin ödemeleri yapmaması yada zamana riayet etmemeleri, mesleki yeterlilik ve sorumluluğun fazla olması ancak buna karşın hizmet ücretinin düşük olması gibi sorunlardır.

Gündüz ve zen (2016), çalışmalarında Uşak ilinde yer alan muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlara ve bu kapsamdaki beklentilerine yer vermişlerdir. Çalışma sonucunda, meslek mensuplarının mesleği icra edenler arasındaki haksız rekabetten, ağır iş yükünden dolayı özel hayatlarına zaman ayıramamalarında,mükelleflerin defterleri zamanında teslim etmemesi ve ücret ödemelerinde hassas davranmamaları gibi konulardan şikayetçi oldukları tespiti yapılmıştır. Mesleğe hak edilen değerin verilmesi,standartlarda değişiklik yapıldığında mesleki olarak eğitim olanaklarının arttırılması ve haber verilmesi, bürokratik işlemlerde azalma olması, vergi mevzuatında değişiklik yapılması halinde meslek mensuplarının da bilgisine başvurulması gibi beklentiler de çalışmada elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

Yapılan alışamalara bakıldığında genel olarak benzer sorunların var olduğunu, bu noktada ilgili kurumlar tarafından gerekli önemlerin alınmadığını ve sorunları gidermek adına çalışmaların yapılmadığını görmekteyiz. Ayrıca yaşanan sorunlar, çağa göre ve ekonomik,toplumsal olaylara göre değişiklik göstermektedir. Bunun güzel rneği de, ülkemizi ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemi Sürecinin mesleği hangi noktalarda etkilediği ve bu süreçte ne gibi sorunlar yaşandığıdır. Bu bakımdan bir sonraki bölümde bu süreçte meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlara yer verilmektedir.

3.MUŞ İLİNDEKİ MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmadaki temel amaç, ülkemizde etkisini büyük ölçüde hissettiren Covid-19 Pandemi krizinde muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerini yerine getirirken yaşadıkları sıkıntıları tespit etmektir.

3.2.Araştırmanın Önemi

Muhasebe meslek mensuplarının toplumda yeri oldukça önemlidir. Gerek devlete karşı gerekse hizmet verdikleri işletmelere karşı olan sorumluklarını başarılı bir şekilde üstlenmeleri toplumsal refah açısından büyük önem arz etmektedir. Son on yıl içerisinde literatürde muhasebe meslek mensuplarının yaşadıkları sorunlara yönelik bir takım çalışmalar mevcut olmakla beraber, toplumu her açıdan olumsuzca etkileyen pandemi gibi zorlu günlerin mesleki açıdan zorluklarını ortaya çıkarmasından dolayı literatüre katkı sağlaması bakımından çalışma önem arz etmektedir.

3.3. Evren ve Örneklem

15.03.2021 tarihi itibarıyla TÜRMÖB verilerine göre Türkiye’de aktif olarak çalışan 113.993 SMMM bulunmaktadır (Türmob , 2021). Bu kapsamda, Muş ilinde aktif olarak çalışan muhasebe meslek mensupları (SMMM) bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Muş ilinde bulunan 51 SMMM ile yüz yüze görüşülerek anket çalışması yapılması amaçlanmıştır ve pandemi sebebiyle toplamda 8 meslek mensubu görüşmeyi kabul etmemiştir . Bu nedenle 51 meslek mensubundan sadece 43 meslek mensubu ile anket uygulaması yapılmıştır. Bu evrenin yaklaşık %85 ‘lik kısmına ulaşıldığının göstergesidir. Çalışmada yer analizler, 43 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, veri toplama amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Öncesinde katılımcılar telefon ile aranış ve randevu alınarak yüz yüze görüşme talep edilmiştir. Yüz yüze görüşme talebinin yapılması ise, ankete katılım sağlayan SMMM’ lerde kısa sürede dönüş alınmasının sağlanmasıdır. Yapılan çalışmada uygulanı anket formu, literatür taraması sonucu oluşturulmuş olup iki bölümden meydana gelmektedir. Formun birinci bölümünde yer alan ilk 7 soru muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine yönelik iken; 8-17 sorular ise pandemi sürecinde karşılaşılan bir takım sorunların mesleğe ve işleyişine olan etkilerini değerlendirme amacıyla hazırlanmış sorulardan oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü ise, pandemi sürecinin mesleki açıdan ortaya çıkardığı olumsuzlukların 5’li likert ölçeği kapsamında değerlendirilmesine yönelik hazırlanmış ve “1=Kesinlikle Katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum”, “5=Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleri ile oluşturulmuştur.

Anket çalışmasında elde edilen veriler, SPSS 20 programında analize tabi tutulmuş olup; tanımlayıcı istatistiki analizlerden olan frekans, ortalama ve standart sapma yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca araştırmaya ilişkin belirlenen hipotezler için ki kare analizleri yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha değeri tespit edilmiştir. 27 sorudan oluşan anketin güvenilirlik sonucu aşağıda verilmiştir.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,832	,816	27

Güvenilirlik katsayısı 0,60 üzerinde ise anket güvenilir demektir. Anketi alışması için belirlenen güvenirlilik düzeyi, 832 olduğundan oldukça yüksek güvenilirlik olduğu görülmektedir.

3.5.Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Anket çalışmasına katılımcı olarak destek sağlayan SMMM'lerin verdikleri cevaplarda samimi oldukları ve pandemi sürecinde mesleki olarak karşılaştıkları sorunların neler olduğunun yansıtıldığı varsayılmıştır. Araştırmanın sadece Muş ilinde aktif olarak alışan SMMM'leri kapsaması ve yaşanan pandemi sürecinden dolayı söz konusu ilde bile katılım oranının %100 olmaması bir sınırlılıktır.

3.6. Araştırmada Elde Edilen Bulgular ve Yorumlanması

Bu bölümde, "Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini ve Etkilerinin Mesleki Açıdan Değerlendirmelerine zerine Bir alışma: Muş İlinde Bir Araştırma" adlı çalışmada yapılan 43 adet anket çalışmasından elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

3.6.1. Demografik Bilgiler

Araştırmanın bu bölümünde örneklem içerisinde yer alan katılımcıları tanımlayan demografik bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1.Katılımcıların Demografik zellikleri

Nazan Güngör Karyagdı- Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma

		N	%
Cinsiyetiniz	Erkek	35	81,4
	Kadın	8	18,6
	Toplam	43	100
Yaşınız	29 ve altı	13	30,2
	30-39	17	39,5
	40-49	9	20,9
	50 ve üstü	4	9,4
	Toplam	43	100
Eğitim durumunuz	Lisans	37	86,0
	Lisansüstü	6	14,0
	Toplam	43	100
	SMMM	43	100
	Toplam	43	100
Mükellef Sayınız	0-49	6	14,0
	50-99	7	16,2
	100-149	18	41,9
	150 ve üstü	12	27,9
	Toplam	43	100
Mesleki Deneyim süreniz	5 yıl ve altı	19	44,2
	6-10 yıl	9	20,9
	11-15 yıl	3	7,0
	16 yıl ve üstü	12	27,9
	Toplam	43	100
Çalışan sayınız	3-5	31	72,1
	6-8	10	23,3
	9 ve üstü	2	4,6
	Toplam	43	100

Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında, 43 katılımcının 35'inin erkek ;8'inin ise kadın olduğu görülmektedir. Yaş özelliğine göre sınıflandırmada ise en yüksek orana sahip %39,5 ile 30-39 yaş aralığıdır. Katılımcıların SM ve SMMM olarak çalışabilmesi için önemli şartlar içerisinde yer alan eğitim durumlarına bakıldığında ise %86 oranlar 37 katılımcının lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. SMMM olarak çalışan meslek mensuplarından 43'ü ise SMMM olarak çalışmaktadır. Meslek mensuplarının mükellef sayılarına ilişkin değerlendirme yapıldığında ise çoğunluğun mükellef sayısının 100-149 aralığında olduğu belirlenmiştir. Bu durumu, ilgili soruya verilen yanıtın yapılan frekans analiz sonucundan %41,9 oranında olması doğrulamaktadır. Katılımcıların meslek deneyim sürelerini öğrenmeye yönelik yöneltilen soru sonucunda %44,2 oranla mesleki deneyimin 5 yıl ve altı olduğu cevabının il sırada yer aldığı görülmektedir. Muhasebe bürolarında çalışan sayılarının ne kadar olduğunu belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlara bakıldığında ise, %72,1 oranla birinci sırada 3-5 arası çalışan sayısı olduğu tespiti yapılmıştır.

Tablo2. Pandemi Sürecinin Mesleğe ve İşleyişine Olan Etkilerinin Frekans Analizi

N	%		
Pandemi süreci çalışma sisteminizi nasıl etkiledi?	Olumlu	0	0
	Olumsuz	40	93,0
	Etkilemedi	3	7,0
	Toplam	43	100
Pandemi Sürecinde Hangi Çalışma Sistemini Uyguladınız?	Tam Mesai	35	81,4
	Uzaktan Çalışma	1	2,3
	Esnek Çalışma	4	9,3
	Kısmi Zamanlı Çalışma	3	7,0
	Toplam	43	100
Covid-19 Pandemi Döneminde Mükellef Sayınızda Azalma oldu mu	Evet	22	51,2
	Hayır	21	48,8
	Toplam	43	100
Covid-19 Pandemi Döneminde Mükellef	Birçok işyerinin tamamen kapanması	1	2,3

Nazan Güngör Karyağdı- Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma

Sayınızda Azalma Olmasının Nedenleri	Mükelleflerin işlerini başkalarına devretmesiyle muhasebe değişikliği yaşanması	1	2,3
	İş yerinin geçici olarak hizmet vermemesi	13	30,2
	Boş	21	48,8
	Toplam	43	100
Pandemi sürecinde mükelleflerinizle nasıl iletişim kurdunuz?	Telefon ile	39	90,7
	Randevu sistemi ile yüz yüze	4	9,3
	Toplam	43	100
Pandemi sürecinde evrakları teslim alma yönteminiz hangisidir?	Kargo ya da kurye aracılığıyla	11	25,6
	Kapıdan Alma	32	74,7
	Toplam	43	100
Pandemi sürecinde tahsilat noktasında sıkıntı yaşadınız mı?	Evet	36	83,7
	Hayır	1	2,3
	Kısmen	6	14,0
	Toplam	43	100
	Evet	22	51,2

Nazan Güngör Karyağdı- Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma

Pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşadınız mı?	Hayır	0	0
	Kısmen	21	48,8
	Toplam	43	100
Pandemi sürecinde elde ettiğiniz gelir miktarında azalma oldu mu?	Evet	36	83,7
	Hayır	1	2,3
	Kısmen	6	14,0
	Toplam	43	100
Pandemi sürecinde personel sayısını azaltmak zorunda kaldınız mı?	Evet	6	14,0
	Hayır	30	69,8
	Kısmen	7	16,2
	Toplam	43	100

Pandemi sürecinin mesleğe ve işleyişine olan etkileri incelendiğinde ise, sürecin meslek mensuplarının çalışma sistemini oldukça olumsuz açıdan etkilediği görüşüne varılmıştır. Çalışma sistemini etkilemesini ölçmek amacıyla yöneltilen soruya verilen yanıtın %93 oranında olması bunu doğrular niteliktedir.” Pandemi Sürecinde Hangi Çalışma Sistemini Uyguladınız?” sorusuna verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların %81,4 oranının tam mesai uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Pandemi sürecinde muhasebe meslek mensuplarının mükellef sayısında azalma olup olmadığı yönünde bir tespit yapmak amacıyla yöneltilen soruya verilen yanıtların % 51,2 oranında “Evet” olduğunu; %48,8 oranında ise “Hayır” olduğunu görmekteyiz. Oranlar birbirine yakın olmasına rağmen sürecin mükellef sayısını azaltmada az da olsa etkili olduğunu görmekteyiz. Azalma sebepleri incelendiğinde ise, işletmelerin geçici olarak hizmet vermemesi sebebinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Pandemi nedeniyle sosyal mesafe kurallarını uyma zorunluluğu her yerde olduğu gibi muhasebe bürolarında da önem gösterilen konular içerisinde yer almıştır. Ve bu durum, mükelleflerle olan iletişimi bir nebze de olsa etkilemiştir. Bu nedenle, mükelleflerle daha çok telefon yoluyla iletişim sağlanmış olduğu verilen yanıtların %90,7 oranında olmasından anlaşılmaktadır. Katılımcılar, mükelleflerinden gelen evrakları daha çok kapıdan almayı tercih etmişlerdir. Katılımcıların, tahsilat noktasında sıkıntı yaşayıp yaşamadıklarını ortaya çıkarmak amacı güdülmüş ve bu kapsamda yöneltilen soruya verilen yanıtların %83,7 oranına “Evet ” yanıtı olması tahsilatta sıkıntı yaşadıklarını açıkça göstermektedir. Yine yapılan işler noktasında sıkıntılar yaşanmış ve bu noktada

Nazan Güngör Karyağdı- Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma

verilen yanıtın oranı ise %51,2 ile “Evet” yanıtı olmuştur. Elde edilen gelir miktarında azalma olup olmadığını tespit etmek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtın %83,7 ile “Evet” olması ve ilk sırada yer alması gelir noktasında sıkıntılar yaşandığını göstermektedir. Ayrıca tahsilat noktasında sıkıntı yaşanması ve gelir miktarında azalma olmasına ilişkin verilen yanıtların birbiriyle aynı olması ortaya çıkan bu olumsuzlukların birbirleriyle doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Pandemi sürecinde birçok işletme çalışan sayısında azaltmaya gitmiştir. Muhasebe bürolarında bu durumun var olup olmadığını belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıt %69,8 oranla “Hayır” olmuştur. Nedeni sorulduğunda, çalışan sayısının zaten az olduğu ve iş yoğunluğunun da çok olduğu görüşü savunulmuştur.

3.6.2. Pandemi Sürecinin Mesleki Açıdan Ortaya Çıkardığı Olumsuzluklara İlişkin Bilgiler

Covid-19 pandemi süreci, ülkemizde birçok alanda olduğu gibi ekonomik alanda da etkisini oldukça olumsuz açılardan ortaya çıkarmıştır. Ekonomik alanda sorun yaşayanların başında ekonominin temeli olan işletmeler ve bunlara katkı sağlayan kuruluşlar gelmektedir. Günümüzde birçok işletmenin muhasebe bilgilerini kayıt altına alan ve işlemlerin yasalara, kurallara, yönetmeliklere, standartlara uygun olarak işleyişine katkı sağlayanlar SM ya da SMMM olarak çalışan muhasebe meslek mensuplarıdır. Ve buna bağlı olarak, yaşanan pandemi sürecinden ve işletmelerin yaşadığı sorunlardan etkilenen taraflardan biri de muhasebe meslek mensupları olmaktadır. Bu amaçla, çalışmamızın bu bölümünde muhasebe meslek mensuplarının pandemi sürecinde mesleki açıdan ortaya çıkarmış olduğu olumsuzlukların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Buna ilişkin ulaşılan bulgular ve yorumlarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3. Pandemi Sürecinin Mesleki Açıdan Ortaya Çıkardığı Olumsuzluklara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Analizleri

İfadeler	\bar{x}	±S.S.
Pandemi Süreci muhasebe mesleğini maddi kazanç açısından olumsuz etkilemiştir.	3,93	1,352
Pandemiden dolayı muhasebe işlerinin işleyişinde büyük ölçüde aksaklık yaşanmıştır.	3,88	0,98
Pademinin etkisiyle işyerlerinin kapanması muhasebe meslek mensuplarının iş kaybına sebep olmuştur.	4,06	1,203
Pandemi süreci verimli çalışmamızı engellemiştir.	3,81	1,401
Pandemi süreci nedeniyle işletmelere birçok konuda danışmanlık yapmak zorunda kaldık bu durum ise iş yükümüzü arttırmıştır.	4,39	1,293
Pandemi sürecinden dolayı personel sayımızda azalma olmuş bu durumda işlerimizin	3,09	1,250

aksamasına neden olmuştur.		
Pandemi süreciyle uzaktan çalışma sistemi muhasebe mesleğinde bir takım sorunları beraberinde getirmiştir.	4,09	1,268
Pandemi sürecinden dolayı sgk ve gib işlemlerinde büyük ölçüde sorunlar yaşanmıştır.	4,02	0,93 8
Pandemi sürecinden dolayı kullanılan programlarda sorun yaşanınca çözömlenmesi zor olmuştur.	4,04	0,815
Pandemi sürecinden dolayı sağlıklı iletişim kuramamak nedeniyle mükelleflerimizle bazı konularda anlaşmazlık yaşanmıştır.	3,69	0,98 8

Çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının pandemi sürecinde mesleki açıdan ortaya çıkan olumsuzlukları değerlendirmesi amacıyla oluşturulmuş olan ve %5’li likert ölçeğiyle sunulmuş olan önermelere verilen yanıtlara bakıldığında en fazla yaşanan olumsuzluk “Pandemi süreci nedeniyle işletmelere birçok konuda danışmanlık yapmak zorunda kaldık bu durum ise iş yükümüzü arttırmıştır.” önermesi olduğu görölmektedir. Bunu, katılımcıların verdiği yanıtlara ilişkin ortalama değerinin 4,39 olması doğrulamaktadır. “Pandemi süreciyle uzaktan çalışma sistemi muhasebe mesleğinde bir takım sorunları beraberinde getirmiştir.” İfadesinin ortalamasının 4,09 ve “Pandeminin etkisiyle işyerlerinin kapanması muhasebe meslek mensuplarının iş kaybına sebep olmuştur.” İfadesinin ortalamasının ise 4,06 olması bu konularda ortaya çıkan olumsuzlukların ilk sıralarda yer aldığını yansıtmaktadır. Bu ifadelere ve verilen yanıtlara bakıldığında, pandemi etkisiyle işyerlerinin bazılarının kapatılması ya da geçici olarak işleyişine ara vermesi, uzaktan çalışma sisteminin mesleki açıdan olumsuzluklara sebebiyet vermesi ve yine süreçten dolayı meslek mensuplarının kendileri dışında mükelleflere danışmanlık hizmeti vermesinden dolayı iş yükünün artması gibi nedenlerin birbiriyle yakından alakalı olduğunu göstermektedir. Tablodaki verilere bakıldığında bütün olumsuzluklara ait değerlerin birbirine yakın olduğu görölmektedir. Ancak “Pandemi sürecinden dolayı personel sayımızda azalma olmuş bu durumda işlerimizin aksamasına neden olmuştur.” Önermesine verilen yanıtın 3,09 olması bu önermenin diğerleri kadar sorun oluşturmadığını göstermektedir. Çünkü meslek mensuplarının çoğunluğu bu süreçte çalışan sayısında herhangi bir azaltma yapmamıştır. Fakat bütün ifadeler genel olarak değerlendirildiğinde, pandemi sürecinin muhasebe meslek mensuplarının çalışmasını olumsuz yönde etkileyecek bir takım sorunları ortaya çıktığı oldukça aşıkârdır.

3.6.3. Araştırmaya İlişkin Hipotezlerine Analiz ve Yorumları

Araştırmada, ortaya çıkan aksaklıkların neler olduğunu ortaya koymak amacıyla 4 adet hipotez kurulmuştur. Ve hipotezler %5 önem seviyesinde değerlendirilmiştir. Belirlenen hipotezler şu şekildedir.

H1: Mükellef sayısı ile mükellef sayısında azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Nazan Güngör Karyağdı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma*

H2: Pandemi sürecinde mükellefler iletişim kurma yöntemi ile evrakları teslim alma yöntemi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Pandemi sürecinde tahsilat noktasında sıkıntı yaşanma durumu ile gelir miktarınsa azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşanma durumu ile personel sayısını azaltma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 4. “Mükellef sayısı ile mükellef sayısında azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.” Hipotezinin Analizi

Ki-Kare Analizi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,650 ^a	4	,013*
Likelihood Ratio	15,539	4	,004
Linear-by-Linear Association	8,008	1	,005
N of Valid Cases	43		

P<0.05

H1 hipotezi için yapılan analize göre, Pearson Chi-Square değeri dikkate alınacaktır. Yapılan analize göre; p değerinin 0,013 olması ve 0,05 küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul görmektedir.

35

Tablo 5. “Pandemi sürecinde mükellefler iletişim kurma yöntemi ile evrakları teslim alma yöntemi arasında anlamlı bir ilişki vardır “Hipotezinin Analizi

Ki-Kare Analizi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,109 ^a	2	,947*
Likelihood Ratio	,201	2	,904
Linear-by-Linear Association	,034	1	,854
N of Valid Cases	43		

P>0.05

Değişkenler arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek amacıyla Pearson ChiSquare değerleri olan (p:0,947) dikkate alınacaktır. Buna göre, p değerleri 0,05’den büyük olduğu için H2 Hipotezi reddedilmiştir. Bu durum, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Tablo 6. "Pandemi sürecinde tahsilat noktasında sıkıntı yaşanma durumu ile gelir miktarınsa azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır." Hipotezinin Analizi

Ki-Kare Analizi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,221 ^a	2	,000*
Likelihood Ratio	18,297	2	,000
Linear-by-Linear Association	18,424	1	,000
N of Valid Cases	43		

P<0.05

Pandemi sürecinde tahsilat noktasında sıkıntı yaşanma durumu ile gelir miktarınsa azalma olma durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında ki-kare analizi yapılmış olup; sağlanan Őartlara göre Pearson Chi-Square değeri dikkate alınmıştır. Bu değerin ,000 olması ve %5 önem seviyesine göre p değerinin altında bir değer olmasından dolayı H₃ hipotezi kabul görmüştür. Yani değişkenler arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Tablo 7. "Pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşanma durumu ile personel sayısını azaltma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır." Hipotezinin Analizi

Ki-Kare Analizi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,797 ^a	2	,407*
Likelihood Ratio	1,840	2	,399
Linear-by-Linear Association	,688	1	,407
N of Valid Cases	43		

p>0.05

"Pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşanma durumu ile personel sayısını azaltma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezinin analiz sonucu değerlendirildiğinde yine Şartları sağlama açısından Pearson Chi-Square değeri dikkate alınmış ve çıkan değerin 0,407 olduğu belirlenmiştir. Bu değerin %5 önem seviyesine göre, p değerinden büyük olması bu hipotezin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 8.Hipotezlerin Kabul ve Red Durumu

Hipot ez Numarası	Hipotez İsimleri	Kabul/Red Durumu
H1	<i>Mükellef sayısı ile mükellef sayısında azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.</i>	Kabul
H2	<i>Pandemi sürecinde mükellefler iletişim kurma yöntemi ile evrakları teslim alma yöntemi arasında anlamlı bir ilişki vardır.</i>	Red
H3	<i>Pandemi sürecinde tahsilat noktasında sıkıntı yaşanma durumu ile gelir miktarınsa azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.</i>	Kabul
H4	<i>Pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşanma durumu ile personel sayısını azaltma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.</i>	Red

Sonuç

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonominin düzgün işlemesi, ekonomiye olan güvenin artması, yatırımları artması gibi birçok açıdan muhasebe mesleği önem arz eden meslekler içerisinde yer almaktadır. Ekonomik sistem içerisinde yer alan ve karmaşık yapıya sahip olan işletmelerin varlığının olması, işletme faaliyetlerinin her geçen gün çeşitlilik bakımından artış göstermesi, muhasebe işlemlerinin işleyişi ile ilgili oluşan sürekli mevzuat, yönetmelik değişiklikleri vb. sebeplerle muhasebe mesleği gittikçe zorlaşmakta ve meslek mensupları yoğun iş yükü ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle 2019 Aralık ayından bu yana yaşanan Covid-19 Pandemi süreci bütün iş alanlarında olumsuzluklara neden olduğu gibi muhasebe mesleğinde de bir takım sorunları ortaya çıkarmaktadır Yaşanan süreçten büyük lide etkilenen işletmeler çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelmiş; kapanma ya da geçici olarak faaliyetlerini durdurma noktasına gelmişlerdir. Ve mevzuatlara uyum sağlama, ayakta durma gibi birçok durumla da savaşmaya çalışmışlardır. Bu noktada işletmelerin gerek ticari faaliyetlerine ilişkin muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde gerekse mevzuat, süreçle ilgili kararlar noktasında danışmanlık görevi yapmak muhasebe meslek mensuplarına da yüklenmiştir. Bu sebeple iş yükü daha da artan meslek mensupları bir takım sıkıntılarla karşılaşmışlardır.

Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının Covid-19 Pandemi krizini ve etkilerini mesleki açıdan değerlendirmeleri ve bu noktada karşılaştıkları sorunların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Muş ilinde yer alan muhasebe meslek mensuplarına çalışmanın amacına uygun olarak anket uygulanmış ve elde edilen 43 adet anket değerlendirilmiştir. Ve elde edilen sonuçlar SPSS 20 paket programında analiz edilip; yorumlanmıştır.

Nazan Güngör Karyagdı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma*

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, pandemi süreci meslek mensuplarının çalışma sistemini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan süreçte birçok muhasebe meslek mensubu tam mesai çalışma sistemini benimsemesi ve mükellef sayısında azalma yaşayan ve yaşamayan meslek mensuplarının olduğu tespiti yapılmıştır. Bu tespiti, ilgili soruya 22 meslek mensubunun “Evet” yanıtı; 21’inin ise “Hayır” yanıtı vermesinden yola çıkarak ulaşılmıştır. Mükellef sayısında azalma olduğunu kabul eden meslek mensuplarına azalma nedenleri sorulduğunda ise, en fazla azalma nedeninin “geçici olarak hizmet vermeme” olduğu belirtilmiştir. Pandemi sürecinde mükelleflerle daha çok telefon ile iletişim kuran meslek mensupları işleriyle ilgili evraklarını daha çok kapıdan alma yöntemi ile temine etmişlerdir. Bunu sosyal mesafeyi korumak adına yaptıkları yönünde açıklamalarda bulunan meslek mensupları bu sebeple zaman zaman evrak teslimi konusunda aksaklıklar yaşadıklarını savunmuşlardır. Genel olarak yapılacak işler konusunda sorun yaşayıp yaşamadıklarını tespit etmek amacıyla sorulan soruya ise, “Evet” ve “Kısmen” cevaplarının yoğunluklu verilmiş olması hem bu durumu doğrular nitelikte olmakta; hem de diğer işler konusunda da sıkıntıların yaşandığını açıkça göstermektedir. Covid-19 salgın sürecinde, tahsilat konusunda ciddi sorunlar olduğunu ve bunun elde edilen gelir noktasında da ciddi sorunlara sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda oluşturulan hipotezimize baktığımızda ise (H3) kabul olan hipotezler içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Bu durum, tahsilat konusunda yaşanan sıkıntıların gelir etme etmedeki sıkıntılarla doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Yapılan analizler sonucunda, personel sayısında azalmaya gidilmediği yönünde bulgular elde edilmiştir.

Araştırmaya ilişkin hipotezlere bakıldığında ise, “Mükellef sayısı ile mükellef sayısında azalma olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.” Hipotezi (H1) kabul görmüştür. H2 hipotezinde yer alan pandemi sürecinde mükellefler iletişim kurma yöntemi ile evrakları teslim alma yöntemi değişkenleri arasında bir anlamlılık olmadığı tespiti yapılmış ve bu çerçevede H2 hipotezi reddedilmiştir. H3 hipotezi ise kabul görmüştür. Bu hipotezin kabul görmesi meslek mensuplarının tahsilat durumu ve elde edilen gelir durumu doğru ilişki olduğunu göstermektedir. Son hipotez olan H4 değerlendirildiğinde ise, pandemi sürecinde yapılacak işler konusunda aksaklık yaşanma durumu ile personel sayısını azaltma durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiş ve H4 hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç olarak, süreç içerisinde muhasebe mesleğinin karşılaştığı birçok sorunun olduğu değerlendirilmeli ve bu kapsamda meslek mensuplarına gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından destek sağlanmalıdır. Bu çalışmanın, yaşanan olumsuz süreçten dolayı muhasebe mesleğinde ortaya çıkan sorunların tespitinin yapılması yönünde etkili olacağı düşünülmüş olup; bu çerçevede çalışacak olanların daha çok meslek mensubuna ulaşarak kapsamlı bir çalışma yapması ve farklı analizlerle çalışmalarını desteklemeleri sağlanmalıdır.

Kaynakça

Türmob . (2021, 03 15). [https://www.turmobil.org.tr/istatistikler/c8172e63-2bef-4919-a863-86e403bfdfoa/meslek-mensubu-dagilim-tablosu-\(sm-smmm\)](https://www.turmobil.org.tr/istatistikler/c8172e63-2bef-4919-a863-86e403bfdfoa/meslek-mensubu-dagilim-tablosu-(sm-smmm)). adresinden alınmıştır.

Akyürek, A., Begde , Z., Yavuz, N., & Özkan , İ. (2016). Uzaktan Eğitim Uygulamasının Öğrenci Bakış Açısına Göre Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi*

Nazan Güngör Karyağdı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma* *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 592-605. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/30780/323661>

Arıkan, Y. (2006). Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Uygulamalarındaki Sorunlarına İlişkin Çözüm Önerilerimiz. *Mali Çözüm Dergisi* , 13-19. <https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Mali-Cozum-Dergisi/sayi-75/--2092>

Ayboğa, H. (2003). Globelleşme Sürecinde Ülkemizde Muhasebe Mesleği Ve Meslek Mensuplarının Eğitimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 327-359. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/480/4089>

Aydemir, O. (2015). Muhasebe Meslek Mensuplarının Karşılaştıkları Sorunlar ve Beklentiler . *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 71-84. <https://doi.org/10.25095/mufad.396577>

Bilen, A. (2008). Doğu Anadolu Bölgesindeki Muhasebe Meslek Mensuplarının Profilleri, Etik Kurallarına Bakışları ve Meslek Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *Mali Çözüm Dergisi* (85), 27-42. http://archive.ismmmo.org.tr/YAYINLAR/MALI_COZUM/MALICOZUM85.pdf

Bilici, N., & Aydemir , A. (2011). NUTS II TRA1 Açısından (Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesinde) SMMM'lerle İlgili Profil Araştırması ve Karşılaştıkları Sorunlar. *EKEV Akademi Dergisi*, 353-372. docplayer.biz.tr/15982407-Nuts-ii-tra1-acisindan-erzurum-erzincan-bayburt-bolgesinde-smmm-lerle-ilgili-profil-arastirmasi-ve-karsilastiklari-sorunlar.html

Biyan, Ö. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Çalışma: Meslek Mensuplarının Demografik Durumları, Mesleki Sorunları ve Değerlendirilmesi. *Sosyo Ekonomi Dergisi* , 106-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21077/226923>

Dağlı, S. (2013). Muhasebe Meslek Etiği Ve Meslek Mensuplarının Etik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Isparta İlinde Bir Uygulama(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi*.

Ertaş, F. (2007). *Muhasebe Organizasyonu*. Ankara : Seçkin Yayınları .

Gökgöz, A., & Zeytin , M. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Beklentileri: Bilecik Ve Yalova İlleri Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 477-493. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20822/222895>

Gündüz, M., & Özen , E. (2016). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları ve Mesleki Memnuniyetlerinin Analizi: Uşak İli Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 67-90. <https://doi.org/10.25095/mufad.396681>

İlliez, H. (2020). Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Muhasebe Mesleğinde Kalite: Türkiye'de Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma (Yayımlanmış Doktora Tezi). *Kayseri Erciyes Üniversitesi*.

İşık, A., Özen , Z., & Orhan , K. (2006). *Meslek Mensuplarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*(Yayın No:6). Denizli : Denizli SMMMO. <http://www.denizlismmo.org/kategoriler.asp?KATID=6>

Nazan Güngör Karyadı- *Muhasebe Meslek Mensuplarının Covid-19 Pandemi Krizini Ve Etkilerini Mesleki Açıdan Değerlendirmeleri: Muş İlinde Bir Araştırma*
Kalaycı, Ş., & Tekşen , Ö. (2006). Muhasebecilik Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Isparta İl Merkezi Uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(31), 90-101. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35600/395425>

Karacan, S. (2014). *Etik Kavramı ve Muhasebe Meslek Etiği Kavramı* . Kocaeli: Umuttepe Yayınları .

Özçelik, A. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarında Etik Algılamaya Yönelik Araştırma (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*.

Öztürk, V., Koçyigit, Ç., Çına , S., & Bal , E. (2011). Muhasebe Meslek Mensuplarının Bazı Demografik Değişkenleri ile Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Ankara İli Örneği.*Doğuş Üniversitesi Dergisi* 12(1),84-98. <http://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/issue/view/1>

Özulucan, A., Bengü , H., & Özdemir , F. (2010). Muhasebe Meslek Mensuplarının Güncel Sorunları, Uygulamada Karşılaştıkları Yetersizlikler Ve Meslek Odalarından Beklentilerinin Unvanları Ve Mesleki Deneyim Süreleri Ynyle İncelenmesi: Türkiye Geneline Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (31) 41-64. <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/e6cbebfa-31b4-47d5-bfc4-94e969027c55/muhasebe-ve-denetime-bakis/1>

Polat, E. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Alanındaki Güncel Gelişmelere Bakış Açıları:Elazığ İli Örneği (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Elazığ Fırat Üniversitesi*..

Sevilengül, O. (2009). *Genel Muhasebe* . Ankara : Gazi Yayınları .

Terzi, A. (2010). Muhasebe Mesleği ve Rize' deki Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Erzurum Atatürk Üniversitesi*.

Tetik, N., Kınay , F., & Ciğer , A. (2008). Antalya İlindeki Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Durum Analizi ve Beklentilerini Saptamaya Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(38), 70-79. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35612/395697>

Yałın, S. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebecilik Mesleęinin Geliştirilmesiyle İlgili Tutumları . *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (55), 113-136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35635>

Yıldız, G. (2010). Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(36), 155-178. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5893/78006>

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

ENDERUNLU FAZİL DİVANİ'NDA
YER ALAN RAMAZANİYYELER
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE POEMS
THAT MENTION THE MONTH OF
RAMADAN IN THE ENDERUNLU
FAZİL DIVAN'S

Yazar

Talip ÇUKURLU

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, e-mail:
talip.cukurlu@siirt.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-5164-6720

Mesut Bayram DÜZENLİ

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, e-mail:
mesutbayramduzenli@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0003-3479-8244

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 3 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Çukurlu, T.-Düzenli, M. B. (2021). Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), s.41-63.

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan Ramazaniyeler Üzerine Bir Değerlendirme

Öz

Klasik Türk edebiyatında ramazaniyeler ilk defa XV. yüzyılda görülmeğe başlanmış, XVIII. yüzyılda yaygın olarak yazılmış ve XX. yüzyıla kadar yazılmaya devam etmiştir. Divan şairlerinin Ramazan ayı vesilesiyle padişahlara, devlet büyüklerine veya hamilerine sundukları ve nesip bölümünde Ramazan'ı anlatan ve genellikle kaside nazım şekliyle yazdıkları "ramazaniyye" adı verilen bu manzumeler, Osmanlı toplumunun Ramazan ayına bakışını tespit etmede son derece önemli kaynaklardır. Ramazaniyeler, kasidelerin yanı sıra farklı nazım şekilleriyle de yazılabilmektedir. Bu türde en çok manzume yazan şair Enderunlu Fazıl'dır. Enderunlu Fazıl, yirmi biri kaside ve ikisi terkip-bent olmak üzere toplam yirmi üç ramazaniyye kaleme almıştır. Bu çalışmamızda, Enderunlu Fazıl Divanı'nda yer alan ramazaniyye türü manzumeler, şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Bunun için İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde bulunan NEKTY02819 demirbaş numaralı yazma eser esas alınmış; yaprak, şiir ve beyit numaraları bu eserdeki sıraya göre verilmiştir. Bazı durumlarda Almanya Milli Kütüphanesi (Deutsche Nationalbibliothek) Türkçe Yazmalar Koleksiyonunda bulunan Ms.or.fol.3343 demirbaş numaralı yazmadan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan O/253 demirbaş numaralı matbu nüshadan yararlanılmıştır. Ramazaniyelerin nazım şekilleri, beyit sayıları, başlıkları ve vezinleri bir tablo halinde verilmiştir. Manzumelerin nazım şekilleri, beyit-bent sayısı, aruz kalıpları, kafiy ve redif özellikleri, şekil incelemesinde ele alınmıştır. Ramazaniyye türü kasidelerin bölümlerinde ele alınan hususlar, bilhassa nesip bölümlerinde yer alan benzetme unsurları ise muhteva incelemesinde üzerinde durulan konulardır. Böylece Enderunlu Fazıl'ın ramazaniyelerinin geleneğin içindeki yeri tespit edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enderunlu Fazıl, Ramazaniyye, Divan Şiiri, Kaside

Abstract

In classical Turkish literature, poems mentioning the month of Ramadan were first published in XVII. Century and XVIII. Century is a widespread species. These poems, called "rama-daniyya", which the poets of the Divan presented to the sultans, elders or patrons on the occasion of the month of Ramadan and wrote about the Ramadan in the section of "nesip" and generally written in ode, are extremely important sources in determining the Ottoman society's view of the month of Ramadan. Poems that mention the month of Ramadan can also be written in different verse forms, especially odes. The poet who wrote the most poems in this genre is Enderunlu Fazıl. In Enderunlu Fazıl's Divan, there are twenty-three "ramadaniyya" type poems, twenty-one odes and two composition-bent. In this study, the "ramadaniyya" type of poems in the Divan of Enderunlu Fazıl were examined in terms of form and content. For this, the manuscript with the fixture number NEKTY02819 in the Library of Rare Works of Istanbul University was taken as a basis; page, poem and couplet numbers are given in the order in this work. In some cases, Ms.or.fol.3343 in the Turkish Manuscripts Collection of the German National Library (Deutsche Nationalbibliothek) and the printed copy with the fixture number O / 253 in the Atatürk Library of Istanbul Metropolitan Municipality. The verse forms, number of couplets, titles and meters of the ramadaniyya are given in a table. The verse forms of the poems, the number of couplets-bent, prosody patterns, rhyme and redif features were examined in terms of shape. The subjects discussed in the chapters of the "ramadaniyya" type odes, especially the metaphors in the lineage chapters, are the subjects that are emphasized in content analysis. Thus, the place of Enderunlu Fazıl's "ramadaniyya" in the tradition will be determined.

Keywords: Enderunlu Fazıl, Ramadaniyya, Divan Poetry, Ode

Giriş

Klasik Türk edebiyatı eserlerinin birçoğunun dinî metinleri barındırıyor olması, yazma eserlerin serlevhalarında eser isimlerinin hemen altına bir de besmelenin iliştirilmesi, bu edebiyatın İslam dini etkisinde geliştiğini göstermektedir. Din olgusu, klasik Türk edebiyatını sadece belagat bakımından değil konu bakımından da etkilemiştir. Bu etkileyiş, hemen bütün şairlerin divanlarının baş tarafında yer alan tevhit, münacat ve naat türü kasidelerde yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu hususta Çelebioğlu, kültür ve edebiyatımızdaki dinî, tasavvufi ve ahlaki mahiyetteki eserlerin din dışı eserlerden daha fazla olduğunu, din dışı eserlerin dokusunda bile dinî kültürümüzün tezahürlerini her an tespit etmenin mümkün olduğunu belirtmektedir (1998, s. 697). Ramazaniyyeler de dinî kültürümüzün yansımalarının en üst seviyede görüldüğü türlerden biridir.

Ramazan, Arapça “şiddetli sıcak olmak, yakmak” anlamına gelen “ramaz” kökünden türeyen bir kelimedir. Terim anlamı ise “Arabî ayların şaban ve şevval arasında kalan ve devamı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ay”dır (Ayverdi, 2011, s. 1014). Divan şairlerinin Ramazan ayı vesilesiyle padişahlara, devlet büyüklerine, dostlarına veya hamilerine sundukları ve nesip bölümünde Ramazan’ı anlatan ve genellikle kaside nazım şekliyle yazdıkları, “ramazaniyye” adı verilen (Canım, 2020, s. 252; Çelebioğlu, 1998, s. 692; Pekolcay ve diğerleri, 2000, s. 240) manzumeler, Osmanlı toplumunun Ramazan ayına bakışını tespit etmede son derece önemli kaynaklardır. Bu eserler kaside nazım şeklinin yanı sıra bentlerle meydana gelen nazım şekilleriyle veya gazel nazım şekliyle de yazılabilmektedir. Kasideler genellikle Ramazan tebriki için yazılırken gazeller daha çok Ramazan ilhamıyla yazılmış şiirlerdir (Çelebioğlu, 1998, s. 703). Diğer taraftan ramazaniyyeler, dinî literatürün klasik şiirimize girmesinde büyük pay sahibidir. “Cami, mushaf, cemaat, oruç, ramazan, rahle, imsak, iftar, teravih” vd. terimler, şairin dehasına göre manzumelerde yerini alır (Ertan, 95, s. 15).

Toplumların çeşitli inanç ve geleneklerinin, sosyal ve ruhi hayatının edebî eserlere yansması doğaldır. Bu sebeple, manzum veya mensur birçok edebî türde devrin hususiyetlerini yansıtan izler fazlasıyla bulunabilmektedir. Ramazaniyye türü eserler de bunlara dahildir. Ramazan veya oruç dinî bir mevzu olarak ele alınmasının yanı sıra sosyal ve edebî bir mevzu olarak da yüzyıllar boyunca edebî eserlerimizde işlenmiştir. Ramazan’la ilgili eserleri dinî, tasavvufî ve edebî yönlerini dikkate alarak üçe ayırmak mümkün gibi gözükse de eserler çoğu zaman birden fazla yöne sahip olabilmektedir. Bu noktada Çelebioğlu şu şekilde tasnif yapabileceğini söyler:

- 1) Ramazaniyyeler
- 2) Ramazan ilahileri
- 3) Ramazan manileri
- 4) Ramazan’la ilgili rubai, koşma vs. gibi muhtelif türden şiirler (1998, s. 691).¹

Ramazan bütün Müslümanlar için ortak bir nokta olsa da her bir Müslüman topluluğun dünya görüşüne, yaşadığı coğrafyaya göre birbirinden farklı adetler,

¹ Geniş bilgi için bk. Çelebioğlu, 1998.

gelenekler ortaya çıkmıştır (Dursunoğlu, 2003, s. 20). Bahusus Türk-İslam edebiyatı da derinden etkilenmiş; atasözleri, deyimler, şiirler, maniler ve sohbetlerle Türklere mahsus bir “Ramazan Medeniyeti/Edebiyatı” ortaya çıkmıştır. Klasik Türk edebiyatında ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanan (Kaya ve diğerleri, 2019, s. 225; Yüksel, 1977, s. 35) ramazaniyeler, XVIII. yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşmıştır. Bu türün en çok örnek veren şairi, Enderunlu Fazıl’dır. Sabit, Nazim, Edirneli Kami, Koca Ragıp Paşa, Şeyh Galib, Enderunlu Vasıf ve Sünbülzade Vehbi gibi isimler de ramazaniye türünde eser telif etmiş olan diğer şairlerdendir (Çelebioğlu, 1998, s. 692; Uzun, 2007, s. 439).

Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan Ramazaniye Türü Manzumelerin İncelenmesi²

Enderunlu Fazıl Divanı'nın yurt içi ve yurt dışı çeşitli kütüphanelerde yirmi iki nüshası tespit edilmiştir.³ Bu çalışmamızda İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde bulunan *NEKTY02819*⁴ demirbaş numaralı yazma eser esas alınmış; yaprak, şiir ve beyit numaraları bu eserdeki sıraya göre verilmiştir. Ancak İÜ nüshasında bazı ramazaniye türündeki şiirlerin bulunmaması, zaman zaman birtakım imlâ ve vezin hataları ile anlamın tam oturmaması gibi sebeplerle Almanya Milli Kütüphanesi (Deutsche Nationalbibliothek) Türkçe Yazmalar Koleksiyonunda bulunan *Ms.or.fol.3343* demirbaş numaralı yazmadan⁵ ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan *O/253* demirbaş numaralı matbu nüshadan⁶ yararlanılmış; bu durum gerek metin içinde gerekse dipnotlarda belirtilmiştir. İÜ nüshası incelendiğinde yirmi tane ramazaniye türünde manzume bulunduğu tespit edilmiştir. İÜ’de olmayıp B nüshasında bulunan üç ramazaniye daha eklendiğinde Fazıl’ın bu türde yazdığı manzume sayısı yirmi üçe ulaşmaktadır.⁷ Bu yönüyle Fazıl, ramazaniye türünde en fazla manzume yazan

² Çalışmanın ikinci bölümünde -konu gereği- Enderunlu Fazıl’ın hayatından bahsedildiği için tekrara düşmemek amacıyla makalenin girişinde şairin hayatına değinilmemesi uygun görülmüştür.

³ Daha önce tarafımızdan sunulan bir bildiri (Çukurlu ve Düzenli, 2020, s. 287-299) ve yayınlanan bir makalede (Çukurlu ve Düzenli, 2021, s. 266-287) Enderunlu Fazıl’ın toplam 23 nüshasının tespit edildiği fakat bunlardan biri olan Medine Arif Hikmet Kütüphanesinde bulunan nüshaya ulaşılamadığı belirtilmişti. Bu makalenin kaleme alındığı günlerde bahsedilen nüshaya ulaşılmış ve bu nüshanın Enderunlu Fazıl’a değil Fazıl Hacı Tahir Efendi/Hafız Mehmet Tahir Efendi/El-Hac Tahir Efendi’ye (H 1176-1210 / M 1762/3-1795/6) ait olduğu tespit edilmiştir. Tahir Efendi’nin *Divan*’ı üzerine 2005 yılında Metin Ekici tarafından yüksek lisans tezi yapılmış ve o zaman için tespit edilebilmiş tek nüsha olan Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 3449’da bulunan eser transkripsiyona tabi tutulmuştur. 2014 yılında ise Mehmet Atacan tarafından yapılan yüksek lisans tezinde o gün için yeni bulunan Manisa İl Halk Kütüphanesi nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi nüshası tenkit edilmiştir. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünde (TEİS) Mehmet Gürbüz tarafından 24.09.2014’te yazıldığı ve 18.11.2020’de güncellendiği belirtilen “Fâzıl, Hâfız Hacı Tahir Efendi” maddesindeki bilgilerde ise Tahir Efendi’nin *Divan*’ın varlığının bilindiği fakat herhangi bir kütüphanede rastlanmadığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca şairin ölüm tarihinin de “1217/1802-3” olduğu söylenmiştir.

Tarafımızdan tespit edilen nüsha ile Tahir Efendi’nin mevcut nüsha sayısı üçe çıkmıştır. Nüshanın tavsifi üzerine çalışma yapılmaktadır.

⁴ Bu nüsha “İÜ” kısaltmasıyla gösterilecektir.

⁵ Bu nüsha “B” kısaltmasıyla gösterilecektir.

⁶ Bu nüsha “MA” kısaltmasıyla gösterilecektir.

⁷ Hakan Yekbaş *Ramazan’ı Divan Şiiri Metinlerinden Okumak* isimli makalesinde (2012, s. 186-187) Fazıl’a ait 19 tane ramazaniye tespit ettiğini belirtirken Hulusi Eren *Sosyal Hayata Bakan Yönüyle Nedim’in Ramazaniyesi Üzerine Bir İnceleme* isimli makalesinde (2019, s. 148) Fazıl’ın “on üç kaside ile bu türün en fazla örnek veren şairi” olduğunu söylemiştir.

Divan şairi unvanını elinde bulundurmaktadır. Ramazaniyyelerin şekil ve muhteva özellikleri aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir.

1. Ramazaniyyelerin Şekil Özellikleri

Enderunlu Fazıl Divanı'ndaki ramazaniyye türündeki manzumeler, kaside ve terkip-bent nazım şekilleri ile yazılmıştır. *Divan*'ındaki kaside nazım şekli ile yazılmış ramazaniyyeler yirmi bir adet olup on bir ile yetmiş sekiz beyit arasında değişen hacimlere sahiptir. İki ramazaniyye (22 ve 23. manzumeler⁸) ise bentlerle yazılmış olup nüshalarda terkip-bent ve terci-bent gibi başlıklarla yer almakta iseler de her iki manzumenin ilk bentlerinin kendi arasında kafiyeli (on mısralı: aa, ba, ca, da, aa / on iki mısralı: aa, aa, aa, aa, aa, aa) oluşu, onlara terkip-bent veya terci-bent denmesine mâni olmaktadır. Zira manzumeler, ilk bentleri göz önünde bulundurulduğunda on ve on iki mısralara sahip bentlerden oluştukları için muaşşer ve on ikili musammatlara benzemektedir. Ancak diğer taraftan ikinci ve sonraki bentlerde diğer bentlerden bağımsız vasita beyitlerinin bulunması (on mısralı: bb, cb, db, eb, vv; cc, dc, ec, fc, yy;... / on iki mısralı: bb, bb, bb, bb, bb, vv; cc, cc, cc, cc, cc, yy; ...) bu manzumelere muaşşer ve on ikili musammat adlarını vermemizi de imkânsız hâle getirmektedir. İlk bentlerin kafiye dizilişi göz ardı edildiğinde -vasita beyitlerinin bulunması hasebiyle- bu manzumelere terkip-bent denmesi daha uygun görünmektedir. Bu manzumelerden on iki mısralı olanı toplamda on üç bent yani 156 mısra; diğer on mısralı olanı ise beş bent yani elli mısradır.⁹

Ramazaniyyelerin beş tanesinde kelime hâlinde redif (1, 7, 10, 20. kasideler ve 22. terkip-bent); on tanesinde ek hâlinde redif (4, 5, 6, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 21. kasideler) kullanılmıştır. Diğerlerinde ise redif yoktur. Kafiye olarak da yirmi manzumede mürdef kafiye, üç manzumede ise mücerret kafiye tercih edilmiştir.

Ramazaniyyelerin yazıldığı nazım şekillerini, kaç beyit/bent olduğunu, vezin, kafiye, redif vb. özelliklerini bir tablo ile şöyle gösterebiliriz:

Tablo 1: Ramazaniyyelerin Şekil Özellikleri

Sıra/ Yaprak No	Nazım Şekli	Beyit/ Bent Sayısı	Başlık ¹⁰	İlk Beyit/Bent	Vezin	Kafiye/ Redif
1/43b	Kaside	33	Kaside-i Ramazâniyye vü Şitâiyye	Hilâl-i rûze kim bir kavs-i hallâc âsumân üzre Anımla berfden çok penbe andırdı zamân üzre	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün /	-ân üzre (mürdef kafiye)
2/43b	Kaside	60	Kaside-i Ramazâniyye vü Bahâriyye	Zevk-i eyyâm-ı bahârı işidip mâh-ı sıyâm Dest-i nevrûza hilâli bu sene eyledi câm	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün /	-âm (mürdef kafiye)
3/45b	Kaside	70	Kaside-i Ramazâniyye	Halka gösterdi hilâlin yine şeh-r-i ramazân Dehen-i âleme bir asma kilid oldu ayân	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün /	-ân (mürdef kafiye)
4/47a	Kaside	78	Kaside-i Ramazâniyye	Sâki ayagın çek ki zamân başka zamândır Sâgar yerine şimdi hilâl-i ramazândır	Mef'ûlü / Mefâilü /	-ân/dır (mürdef kafiye)

⁸ Manzumelerin numaralanması hususunda Tablo 1'deki sıra esas alınmıştır.

⁹ Manzumeleri ihtiva eden pek çok nüshanın başlığında "terci'-bend, terkip-bend, kaside-i terkib-bend" gibi tamlamalar yer almaktadır.

¹⁰ Manzumelerin başlıklarında -bazı istisnalar dışında- İÜ nüshası tercih edilmiştir.

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

					Mefâilü / Feilün	
5/96a	Kaside	50	Kasîde-i Ramazâniyye vü Şitâiyye Der- Sitâyîş-i Yûsuf Ziyâ Pâşâ	Ramazân mâhı ki bir gonce-i nûrânîdir Ehl-i İslâma aceb tuhfe-i Rabbânîdir	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ân/îdir (mürdef kafiye)
6/97a	Kaside	13	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Yûsuf Ziyâ Pâşâ	Devletli mübârek ola mâh-ı ramazânın Reşk-âver-i eyyâm-ı şühûr ola zamânın	Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feilün	-ân/ın (mürdef kafiye)
7/97b	Kaside	18	Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Hâfiz İsmâil Pâşâ	Hilâl-i mâh-ı savm ol sadr-ı zî-şâna saîd olsun Meserretlerle her rûz-ı şerîfinde se-ıyd olsun	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	-îd olsun (mürdef kafiye)
8/98b	Kaside	20	Kasîde-i Ramazâniyye-i Kâim-Makâm Sâmî Bekir Pâşâ	Göründü levha-i minâda nev-hilâl-i sıyâm Medâr-ı nûr ile oldu keşide dâl-i sıyâm	Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün	-âm (mürdef kafiye)
9/98b	Kaside	34	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Kâtibü's-Sırr-ı Cihân-dârî Ahmed Efendi	Efendim Hakk ede âli makâmın Mübârek ola nev-mâh-ı sıyâmın	Mefâilün / Mefâilün / Feilün	-âm/ın (mürdef kafiye)
10/99b	Kaside	30	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Kâtibü's-Sırr-ı Şehriyârî Ahmed Efendi	Şehr-i sıyâm erişdi gönül bî-nisâb iken Halkı yatakda avladı hep mest-i hâb iken	Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün	-âb iken (mürdef kafiye)
11/100b	Kaside	26	Kasîde-i Ramazâniyye Be- Kapudan-ı Deryâ Sâlih Pâşâ	Ramazân mâhı ki bir dilber-i sâhib-nâmûs Leyle-i kadri ann haclede bir gizli arûs	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ûs (mürdef kafiye)
12/101a	Kaside	21	Ramazâniyye-i Beyhân Sultân	Hayr-makdem ile geldi yine şehr-i gufrân Ola sultân-ı keremkâra mübârek ramazân	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	ân/ın (mürdef kafiye)
13/101a	Kaside	20	Kasîde-i Ramazâniyye Be- Kethüdâ-yı Sadr- ı Âli İbrâhîm Efendi	Bâreka'llâh mübârek ola mâh-ı berekât Hayr-makdem ola âfâka bu şehr-i hayrât	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ât (mürdef kafiye)
14/101b	Kaside	10	Ramazâniyye Be- Kethüdâ-yı Sadr- ı Âli İbrâhîm Nesîm Efendi	Şâhid-i mâh-ı sıyâmın bak hilâl-ebrûsuna Destine bir hançer almış âferin bâzûsuna	Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün	-û/suna (mücerret kafiye)
15/102a	Kaside	16	Kasîde-i Ramazâniyye Be- Kethüdâ-yı Sadr- ı Âli Refik Efendi	Ramazânın leme'ân etdi mübârek mâhı Kondu deryâ-yı felek üzre gümüşden mâhî	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-âh/ı (mürdef kafiye)
16/102b	Kaside	49	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Kethüdâ-yı Sadr- ı Âli Şerîf Efendi	Habbezâ mâh-ı dilber-i ramazân Ki ana hep melâ'ike şa'bân	Feilâtün / Mefâilün / Feilün	-ân (mürdef kafiye)
17/103b	Kaside	11	Kasîde-i Ramazâniyye Be- Kethüdâ-yı Sadr- ı Âli İbrâhîm Efendi	Nev-hilâl-i savmıla bakdım felek kallâşına Âlemin gülmekte tiryâkisine ayyâşına	Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün	-âş/ına (mürdef kafiye)

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme

18 ¹¹ / B 55b	Kaside	11	Ramazâniyye-i Diğer	Mübârek ola nev-mâh-ı sıyâmın Efendim çerh-i dîn olsun gulâmın	Mefâilün / Mefâilün / Feilün	-âm/ın (mürdef kafiye)
19 ¹² / B 56b	Kaside	53	Ramazâniyye	Hamdü-li'llâh ki yine za'f-ı hilâl-i ramazân Kurb-ı âmed-şüd-i bayrama olup müjde-resân	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ân (mürdef kafiye)
20/104a	Kaside	12	Kasîde-i Ramazâniyye Be- Re'isü'l-Küttâb Gâlib Efendi	Ramazân mâhı gibi halka nümâyân oldu Ay o mehpâreye âlem nice şa'bân oldu	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ân oldu (mürdef kafiye)
21 ¹³ / B 85a	Kaside	26	Ramazâniyye Be- Hazret-i Sultân Mustafâ Hân	Gurre-i mâh-ı sıyâmın bak hilâl-ebrûsuna Ehl-i İslâm hep rubûde tal'at-ı nikûsuna	Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün	-û/suna (mürdef kafiye)
22/118b	Terkip- bent (?)	13	Terkîb-Bend-i Ramazâniyye Ki Be-Rikâb-ı Şâh-ı Enâm Arz-Şüde	Bahs eyler iken ehl-i şikem yevm-i şek üzre Kondu tabak-ı mâh-ı mübârek felek üzre Ol mâh ile fahr eyledi gerdün melek üzre Bir bâfte gümüş dikdi o mâi yelek üzre Şeyhim yetişip lengeri kurmuş yemek üzre Açmış gözünü halka misâli çörek üzre Saldırmada ol yufka akıllı börek üzre İster yine bir surre kirâ ol emek üzre Fersûde eder lihyesini her etek üzre Ol cehlle ol kubbe ki taşdan direk üzre Ziyy-i ulemâ hak bu ki câhil köpek üzre Yükletme kimi tuhfe kitâbı eşek üzre	Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feilün	-ek üzre (mürdef kafiye)
23/121a	Terkip- bent (?)	5	Terkîb-Bend-i Ramazâniyye Sadr-ı A'zam Yûsuf Ziyâ Pâşâ	Şehre geldi berekâtıyla mübârek ramazân Oldu şehbender-i kâlâ-yı sevâb u gufrân Râyegân oldu cihân nefehât-ı rahmet Der-i Firdevsi meger kıldı küşâde Rıdvân Doldu âfâka ser ü şân-ı kirâm-ı melekût Oldu zillet ile pâ-beste gürûh-ı şeytân Nev-hırâm eyledi ammâ nice şeytân-ı firîb Nice bir şüh-ı peri-gehre-i âşüb-ı cihân Ramazân mâhı gibi rûyu olunca rahşân Ay o mâh-pâreye âlem nice olmaz şa'bân	Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	-ân (mürdef kafiye)

47

Yukarıdaki manzumelerin dışında M nüshasının 82. sayfasında “Ramazâniyye Be-Re'isü'l-Küttâb Mehmed Râşid Efendi” başlığını taşıyan on ikili musammat nazım şekliyle yazılmış bir manzume¹⁴ daha yer almakla birlikte, diğer nüshalarda (B, İÜ) bu manzume “ıydiyye” başlığını taşıdığı ve muhteva bakımından da Ramazan'dan değil bayramdan söz ettiği için bu çalışmada “ramazaniyye” türü olarak değerlendirilmemiştir. Matbu nüshayı hazırlayan kişinin buna benzer şahsi tasarruflarına sıkça rastlanmaktadır.

2. Ramazaniyelerin Muhteva Özellikleri

Merhum Âmil Çelebioğlu, Ramazan'la ilgili eserleri bazı özelliklerini de dikkate alarak mahiyeti itibarıyla dinî, tasavvufî ve edebî olmak üzere üç gruba ayırır. Pek çoğu kaside nazım şekliyle yazılmakla birlikte mesnevî, gazel, murabba, tuyuğ, rubai, mukattaat, mâni, ilahi ve terkip-bent nazım şekliyle yazılan ramazaniyye türlerine de rastlanmaktadır (Geniş bilgi için bk. Canım, 2020, s. 239-251; Ertan, 1995, s. 62-67).

¹¹ İÜ nüshasında bulunmayan bu kaside B nüshasından alınmıştır.

¹² İÜ nüshasında bulunmayan bu kaside B nüshasından alınmıştır.

¹³ İÜ nüshasında bulunmayan bu kaside B nüshasından alınmıştır.

¹⁴ Manzumenin başlığında İÜ nüshasında “kaside”, B nüshasında ise “terci-bent” terimleri geçmesine rağmen, ilk bendinin beyitleri arasında kafiye yönünden benzerlik bulunması bakımından (aa, ba, ca, da, ea, AA / aa, ba, ca, da, ea, AA...) bu manzume 12'li mütekerrir musammatların özelliklerini taşımaktadır.

Divan edebiyatındaki ramazaniyelerin muhtevalarına göre dört grupta toplandıkları görülmektedir. Bunlar:

1. Manzumenin tamamı doğrudan doğruya Ramazan'ı konu edinmiştir.
2. Manzumenin teşbip veya nesip bölümünde Ramazan'dan bahsedilmiştir.
3. Tür gözetilmeksizin ve isim verilmeksizin yer yer Ramazan'dan bahsedilmiştir.
4. Şiirin bir bölümünde ramazan, oruç, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, iftar, sahur, imsak ve benzeri Ramazan'la ilgili motiflere yer verilir. Bu tür manzumelere kasideden müfrede kadar her tür nazım şeklinde rastlamak mümkündür (Ertan, 1995, s. 63).

Enderunlu Fazıl Divanı'nda yer alan ramazaniye türündeki manzumeleri nazım şekillerine göre muhteva bakımından şöyle değerlendirilebilir:

2.1. Kasideler

Bilindiği gibi methiyeden maksat aslında birini övmektir. Ancak şairin övgünün sonunda sözü kendine getirip şairliği ve şiir kudretiyle övünmesi ve bu vesileyle ihtiyaç ve isteklerini memduhuna arz etmesi de bu övgünün bir parçası sayılır. Dolayısıyla bir kaside başlıca nesip, maksut, arz-ı hâl ve dua gibi bölümler halinde kurgulanır.

Fars ve Türk edebiyatlarındaki kasidenin bölümlerine bakıldığında söz konusu ana bölümlerin genellikle kendi içlerinde bir takım alt bölümlere ayrıldığı görülür:

- 1- Nesib/teşbip ve girizgâh (gürüz/tahallüs)
- 2- Maksûd: Medh (medih)
 - a) memdûhun adı ve unvanları (elkâb) (3. şahıs “o” zamiri ile övgü)
 - b) onun sıfat ve fiilleri (evsâf ve ef'âl) (İltifât: 2. şahıs “sen” zamiriyle övgü)
- 3-Fahr (temeddüh) ve arz-ı hâl (hasb-i hâl)
- 4-Dua
 - a) memdûhun sağlığı, gücü ve devletinin devamlılığını,
 - b) onun düşmanlarının kahrı ve yenilgisini dileme (Şahin, 2018, s. 393).

Enderunlu Fazıl Divanı'nda yer alan ramazaniye türü kasideleri, bölümleri bakımından incelediğimizde şu özellikler karşımıza çıkmaktadır:

2.1.1. Nesip/Teşbip Bölümleri

Divan'da ramazaniye türünde yazılmış 6, 9 ve 18. kasidelerin dışında, diğer bütün kasidelerin nesip bölümü vardır. Nesip bölümleri, kasidelerin uzunluğuna göre değişmekle birlikte genellikle uzun tutulmuştur. Bu bölümlerde daha çok Ramazan ayının kutsal oluşundan söz edilmiş; hilal, cami, minare gibi varlıklarla ilgili benzetmeler yapılmıştır. Bilhassa İstanbul'un cami ve minarelerinin kandil ve mahyalarla aydınlatılması, şairin üzerinde derin bir etki bırakmış olsa gerekir ki hemen bütün kasidelerin nesiplerinde teşbih sanatı yardımıyla bunlardan söz edilmiştir:

Yağdı câmi'lere bir lem'a-i nûr-ı bâtın

Şöyle kim garka-i nûr oldu hep ehl-i îmân

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

Zâhiren kıldı dahi kayım-ı âteş-perdâz

Câmi' ü minberi kandîller ile şu'le-feşân

Benzedi kubbe-i eflâke kevâkibler ile

Her menâr üzre o mâhiyye-i seyyâre-nişân (K.12, b.5-7)¹⁵

Kasidelerin bir kısmında, şairin Ramazan'la ilgili gözlem ve duygularının yanı sıra bahar ve kış tasvirleri dikkat çekmektedir. Bu tür kasideler, *Divan*'ın bazı nüshalarında “Ramazâniyye vü Bahârîyye/Şitâiyye” gibi hem Ramazan'ı hem de o seneki Ramazan'ın yaşandığı mevsimi ifade eden çift isim alabilmişlerdir. Şair, bu kasidelerinde “cami, mahya, kandil, hilal” gibi Ramazan ayını hatırlatan varlıklar ile bahar/kış mevsimi arasında çeşitli ilgiler kurmuştur. Aşağıdaki beyitlerde şairin, “kar-buz-dolu-hilal” arasındaki renk benzerliğinden hareketle kış mevsimine ve Ramazan ayına dair ilginç tasvirleri yer almaktadır:

Hilâl-i rûze kim bir kavs-i hallâc âsumân üzre

Anınla berfden çok penbe andırdı zamân üzre

Kudûmuyla bu nev-mâh-ı sıyâmın berf-i sâfiden

Döşenmiş penbeli kâlîçe rûy-ı hâkdân üzre

Çemen yeh-beste olmuşdur hilâl-i mâha ta'zîmen

Su dîbâsı meger ferş oldu sahn-ı gülsitân üzre

Uzanmış rişte rişte penbe-i berf-i semâvâtın

Harîr-i sadeden püskül asılmışdır cihân üzre

Derûn-ı gurre-i mâh-ı sıyâma cemre-i evvel

Sanırsın şu'le koymuş sîmden bir şem'dân üzre

Elinde nev-hilâl-i rûze bir peymâne-i zerrîn

Dolu yağdırdı sâkî-i felek kevn ü mekân üzre

Dolu sanma bu nev-mâh-ı sıyâmı eyleyip tebrîk

Nisâr etdi felek dür-dâneler halk-ı cihân üzre (K.1, b.1-7)

Bahar gelince camilerin, gezinti yerleri ve bahçelere çeşitli yönlerden benzetilmesi de bu ilgilere biridir. Aşağıdaki beyitlerde, Ramazan ayındaki cami, minare ve kandiller anlatılırken bahçedeki badem ve selvi ağacı ile laleden yararlanıldığı göze çarpmaktadır:

Her menâr oldu birer şu'le-i cevvalé-i nûr

Oldu her serv-i çemen dilber-i nâzende-hırâm

Câmi'in şu'le-i mâhiyyesini taklîde

Ne şükûfe donadır şâha dıraht-ı bâdâm

¹⁵ İlk rakam, Tablo 1'e göre kaçınıcı sıradaki şiir olduğunu ikinci rakam ise o şiirdeki kaçınıcı beyit olduğunu göstermektedir. K. kasideyi, b. beyti ifade etmektedir.

Mescide yakdı ise rûgan-ı sâfi kandil

Kâse-i lâle gülistâna yakar anber-fâm

Bâğbân dizidi süreyyâ gibi zerrîn kadehi

Kayyim-i mescide kandil uçurur her ahşam (K.2, b.4-6, 9)

Şairin, nesiplerde zaman zaman kendi durumundan yakındığı görülür. O sene kış mevsimine rastlayan Ramazan ayını Erzurum'da geçirmek zorunda olan şair, şehrin sert iklimini alaycı bir üslupla anlatır ve bir an önce başka bir yere gitme arzusunu dile getirir (K. 5). Bir başka kasidesinde (K. 20) ise şair, parasının olmadığını söyleyerek Ramazan ayının gelişi ile daha da kötü duruma düştüğünü söyler. 10. kasidede de şairin yine parasızlıktan ve borçlarının çokluğundan yakındığı görülmektedir.

Nesip bölümleriyle ilgili dikkat çekici bir başka husus, şairin kasidesine memduhunu tebrik ve kendisine dua ile başlamasıdır. Sadrazam Hafız İsmail Paşa methinde yazılan bu kasideye (K. 7) şair, Ramazan ayının memduhu için kutlu ve onun her gününde üç bayram olması yönünde duygularını dile getirir. Bu ifadeler hem tebrik hem de dua kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca nesiplerde şairin özellikle içki, sigara ve afyon müptelalarından alaycı bir dille bahsetmesi dikkate değer diğer bir husustur.

2.1.2. Tegazzül Bölümleri

Kasidelerin yalnızca iki tanesinde (K. 3-4) tegazzül bölümü yer almaktadır. Tegazzül bölümlerine bir/iki beyitle giriz yapılmıştır. Bu bölümlerin Ramazan ayına uygun olarak yazıldığı görülmektedir. Şair, sevgilinin özelliklerini belirlerken dinî terimlerle bilhassa Ramazan ayıyla ilgili kavramları kullanarak benzerlik ilişkisi kurmaya özen gösterir. “Sevgilinin hattının kitabın hükümlerini ortadan kaldırırken kendisinin hâlâ elinde Mushaf camide Kur’an okuması, sevgilinin kendisi oruçlu iken gamzelerini şairin istememesi, ay yüzlü sevgilinin gerdanı altındaki benlerinin tıpkı Kadir Gecesi gibi gizli olması” bu benzerlik ilişkisine örnek olarak verilebilir. Bu yönüyle şairin, tegazzül bölümlerini Ramazan ayı etkisiyle yazdığını söyleyebiliriz. Dördüncü kasidede yer alan tegazzülün mahlas beytinde (son beyit) şair, sevgilinin kendisi gibi söz ehlinde bir düşkün olduğunu, üstelik bu düşkünün taze dilli olduğunu söyleyerek aynı zamanda kendisini övmüştür:

Fâzıl gibi üftâdesi var ehl-i sühandan

Ol çeşm-i sühan-sâzı gibi tâze zebândır (K.4, b.70)

2.1.3. Methiye Bölümleri

Enderunlu Fazıl'ın III. Selim (beş adet) başta olmak üzere sadaret kethüdası İbrahim Efendi (dört adet), Yusuf Ziya Paşa (üç adet) vb. devlet adamlarına ramazaniye yazdığı, bunlardan terkip-bent nazım şeklinde olanlarını da muhataplarına sunduğu görülmektedir. Tahtta çok kısa bir süre kalan IV. Mustafa'ya da şairin bir kaside yazmış olması oldukça dikkat çeken bir husustur. IV. Mustafa, III. Selim tarafından saray çevresinde oluşturulan sanat muhitini dağıtan ve sanatçılara yüz vermeyen bir kişiliktir. Üstelik III. Selim'in katli emrini verdiği için şairler tarafından kendisine -cülusiye de dâhil olmak üzere- hiçbir manzume yazılmamıştır. Ancak, Enderunlu Fazıl'ın 1807-1808 yılları arasında tahtta bulunan IV. Mustafa'ya bir kaside yazması, istisnai bir durumdur ki bunu,

şairin ömrünün son dönemlerinde yaşadığı maddi sıkıntılara ilişkilendirmek mümkün görünmektedir.¹⁶

Kasidenin en önemli bölümü methiyedir. Divan şiiri geleneğinde şairler, övdükleri kişilerin o makamın gerektirdiği erdemlerin en yücesine sahip olduğunu söylemiş, böylece o erdemlere gerçek anlamda sahip olmaya da övdüğü kişileri teşvik etmişlerdir. Enderunlu Fazıl'ın da ramazaniyye türü kasidelerinde bu geleneği devam ettirdiği görülmektedir. Şair, memduhlarını mübalağalı ve kendilerinde olmayan vasıflarla överken gerçekte o devlet adamlarında ideal nitelikleri aramış ve/veya onları bu ideal nitelikleri elde etmeye teşvik etmiştir (Çavuşoğlu, 1986, s. 21-22). Bu bağlamda, söz gelimi III. Selim'den “melek huylu, veli makamlı, felek mertebeli, adil, cömert bir insan” olarak bahsedilmiştir. Feridun, Nizamül Mülk, Rüstem, İskender ve Nuşirevan, III. Selim'in mukayese edildiği tarihi ve efsanevi kişilerdir. Sultan IV. Mustafa'ya yazılan kasidenin methiyesinde ise padişaktan “âlemin ruhu, asrın kutbu, hilafet seccadesini süsleyen kişi” olarak söz edilmiştir. Yine aynı padişah; Cemşid, Keykavus ile mukayese edilerek onlardan üstün tutulmuştur:

Rûh-ı âlem a'nî Sultân Mustafâ kim hazreti
Şân u revnak verdi el-hak saltanat nâmûsuna
Mâye-endûz-ı kerâmet dûdmân-ı saltanat
Andelîb olmuş inâyet ahter-i gül-rûsuna
Öyle bir şâh-ı cihân-gîr-i zamândır tâ ezel
Ancak ol muhlis-sezâdır tâli'-i mahrûsuna
Nefha-i tevfiikle şâh-ı cihân-ârâdır ol
Âlemin kılma nazar Cemşid ü Keykâvusuna
Tâ ezel Hakdan muvaffakdır o hâkân-ı cihân
Sûre-i *İnnâ fethanâ fetha*dır bâzûsuna (K.21, b.12-16)

Methiye bölümlerinde, övgü dışında hiciv ve dua ihtiva eden beyitler de bulunabilmektedir. III.Selim'in övgüsünün yapıldığı ikinci kasidenin otuz sekizinci beytinde şair,

Pâyidâr eyleye evreng-i hilâfetde Hudâ
Zât-ı vâlâsını ikbâl ile tâ rûz-ı kıyâm

diyerek padişah için Allah'a dua etmiştir. Yine III. Selim'e sunulan yetmiş beyitlik ramazaniyyenin methiye bölümünde yer alan 45-52. beyitlerde şair, şeyh efendi tiplemesiyle ilgili mizahi hicivlere yer vermiştir.

Enderunlu Fazıl; altı, dokuz ve on sekizinci kasidelerine doğrudan methiye ile başlamış, yani bu kasidelerinde nesip bölümüne yer vermemiştir. Methiye bölümlerine geçişlerde -birkaçı dışında- kasidelerin çoğunda giriz beyti/bölümü bulunmaktadır. Şairin önceki bölümden methiyeye geçişte, girizleri başarılı bir şekilde kurguladığı söylenebilir. Mesela ikinci kasidesinde, o sene bahar günlerine denk gelen Ramazan ayında cami ve

¹⁶ Geniş bilgi için bk. Düzenli, 2012, s. 1075-1122.

bahçeleri mukayese ederken kendine nereye gitmesi gerektiğini sorar. Gönlü, camide teravih namazı kılmaktansa bahçeye eğlenceye, gezmeye gitmeyi arzulamaktadır. Üstelik birisinin mükafatı daha sonra (ahirette), birisinin ise peşin peşin verilmektedir. Ancak o, padişaha dua için camiye gitmesi gerektiğini gönlüne emir yoluyla söyler ve bu şekilde methiyeye ustaca geçiş yapmış olur:

Birisi va'de-i ferdâ biri zevk-i pîşîn
Ben de bilmem ne yana şevk-ile etsem ikdâm
Yürü câmi'lere terk eyle gönül gülzârı
Tâ ki evrâd edelim ed'îye-i şâh-ı enâm (K.2, b.23-24)

Şairin, methiye girizinde ebced ile tarih düşürdüğünü de görmekteyiz. Kaptanı Derya Salih Paşa'ya övgü mahiyetinde yazılmış on birinci kasidenin yedinci beytinde şair, “ramazân-ı sâlih” ibaresi ile hem H 1220 (M 1805-06) tarihini düşmüş hem de Salih Paşa'ya bir atf yapmıştır:

Çünkü târîh ana düşdü *ramazân-ı sâlih* (H 1220/M 1805-06)
Dedim ol ism-i mübârek kimse oldu melbûs

Enderunlu Fazıl'ın ramazaniye türü kasidelerinde memduhlarını överken Ramazan ve oruç ile ilgili kavramların etrafında birtakım hayaller kurduğu da görülmektedir. Mesela, sekizinci kaside olarak yer alan ramazaniyenin redifi, “sıyâm”dır. Bu sebeple methiyenin muhatabı Ebubekir Paşa'nın özellikleri sıralanırken Ramazan ve oruçla ilgili kavramlardan yararlanılmış, tedailer bunlarla ilgili olacak şekilde kurulmuştur. Mesela, Ebu Bekir Paşa, sîret yönünden oruca, bayram sabahına, Kadir Gecesine ve Ramazan ayının güzel gecelerine benzetilmiştir:

Hidîv-i mekremet-ârâ Ebû Bekir Pâşâ
Cihânda sîreti pâkizedir misâl-i sıyâm (K.8, b.10)

Yine bir başka kasidede şair, mahya ve kandillerle geceyi aydınlatan minarelerin, cihan padişahının eşliğinde bir fanus olsa yakışacağını söylerken bir yandan memduhunu övmüş bir yandan da Ramazan gecelerinin manzarasını gözler önüne sermiştir:

Her menâr oldu birer şem-i şeb-ârâ tâ kim
Ola şâyeste-i fânûs-ı der-i şâh-ı cihân (K.3, b.40)

Enderunlu Fazıl Divanı'nda yer alan ramazaniye türü kasidelerle ilgili dikkati çeken bir husus, bazılarının memduhun değiştirilerek başka bir şahsa yeniden sunulmuş olmasıdır. Mesela sadaret kethüdası İbrahim Efendi için yazılmış ramazaniyenin dokuzuncu beytinin ilk mısraı, İÜ ve MA nüshasında “Ya'nî İbrâhîm Efendi ki Hudâ kılmışdır” (İÜ 101a; MA s.107) iken B nüshasında “Merhamet kânı kerem kânı Yûsuf Aga kim” (B 54a) şeklinde yer almaktadır. Bu durum, tabii olarak ramazaniye türündeki bu kasidenin birden fazla şahsa sunulduğunu akıllara getirmektedir. Yine sadaret kethüdası Refik Efendi'ye yönelik yazılmış olan ve İÜ nüshasında “Kaside-i Ramazâniyye Be-Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî Refik Efendi” başlığıyla yer alan bir ramazaniye, B nüshasında “Ramazâniyye Berây-ı Yûsuf Aga” başlığı ile yer almaktadır. Başlıklardaki bu farklılık, memduhun isminin geçtiği beytlere de ister istemez sirayet etmiştir. Buna göre İÜ nüshasındaki şu beyit,

B nüshasında,

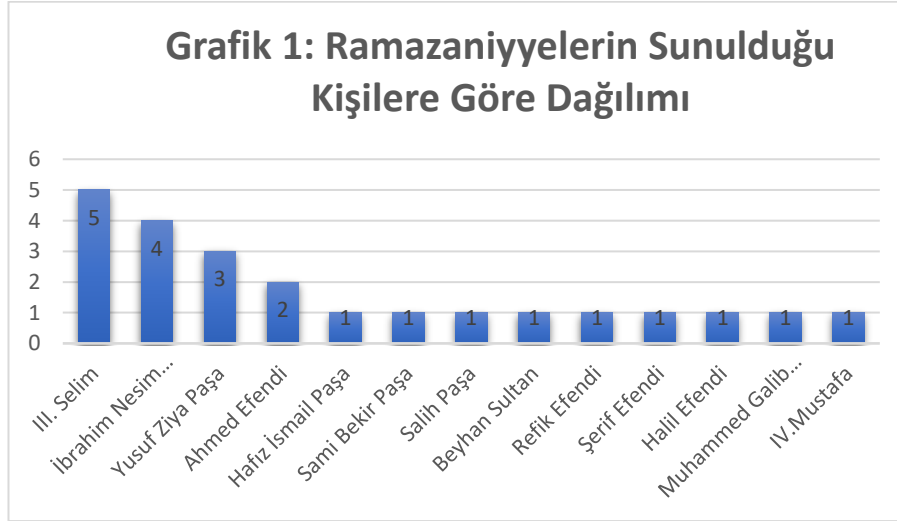
Kiblegâh-ı uzemâ Hazret-i Yûsuf Aga

Bâtın u zâhire âyîne dil-i âgâhı (B 53b)

şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir durum, Reisülküttap Galib Efendi'ye yönelik yazılmış ramazaniyyede¹³ de görülmektedir. *Divan*'ın İÜ (104a) ve MA (s.109) nüshalarında "Galib Efendi" ismi yazılmışken B (54b) nüshasında "Yusuf Ağa" ismi yer alır.

B, İÜ ve MA nüshalarında bulunan ve III. Selim'e sunulan ramazaniyye ile sadece B nüshasında yer alan ve Şam Müftüsü Muradizade Halil b. Ali'ye sunulan ramazaniyyenin nesip bölümlerinin küçük bazı değişiklikler dışında aynı olduğu, ancak kasidelerin girizgâh, methiye ve dua bölümlerinin farklı olduğu (Tablo1'deki 3. ve 19. kasideler) göze çarpmaktadır. Bu durum, şairin yeni bir kaside yazarken önceki kasidelerinden faydalandığını göstermektedir.

Divan'da yer alan ramazaniyyelerin kimlere sunulduğu, bir grafikte aşağıda gösterilmiştir:

2.1.4. Fahriye ve Arz-ı Hâl Bölümleri

Özellikle divanlardaki kasideler ve tarih manzumeleri, şairlerin hayatları hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Enderunlu Fazıl'ın çeşitli biyografik kaynaklardan elde edilenlere ilave olarak *Divan*'ından da bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Her şeyden önce şairin hayatı hakkında elimizde daha çok tezkirelerden ve çeşitli ansiklopedilerden elde edilen son derece muhtasar bilgiler mevcuttur. Buna göre Fazıl, Akka'da doğmuş olup doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kardeşi Hasan Kâmil ve amcası ile Akka isyanı sonrası İstanbul'a getirilmiş ve padişahın emri ile Enderun'a alınmıştır. Burada sekiz-dokuz yıl kadar iyi bir eğitim almış, H 1198 / M 1783-84 tarihinde çeşitli sebeplerle buradan çıkartılmıştır. İstanbul sokaklarında on iki yıl kadar perişan bir hayat süren şaire, daha sonra Rodos, Halep ve Erzurum yörelerinde çeşitli görevler

verilmiştir. Bu görevleri sonrası İstanbul'a dönen Fazıl, hicivleri yüzünden H 1214 / M 1799 tarihinde bu kez sürgüne gönderilmiş, sürgünde olduğu dönemde gözlerini kaybetmesi üzerine İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir. Yaklaşık on yıl yatalak ve kör olarak yaşayan Fazıl, H 3 Zilhicce 1225 / M 30 Aralık 1810 tarihinde vefat etmiştir. Şairin, caize alabilmek için kör ve yatalak haldeyken bile dönemin devlet büyüklerine kasideler sunduğu kaynaklarda aktarılan bilgiler arasındadır.¹⁷

Fazıl'ın ramazaniye türü kasideleri incelendiğinde yirmi bir kaside içinde dört kasidesinde (K.14, 17, 18 ve 21) fahriye ve arz-ı hâle; sekiz kasidesinde (K.5, 6, 9, 11, 12, 13, 16 ve 20) fahriyeye ve iki kasidesinde (K.15 ve 19) ise herhangi bir arz-ı hâle rastlanmaz.

Şairin fahriye bölümlerinde kendini överken “dârâ-yı sühan, mîr-i hüner, mîr-i benâm, mâhir ressâm (K.2); mu'cize-pîrâ-yı ma'ânî-perver, nâdire-gû, şâir-i şemşîr-zebân (K.3); âteş-nefes, şu'le-zebân, tâze-zebân (K.4); gevher-fürûş, nükte-sencânî (K.7); çerâğ, sem'a (K.10); kemâl-âmûz, beyt-i ziyâretgâh, fuzalâ ser-tâc, şu'arânın şâhı (K.15); nâdire-perdâz, ma'ânî-perver, nâdire-gû, şâir-i şemşîr-zebân (K.19)” ifadelerini kullandığını görmekteyiz. Özellikle “nâdire-gû” ve “şemşîr-zebân” ifadelerini şair farklı kasidelerinde mükerrer olarak kullanmıştır: ¹⁸

Bir şâir-i âteş-nefes ü şu'le-zebân kim

Eş'arı selâsetde hemân âb-ı revandır (K.4, b.71)

Fazıl, şairliğini överken de kendini “İbn-i Yemin, Hayyam, Saib, Hassan, Nabi” gibi Arap, İran ve Osmanlı şairleriyle mukayese eder:

Kasem eyler benim eş'arım ile İbn-i Yemîn

Sığınmır hayme-i endişeme rûh-ı Hayyâm (K.2, b.52)

Eyledi birbirine tercüme ervahları

Se-zebân-ı sühanım Sâib ü Nâbî Hassân (K.3, b.65)

Fazıl, şiiri hakkında ise “zülâl-i cârî, safâ-bahş-ı dil (K.2); hayret-res-i Rûm u Acem ü Urbân (K.3); âb-ı revân, âb-ı müselsel, serv-i hırâm-âver-i dâmen-be-miyân (K.4); şi'r-i ter (K.8); kân u güher, gencîne, dürd (K.19) ifadelerini kullanmıştır:

Sühan oldur ki ola böyle zülâl-i cârî

Ola ma'nâsı safâ-bahş-ı dil-i hâss u avâm (K.2, b.55)

Enderunlu Fazıl'ın ramazaniye türü kasidelerinde memduhlarından istekleri önemli bir yer tutar. Şairin içinde bulunduğu maddi imkânsızlıklar, her fırsatta kaside yazmasına sebep olmuştur. Kasidelerindeki istekleri; bazen bulunduğu yerden bir başka yere görev tayini, bazen bir tevliyet, bazen de bir ekmek parasıdır. Öyle ki bazı

¹⁷ Enderunlu Fazıl'ın hayatı hakkındaki bilgiler için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Büyük Türk Klasikleri, 1990, s. 124-125; Fâtîn, 2017, s. 384-385; Kesik, 2014: e-kaynak; Koç, 2008, s. 438-439; Koç Keskin, 2010, s. 149-186; Koçu, 1971, s. 5589-5592; Küçük, 1995, s. 188-189; Mehmed Süreyya, 1996, s. 510-511; Şemseddin Sami, 1889, s. 3331; Yöntem, 1977, s. 529-531.

¹⁸ İkinci kaside, daha önce III. Selim'e sunulan kasidenin bazı beyitlerinin değiştirilerek Halil Efendi'ye sunulmasıyla oluşturulmuştur.

kasidelerinde, Ramazan ayını tebrikten asıl maksadının önce kendi durumunu arz etmek olduğunu açıkça söylemekten çekinmez:

Ramazâniyye bahâriyye demekden garazım

Hıdmet-i ed'îye-i devleti etmek itmâm

Ba'dehû südde-i vâlâya du'â beyninde

Hâl-i nâcizimi ma'zûrum edersen i'lâm (K.2, b.40-41)

Aşağıdaki beyitte şair kesesinin boş olduğunu, alacaklılarının kapıya dayandığını alaycı bir dille anlatır. Alacaklılarının sesinden iftar saatinin gelip gelmediği bile anlaşılmaz olmuştur:

Mihmânlar ile savt-ı müezzin gözedirken

Erbâb-ı düyûn kapıda pür âh u figândır

Müşkil bu ki ma'lûm olamaz sâ'at-i iftâr

Bu ehl-i düyunun sesi bâ-savt-ı ezandır (K.4, b.39-40)

Şair, hastalıkla ilgili yaşadığı sıkıntıları da arz-ı hâllerde sıkça dile getirmiştir. Aşağıdaki beyitlerden Fazıl'ın uzun zamandır hasta olarak yattığı anlaşılmaktadır. Nitekim Ramazan ayını da yatakta karşılamıştır:

Nice demler gumûm-ı dehrle ender-firâş oldum

Hekîm-i himmet-i âsafla gamlar nâ-bedîd olsun

Yatakda avladı mâh-ı sıyâm bu abd-i bîmârı

Meger lutf-ı şifâ-sâzın ile her rûzu ıyd olsun (K.7, b.14-15)

Şair, başka bir kasidesinde de gönlünün kırık, bedeninin zayıf ve gözlerinin rahatsız olduğunu ifade eder. Gerçekten de kaynakların yazdığına göre Fazıl, ömrünün son on yılını kör bir şekilde geçirmiştir:

Gönül şikeste beden süste dideler haste

Belâ-yı illet ü renc-i gam u melâl-i sıyâm (K.8, b.14)

Enderunlu Fazıl'ın memduhlarından talepleri ve kendi hâlini onlara arz etmesi her zaman fahriye bölümlerinin içinde yer almamıştır. Dördüncü kasidede şair, 36-42. beyitler arasında herhangi bir gelirin olmadığı, borçlularının kapıya dayandığını, herhangi bir işinin dolayısıyla bir gelirin olmadığı söyleyerek Sultan III. Selim'e durumunu arz eder. Ardından kırk üçüncü beyitle methiyeye giriz yapar. Bu geçiş son derece başarılı olmuştur:

Ne sâhib-i tîmâr u ne ehl-i kîmyâdır

Ne hıdmet ahâlisi ne erbâb-ı dükândır

Ancak ana imdâd edecek subh u mesâda

Dest-i kerem-i âtifet-i şâh-ı cihandır (K.4, 42-43)

2.1.5. Dua Bölümleri

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

Ramazaniye türü kasidelerin birkaçı hariç hemen tamamında dua bölümlerine geçilirken giriz yapılmıştır. Dua bölümlerinde gelenekte olduğu şekilde memduhun makamında daim olması, düşmanlarının perişan olması, Allah'ın kendisine dünya ve ahirette yar ve yardımcı olması vb. yönlerle dua edilmiştir. Bu dualarda, şairin zaman zaman Ramazan ayı olması hasebiyle dinî kavramlardan yararlandığı görülmektedir. Memduhun gecelerinin Kadir Gecesi ve gündüzlerinin de bayram günü olması, kendisinin bayram sabahındaki gibi her daim mutlu olması, düşmanlarının oruç sabahı gibi susuzluk çekmesi gibi ifadeler, Ramazan ilgisiyle oluşturulmuştur:

İlâhî meymenetle ıyd ü kadr olsun şeb ü rûzun

Sana Hak yâver olsun ömr ü ikbâlin mezîd olsun (K.7, b.17)

Şairin, dua bölümleri haricinde de memduh için dua ettiği beyitler de bulunmaktadır. Mesela bir kasidesinin methiye bölümünde yer alan bir beyitte şair, her yıl Ramazan ayının istediği şekilde olması yönünde memduh için dua etmektedir:

Ey veliyyü'n-ni'amım mâh-ı sıyâmın her sâl

Şöyle âmed-şüd ola ber-nesak-ı dil-hâhî (K.15, b.9)

Ayrıca Fazıl'ın ramazaniye türü kasidelerinde farklı konulardan methiye, fahiye ve dua bölümlerine geçiş yaparken giriz beyitleri oluşturduğu ve bu geçişlerde de başarılı olduğu görülmektedir.

Fazıl'ın ramazaniye türünde yazdığı yirmi bir kasidenin bölümleri aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 2: Ramazaniye Türünde Yazılmış Kasidelerin Bölümleri

Kaside No	Başlık	Nesip Bölümü	Tegazzül	Methiye Girizi -Methiye Bölümü	Fahiye ve Arz-ı Hâller	Dua Girizi ve Dua Bölümü
1. Kaside 33 beyit	Kaside-i Ramazâniyye vü Şitâiyye	1-13. beyitler	---	14. beyit methiyeye girizi 15-25. beyitler methiye	26-27. beyitler fahiye	28. beyit dua girizi 29-33. beyitler dua
2. Kaside 60 beyit	Kaside-i Ramazâniyye vü Bahâriyye	1-23. beyitler	---	24. beyit methiye girizi 25-39. beyitler methiye	40-41. beyitler arz-ı hâl girizi 42-50. beyitler arz-ı hâl 50-55. beyitler fahiye	56 ve 57. beyitler dua girizi 58-59. beyitler dua 60. beyit dua bitiş girizi
3. Kaside 70 beyit	Kaside-i Ramazâniyye	1-21. beyitler nesip	53-54. beyitler tegazzül girizi 55-59. beyitler tegazzül	22 ve 23. beyitler, methiye girizi 45-52. beyitler hiciv	60-66. beyitler arz-ı hâl 61-66. beyitler fahiye	67-68. beyitler dua girizi 69-70. beyitler dua
4. Kaside 78 beyit	Kaside-i Ramazâniyye	1-35. beyitler, nesip	63. beyit gazel girizi 64-70. beyitler tegazzül	43. beyit methiye girizi 44-56. beyitler methiye	36-42. beyitler arz-ı hâl 71-73. beyitler fahiye	74-75. beyitler dua girizi 76-78. beyitler dua

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

5. Kaside 50 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye vü Şitâyiye Der-Sitâyiş-i Yûsuf Ziyâ Pâşa	1-24. beyitler nesip	---	25. beyit methiye girizi 26-43 beyitleri methiye	44-48. beyitler arz-1 hâl (24 ve 25. beyitlerde yine arz-1 hâl vardır)	49. beyit dua girizi 50. beyit dua
6. Kaside 13 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyiş-i Yûsuf Ziyâ Pâşa	---	---	1-6. beyitler methiye	7-8. beyitler arz-1 hâl	9-13. beyitler dua
7. Kaside 18 beyit	Ramazâniyye Der-Sitâyiş-i Hâfız İsmâil Paşa	1-4. beyitler nesip	---	5. beyit methiye girizi 6-11. beyitler methiye	12. beyit arz-1 hâl girizi 13. beyit fahriye 14-15. beyitler arz-1 hâl	16. beyit dua girizi 17-18. beyitler dua
8. Kaside 20 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye-i Kâim-Makâm Sâmî Bekir Pâşâ	1-9. beyitler nesip	---	10-12. beyitler methiye	13. beyit arz-1 hâl girizi 14. beyit arz- 1 hâl 15. beyit fahriye	16-17. beyitler dua girizi 18-20. beyitler dua
9. Kaside 34 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyiş-i Kâtibü's-Sırr-ı Cihân-dârî Ahmed Efendi	---	---	1-15. beyitler methiye	16-29. beyitler arz-1 hâl	30-31. beyitler dua girizi 32-34. beyitler dua
10. Kaside 30 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Der-Sitâyiş-i Kâtibü's-Sırr-ı Şehriyârî Ahmed Efendi	1-10. beyitler nesip	---	11. beyit methiye girizi 12-13. beyitler methiye	14. beyit arz- 1 hâl girizi 15-27. beyitler fahriye ve arz-1 hâl	28. beyit dua girizi 29-30. beyitler dua
11. Kaside 26 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Kapudan-ı Deryâ Sâlih Pâşâ	1-6. beyitler nesip	---	7-8. beyitler methiye girizi 9-16a beyitler methiye	16b mısraı arz-1 hâl girizi 17-23. beyitler arz-1 hâl	24. beyit dua girizi 25-26. beyitler dua
12. Kaside 21 beyit	Ramazâniyye-i Beyhân Sultân	1-11. beyitler nesip	---	12. beyit methiye girizi 13-15. beyitler methiye 15a'da dua	16. mısra arz-1 hâl girizi 17-19. beyitler arz-1 hâl	20-21. beyitler dua
13. Kaside 20 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî İbrâhîm Efendi	1-6. beyitler nesip	---	7. beyit methiye girizi 8-14. beyitler methiye	15a arz-1 hâl girizi 15b-16. beyitler arz- 1 hâl	17. beyit dua girizi 18-20. beyitler dua
14. Kaside 10 beyit	Ramazâniyye Be-Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî	1-2. beyitler nesip	---	3. beyit methiye girizi 4-7. beyitler methiye	---	8. beyit dua girizi 9-10. beyitler dua

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyeler Üzerine Bir Değerlendirme

	İbrâhîm Nesîm Efendi					
15. Kaside 16 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Kethûdâ-yı Sadr-ı Âlî Refîk Efendi	1-4. beyitler nesip	---	5. beyit methiye girizi 6-9. beyitler methiye	11-13. beyitler fahriye	14. beyit dua girizi 15-16. beyitler dua
16. Kaside 49 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Kethûdâ-yı Sadr-ı Âlî Şerîf Efendi	1-16. beyitler nesip	---	17. beyit methiye girizi 18-38. beyitler methiye	39-45. beyitler arz-ı hâl	46. beyit dua girizi 47-49. beyitler dua
17. Kaside 11 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Kethûdâ-yı Sadr-ı Âlî İbrâhîm Efendi	1-5. beyitler nesip	---	6. beyit methiye girizi 7-10. beyitler methiye	---	11. beyit dua
18. Kaside 11 beyit	Ramazâniyye-i Diğer	---	---	1-8. beyitler methiye	---	9-10. beyitler dua girizi 11. beyit dua
19. Kaside 53 beyit	Ramazâniyye	1-20. beyitler nesip.	---	21-22. beyitlerle methiye girizi 23-45. beyitler methiye	46. beyit fahriye girizi 47-51. beyitler fahriye	52-53. beyitler dua
20. Kaside 12 beyit	Kasîde-i Ramazâniyye Be-Re'îsü'l-Küttâb Gâlib Efendi	1-4. beyitler nesip	---	5. beyit methiye girizi 6-11. beyitler methiye	4. beyit arz-ı hâl	12. beyit dua
21. Kaside 26 beyit	Ramazâniyye Be-Hazret-i Sultân Mustafâ Hân	1-9. beyitler nesip	---	10. beyit methiye girizi 11-20. beyitler methiye	---	21. beyit dua girizi 22-25. beyitler dua

2.2. Terkip-Bentler

Enderunlu Fazıl'ın ramazaniyye türünde yazdığı nazım şekillerinden bir diğeri "terkip-bentler"dir. Fazıl'ın, terkip-bentlerin bentlerini tıpkı kasidelerin bölümleri gibi oluşturduğu dikkati çekmektedir. Tablo 1'de 22. ve 23. sıralarda yer alan bu manzumelerin bentlerinde ele alınan hususlara aşağıda değinilmiştir.

2.2.1. Yirmi ikinci Ramazaniye (Terkip-Bent)

Terkip-bentin ilk beş bendinde Ramazan'ın gelişi, yevm-i şek, Ramazan hilali, cami ve minarelerle ilgili çeşitli benzetmeler, Ramazan'ın o sene Nevruz'a denk gelmesi, cami ve kandillerin Ramazan ayında kandil ve mahyalarla aydınlatılması, meyhanelerin kapanması gibi konular işlenmiştir. 6-8. bentlerde ise Fazıl, -kasidedeki tegazzül bölümü gibi- bir sevgiliye olan aşkını, onun güzelliğini, ona Ayasofya Camii'nde rastladığını, onu eve iftara davet ettiğini, ancak sevgilinin kendisine hışımla bakıp onu terslediğinden söz eder. Gerek beşinci gerekse sekizinci bendin sonunda şairin -tıpkı bir kaside gibi- bir iki

beyitle bir sonraki bende geçtiğini görmekteyiz. Mesela beşinci bendin sonunda tegazzül girizi gibi şair,

Bir şûh-ı menârî-kade oldum yine mâ'îl

Kandîl gibi zülfünde asıldı dil-i Fâzıl

diyerek bir sonraki bende geçmekte; sekizinci bendin sonunda ise sevgilinin azarlaması sonrası,

Tahkîrine sad hışm ile oldum ana ser-bâz

Fahriyyeye şükriyyeye kıldım yine âgâz

diyerek dokuzuncu bentle birlikte kendini övmeye başlayacağını bildirmektedir. Dokuzuncu bent, şairin kendini övdüğü kısım. Bu bentte şair, emrinde pek çok hizmetçisi bulunduğunu, Hatem gibi cömert olduğunu söyler. Yine bu bendin son üç mısraında;

Hak dâ'im ede şâh-ı cihânı ne gamım var

Ben sâye-i şâhîde mülâzım zu'afâya

Her şeb çekilir hân-ı sımâtım fukaraya

giriziyle okuyucuyu, Sultan III. Selim'in methiyesine hazırlar. Onuncu bendin ilk mısra da yine methiye girizi olarak değerlendirilebilir. Bu bendin 8-9. mısralarında şair,

Ez-cümle bu çâker ki du'â üzere mukîmdir

Evrâd-ı zebânım budur Allâh alîmdir

diyerek duaya geçişi hazırlar. Dolayısıyla bu mısraları, bendin sonundaki iki mısralık duaya geçiş için bir dua girizi olarak düşünmek mümkündür. Bendin 11-12. beyitlerinde ise memduha dua edilir. On birinci bentte de benzer bir durum görülmektedir. Bendin ilk yedi mısraında memduha övgü, sekizinci mısra da dua girizi, dokuz ve onuncu mısralarda memduha dua, son iki mısra da ise yine övgü yer almaktadır. Terkip-bendin on ikinci bendinde şair hem kendi şiirini övmekte hem de padişah'tan bir ihsan beklemektedir. Bendin ilk iki mısraında ise şairin memduh için duası bulunmaktadır. On üçüncü bentte ise daha çok dua edilmiştir. Bununla birlikte şair, manada yeni bir yol açtığını, kaleminin eski vadilere gidemediğini ifade ederek bir yerde kendi şiirini övmüştür.

2.2.2. Yirmi üçüncü Ramazaniye (Terkip-Bent)

Terkip-bendin ilk bendinde şair, Ramazan ayının gelmesiyle dünyada meydana gelen manevi değişiklikleri anlatmıştır. İkinci bentte de İstanbul'daki değişiklikler, vaizlerin kürsüde halka vaaz vermeleri ancak sözü sürekli yeme-içmeye getirmeleri söz konusu edilmiştir. Bendin 7-8. mısralarında methiye hazırlık yapılmıştır:

Hak bu kim sâye-i düstûr-ı kerem-pîrâda

Ber-murâd oldu cihân suret-i me'mûl üzere

9-10. mısralarda ise Yusuf Ziya Paşa'nın övgüsü yapılmıştır:

Ya'nî ol âsaf-ı devrân-ı mekârim-pîşe

Ki eder merhameti herkese hayr-endîşe

Manzumenin üçüncü bendinde İstanbul şehrinin camileriyle birlikte Ramazan ayında farklılaşması dile getirilmiştir. Bu bendin beşinci mısraında Ziya Paşa'dan söz edilmiş ama asıl övgü bendin yine son iki mısraında (9-10. mısralar) yapılmıştır. Dördüncü bendin ilk altı mısraında Ziya Paşa'nın övgüsüne devam edilmiş, bu bendin 7-8. mısralarında ise paşaya dua edilmiştir:

Şöyle günden güne efvân ola izz ü câhı
Cebhe-i âlem ola dergehine fersûde

Dördüncü bentteki 9-10. mısralar duanın bitişidir. Manzumenin beşinci bendi ise tamamen paşaya dua için ayrılmıştır:

Ramazânın ola ey âsaf-ı Cem-câh-ı sa'îd
Her sabâhında ola âleme devrinde se-ıyd
Nitekim mâh-ı sıyâm eyleye dehri devrân
Rûz u şeb gâh siyâh ola cihân gâh sefid
Tal'at-ı mihr-i ziyâ'ı ola şarken garben
Haşre dek nûr ile rahşende misâl-i hurşîd
Devlet ü sıhhat u tevfikle bâkî olasın
Der-i ikbâlîne bir bende ola çerh-i anîd
Bu du'âlar ola şâyân-ı icâbet yâ Rab
Arz-ı hâlim dahi makbûl-i sadâret yâ Rab

Sonuç

Ramazaniyeler, XV. yüzyıldan sonra yazılmaya başlanmış, özellikle XVIII. yüzyılda yaygınlık kazanmış bir türdür. Enderunlu Fazıl, yirmi üç ramazaniye ile bu türde en fazla manzume yazan şair olarak edebiyatımızdaki yerini almıştır. Fazıl'ın ramazaniyelerinin iki tanesi terkip-bent, yirmi bir tanesi ise kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Ramazaniye türü kasidelerin yalnızca üç tanesinde nesip bölümü bulunmaktadır. Nesip bölümlerinde Osmanlı toplumunun Ramazan yaşantısı canlı tasvirlerle anlatılmıştır. Özellikle kış ve bahar mevsimlerine denk gelen Ramazan ayları, tabiat ve dinî tabirler arasında çeşitli benzerlik ilişkisi kurularak ve ilginç hüsnütaliller kullanılarak son derece başarılı bir şekilde manzumelere yansıtılmıştır. Ramazaniye türü kasidelerin yalnızca iki tanesinde tegazzül bölümü yer almaktadır.

Kasidelerin methiye bölümlerinde Fazıl'ın, klasik kaside anlayışını devam ettirdiği görülmüştür. Bu bağlamda, memduh övülürken seçilen sıfatların, muhatabın bulunduğu makamla veya yaptığı görevle ilgili olmasına dikkat edilmiştir. Bunun dışında, methiye bölümünde şairin bir başkasını yerdiği veya memduha dua ettiği beyitlere rastlamak da mümkündür. Şair, incelediğimiz kasidelerin bir kısmına doğrudan methiye ile başlamış, dolayısıyla bu manzumelerinde nesip bölümlerine yer vermemiştir. Birkaç ramazaniye türündeki kasidenin methiyesinde geçen kişi adı ve bu adla ilişkili övgü unsurları değiştirilerek şiirin bir başkasına sunulması da söz konusu olmuştur.

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

Enderunlu Fazıl'ın ramazaniyye yazma sebeplerinin başında, şairin içinde bulunduğu maddi imkânsızlıklar gelmektedir. Uzun yıllar gözleri görmeden yatağa bağlı bir hayat yaşamak, kendisini maddi ve manevi yönden hayli yıpratmış olsa gerektir ki şair, Ramazan ayını bir fırsat olarak görüp hamî olarak kabul ettiği başta Sultan III. Selim, İbrahim Nesim Efendi, Yusuf Ziya Paşa ve diğer kişilere kaside ve terkip-bent nazım şekliyle ramazaniyye yazıp sunmuş, bunun neticesinde de onlardan bir yardım beklemiştir.

Fazıl, övünmeyi seven bir şairdir. Bu sebeple yirmi bir kasidenin dokuz tanesinde kendini çeşitli vasıflarla övmüştür. Bunların başında “âteş-nefes, şu'le-zebân, şemşîr-zebân” ifadeleri gelmektedir ki bu ifadeler, Fazıl'ın şiir vadisinde hayli iddialı olduğunu göstermektedir. Kasidelerin dua bölümleri, yine geleneğe uygun olarak memduhun makam ve sıhhatinin daim olması, düşmanlarının perişan olması için temennilerin yer aldığı ifadeleri havidir.

Terkip-bentlerde de kaside nazım şeklinde bulunan nesip, methiye, fahriye, dua gibi bölümler bulunmaktadır. Esasen bu manzumelere -çalışmamızın ilgili bölümünde açıklandığı üzere- kesin bir ad vermek de mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte terkip-bent nazım şekline daha yakın duran bu manzumelerin nazım birimlerinin bent olması ve kafiye dizilişleri onları kaside nazım şeklinden farklı kılmaktadır. Bunun dışında bölümlerinin bulunması bakımından manzumelerin kaside mantığı ile kaleme alındığını söylemek mümkündür. Bu durum, bu iki manzumenin memduha sunulmak amacıyla yazılmasının bir sonucu olsa gerektir. Nitekim bazı nüshalarda ilgili manzumelerin başlığında “arz-şüde/sunulmuştur” fiilinin yer alması bunu göstermektedir. Gerek terkip-bentlerde gerekse kasidelerde bir veya birkaç beyitten (terkip-bentlerde birkaç mısra) meydana gelen girizler bulunmaktadır. Söz konusu girizler, sadece methiye geçişlerine münhasır olmayıp hemen bütün bölümleri birbirine bağlarken kullanılmıştır. Şairin, bu girizlerinde son derece başarılı olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Arpacı, M. (2005). Fazıl, Fazıl Hacı Tahir Efendi, Hayatı ve Divanının Transkripsiyonlu Metni. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Atacan, M. (2014). Hafız Mehmet Tahir Efendi Divanı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ayverdi, İ. (2011). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Kubbealtı Neşriyatı.
- Bezci, G. (2018). Osmanlı Toplumunda Ramazan Kültürü [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, N. (2003). Mahya, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 27, s. 369-398.
- Canım, R. (2020). Divan Edebiyatında Türler (6. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1986). Kaside, Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. 415-417, s. 21-22.
- Çelebioğlu, A. (1998). Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları. MEB Yay.
- Çukurlu, T. ve Düzenli M.B. (2020). Enderunlu Fâzıl Divanı'nın Nüshalarının Tanıtımı. 7. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Bildirileri Kitabı. s. 287-299.

Talip Çukurlu/Mesut Bayram Düzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

Çukurlu, T. ve Düzenli, M.B. (2021). Enderunlu Fâzıl Divanı'ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme. *Littera Turca Journal Of Turkish Language and Literature*, 7(2), 266-287.

Dursunoğlu, H. (2003). Klasik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler, Atatürk Üniversitesi TAED, 10(22), 9-29.

Düzenli, M.B. (2012). XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri. *Turkish Studies*, 7(3), 1075-1122.

Enderunlu Fâzıl (1990). Büyük Türk Klasikleri. Ötüken Neşriyat. 124-125.

Enderunlu Fazıl. Dîvân-ı Fâzıl Beg Enderûnî. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY02819.

Enderunlu Fazıl. Dîvân-ı Fâzıl. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları (Staatsbibliothek, Berlin), No. Ms.or.fol.3343.

Enderunlu Fazıl. Dîvân-ı Fâzıl Beg Enderûnî. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No. O/253.

Eren, H. (2019). Sosyal Hayata Bakan Yöntüyle Nedim'in Ramazaniyesi Üzerine Bir İnceleme, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 5(10), 147-164.

Ertan, M.E. (1995). Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine Bir İnceleme [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fatin Davud Efendi (2017). Hâtimetü'l-Eş'âr. Süleymaniye Kütüphanesi Rauf Yekta Bölümü No. 310, (Haz. Ömer Çiftçi). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976.fatin-tezkiresi-pdf.pdf?o>

Gürbüz, M. (2020). Fazıl, Hafız Hacı Tahir Efendi. TEİS, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fazil-hafiz-haci-tahir-efendi>.

Kaya, B.A., Yılmaz, O., Coşkun, V. ve Kaplan, O. (2019). Klasik Türk Edebiyatı Temel Bilgiler. Kesit Yayınları.

Kesik, B. (2014). Enderunlu Fâzıl (Hüseyin) Bey. TEİS, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fazil-enderunlu-fazil-huseyin-bey>.

Koç Keskin, N. (2010). I. Abdülhamit'in Şehzadelerinin Bed'i Besmele Törenini Anlatan Enderunlu Fâzıl'ın Surname-i Şehriyar'ı Üzerine. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 149-186.

Koç, Mustafa (2008). Fâzıl (Enderunlu). Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi. Yapı Kredi Yayınları. C. 1, s. 438-439.

Koçu, R.E. (1971). Fazıl Bey, Fazıl Divanı, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, C. 11, s. 5589-5592.

Kurnaz, C. (1998). Hilâl, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 18, s. 11-13.

Küçük, S. (1995). Enderunlu Fazıl, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s. 188-189.

Mehmed Süreyya (1996). Sicill-i Osmânî. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. C. 2, s. 510-511.

Talip ukurlu/Mesut Bayram Dzenli- *Enderunlu Fazıl Divanı'nda Yer Alan
Ramazaniyyeler Üzerine Bir Değerlendirme*

Onay, A.T. (1993). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında
Mazmunlar ve İzahı. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pakalın, M.Z. (1983). Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C. 1-3, MEB
Yayınları.

Pekolcay, N., Eraydın, S., Tahralı, M., Uzun, M. ve Subaşı, M.H. (2000). İslâmî
Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş. Kitabevi Yay.

Şemseddin Sami (1996). Kâmûsu'l-A'lâm. Kaşgar Neşriyat. C, 6, s. 3331.

Yekbaş, H. (2012). Ramazan'ı Divan Şiiri Metinlerinden Okumak. Dil ve Edebiyat
Araştırmaları Dergisi, S. 6, 173-230.

Yöntem, A.C. (1977). Fazıl, MEB İslâm Ansiklopedisi, C, 4, s. 529-531.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Cilt 9, Sayı1, Haziran2021

Makale Adı /Article Name

8. SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDA DRAMA
TEKNİKLERİNİN KULLANIMINA
YÖNELİK BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON THE USE of
DRAMA TECHNIQUES IN 8TH
GRADE TURKISH COURSE BOOKS

Yazar

Nihat TUNÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail:
nihattunc627@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-7551-436X

Erhan AKIN

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, e-mail: erhanakin49@hotmail.com, ORCID
NO:0000-0003-2372-9331

YayınBilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi:29 Nisan 2021

Kabul Tarihi:26 Mayıs 2021

Yayın Tarihi:30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Tunç, N.-Akin, E.(2021). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi*, 9 (7), s.64-80.

Nihat Tunç/Erhan Akın-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

Öz

Bir bilgiyi gerçek hayata aktarmanın en iyi yolu yaparak ve yaşayarak öğrenmektir. Öğrenme amaçlarının başarıya ulaşmasında öğrencilerin öğrenme sürecine etkin olmasını sağlayan yöntemlerin sınıf içerisinde kullanılmasıyla mümkün olabilecektir. Dramanın eğitim ile olan ilişkisi düşünüldüğünde birçok alanla etkileşim halinde olduğu görülür. Oyun ve yaşam durumlarındaki dramatik anların uzmanlarca, grup içi etkileşim süreçleri içinde yaratılması olan yaratıcı drama, eğitim alanında farklı tekniklerle öğrencilerin öğrenmesini kalıcı hale getirebilmektedir. Drama alanında birçok teknik kullanılmaktadır. "Dramatik oyun, dramatizasyon, doğaçlama, röportaj, rol kartı, uzman mantosu, altı şapkalı düşünme tekniği, münazara, toplantı tekniği, dedikodu halkası, toplu resim, forum tiyatrosu" bu tekniklerden bazılarıdır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarında drama tekniklerinin kullanımını tespit etmeyi amaçladığımız bu çalışmamızda nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış, kitaptaki metinler tek tek incelenip etkinliklerin drama tekniklerine uygunluğu tablolarla desteklenmiştir. Çalışma 2020/21 eğitim yılında kullanılan Türkçe ders kitabı ile sınırlanmıştır. İnceleme sonucunda; birinci temada dört etkinliğin, ikinci ve altıncı temalarda 1, üçüncü temada 3, beş, yedi ve sekizinci temalarda 2, etkinliğin yaratıcı drama tekniklerine uygun olduğu görülmüştür. Dördüncü temadaki etkinliklerde ise herhangi bir uygunluk tespit edilememiştir. Drama gibi bilgiyi kalıcılaştıran bir yöntemin etkinliklerde tercih edilmemesi ders kitaplarındaki önemli bir eksik olarak görülebilir. Türkçe dersinin amacına ulaşabilmesi için öğrencilerin öğrenmesine destek olacak, dersi monotonluktan kurtaracak, öğrenmeyi ve eğlenmeyi sağlayan drama tekniklerine yer verilmesi gerekir. Kitap yazarları ileriki basımlarda tema etkinliklerini gözden geçirip bu büyük eksiğin giderilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Drama, Drama ve Eğitim, Ders Kitapları, Drama Teknikleri.

Abstract

The best way to transfer information to real life is to learn by doing and living. Achieving the success of the learning goals will be possible by using the methods that enable the students to be effective in the learning process in the classroom. Considering the relationship between drama and education, it is seen that it interacts with many areas. Creative drama, which is the creation of dramatic moments in play and life situations by experts in the processes of in-group interaction, can make students' learning permanent with different techniques in the field of education. Many techniques are used in the field of drama. "Dramatic play, dramatization, improvisation, interview, role card, expert mantle, six thinking hats technique, debate, meeting technique, gossip ring, collective painting, forum theater" are some of these techniques. In this study, in which we aimed to determine the use of drama techniques in eighth grade Turkish textbooks, document analysis method, one of the qualitative research techniques, was used, the texts in the book were examined one by one and the suitability of the activities to drama techniques was supported with tables. The study is limited to the Turkish textbook used in the 2020/21 academic year. When the tables are examined; It was observed that four activities in the first theme, 1 in the second and sixth themes, 3 in the third theme, 2 in the five, seven and eighth themes, and the activity was appropriate to creative drama techniques. No appropriateness was found for the activities in the fourth theme. It is a huge deficiency that a method such as drama that makes knowledge permanent is not preferred in activities. In order for the Turkish lesson to achieve its purpose, it is necessary to include drama techniques that will support students' learning, save the lesson from monotony, and provide learning and fun. It is thought that the authors of the book should review their theme activities in future editions and make up for this great deficiency.

Keywords: Creative Drama, Drama and Education, Textbooks, Drama Techniques.

Giriş

Çocuğun gelişim sürecindeki en büyük ihtiyacı oyundur. Çocuklar oyun yardımıyla hayatı tanımaya başlarlar. Büyüme süreci içerisindeki çocuk çeşitli oyunlar oynar ve birçok oyun da icra eder. Çocuk bu oyunlarla büyür ve hayatı ancak bu oyunlar sayesinde anlamlandırır. Bilinen bir gerçek, çocuğun yaşamla kurduğu ilişkiler yumağının büyük bölümünün “oyun” ve “imgelene” içinde geçtiğidir (San, 1990, s. 573). Çocuk okul öncesi dönemde bu ihtiyaçlarını doğal yaşam alanı içerisinde karşılarken, büyümesiyle birlikte bu ihtiyacını okula taşıyacak ve devinimlerini, eylemlerini artık okul çatısı altında sergileyecektir. Oyunun çocuğun gelişiminde ve diğer hayati becerilerini kazanmasındaki yardımı, drama sürecinde çok önemli bir yere sahiptir (Maden, 2010 s. 506). Burada çocuk girdiği her türlü dolaylı veya dolaysız ilişkiyi oyunla, eğlenceyle, eğitimle ilişkilendirmek zorundayız. Bunu da en iyi yaratıcı stratejilerle gerçekleştirebiliriz. San (1990, s. 574), bu stratejileri, oyun ve yaşam durumlarındaki dramatik anların uzmanlarca, grup içi etkileşim süreçleri içinde yaratılmasını yaratıcı drama çalışmaları olarak nitelendirmektedir. Yani drama; belli amaç ve hedefler doğrultusunda planlanmış ve ders ortamına uyarlanan süreçlerin toplamıdır.

Dramaya tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde değişik misyonlar yüklenmiştir. İlk klasik temel ilkeleri Aristo tarafından belirlenen ve insanla ilgili olan şeylerin sanatsal bir yaratıcılıkla canlandırılması anlamına gelen dram sanatı (Nutku, 1983. Akt: Yenen Avcı, 2015, s. 202) çocukların yetiştirilmesinde önemle ele alınması gereken bir konudur. Avrupa’daki reformcu hareketlerle eğitimde drama J.J. Rousseau’nun ortaya attığı fikirlerle Fransa’da başlamıştır. Eğitimde dramanın uygulanması fikri Fransa’dan gelmesine rağmen İngiltere’de uygulamalar daha önce olmuştur. “Eğitimde drama, İngiltere üzerinden Avrupa’da Hollanda ve İskandinavya ülkelerine özellikle Dorothy Heathcote’un uluslararası çalışmalarıyla İngilizce konuşan diğer ülkelere de yayılmış, okulların eğitim programlarında yer almıştır” (Adıgüzel, 2014, s. 99). Heathcote’ın yaptığı drama çalışmaları asıl drama faaliyetini; etkileşim temelli, ortaklaşmacı ve bireysel çıkarımlardan ziyade gruba yönelik çıkarımlarını destekleyen süreci meydana getirmiştir (Maden, 2010, s. 505). Yaratıcı drama ise, doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı canlandırmadır. Eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği “oyunsu” süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır (Susar Kırmızı, 2008, s. 96).

Dramanın eğitim ile olan ilişkisi düşünüldüğünde birçok alanla etkileşim halinde olduğu görülür. Eğitimin de dramanın da merkezinde insan ilişkileri vardır. Her iki kavram hayatı yaparak yaşayarak öğretmeyi hedefleyen bir bileşen olarak görülebilir. Uşaklı; (2014, s. 1) Dramanın bireyin benlik saygısına, sosyal gelişimine ve akademik başarısına olan etkisine dikkat çekmiştir. Önder ise (2006) dramanın öğrencinin fiziksel, zihinsel, psikolojik, sosyal ve kişilik boyutuna birçok katkısı olduğunu ve bu boyutların bilinmesinin uygulamaları daha yararlı ve etkili hâle gelmesine yardımcı olduğunu belirtir (Akt, Susar Kırmızı, 2008, s. 202).

Drama uygulamalarının plan ve program dâhilinde yürütülmesi uygulayıcılara kolaylık sağlayacaktır. Eğitimdeki uygulamalarda en büyük yardımcı öğretim programlarıdır. Eğitimin planlanıp programlanması uygulamaları daha açıklayıcı kılar. Drama süreçlerinin de plan ve program dâhilinde yürütülmesi uygulayıcılara kolaylık sağlayacaktır. Çağdaş toplumlarda öğretim programları çağın gereklerine uygun olarak güncellenmektedir. İhtiyaçların değişmesi, insan anatomisinin çözümlenmesi ve insan gelişiminin bir bütün olduğunun anlaşılması yeni yaklaşımlar ihtiyacını doğurmuştur. Geleneksel eğitim yöntemlerinde öğrenciler pasif, öğretene ise aktif durumdadır. Davranışçı yaklaşımı temel alan geleneksel eğitim yöntemlerinde genel olarak sunuş yoluyla öğretim etkisinde oluşturulan yöntemlerde aktif olan öğretici ne kadar etkili olursa olsun, pasif durumda olan öğrenenlerin dikkatlerini sürekli sağlayamaz. Öğrenenlerin dikkatleri dağılmaya başlamakta, bunun sonucu öğrenenler öğrenme ortamından uzaklaşmaktadırlar. Diğer yandan öğrenenler, duygularını yeterince harekete geçiremezler, bilgileri ikinci elden aldıklarından onu yeterince özümseyemezler. Hâlbuki etkili öğrenmenin yolu, birinci elden almaktır (Aytaş, 2008). Bir bilgiyi gerçek hayata aktarmanın en iyi yolu yaparak ve yaşayarak öğrenmektir. Öğrenme amaçlarının başarıya ulaşmasında öğrencilerin öğrenme sürecine etkin olmasını sağlayan yöntemlerin sınıf içerisinde kullanılmasıyla mümkün olabilecektir. Öğretim ortamında ne kadar çok yöntem ve teknik kullanılırsa öğrenme oranı da o derece artar. Dolayısıyla öğrenme ortamı birden fazla duyu organına hitap edecek şekilde ayarlanmalıdır.

Yaratıcı dramada da birey bir durumu, duyguyu, düşünceyi, anlamlandırıp kümelendirmektedir. Bunu gerçekleştirirken öğrenme sürecinde birey, işitme, dokunma, konuşma, dinleme ve düşünme gibi birçok etkinlikte bulunmakta tüm bedeni ile öğrenme sürecine katılmaktadır (Aykaç, 2011, s. 23). Türkçe dersi dört temel beceriyi kazandırmanın yanında öğrencilerin içindeki sanat ruhunu da ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Yaratıcı drama; dinleme, okuma, konuşma, yazma gibi çok boyutlu dil becerilerini içinde barındıran Türkçe öğretimi için uygulanabilecek yöntemlerden biridir (Dilek, 2019, s. 1). Drama etkinliklerinin çocukta kendine güven duygusu yanında konuşma, dinleme, okuma, yazma şeklindeki dört temel dil becerisini kazandırdığı düşünülürse, özellikle Türkçe öğretiminde dramanın son derecede yararlı olduğu anlaşılır. Söz konusu çalışmalarla öğrencilerin sözcük dağarcığı geliştirilebilir, cümle kurma becerisi kazanmaları sağlanabilir. Dolayısıyla drama yalnızca bir öğrenme yolu veya eğitim modeli değil, dilin kazanılması, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi için de önemli bir araçtır (Gönen-Dalkılıç,1998; akt: Şimşek ve Topal, 2010, s. 281). Türkçe öğretmeni bu ruhu ancak öğrencilerin derslere etkin olarak katılmasına olanak veren yaratıcı drama tekniklerini kullanarak kazandırabilir. Bu da şu anlama gelmektedir. Bir öğretmen öğrencisini tanımak istiyorsa drama yöntemine, rol oynama, rol verme, canlandırma gibi çocuğun içindeki ruhu keşfetmesine olanak sağlayan teknikleri kullanmalıdır. Yaratıcı drama etkinlikleri sırasında katılımcılar, iletişim aracılığı ile hayali karakterlerle karşılıklı diyaloglar kurar, doğal, içlerinden geldiği gibi ve hayal gücüne dayanarak konuşurlar. İletişim yaratıcı dramanın kapsamında, amaçlarında, yöntemlerinde, boyutlarında yer alan bir kavramdır ve drama sürecindeki katılımcılar için oldukça önemlidir (Aykaç, 2011, s. 24).

Yaratıcı dramanın bir yöntem olarak kullanımının birçok yararı bulunmaktadır. Türkçe dersleri; kendi yaşantılarından yola çıktıkları bir sürecin parçası olma fırsatını öğrenciye vermesi sonucunda konunun daha iyi anlaşılmasını

sağlayacaktır. Türkçe dersinde olaya dayalı türlerin işlenmesi başta olmak üzere pek çok konuda metinlerin öğrencilerce canlandırılması, hem okuma parçalarının daha kolay anlaşılmasını sağlamakta hem de dilin farklı durumlarda kullanılması kolaylığını doğurmaktadır

Dil eğitimi süreci; kuramlar, amaçlar, hedef kitle ve ihtiyaç analizi gibi değişkenler doğrultusunda yeni biçim ve şekiller olsa da bir öğretim materyalinin gerekliliği genellikle sabit bir ihtiyaç olarak kalmıştır. Bu öğretim materyali ise genellikle bir ders kitabı olmaktadır. Özbay' ın 108 Türkçe öğretmeniyle gerçekleştirdiği alan çalışması, öğretmenlerin %94.44'ünün öncelikli olarak ders kitaplarından yararlandıklarını; kitapların dışında gazete ve dergilerden yok denecek kadar az yararlanıyor olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu durumda, Türkçe öğretiminde öğretmenlerin öncelikli olarak ders kitabından faydalandıkları gerçeğini dikkate aldığımızda öğretmenlerimizin derslerini çok sınırlı kaynaklarla işledikleri ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, kullanılacak ders kitaplarının önemini bir kat daha artırmakta olup ders kitabının nitelikli olma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir (Özbay, 2001'den akt: Dilek,2019, s. 6). Öğretmenlerin ders kitaplarına bağlı kalması eğitimin okul dışına taşınmasına engel olmaktadır. Basılı materyallerin öğrenciyi daha aktif hale getirecek etkinliklerle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumu Demirel şu şekilde özetlemektedir: *“Daha çağdaş kabul edilen ve günümüzde geçerliliğini sürdüren anlayışlara göre düzenlenmiş, öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasını esas alan eğitim durumlarının kuşkusuz ki bu bilgilerin sunulduğu ek materyallerle, özellikle de yazılı materyallerle desteklenmesi zorunluluğu vardır. O halde artık bu noktada tartışılması zorunlu olan eğitimin bilgi aktarıcı bir süreç mi yoksa öğrencinin bilgiye ulaşmasını sağlayan bir süreç mi olması gerektiği değil, hem okul öğrenmelerini destekleyecek hem de öğrencinin okul dışında etkili öğrenmesini mümkün kılacak yazılı materyallerin nasıl düzenlenmesi gerektiğidir.”*(Akt: Özbay,2003, s. 61-62).

Türkçe her şeyden önce bir dil dersidir. Dil dersleri işlenirken kavramlar üzerinde durulmalı ve dersler zengin materyallerle desteklenmelidir. Öğrenmenin yolu kitaptan geçer. Dolayısıyla dersler işlenirken ders kitaplarından da faydalanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Ders kitapları, öğrenimin olduğu kadar öğretimin de bir parçasıdır. Türkçe söz konusu olduğunda, bu kitaplar kullanılarak dil becerilerinin ve kişiliğin geliştirilmesi beklenir (Dilek, 2019, s. 39). Yapılandırmacı yaklaşıma göre oluşturulmuş ders kitaplarında temalar vardır. Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan ders kitaplarında dilin hem nesnel hem de öznel boyutu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Dil becerilerini geliştirme, zihin becerilerini geliştirmek için bir araç olarak tanımlanmıştır. Tematik bir yaklaşımla hazırlanan bir Türkçe ders kitabında, öğrenci her temada aynı temayı farklı yönleri ile işleyen metinlerle karşılaşır. Mesela “Birey ve Toplum” temasında “saygı, iş bölümü, kendini kontrol etme, başkalarını düşünme, dürüstlük” kavramlarını işleyen tür ve konuları birbirinden bambaşka metinler vardır. Öğrenci her metin üzerinde çalışırken toplum içinde “birey olma” ve “toplum olma” ile ilgili kavramlar üzerinde düşünme fırsatı bulur. Öğrenci tek tek metinlerle ilgili anlam oluşturur. Kendi hayatı ile metni ilişkilendirerek anlam kurarken bir taraftan da temadaki diğer metinler arasında bağlantılar kurar. Böyle bir çaba, öğrencinin zihninde temayla ilgili yeni kavramların oluşmasını veya daha önce oluşmuş kavramların pekişmesini ve gelişmesini sağlar. Temayla ilgili metinler işlendikçe öğrenci öğrendiği kavramlarla yeni kavramlar arasında ilişki kurar. Ve nihayet öğrenci, birey ve

toplum teması ile ilgili kendine has ve kendi seviyesine uygun değerlendirmeler yapacak hâle gelir. Bütün bu çalışmalar öğrencinin kendi dünya görüşünü oluşturabilmek için attığı ufak adımlardır (Aşıcı, 2005, s. 257).

Görülen o ki; ders kitapları eğitim, öğretimin vazgeçilmez unsurlarıdır. Ders kitaplarının mevcut düzen dâhilinde kenara atılması imkânsız görünmektedir. O halde ders kitaplarımız revize edilmesi ve çağdaş yöntem ve tekniklerin kullanıldığı, öğrencinin aktif, dil gelişimini destekleyen, metindeki soyut kavram veya durumları somutlaştırmaya yardımcı olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Kitaplarda yer verilecek metinlerde drama tekniklerine yer vermek bir zorunluluktur. Kitaplarda yer verilecek teknikler sayesinde öğrenciler kendilerini daha rahat hissedecek, iletişim kurmaya gönüllü olacak ve metinlerin her aşamasında aktif katılmaya özen gösterecektir. Çünkü edebi metinlerdeki soyut kazanımları ancak drama teknikleri kullanılarak somutlaştırılabilir.

Ders Kitaplarında Kullanılabilecek Drama Teknikleri

Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz korosu yöntemiyle okutulması, ders kitabında geçen metnin canlandırılması, metinde ele alınan bir sorunun çözümü için yapılan doğaçlamalar gibi daha birçok tekniğin yanında şu teknikler de kullanılabilir.

1. Dramatik Oyun

Dramatik oyun, keşfetmeye ve yaratıcılığa dayanan belli kuralları olmayan bir oyun türüdür. Çok küçük yaşlarda başlayan bu oyun türünde erkek çocuklar bir dal parçasını silah, kız çocuklar ise bir mikrofon gibi kullanabilmektedirler (Dilek, 2019, s. 46). Aslında çocuklar çevrelerinde o an için olmayan bir nesneyi benzetim yöntemiyle hayal dünyalarına buyur etmekte ve gözlem yetenekleriyle birleştirip hayatlarına dâhil etmektedirler. Bu tekniğin kullanılmasıyla çocuklar kendilerini çok daha rahat ifade etmenin yanında, iletişim ve empati becerilerini de geliştirirler.

2. Eğitsel Oyun

Eğitsel oyunlar; kazanım temelli oyunların çoğunu kapsamaktadırlar. Bu kazanımlar; belirli bir alt disipline yönelik olabileceği gibi bireyden beklenen temel yeterliliklere de işaret edebilir. Eğitsel oyunlar; dramatik bir çatışma anı, yani gerilim üzerine kuruludur. Bu çatışma anı, kazanmak ve kaybetmek olarak adlandırılır. Kelime oyunları, grup oyunları, yarış oyunları içerdiği kazanım dolayısıyla eğitsel oyun başlığı altında ele alınır (Uysal, 2014, s. 51). Bu oyunlar sayesinde çocuklar birbirlerini alkışlar ve bu da empati duygularının gelişmesine yardımcı olur.

3. Dramatizasyon (Canlandırma)

Oynanacak metnin değiştirilmeden senaryo haline getirilerek canlandırılmasına dayanan bu teknik, çocukların ezber kabiliyetlerini, farklı rolü canlandırma becerisi ile konuşma ve dinleme becerilerini geliştirir.

4. Rol Kartları

Rol kartları, drama sürecinde canlandırma sürecine başlayacak olan kişi ya da kişilere, canlandıracakları karakter ya da kimliklere ilişkin bilgilerin yer aldığı, içinde çatışmanın olduğu olay, başlama noktası, zaman ve mekânın yer aldığı özel bazı bilgilerin yer aldığı bir metinden oluşur. Kartlar, doğaçlama için gerekli ipuçlarını verir.

Kartın içeriği çocuklara doğaçlamaya başlamadan önce gerekli bilgiyi sağlamalıdır. Çocuklardan da kartlardaki bilgileri özümsemeleri istenir (Adıgüzel, 2017, s. 369). Rol kartları çocuğun günlük hayat içerisinde karşılaştığı sorunların çözümüne yardımcı olur. Karttaki rol ile günlük hayatta karşılaşılabileceği olayların provası yapar ve bu anlamda karşılaşılabileceği muhtemel senaryolara hazırlıklı olur.

5. Altı Şapkalı Düşünme

“Altı şapkalı düşünme” tekniği; Edward de Bono tarafından üretilen düşünceleri çeşitli bakış açılarıyla ele almaya dayanan ve eğitimde rahatlıkla için kullanılabilen bir yöntemdir. Ayrıca altı şapkalı düşünme, bireyin dikkatini düzenli bir şekilde bir noktadan diğerine yönlendirerek belirli bir konuyu altı farklı noktadan ele almasına olanak tanır (Koray, 2004, s. 2). Çocuklar şapkalar takarak farklı rollere girerler. Böylece bakış açılarını değiştirme ve olaylara başkalarının gözüyle bakmayı öğrenirler.

6. Uzman Mantosu

Uzman görüşü ya da gömleği olarak da bilinen bu teknik 1970’li yıllarda Dorothy Heathcote tarafından geliştirilmiştir.

Yahyaoglu (2019, s. 23)’na göre uzman mantosu yaklaşımında öğretmen sürekli olarak gerçek ve kurguya hükmetmeli, keskin sızramalar yapmalı, konuyla ustaca oynamalıdır. Bir rolün tutulup bırakılması duruma göre anlık ve saniyeler içinde gerçekleşebilir ve sonra tekrar toplanabilmelidir (Dilek, 2019: s. 49).

7. Röportaj

Yaratıcı drama çalışmalarında röportaj tekniği uygun sorular sorarak olası tepkileri ele alıp işlemeye dayalı bir tekniktir. Dili bir gazeteci titizliğiyle kullanma dikkati gerektirdiğinden konuşma becerisine yönelik bu teknikte birlikte öğrenciler farklı olayları gerçeklik süzgecinden geçirerek ele alırken öz güvenlerini de geliştirmektedirler. Drama çalışmalarında bilgi, tutum, davranış ve yetenekleri ortaya çıkarabilmek için farklı durumlar yaratılmasına dayalı bir tekniktir. Uygun sorular sorarak bireylerin olası tepkileri ele alıp işlemesine yönelik işlevi vardır (Aslan, 2019, s. 96)Teknik sözlü davranışları geliştirir gibi görünse de röportaj sırasında soru sorulması sorgulama becerisini; röportaj sırasında gülümseme, onaylama, konuşmacıyla empati kurma gibi davranışlar öğrencinin üst düzey becerilerini geliştirir.

8. Forum Tiyatro

Adıgüzel (2017, s. 275), forum tiyatroyu 1970’li yıllarda Augusto Boal tarafından geliştirilen politik- eğitsel bir oyun olup ezilen insanların tiyatrosu şeklinde tanımlanmaktadır. Forum tiyatro, yaratıcı dramada katılımcıyı sorunun çözümüne yönelik geçerli çözümler üretmeye yönlendirir. Bu sorunlara ve çözümlere ‘müdahale’ hakkı için forum tiyatro seyirciyi harekete geçirir, sürece katkı getirme, doğrusunu gösterme ve uygulama olanağı verir. Forum tiyatrodaki seyirci aynı zamanda oyuncudur. Oyuna müdahale eder, oyunu değiştirir. Herkese düşüncelerini özgürce ifade etme şansı sunan forum tiyatro son derece demokratik ortamlar sunan bir tekniktir (Dilek, 2019, s. 50).

9. Doğaçlama

Doğaçlamalar grupta yapılabileceği gibi bireysel olarak da yapılabilir. Doğaçlama, bireysel ya da grupta yapılsın, konuşma becerisini destekleyen etkili tekniklerden biridir.

Üstündağ (2014, s. 33)'a göre doğaçlama, bir yazılı metni değil bir zihinde canlanıma oynama demektir. Kesinleşmiş evreleri olmayan özgün bir süreçtir. Önceden saptanmamış etkinlikler art arda canlandırılır. Doğaçlamada; herhangi bir olayı, durumu, anı yaşama ve olay, durum, an bittikten sonra nasıl yaşadığımızı düşünme gibi bir süreç söz konusudur.

Doğaçlama drama etkinlikleri içerisinde en önemli tekniklerden birisidir. Doğaçlama sayesinde çocukların konuşma, dinleme, rolü yaşama ve canlandırma yeteneği ortaya çıkar. Doğaçlama sayesinde oyun tıkanmaktan kurtulur ve oyun sırasında karşılaşılabilecek riskler en aza indirilir.

10. Toplantı Tekniği

Adıgüzel (2017, s. 362)'e göre toplantı tekniği; yaratıcı drama çalışmalarında grup üyelerinin hep birlikte karar vermek ya da öneriler geliştirmek, herhangi bir bilgiyi paylaşmak, bir sorunun kaynağını, çözümünü bulmak, birlikte plan yapmak vb. amaçlara yönelik olarak eyleme geçmesi biçiminde yürütülür. Bir sorunun çözümüne yönelik tartışılmak üzere katılımcıların bir kurgu ve rol içerisinde aldıkları bir rol ile bir araya gelip tartışması, bu tekniğin en önemli özelliğidir.

11. Toplu Resim

Toplu resimde öğrenciler tüm bir sınıf olarak ya da küçük gruplar hâlinde dramatik bir dünyanın belirli bir yönünün detaylarını yaratırlar veya mesele drama içerisinde araştırılır. Tekniğin uygulanışında öğretmen, öğrencilerin çizim yapmaları için küçük bir kâğıt parçası verir ve öğrencilerden çizimlerini bir kolajda bir araya getirmelerini ister. Çizimleri bittikten sonra öğrenciler çizimlerine bir isim ya da başlık verebilirler (Aslan 2019, s. 88).

12. Dedikodu Halkası

Tekniğin uygulanışında öncelikle öğrencilere belirli bir durum ve ana karakter hakkında düşüncelerini oluşturmak için zaman verilir. Tüm öğrenciler hazır olduğunda lider öğrencilere role girmelerini söyler. Genellikle köylüler, iş arkadaşları, akrabalar, komşular gibi grup rolleri alınır. Öğrenciler girdikleri rollerin içerisinde olaya dair duyduklarını, doğru ya da yanlış, kendilerinden bir şeyler katarak dedikodu şeklinde zaman zaman abartarak diğerleriyle paylaşır (Aslan, 2019, s. 92).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 2020/21 Eğitim- Öğretim Yılı'nda 8. Sınıflarda Türkçe ders kitabı olarak okutulan kitaplardaki etkinliklerde drama tekniklerinin kullanma düzeyini tespit etmektir.

Yöntem

Bu çalışma sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde drama tekniklerini tespit etmeye yöneliktir. Sekiz temadan oluşan ve her temanın altında 5 metin(4 okuma, 1 serbest okuma metni) ile bu metinlere yönelik etkinliklerin yer aldığı kitapta, drama teknikleri incelenmiş ve bulgular tablolar ile gösterilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Nihat Tunç/Erhan Akın- 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 39).

Evren- Örneklem

Araştırmanın evrenini; Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 25.07.2019 gün ve 99 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 28.05.2019 gün ve 10444088 sayılı yazısı ile birinci defa basılan MEB Yayınlarına ait 8. sınıf Türkçe ders kitabını eğitim materyali olarak kullanan okullar oluşturmaktadır. 8. sınıf ders kitabı 8 tema ve her temada 5 metin olmak üzere toplam 40 metin bulunmaktadır. Her temanın sonunda ölçme ve değerlendirme bölümü de bulunmaktadır.

1) 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının İçeriği

8. sınıf ders kitabı 8 tema ve her temada 5 metin olmak üzere toplam 40 metin bulunmaktadır. Her temanın sonunda ölçme ve değerlendirme bölümü de bulunmaktadır.

Tablo.1: Türkçe Ders Kitabının İçerik Analizi

TEMA ADI	Metin Türü	Serbest Okuma Metni	Ölçme Ve Değerlendirme			
Erdemler	Kaşağı	İyimserlik Ve İnsanla Güzel Kedi İle Fare	Ayaz'ın Definesi	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-1		
Millî Mücadele ve Atatürk	Bayrağımızın Altında- Kınalı Ali'nin Mektubu	Atatürk Ve Müzik	-	Atatürk'ü Gördüm	Bir Rüzgâr Bayrak Bekliyor	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-2
Bilim ve Teknoloji	Simit Ve Peynirle İnsan Öyküleri	Gündelik Hayatımızda Hastalıklar- Parktaki Bilim	-	Uzay Güysileri	Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çol İyi Baktık	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-3
Birey Ve Toplum	Portakal	Dilimiz Kuşatma Altında	Kaldırımlar	Karanlığın Rengi Beyaz	Masal Ağacı	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-4
Zaman Ve Mekan	Peri Bacaları	Eşref Saat	Türkiye	Robinson Crosue	İstanbul'la Hasbihal	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-5
Millî Kültürümüz	Göç Destanı	Bir Fincan Kahve	Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	Kız Kulesi	Karağöz	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-6
Doğa Ve Evren	Yüklü Atı	Gündüzünü Kaybeden Kuş	Rüzgar	Hava Kirliliği	Canberra	Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları-7

Vatandaşlık	Haritada Kaybolmak	Kalbim Rumeli'de Kaldı	Yaşamaya Dair	Zeytinyağı Üretimi	İmece	Tema	Sonu Değerlendirme Çalışmaları-8
-------------	-----------------------	---------------------------	---------------	-----------------------	-------	------	--

2) Sınırlılıklar

Çalışma “ 2020/21 Eğitim Öğretim Yılı” için okutulan Türkçe ders kitabı ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmada ulaşılan bulgulara ve bu bulgularla yönelik yorumlara yer verilmiştir.

Tablo.2: 1. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

1.Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik
İyimserlik Ve Kötümserlik Üzerine	-	-	-	-	-	-	Dramati zasyon
İnsanla Güzel Kaşağı	-	-	-	-	-	-	Rol Kartları
Akıllı Kız	-	-	-	-	-	Dramatizasyon	Toplantı Tekniği

Birinci temadaki metinlere ait etkinlikler incelendiğinde “İyimserlik Ve Kötümserlik Üzerine” metninde 7.etkinliğin konuşma becerisi alanına ait olduğu ve canlandırmaya uygun bir etkinlik olduğu söylenebilir. Bu temanın ikinci metni “Kaşağı”ya ait etkinlikler incelendiğinde ise 7. Etkinliğin yine konuşma becerisi alanına ait olduğu ve verilen konunun “Toplantı Tekniği”ne uygun olduğu söylenebilir. Aynı temanın bir diğer metni ise şiir türünün güzel örneklerinden “İnsanla Güzel” isimli metindir. Bu metnin etkinlikleri incelendiğinde 7. Etkinliğin bir konuşma etkinliği olduğu ve konuşma konusunun “Rol Kartları” tekniğine uygun olduğu görülür. Temanın son metni olan “Akıllı Kız” ise bir dinleme metnidir ve 6. Etkinliğin dramatizasyona uygun olduğu söylenebilir.

1.Temaya genel olarak bakıldığında metinlere ait farklı becerileri kazandırmaya yönelik etkinliklerin olduğu ancak bu etkinliklerde drama tekniklerine uygun olanlarının çok az olduğu görülür. Kitapta yer alan etkinlikler için bu, bir eksik olarak kabul edilebilir. Türkçe dersinin amacına ulaşabilmesi için öğrencilerin öğrenmesine destek olacak, dersi monotonluktan kurtaracak, öğrenmeyi ve eğlenmeyi sağlayan drama tekniklerine yer verilmesi gerekir. Türkçe ders kitabı hazırlayan yazarların bu

Nihat Tunç/Erhan Akın- 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

tekniklerin kullanımını teşvik edecek etkinliklere daha fazla yer verip çocukların kitaplarla daha eğlenceli zaman geçirmelerini sağlayabilirler.

Tablo.3: 2. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

2.Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik
<i>Bayrağımızın altında</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>Atatürk ve Müzik</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>Kınalı Ali'nin Mektubu</i>	-	-	-	-	-	-	Dramatizasyon
<i>Atatürk'ü Gördüm</i>	-	-	-	-	-	-	-

İkinci temadaki metinler incelendiğinde, sadece “*Kınalı Ali'nin Mektubu*” metnindeki 7. Etkinliğin dramatizasyon tekniğine uygun olduğunu söylenebilir. Diğer metinlerin etkinlikleri herhangi bir drama tekniği ile bağlantılı olmadığı görülmüştür.

İkinci temaya genel olarak bakıldığında etkinliklerin drama tekniklerine yer verme yönünden çok eksik olduğunu görülmektedir. Drama gibi bilgiyi kalıcılaştıran bir yöntemin etkinliklerde tercih edilmemesi bu tema için çok büyük bir eksikliklerdir. Kitapları hazırlayan paydaşların etkinlikleri gözden geçirmeleri ve öğrencinin ilgisini çekecek drama tekniklerine uygun olacak şekilde düzenlemeleri isabetli bir karar olacaktır.

Tablo.4: 3. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

3.Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik	8. etkinlik
<i>Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar</i>	-	-	-	-	Dramatizasyon	-	-	münazara
<i>Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Öyküleri</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Parktaki Bilim</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Uzay</i>	-	-	-	-	Doğaçlama	-	-	-

Nihat Tunç/Erhan Akın- 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

<i>Peri Bacaları</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Robinson Crusoe</i>	-	-	-	Doğaçlama	-	Dramatizasyon		

Beşinci temadaki etkinlikler incelendiğinde; “Eşref Saat”, “Türkiye” ve “Peri Bacaları” metinlerine ait etkinliklerde drama tekniklerini için uygun bir etkinlik tespit edilememiştir. Temanın son metni “Robinson Crusoe” da ise 4. Etkinlik doğaçlama tekniğine, 6. Etkinliğin ise dramatizasyon tekniğine uygun olduğu görülmüştür. Diğer temalardaki eksiklik bu temada belirgin bir şekilde görülmektedir. Beşinci tema etkinliklerinin yeniden düzenlenmesi bir gerekliliktir.

Tablo.7: 6. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

6.Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik	8. Etkinlik
<i>Göç Destanı</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vatan Sevgisini İçten Duyanlar</i>	-	-	-	-	-	-	-	Dramatizasyon
<i>Bir Fincan Kahve</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Kız Kulesi</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

Bu temanın etkinlikleri incelendiğinde; “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” metninin 8. Etkinliği için dramatizasyon tekniğine uygun olduğu söylenebilir. Temanın diğer metinleri olan “Göç Destanı”, “Bir Fincan Kahve”, “Kız Kulesi”nde ise herhangi bir tekniğin uygulanabilirliği söylenememektedir. Bu temadaki eksiklikler önceki temalardaki ile benzerlik göstermektedir. Temanın revize edilmesi yerinde bir karar olacaktır.

Tablo.8: 7. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

7. Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik	8. Etkinlik
<i>Yılkı Atı</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Rüzgâr</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

Nihat Tunç/Erhan Akın-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin
Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

Gündüzünü Kaybeden Kuş	-	-	-	-	-	-	Toplantı Tekniği	-	-
Hava Kirliliği	-	-	-	-	-	-	dramatizasyon	-	-

Bu temanın etkinlikleri incelendiğinde; ilk iki metin, “Yılkı Atı” ve “Rüzgâr”da herhangi bir teknik için uygunluk tespit edilememiştir. Temanın diğer metinleri “Gündüzünü Kaybeden Kuş”un 6. Etkinliğinde toplantı tekniği, “Hava Kirliliği” metninin 7. Etkinliğinde ise dramatizasyon tekniğine uygun olduğu tespit edilmiştir. Diğer metinlerin etkinlikleri drama uygulamalarına uygun olacak şekilde düzenlenmesi hedef kitle için daha verimli olacaktır.

Tablo.9: 8. Tema Metinlerine Ait Etkinliklerde Drama Tekniklerinin Kullanımı

8.Tema Metinleri	1. Etkinlik	2. Etkinlik	3. Etkinlik	4. Etkinlik	5. Etkinlik	6. Etkinlik	7. Etkinlik	8. Etkinlik
Haritada Bir Nokta	-	-	-	-	-	-	-	-
Yaşamaya Dair	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalbim Rumeli’de Kaldı	-	-	Dramatizasyon	-	-	-	-	-
Zeytinyağı Üretimi	-	-	-	-	Münazara	-	-	-

Son temanın etkinlikleri incelendiğinde ilk iki metnin; “Haritada Bir Nokta”, “Yaşamaya Dair” metinlerinde herhangi bir tekniğe rastlanmamıştır. Üçüncü metnin 3. Etkinliğinde dramatizasyon tekniği, son metnin 5. Etkinliğinde de münazara tekniğine uygunluk tespit edilmiştir. Yine bu tema da diğer temalar gibi drama tekniklerine uygunluk açısından son derece eksik kalmaktadır. Etkinliklerde ne kadar çok yöntem ve tekniğe yer verilirse o kadar ilgi çekici olur.

Sonuç ve Tartışma

Drama, çocuğun zihinsel, duygusal, devinimsel ihtiyaçlarını karşılayan ekonomik yöntemler arasındadır. Yaratıcı drama da sınıf içinde ve sınıf dışında kullanılabilen alternatifli bir yöntemdir. Türkçe derslerinde yaratıcı dramayı bir yöntem olarak kullanmanın birçok yararı bulunmaktadır. Türkçe dersleri; kendi yaşantılarından yola çıktıkları bir sürecin parçası olma fırsatını öğrenciye vermesi sonucunda konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Ders kitapları eğitim sürecinde en çok kullanılan yardımcı eğitim materyalidir. Tematik bir yaklaşımla hazırlanan bir Türkçe ders kitabında, öğrenci her temada aynı temayı farklı yönleri ile işleyen metinlerle karşılaşır. Kitaplarda yer verilecek metinlerde drama tekniklerine yer vermek bir zorunluluktur.

Kitaplarda yer verilecek teknikler sayesinde öğrenciler kendilerini daha rahat hissedecek, iletişim kurmaya gönüllü olacak ve metinlerin her aşamasında aktif katılmaya özen gösterecektir. Türkçe ders kitaplarında birçok yöntemin yanında “dramatik oyun, dramatisasyon, doğaçlama, röportaj, rol kartı, uzman mantosu, altı şapkalı düşünme tekniği, münazara, toplantı tekniği, dedikodu halkası, toplu resim, forum tiyatrosu” gibi teknikler de kullanılabilir.

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarında drama tekniklerinin kullanımını tespit etmenin amaçlandığı bu çalışmada doküman analizi yöntemi ile etkinlikler incelenmiş ve bulgular tablolar ile aktarılmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde birçok etkinliğin drama tekniklerine uygun olmadığı görülmektedir. Birinci temada dört etkinliğin, ikinci ve altıncı temalarda 1, üçüncü temada 3, beş, yedi ve sekizinci temalarda 2, etkinliğin yaratıcı drama tekniklerine uygun olduğu görülmüştür. Dördüncü temadaki etkinliklerde ise herhangi bir uygunluk tespit edilememiştir.

Metinler incelendiğinde etkinliklerin drama tekniklerine yer verme yönünden çok eksik olduğu görülmektedir. Bu eksiklerin paydaşlar tarafından incelenip düzeltilmesi yönünden çalışmalar yapılmalıdır. Drama gibi bilgiyi kalıcılaştıran bir yöntemin etkinliklerde tercih edilmemesi çok büyük bir eksikliklerdir. Temadaki metinlerde farklı beceri alanına(okuma, yazma, konuşma, dil bilgisi) yönelik etkinliklerin olduğu ancak bu etkinliklerde drama tekniklerine uygun olanlarının çok az olduğu görülür. Kitapta yer alan etkinlikler için bu çok büyük bir eksikliklerdir.

Araştırmamıza benzer çalışmalar alanyazında birçok araştırmacı tarafından ele alındığı görülmektedir.

Şimşek ve Topal(2010)'ın Türkçe eğitiminde dramanın kullanımı konusunda önerilerden ve bu alanda kurgulanmış özgün drama örneklerinden oluşan çalışmada bu konuda hazırlanmış drama uygulama örneklerinin eksikliğine vurgu yapmışlardır.

Dilek(2019)' in “*Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Dramatik Etkinlikler Üzerine Bir Değerlendirme*” üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinde 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinlikler içerisinde Türkçe dersinin temel becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik dramatik etkinliklerin yer alma durumunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda 6. sınıf Türkçe dersinde işlenmek üzere öğretmen ve öğrenciye sunulan etkinliklerin drama teknikleri çerçevesinde hazırlanmış dramatik etkinliklerden %10,1 oranında yararlandığını göstermektedir. Dilek'in çalışmasına benzer sonuçlar bizim çalışmamızda da görülmektedir. Benzer sonuçlu bu çalışmalar Türkçe ders kitabı hazırlayıcılarına ve alanda araştırma yapmak isteyen diğer araştırmacılara yol gösterecek önemdedir.

Bu alandaki diğer önemli bir çalışma ise Aykaç(2011)'in yaptığı çalışmadır. Aykaç çalışmada *Türkçe* ders kitapları ve öğretmen kılavuz kitaplarındaki önerilen etkinliklerde yaratıcı drama yöntemine ne ölçüde yer verildiğini, önerilen etkinlikler içerisinde yaratıcı drama yönteminin uygulanabilirlik düzeyini ve yaratıcı drama yönteminin dört temel beceriyi (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) kapsayacak biçimde planlanıp planlanmadığını saptamayı amaçlamıştır. Çalışmada; Türkçe dersinde etkili bir öğrenmenin oluşturulmasında yararlı olacak bir yöntemden yeterince yararlanılmadığını ortaya koymuştur.

Nihat Tunç/Erhan Akın-8. *Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Drama Tekniklerinin Kullanımına Yönelik Bir İnceleme*

Yenen Avcı(2015)'nın "Türkçe Ders Kitaplarında Drama Etkinlikleri" isimli çalışmasında incelenen kitaplarda, drama etkinliklerinin tema ve alt temalarda belirli bir dağılıma göre yer almadığı ve drama uygulamalarının daha çok konuşma yöntem ve teknikleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına paralel bulgular ele aldığımız çalışmada da mevcuttur.

Öneriler

Ders kitaplarında yaratıcı drama tekniklerine daha fazla yer verilebilmesi için birtakım çalışmalar yapılabilir:

- Eğitimciler dramanın çocuğu; sosyal, duygusal ve bilişsel yönlerden geliştirdiğinin bilincinde olmalıdır.
- Drama uygulamaları plan ve program dâhilinde yürütülmelidir.
- Özellikle Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin drama uygulamaları konusunda ek eğitim alıp kendilerini bu alanda geliştirmelidir.
- Ders kitaplarımız revize edilmesi ve çağdaş yöntem ve tekniklerin kullanıldığı, öğrencinin aktif, dil gelişimini destekleyen etkinliklerle zenginleştirilmelidir.
- Kitaplarda yer verilecek metinlerde drama tekniklerine daha sık yer verilmelidir.
- Türkçe dersinin amacına ulaşabilmesi için öğrencilerin öğrenmesine destek olacak, dersi monotonluktan kurtaracak, öğrenmeyi ve eğlenmeyi sağlayan drama tekniklerine yer verilmelidir.
- Türkçe ders kitabı hazırlayan yazarların bu tekniklerin kullanımını teşvik edecek etkinliklere daha fazla yer verip çocukların kitaplarla daha eğlenceli zaman geçirmeleri sağlanmalıdır.
- Kitap yazarları ileriki basımlarda tema etkinliklerini gözden geçirip bu büyük eksikliği gidermelidir

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö. (2014). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Adıgüzel, Ö. (2017). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, Ü. (2019). *Drama.. Dramada teknikler. T. Erdoğan (Ed.)*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Aşıcı, M. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi. Öğrenme anlayışlarının ışığında ders kitabı hazırlama Türkçe örneği. Ö. Demirel Ve K. Kuroğlu (Ed)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aykaç, M.(2011). Türkçe ders kitaplarında önerilen yaratıcı drama etkinliklerinin uygulanabilirliği. *Prof. Dr. Cahit KAVCAR Türkçe Eğitimi Çalıştayı Bildirisi*, 19-34, Ankara: *Yaratıcı Drama Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8
- Aytaş, G. (2008). *Türkçe öğretiminde tematik yaratıcı drama (1. Baskı)*. Ankara: Akçağ.

Dilek, B.(2019). *Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Dramatik Etkinlikler Üzerine Bir Değerlendirme*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Drama ve Eğitim Ana Bilim Dalı.

Koray, Ö. (2004). Yaratıcı düşünme tekniklerinden altı düşünme şapkası ve nitelik sıralama tekniklerinin fen derslerinde uygulanmasına yönelik öğrenci görüşleri. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı (6-9 Temmuz), *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-15.

Maden, S.(2010). Türkçe öğretiminde drama yönteminin gerekliliği. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 27, Sayfa:503 – 519.

Özbay, M. (2003). Türkçe öğretiminde hedef- araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi. *TÜBAR- XIII*, 59-69.

San, İ.(1990). Eğitimde yaratıcı drama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, Sayfa 573 – 582.

Susar Kırmızı, F.(2008). Türkçe öğretiminde yaratıcı drama yönteminin tutum ve okuduğunu anlama stratejileri üzerindeki etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl 2008 (1) 23. Sayı.

Şimşek, T. Topal Y.(2010). Türkçe eğitiminde drama ve özgün uygulama örnekleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1

Uysal, B. (2014). *Dinleme Ve Konuşma Becerilerinin Öğretiminde Yaratıcı Drama Temelli Bir Model Önerisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Üstündağ, T. (2014). *Yaratıcı drama öğretmenimin günlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.

Yahyaoglu, Z. (2019). *Drama.. Dramanın tarihsel gelişimi (2. Bölüm)*. T. Erdoğan (Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.

Yenen Avcı, Y.(2015). Türkçe ders kitaplarında drama etkinlikleri. *Yaratıcı Drama Dergisi* 2015, 10(2), 201-210

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

YAZILI BASINDA İRAK-İRAN SAVAŞI:
DIŞ POLİTİKA DERGİSİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME

IRAQ-IRAN WAR IN PRINT MEDIA: A
REVIEW ON FOREIGN POLICY
MAGAZINE

Yazar

Hülya ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Yeni Medya ve İletişim Bölümü Gazetecilik Anabilim Dalı, e-mail:
hulya.ozkan@asbu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-4827-664X

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 28 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 29 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Özkan, H. (2021). Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.81-97.

Öz

Ortadoğu tarihinin en uzun ve kanlı savaşlarından olan Irak-İran Savaşı'nın hem bölge ülkeleri üzerinde hem de dünyadaki güç dengeleri açısından son derece önemli etkileri olmuştur. Savaş süreci sınır komşusu olması nedeniyle Türkiye açısından da yakından takip edilmiştir. Kamuoyu açısından gelişmelerin takip ve tahlii aşamasında basın tarafından aktarılan veriler önem arz etmiştir. Dolayısıyla basın bugünden geriye bakıldığında da tarihi olay ve olgulara ilişkin bir hafıza niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada İran ile Irak arasında gerçekleşen savaşın Türkiye'deki basın yayın organları tarafından nasıl değerlendirildiği ve kamuoyuna nasıl aktarıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Dış Politika dergisinin dönemin uluslararası ilişkiler meselelerini farklı kesimlerden yazarlar tarafından geniş bir çerçevede ele alması niteliği taşıması derginin çalışma kapsamında örneklem olarak seçilmesinin gerekçelerindedir. Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği röportaj, haber ve makaleler içerik analizi yöntemiyle analiz edilirken, savaşın yer verildiği metinlerde gelişmelerin ağırlıklı olarak hangi temalarla ilişkilendirildiği, savaşın taraflarının konumlandırılması ve taraflara ilişkin yaklaşımlar saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen metinlerde savaşın ağırlık olarak mezhep ve devrim ihracı temaları ile birlikte ele alındığı ve sıklıkla da İran tarafı üzerinden sürecin okurlara aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu metinlerin büyük bir bölümünde sürecin ana aktörü olarak Ayetullah Humeyni'nin konumlandırıldığı, Saddam Hüseyin'in açıklama ve söylemlerinin ise sınırlı sayıdaki metinde yer bulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basın ve Dış Politika, Dış Politika Dergisi, Irak-İran Savaşı, Savaşın Medya Temsilleri

Abstract

The Iraq-Iran War, which is one of the longest and bloodiest wars in the Middle East history, has had significant effects both on the countries of the region and the power balances in the world. The war process has been carefully followed in terms of Turkey, as it is a border neighbor. In terms of public opinion, the data conveyed by the press during the follow-up and analysis phase of the developments were important. Therefore, when looking back from today, the press carries the quality of memory regarding historical events and facts. This study investigates how Iraq-Iran War is evaluated by the mass media in Turkey and how it is transferred to the public. In this context, when period journals were analyzed, it was seen that the war had been handled in the Foreign Policy journal along with in-depth analyzes. In the Foreign Policy magazine, while the interviews, news, and articles about the Iraq-Iran War were analyzed by the content analysis method, the themes related to the war, the positions of the war, and the approaches related to the parties were determined. In the texts examined within the scope of the study, It can be seen that the war was handled together with the theme of the denomination and the issue of revolution, and often the process was transferred to the readers through the Iranian side. Besides, it was found that in most of the texts, Ayatollah Khomeini was positioned as the main actor, and Saddam Hussein's explanations and discourses were included in a limited number of texts.

Keywords: Press and Foreign Policy, Foreign Policy Magazine, Iran-Iraq War, Media Representations of War

Giriş

Tarihi birer hafıza, arşiv olma özelliği taşıyan dergiler, toplumsal bilincin oluşumunda ve ülkeler arasındaki ilişkilerin seyrinde yönlendirici bir güce sahiptir. Dergiler; tarihi, sosyal veya toplumsal bir olayın, gelişmenin değerlendirilmesi konusunda hala temel birer başvuru kaynağı olma işlevini yerine getirmektedir. Basın aracılığı ile -çalışma kapsamında ise dergilerde- gelişmeler ve aktörler okurlara aktarılırken yeniden bir kimliklendirme sürecinden geçirilmektedir. Bu çalışmada konu edinilen Irak-İran Savaşı sürecinde de savaşa dair gelişmelerin yeniden tanımlandığı ve yeni bir yorumlamaya tabii tutuldukları görülmektedir. Dolayısıyla basın-yayın organlarının gelişmeleri ele alırken kendi yayın politikaları doğrultusunda içerikler üretip, aktörleri konumlandıkları sonucuna varılır. Teun Van Dijk bu yeniden kimliklendirme sürecinde ideolojilerin etkili olduğunu, söylemlerin inşa edilirken ideolojilerin etkisiyle adeta vücut bulduğunu belirtmiştir (Van Dijk, 2003: s. 21). Basın-yayın organları aracılığıyla kamuoyu oluşturulması, sürecin ve aktörlerinin yeniden tanımlanması ülkeler arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde de ciddi bir rol üstlenmektedir.

Dış Politika dergisi Türkiye’de 1980-1990 kuşağı dergileri arasında uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmelerin farklı ideolojik yaklaşımlara sahip yazarların görüşlerinin aktarıcısı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Zira bu özellik sayesinde gelişmeler, olaylar hakkında okurlara aynı dergi içerisinde birbirinden farklı bakış açılarına ulaşma imkânı sağlanmıştır. Bu yönüyle dönemin en önemli gelişmelerinin başında gelen Irak-İran Savaşı’nın muhasebesinin yapılması açısından da Dış Politika dergisi önemli bir örneklem olarak karışımıza çıkmaktadır.

Irak ile İran arasında uzun yıllar süren bu savaş hem bölge ülkelerini hem de dünyadaki güç dengelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye’nin hem Irak ile hem de İran ile komşu olması savaşın yakından takip edilmesinin nedenleri arasındadır. Dolayısıyla Türkiye’deki farklı ideolojilere sahip grupların savaşı nasıl yorumladığı, ne yönde bir kamuoyu oluşturdukları ve savaşın Türkiye’ye etkileri konusundaki görüşleri önem arz etmektedir.

Bu bağlamda dergide Irak-İran Savaşı’na ilişkin yer verilen metinlerde,

- Yazarların savaşın taraflarına yönelik tutumu nasıldır?
- Dergide Irak-İran Savaşı hangi gelişmelerle birlikte yer verilmiştir?
- Savaşın aktörleri metinlerde nasıl konumlandırılmıştır?
- Devrim ihracı ve Irak-İran Savaşı arasında bir ilişki var mı?
- Dergide yer verilen yazarlara göre savaşa zemin hazırlayan gelişmeler nelerdir?

şeklindeki sorulara yanıt aranarak, gelişmelerin yazarların söylemleriyle nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle çalışma kapsamında incelenecek metinler üzerinde içerik analizi yöntemiyle arka plan, konunun ele alındığı bağlam ve yorum gibi bilgiler ana metinde temalar üzerine yoğunlaşarak analiz edilmiştir. Savaşın konu edinildiği metinlerde sıklıkla geçen ifadelere tespit edilerek oluşturulan alt kodlar aracılığıyla savaşın taraflarına yaklaşım, savaşın aktörlerinin konumlandırılma biçimleri ve savaşın aktörlerinin yer verilme oranları saptanmıştır.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği metinler içerik analizi yöntemiyle tahlil edildiğinde savaşın taraflarına ve aktörlerine dair birbirinden farklı tutumlar sergilendiği görülmektedir. Metinlerin büyük bir çoğunluğunda sürecin ana aktörü olarak Ayetullah Humeyni gösterilirken, çok az sayıdaki metinde Saddam Hüseyin'in görüşlerine ve şahsına yer verilmiştir. Metinlerinin içerikleri çözümlendiğinde savaşın özellikle mezhep-bilhassa Şii'lik temelinde- ve devrim ihracı konularıyla birlikte ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca metinlerin yüzde ellisinde İran tarafının desteklendiği söylemlere rastlanırken, diğer yüzde ellilik kısmı oluşturan metinlerde ise savaşın her iki tarafına karşı eşit mesafedeki söylemlere yer verildiği görülmektedir.

Uluslararası İlişkilerde Hafıza Olarak Dergiler: Dış Politika Dergisi

1970'lerin sonrasından itibaren Türkiye'de dış politikaya ilişkin meselelerin ele alındığı kitap, dergi ve basılı yayınların sayısında ciddi bir artış görülmeye başlanmıştır. Bu hususta 1980'lerde yayınlanmaya başlayan içeriğini yalnızca uluslararası ilişkiler ve dış politika konularına ayıran Dış Politika dergisi az bulunur, ilginç bir fenomen sunmaktadır (Sayarı, 2019: s.280).

1988'lerin başında Abdurrahman Dilipak tarafından İstanbul'da yayın hayatına kazandırılan Dış Politika dergisi, 1990'a kadar yayımlanmaya devam etmiştir (İslamcı Dergiler Projesi, 2020). Dış Politika dergisinin önde gelen ayırt edici özellikleri arasında kapsamı ve formatı açısından dönemin güncel uluslararası politikaya dair en profesyonel dergisi olması gösterilebilir. Dış Politika dergisi kapsamı itibariyle Müslüman ülkelerle ilgili haberler başta olmak üzere İngiltere, Sovyetler ve dünyadaki siyasal, ekonomik, toplumsal gelişmelerin de ayrıntılı tahlillerine yer verilmiştir.

Dış Politika aynı zamanda Türkiye siyasetinin ılımlı ve aşırı sol şeklinde ifade edilebilen isimleriyle de bir diyalog kurma çabasıdır. Yalçın Küçük, Haluk Gerger, Mümtaz Soysal gibi isimlerin dış politikaya ilişkin değerlendirmelerine dergide sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Derginin ilk sayısında "Başlarken" başlığı ile derginin nasıl bir yayın politikası izleyeceği okurlara aktarılırken, Dış Politika'nın "herkese açık" olduğu çünkü "farklı bireylerin farklı gerçeklik algısına sahip olması" durumunun derginin yayın kadrosu tarafından kabul edildiği aktarılmıştır (Dış Politika, 1988: s.5-6). Dış Politika dergisinde görüşlerine yer verilen isimler arasında Ahmet Taha, Atasoy Müftüoğlu, Burhan Bozgeyik, Cengiz Çandar, Toktamış Ateş, Ergun Balcı, Sami Kohen, Fahir Armaoğlu, Talat Halman, Metin Toker, Mehmet Metiner, Şükrü Hanioğlu, Nevzat Yalçıntaş, Zafer Atay gibi isimleri sıralamak mümkündür.

Takip ettiği editöryal çizgisi itibariyle Dış Politika, "Türkiye'de laik-Müslüman diyalogunu ve fikir alışverişini başlatma konusundaki en ciddi girişimlerden birini sunar" şeklinde tanımlamıştır. Dış Politika'nın Türkiye'nin laik ve İslam yanlısı tarafları arasında bir diyalogun geliştirilmesi adına önemli sonuçlara sahip olabilecek bir süreç başlattığı ifade edilmiştir. Dış Politika'nın aynı zamanda 1980 Darbesinin de etkisiyle İslamcı hareketin Türk siyaseti içerisinde daha ılımlı bir güç şeklinde tanımlanmasına da zemin hazırladığı belirtilmiştir (Sayarı, 2019: s.281-282).

Dış Politika dergisi sahip olduğu kapsamlı içeriği itibariyle uluslararası ve bölgesel sorunlara dair pek çok sorunun cevabını aramak için başvurulabilecek zengin bir kaynaktır. Derginin farklı ideolojik bakış açılarını okura aynı anda sunuyor olması da gelişmelerin etraflıca tahlil edilebilmesi ciddi bir katkı sağlanmaktadır. Bu bağlamda 1980-1990 arası dönem dergileri tarandığında, Türkiye'nin iki komşusu arasında uzun yıllar sürmüş olan Irak-İran Savaşı'nın Türkiye'deki yazarlar tarafından nasıl ele

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* alındığının tespiti açısından Dış Politika dergisi incelenmesi gereken kapsamlı bir arşiv sunmaktadır.

Irak-İran Savaşı'nın dünyaya ve Türkiye'ye etkilerinin değerlendirildiği yazılara derginin birçok sayısında yer verilmiştir. Savaşın taraflarıyla ilişkili olarak dönemin çok konuşulan gelişmelerinden olan Şeytan Ayetleri ve Selman Rüşdi olayı da farklı birçok yazar tarafından ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte Dış Politika'nın Nisan 1989 tarihli sayısında ise İran İslam Devrimi'nin üzerinden 10 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, devrimin aşamalarının ve aktörlerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği yazılara yer verilmiştir (Metiner, 1989: s.234).

Irak-İran Savaşı'na Kısa Bir Bakış

1979'da İran İslam Devrimi gerçekleşikten kısa bir süre sonra Irak'ta ise Saddam Hüseyin darbe ile ülke yönetimini ele geçirmiştir. Her iki ülke arasındaki rekabet uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte 1980'de başlayacak olan Irak-İran Savaşı'na, Saddam Hüseyin'in İran'da kurulan yeni rejime karşı siyasetinin zemin hazırladığı söylenebilir. Savaşın başlamasına sebebiyet veren başat gelişme ise Irak'ın İran topraklarından Arapların yaşamakta olduğu Khuzistan Bölgesi üzerinde özerklik talep etmesi ve bölgedeki petrol kaynaklarından da pay istemesi olmuştur (Yari, 2010).

Savaşa zemin hazırlayan diğer sebepler arasında, İran'ın Irak'ın güneyinde yaşayan Şii nüfus üzerindeki etkisi ve olası bir devrim ihracı¹ Irak'ta Şii bir yönetimin oluşması için Şiiilerin kışkırtılması gösterilmektedir. Ayrıca İran'ın 1943'ten bu yana Kürtlere sağlamış olduğu destekle birlikte olası bir Kürt milliyetçiliği dalgası² ve İran İslam Devrimi'nin ardından Batılı ülkelerin özellikle de ABD'nin bölgedeki çıkarlarının tehlikeye girmesi nedeniyle Irak'ı İran'a karşı kışkırtması gibi nedenler de savaşa zemin hazırlamıştır (Süleymani Kha, 2015).

Irak'ın 1980'de İran'a saldırısı ile başlayan savaşta Irak, savaşın ilk yıllarında İran'ın sınırlarına girmiş olsa da İran'ın iç bölgelerine kadar ilerleyememiştir. Irak'ın saldırılarına karşın İran'ın güçlü bir taarruz sergileyememesi durumu da savaşın uzun bir süre sürmesinde neden olmuştur. Irak savaş sürecinde Khuzistan'da isyan başlatarak özerlik sağlamayı ve almak istediği toprakları ele geçirmeyi başaramamıştır. Savaş

¹ İran İslam Devrimi; Libya, Tunus, Irak, Lübnan, Afganistan, Mısır ve Türkiye gibi Müslüman ülkelerin İran ile ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Ayetullah Humeyni'nin İran'daki devrimin İslami kimliğine işaret ederek, tüm Müslüman ülkeleri bu yönüyle etkileyebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunması, Türkiye'de devrim ihracı düşüncesinin yaygınlık kazanmasına güçlü bir zemin hazırlamıştır. Ayrıca, "Biz Müslüman bir millet olsun istiyoruz. Mısır, Irak ve Türkiye'deki Müslümanlar için de İslami ve adil bir rejimin olmasını istiyoruz" (Humeyni, 1984: s.50-57) şeklindeki sözleri de devrim ihracıyla birlikte Türkiye'deki rejim açısından tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Buna karşın Ayetullah Humeyni sonrası dönemde ise devrim sürecinin önemli ideologlarından Abdulkerim Suruş, "Ben İran İslam Cumhuriyeti gibi bir din devletinin, bütün dünyayı İslam'a ve İslam devletine döndürmek gibi bir niyetinin olduğuna (ya da olması gerektiğine) inanmıyorum. Atılacak ilk adım, dünyanın dört bir yanındaki dini düşüncüyü -her ne tür olursa olsun- desteklemek ve ona saygı göstermek olmalıdır..." (Nemehaye Ferheng, 1992: s.10) şeklindeki sözleri ile "devrim ihracı"na dair görüşlerini dile getirmiştir.

² Devrim sürecine gelindiğinde Kürt gruplar Şah'a karşı ayaklanmalar ve protestolar başlatmıştır. Şah'ın fermanı ile ayaklanmalar bastırılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Kürt siyasi partiler özellikle Hizbi Demokrat Kürdistan aktif bir rol oynamıştır. Devrimin ardından ise özerklik talebinde bulunmuşlardır (Rigiderakhshan, 2020: s.60). Yoğun bir Kürt nüfusun yaşadığı İran'da olası bir Kürt ayaklanmasının Türkiye sınırları içerisine de sıçrama ihtimali Türkiye'nin endişe nedenlerinden olmuştur.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* sürecinde İran henüz bir devrim yaşamış ve yeni bir yönetim, düzen sağlanma çabası içinde olmuştur. İran, yeni bir düzen kurma sürecinde olmasına rağmen kendi iç güvenliğini sağlayabilmiş ve kışkırtılmaya çalışılan mezhepsel-etnik gruplar arasında güçlü bir birliktelik sağlayabilmiştir (Rebiyi & Muhammedpur, 2017: s.47-74).

Saddam Hüseyin rejimi savaş sürecinde çeşitli kimyasal silahlar kullanmış ve çok sayıda İranlı sivilin ve askerinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Savaş devam ederken ise hem ABD hem de Sovyetler kesin bir tavır ortaya koymamakla birlikte taraf devletlere silah satmayı sürdürmüşlerdir. Irak'ın, İran'daki petrol bölgelerine saldırmasının Avrupalı ülkeleri ve ABD'yi olumsuz yönde etkilemesiyle savaşın bitmesi için girişimler söz konusu olsa da savaş kısa sürede sonuçlandırılmamıştır. 8 yıl devam eden savaşta Irak ve İran'da çok sayıda insan ölmüş ve her iki ülkenin ekonomileri çökme noktasına gelmiştir. 8 yılın ardından 1988'de imzalanan ateşkes ile iki ülke arasındaki savaş sonlandırılmıştır (Yari, 2010).

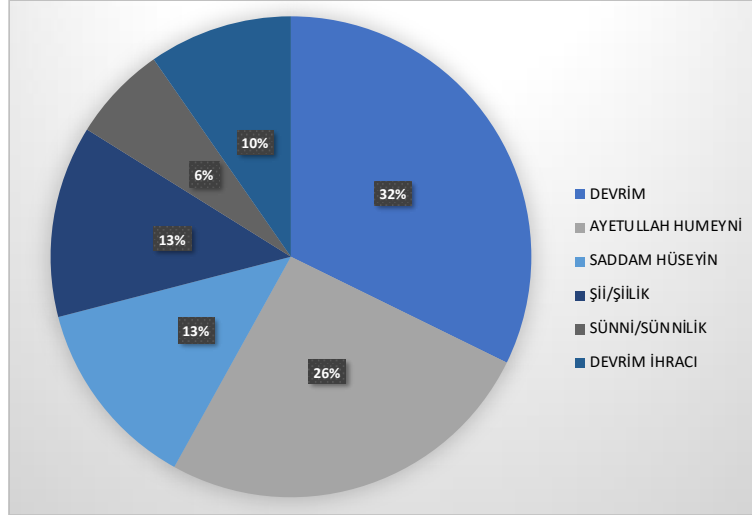
Savaşta tarafsız bir tutum sergileyen Türkiye hem Irak ile hem de İran ile özellikle ekonomik temelli ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Uzun yıllar süren Irak-İran Savaşı, hem dünya da Ortadoğu ülkelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli etkilere neden olmuştur (Pehlivanoglu, 2004: 87). Dolayısıyla Türkiye'nin süreçteki tavrının ve Türkiye'nin Irak ve İran ile olan ilişkilerini daha anlaşılır olabilmesi için, dönemin basın-yayın organlarının savaşa ve savaşın taraflarına dair tutumlarının tahlili önem arz etmektedir.

Dış Politika Dergisinde Irak-İran Savaşı'na İlişki Değerlendirmeler

Çalışma kapsamında Dış Politika dergisinin sayıları incelendiğinde görüşlerine yer verilen isimlerin ve dergi yazarları tarafından kaleme alınan yazılarda Irak-İran Savaşı'nın aktarıma biçimi, savaşın taraflarına karşı yaklaşım, savaşın ana aktörleri olan Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'in konumlandırılması ve savaşın nedenlerini hangi gerekçeleri ile açıklanmaya çalışıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dış Politika dergisinin sayıları incelendiğinde özellikle savaşın hemen bitimine rastlayan süreçte savaşa ilişkin çok sayıda değerlendirmenin yapıldığı makale ve röportajlara yer verildiği görülmektedir. 1988'in Mart sayısından itibaren savaşın adeta masaya yatırıldığı, nedenlerinin ve taraflarının derinlikli olarak tahlil edildiği metinler karşımıza çıkmaktadır. Dış Politika'da Mart 1988'de ve 1988 Temmuz sayısında, 1988 Ekim sayısında ve 1989 Nisan sayısında savaşa dair kapsamlı değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Yine diğer sayılarda da İran'da devrim ardı süreçte yaşanan gelişmelere ilişkin yazılar kaleme alınırken savaşa ilişkin değerlendirmelere rastlanmaktadır. Sözü edilen bu metinlerin ana teması Irak-İran Savaşı olmaması sebebiyle çalışma kapsamına dahil edilmemişlerdir.

Doğrudan savaşın konu edinildiği metinler incelendiğinde savaşın İran'da gerçekleşen devrimin ihraç edilmesinin önüne geçmek amacıyla başlatıldığı görüşünün ileri sürüldüğü ve savaşın özellikle belli çevrelerce Sünnilik ve Şiilik temelli tartışmalar üzerinden temellendirilerek okurlara aktarıldığı dikkat çekmektedir (Çandar, 1988: s.223-225). Ayrıca Irak-İran Savaşı'nın emperyalizm ve devrim ihracı konuları ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

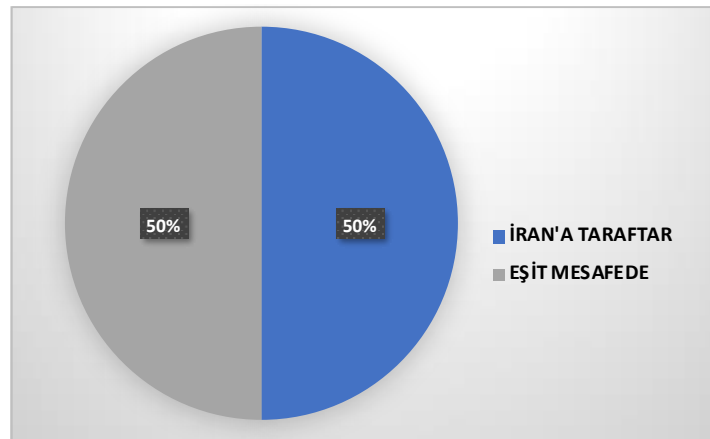
Şekil 1. Irak-İran Savaşı konulu metinlerde sıklıkla geçen ifadeler

Savaşın konu edildiği metinlerde geçen ifadelerle bakıldığında “devrim” ve “Ayetullah Humeyni” ifadelerinin sıklıkla tekrar edildiği dikkat çekmektedir. Söz konusu ifadelerin ön plana çıkması savaş sürecinin Ayetullah Humeyni liderliğinde, İran İslam Devrimi ve sonuçları ekseninde ele alındığının önemli göstergelerindedir.

Savaşın Sünnilik ve Şiilik ekseninde ele alınarak tahlil edildiği metinlerde ise savaş sürecinde bölgedeki Arap ülkelerinin özellikle de Suudi Arabistan’ın İran’a yönelik ırkçı söylem ve tutumları kışkırttığı, aynı zamanda Şia ve ehli Sünnet arasındaki ihtilafları yeniden gündeme getirmeye çalıştığı şeklindeki görüşlere ağırlıklı olarak yer verilmiştir (Dilipak, 1988: s. 220).

Savaşın Taraflarına Yaklaşım ve Tarafların Türkiye ile İlişkileri

Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı’nın konu edinildiği metinler incelendiğinde sürecin sıklıkla İran tarafı üzerinden bir değerlendirme yapılarak aktarıldığı görülmektedir. Savaşın taraflarına dair bir değerlendirme yapıldığında metin içeriklerinde %50 oranında İran’a taraftar olduğu, arda kalan %50’lik kesimi oluşturan metinlerde ise savaşın hiçbir tarafının desteklenmeden sürecin aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca Irak’a taraftar olunan ya da Irak’ın desteklendiği hiçbir metne Dış Politika dergisinde rastlanmamıştır.

Şekil 2. Savaşın taraflarının desteklenme oranları

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Bu bağlamda metin içerikleri incelendiğinde sıklık analizlerinde de İran ifadesinin Irak ifadesine kıyasla metinlerde daha fazla zikredilmesi de yine savaşın taraflarına ilişkin derginin ve özellikle de yazarların tutumuna ilişkin önemli bir bilgi sunmaktadır.

Metin içerikleri incelendiğinde, Ahmet Taha imzalı “İran-İrak Savaşı ve...” başlıklı yazıda yazar, savaşa dair değerlendirmesinde İran’da yaşanan devrim sürecine atıfta bulunarak başlamıştır. Ahmet Taha, devrime dair olumlu şekilde yorumlanabilecek bakış açısıyla İran’ın atlattığı badirelerin ekonomik boyutuna işaret ederken “halen dış borcu olmaya tek ülke” ifadelerine yer vermiş ve İran’a karşı verilen savaşta Irak’ın ekonomisinin tükenme noktasına geldiğini belirtmiştir. Körfez ülkelerinin de ekonomik olarak ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldığına değinen Taha, savaşın ilk yıllarında önemli ölçüde kaynakların Amerikan silah tüccarlarına kazandırıldığını ve böylelikle ekonomilerinde ciddi bir tıkanmasının söz konusu olduğunu aktarmıştır. Savaşın İran tarafından sonlandırılmamasının ise mümkün görünmediği, bunun İran’da bir iç hesaplaşmaya yol açacağı şu ifadelerle yer verilmiştir; “Bunca can niye verilmişti... Savaşı bitirmek, İran’da bir iç hesaplaşmayı gündeme getirebilirdi... Kaldı ki böyle bir şey, Mehdi inancına sıkı sıkıya bağlı ve Mehdi beklentisi içindeki İran halkının duygularına da ters düşecekti... Ne Kerbela vardı ne de Kudüs’e varılmıştı gelinen yerde. Ne de Saddam rejimi devrilebilmişti...” (Taha, 1988: s. 152-157).

Ahmet Taha ayrıca “İran, savaşın şartlarında bile olanca olumsuzluklara rağmen varlığını ve gelişimini sürdürmeye devam ediyor” ifadeleri ile savaşın taraflarından olan İran’ın askeri, ekonomik, sanayi, bilimsel ve kültürel anlamda önemli ilerlemeler sağladığına ayrıntılı bir biçimde yer vererek İran tarafına dair olumlu bir tablo çizmiştir. Hakeza, “ABD’nin ülkedeki şahlık yanlıları ile iş birliği yaparak tertiplemediği planların çoğu da başarısızlıkla sonuçlandı. Tüm beklentilere rağmen İran devrimini ayakta kalmayı başardı. Sabotajlar, Beni Sadr’ın cumhurbaşkanlığından ayrılması, Şeriatmedari sorunu, Halkın Mücahidleri ile ihtilafa düşülmesi gibi bunalımlar da bir ölçüde atlatıldı. Ülkeden ayrılan 5 Milyona yakın insanın kaçırdığı servete rağmen ekonomisi çöküp krize girmedi. Savaş şartlarına rağmen var olmaya devam etti.” şeklindeki değerlendirmesinden de görüleceği üzere İran tarafını destekleyici bir yaklaşımla beraber, savaş sürecinin ve İran iç siyasetindeki gelişmelerin devrim ile ilişkilendirildiği saptanmaktadır (Taha, 1988: s.152-157). Bununla birlikte savaş sürecinde İran’ın diplomatik performansı konusunda değerlendirmede bulunan Ahmet Taha, İran yönetiminin “fevkalade bir diplomatik performans göstererek” bölgedeki tüm farklı dengeleri önceden fark edip tepkilerini ayarlayabildiğini ileri sürmüştür.

Hasan Hüseyin Ceylan’ın Fehmi Kuru ile gerçekleştirdiği “Körfez Üzerinde Oyunlar ve İran-İrak Savaşının Geleceği” başlıklı röportajında, Fehmi Kuru savaşın seyri içerisinde dikkat çeken önemli hususun Amerika ve Sovyetler Birliğinin İran’ın üstün olmasını kesinlikle istemedikleri ve İran’ın üstün olduğu anlaşılacak noktalarda da ikisinden birinin müdahalesinin söz konusu olduğunu ileri sürmüştür. Kuru ayrıca İran’ın fırkateynlerini batırması için Irak’ın Tahran’a gönderdiği füzelerin çoğunun Sovyetlere ait olduğu bilgisine yer vermesi de savaşın taraflarının ilişkili oldukları ülkelerin anlaşılması ve taraflara dair çizilen imajın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Fehmi Kuru, savaş sürecinde Irak’ın üstünlüğünün sağlanması için Suud’un verdiği desteği ise 1988 Haccında meydana gelen olaylarla ilişkilendirmiştir. Kuru, Suudi Arabistan’ın müttefiki olduğu Amerika’yı tahrik ve teşvik ederek İran’ın Suud’a hacı gönderemeyecek hale gelmesini amaçladığını, Irak’a askeri ve ekonomik yardımlarının hacimli olarak arttırılarak İran’la olan savaşını kızıştırmak istediğini ve İran’la hac öncesi

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* resmi, diplomatik ilişkilerini keserek İran'ın hacı göndermesini resmen engellemeyi hedeflediğini ifade etmiştir. Fehmi Kuru'nun ileri sürdüğü gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda süreçte İran'ın başat aktör olarak konumlandırıldığı, İran'ın mücadelesine karşılık Irak'ın bölge ülkelerden yoğun destek aldığı sonucuna varılmaktadır (Kuru, 1988).

Savaşın Türkiye ile ilgili boyutu konusunda ise, İran İslam Devrimi'nden bu yana her an sıcaklaşabilecek olan bir Kerkük senaryosunun olduğuna dikkat çekilmiştir. Kuru Kerkük senaryosuyla kastettiği ilişkiyi ise şöyle açıklamıştır; "Kerkük Senaryosu şu, Kerkük'te Türkler bulunmaktadır. Bunlar o bölgede kurulacak bir başka devletin hükümranlığı altına girerse sorunlar çıkabilir. Öte yandan Kerkük ve Musul petrollerinde Türkiye'nin tarihsel hakları var. Bir diğer yandan "petrol boru hattı" dolayısıyla bölge Türkiye'nin hayatîyet damarları arasındadır." İfade edilen sebepler nedeniyle savaş sürecinde Türkiye'nin tutumu "Irak'ın ve Saddam'ın devrilmesine ABD ve bütün Batının rızası olmadığından dolayı, Türkiye, Irak'ın devrilmemesine bu senaryo gereği katkıda bulunmuş olacaktır" şeklinde özetlenmiştir (Kuru, 1988).

Yapılan değerlendirmelerde İran tarafının ekonomik ambargolar ile köşeye sıkıştırılması ve İran'da iç siyasette, yönetimde pragmatist kanadın daha etkin olması yönündeki beklentilerin ön plana çıktığı sonucu belirginlik kazanmaktadır. Bununla birlikte "İran'ın savaşı kendi isteği ile bitirebileceği ve barışa yanaşacağı" ve Irak tarafı için ise "Saddam'ın ve Irak'ın İranlılar tarafından devrilmesi" beklentisinin dile getirilerek savaşın taraflarına yönelik tutum açıkça belirtilmiştir.

Fehmi Kuru'nun "İran alışlagelmişin ötesinde bir devlet. (...) En zor zamanlarında bile daha da güçlenen bir devlet gibi İran" şeklindeki ifadeleri İran'a yönelik bakış açısını yansıtırken, "Süper güçler İran'ın galibiyetini kesinlikle istemedikleri gibi, savaşın bitmesini de istememektedirler. Dolayısıyla Irak'ın kesin bir darbesi de söz konusu değildir" değerlendirmesi ise savaşın sonuçlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Kuru ayrıca her ne kadar devrim ve 8 yıldır savaşta olması sebebiyle İran ile ilgilenilmesinin tabî olduğunu fakat "İran kendine ait işleri en iyi bir şekilde kendisinin bileceği ve kendilerinin kararıyla yaptıkları bir iş ister barış ister savaş olsun ülke dışındakiler fazlaca ilgilendirmemelidir" çıkarımında bulunmuştur (Kuru, 1988).

Hasan Hüseyin Ceylan'ın Fehmi Kuru'ya yönlendirdiği sorulara bakıldığında ise sorularda İran'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı, Irak tarafına dair İran'a kıyasla az yer verildiği ve derinlemesine tahlillerin yapılmadığı da görülmektedir. "Peki bu gelişmelerden sonra İran bölgede nasıl bir strateji izleyebilir?" sorusu söz konusu tutumu örneklendirebilmektedir. Savaşın taraflarından İran'ın Türkiye ile ilişkileri konusunda ise "her ne kadar zaman zaman Türkiye basınının bu ilişkileri zedeleyici ve ortalığı bulandırıcı" yayınlar yapmalarına karşın ilişkilerin karşılıklı anlayış içerisinde çok iyi bir şekilde devam ettiği bilgisine yer verilmiştir.

Abdurrahman Dilipak'ın kaleme aldığı "İran-Irak Savaşı Bitti Mi?" başlıklı yazısında Türkiye'nin "Irak kuvvetlerinin Irak Kürdistanı'nda özellikle Barzani yanlısı kuvvetlere karşı Napalm ve kimyasal silahlarla giriştiği saldırılar sürerken Türkiye'ye 150 bine yakın peşmergenin sığınması ile, Türkiye de dolaylı olarak soruna taraf olan ülkeler arasına girdi" değerlendirmesiyle, savaşın Türkiye'ye etkilerine dair bir aktarımda bulunmuştur.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Savaşın uzun yıllar sürmesi, bölge ülkeleri üzerinde bıraktığı etkinin anlaşılması Dilipak'ın, "Hala hiç kimse bölgede bu savaşın gerçekten bitmiş olduğuna tam olarak inanmıyor. Savaşı var kılan şartlar ortada durup dururken ve ne İran ne de ABD bölgedeki iddialarından vazgeçmemişken savaşın sona ermesi arizi bir durum izlenimi veriyor" (Dilipak, 1988: s. 220-225) şeklindeki değerlendirmesi dikkat çekicidir. Zira değerlendirmede savaşın tarafları olarak İran ve ABD'nin konumlandırılması Irak'a edilgen bir pozisyon çizerken aynı zamanda İran'ın ise çeşitli iddiaları sebebiyle savaşa girdiği görüşü ön plana çıkarılmaktadır.

Dış Politika dergisinin gazeteci-yazar Cengiz Çandar ile gerçekleştirdiği röportajında savaşın kaybedeni sorulduğunda Çandar, Güvenlik Konseyi'nin 598 sayılı kararını kabul etmesiyle İran'ın yenilgiye uğradığı değerlendirmesinin "günlük gazeteciliğin sabırsızlığı" şeklinde görülebileceğini savunmuştur. Çandar, savaşa ilişkin gelişmelerin daha karmaşık olduğunu belirterek, savaşın ortaya koyduğu sahnenin doğru okunması gerektiğini şu sözler ile ifade etmiştir; "Bana kalırsa, 1982 Haziranından beri savaş İran ile Irak arasında cereyan etmiyordu. İran-Irak Savaşı 1982 yılında İran'ın Hürremşehr'i geri alması ve savaşta Irak topraklarına taşınmasıyla İran lehine sona ermişti. Bilindiği gibi savaş 1980'de başladı. İki yıl sonunda İran, Irak'ı yenmiştir" (Çandar, 1988: s. 225). Çandar'ın değerlendirmelerinden de anlaşılacağı üzere İran tarafı için güçlü bir imaj çizimi söz konusu iken, Irak ise savaşta yenilgiye uğrayan taraf şeklinde aktarılmıştır.

Ebulhasan Beni Sadr ile yapılan röportajda ise ateşkes kararı ve İran iç siyasetindeki aktörlerin tutumu birlikte ele alınmış ve Ayetullah Humeyni'nin alınan karardan Rafsancani'yi sorumlu tuttuğu bilgisine yer verilmiştir. Öte yandan savaşa karşı tavır alan Mehdi Bazergan akımının gelecekteki rolü için ise Beni Sadr, "Bazergan, düzene karşı mesafesini korursa İran'da geleceği vardır. Halka dayanan ve siyasi bir güç sayılabilecek bir grubu vardır" değerlendirmesinde bulunmuştur (el-Üsbü, el-Arabi 1988'den Akt., Dış Politika, 1988).

Mehmet Metiner'in kaleme aldığı "Harb-i Kimya'nın' veya Kürt Sorununun Düşündürdükleri" başlıklı yazıda ise Irak-İran Savaşı'nın ateşkesle sonuçlanması halinde Saddam Hüseyin'in Kürt peşmergelerle kesin bir hesaplaşmaya girişeceği ve "Kürt Sorununu" kendi lehine çözümlenmeye yöneleceği çıkarımında bulunularak, ateşkesteki sonraki olası senaryolara ve gelişmelerin Türkiye'ye etkilerine dair değerlendirmelere yer verilmiştir (Metiner, 1988: s. 229-232).

Dış Politika dergisinin Nisan 1989 tarihli sayısında "Barış Sürecinde İran-Irak" üst başlığı ile birlikte İran ve Irak Büyükelçiliklerinin alınan ateşkes kararının ardından yapmış oldukları açıklamalara herhangi bir editöryal müdahalede bulunmadan yer verilmiştir (Dış Politika, 1989: s. 72). Aynı sayıda yer verilen açıklamaların ardından ise Cengiz Çandar ile gerçekleştirilen röportaj "İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı" başlığı tırnak içerisinde kullanılarak okurlara aktarılmıştır.

Çandar, 1989'da kendisiyle gerçekleştirilen bir röportajda ise galibin İran olmadığını, "berabere kaldıklarını" ifade etmiştir. Savaşın bir futbol müsabakası olarak düşünüldüğünde Irak'ın uluslararası statükoyu temsil ettiğini söyleyen Çandar, Irak'ın İran'ı, İran'ın ise Irak'ı yenemediğini ve berabere kaldıklarını ve bu beraberliğin ise İran lehine olmadığını, İran'ın "şampiyonluğu kaçırdığı" ve Irak'ı ise "küme düşmekten kurtardığını" belirtmiştir. Savaşın ateşkesle sonuçlanmasını İran'ın uluslararası statükoyla uzlaşmak zorunda kaldığının belgesi şeklinde değerlendiren Cengiz Çandar,

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* İran'ın uluslararası statüko tarafından barışa ya da "berabere kalıcı" bir sonuca razı ettirildiğini ifade etmiştir.

"Barış Sürecindeki İran-İrak" hususunda Türkiye'nin rolüne dair ise, Türkiye'nin NATO ya da Amerika'nın talimatlarını uygulayan o kadar pasif bir ülke kanaatinde olmadığını belirtmiş ve belli fonksiyonların olduğunu kabul ettiğini fakat bunundan şüphe duyduğunu, bu sebeple kesin bir ifadeye bulunamayacağını söylemiştir. Bu konuda Türkiye'de basın yaklaşımını eleştiren Çandar, Türkiye'de basının hayal gücünün zaman zaman gerçeklerle fazla ilgilenen bir sektör olmadığını belirtmiş ve NATO'da Türkiye'ye biçilmek istenen rollerin İran-İrak Savaşı ile doğrudan ilgili olmayacağını savunmuştur (Dış Politika, 1989: s. 72-78).

Toktamış Ateş ile gerçekleştirilen röportaj ise "Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor" ifadesi tırnak içinde kullanılmadan doğrudan metnin başlığı olarak dergide yer verilmiştir. Irak'ın umudunun İran'daki İslam rejimini devirmek ve İran'ı parçalamak olduğunu belirten Ateş, Irak'ın özellikle Azerilerin ve Kürtlerin yaşadığı Khuzistan bölgesinde İran'ı devireceğini zannettiğini, fakat beklentilerin karşılık bulmadığını paylaşmıştır (Ateş, 1989: s. 78-82).

8 yıl süren savaşın ardından İran ile Irak arasındaki ateşkes kararının bir "nefes alma süreci" olabileceği değerlendirilmesinde bulunan Şükrü Hanioglu, "Benim tahminim eğer iki taraftan birinde bir rejim değişikliği olmazsa yani aynı yönetim biçimleri devam ederse kili sorunların hali son derece güç... çünkü her iki tarafın gerek İran ve gerekse Irak'ın niyetleri bir uzlaşma değil, karşılıklı birbirlerini yok etmek." şeklindeki ifadeleri paylaşmıştır (Hanioglu, 1989: s. 82-85).

İleri sürüldüğü üzere Şattül Arap su yolu sorunu sebebiyle çıkmadığını ifade eden Atasoy Müftüoğlu, savaş süresinde savaşın taraflarına dair ortaya çıkan tablonun savaşın asıl nedeninin "kuşkusuz İslam Devrimi'ni yıkmak" olduğunu açıkça gösterdiğini savunmuştur. Müftüoğlu, "bütün emperyalist bloklar ve müttefiklerinin Irak'ın düşmemesi konusunda olağanüstü çabalar sarfettiklerini, Arap Birliği'nin İslam Devrimi'nin yıkılması ve Irak'ın ayakta kalabilmesi için her türlü maddi fedakarlığı üstlendiğini" belirtmiştir (Müftüoğlu: 1989: s. 85).

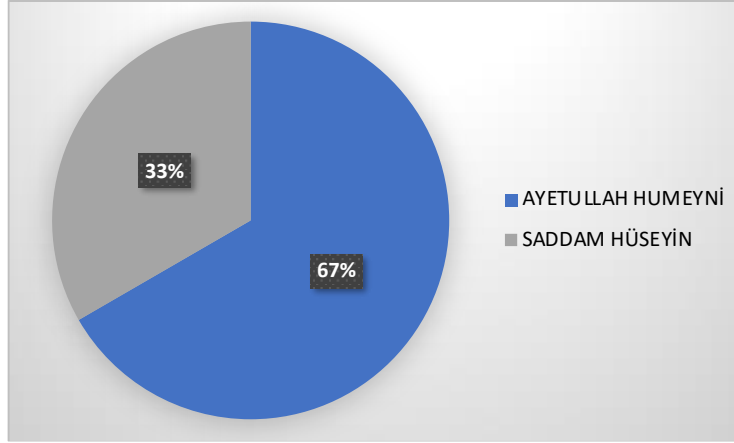
"İran'a karşı yönelik bir hareket" ile savaşın başladığını ifade eden Nevzat Yalçıntaş, İran'a karşı başlatılan savaşın yalnızca Irak'ın kendi görüşü olmadığını, İran'a karşı güdülen Batılı politikaların bir neticesi olarak savaşın ortaya çıktığı şeklinde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte "savaş Irak'ın şahsi kararıdır, kışkırtma olmamıştır" demenin gerçeklikten uzak düşmek olacağını belirten Yalçıntaş, Irak-İran Savaşı'nın arkasında teşvikçilerin olduğunu ileri sürmüş ve "her iki kardeş toplumlarının 'harp sahası' haline gelmelerine yol açılmıştır" değerlendirmesinde bulunmuştur. Yalçıntaş ayrıca barış sürecinin tüm dünyayı sevindirirken, İsrail yetkililerinin ise bu durumun İsrail'in aleyhine olduğunu açıkça belirttikleri bilgisine yer vermiştir (Yalçıntaş: 1989, 90).

Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni'nin Ana Aktör Olarak Konumlandırılması

Savaş sürecinin değerlendirildiği metinlerde savaşın taraflarına ilişkin yaklaşımın tahlili açısından her iki ülke liderinin de metin içeriklerinde konumlandırılma biçimleri sürecin taraflarına ilişkin tutumun tespiti açısından önemli göstergeler sunmaktadır. Bu bağlamda metinlerde ana aktör olarak Saddam Hüseyin'in mi yoksa Ayetullah

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* Humeyni'nin mi yer verildiği, her iki ülke liderine karşı kullanılan unvan ve sıfatların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Irak-İran Savaşı'nı konu edinen metinlerde sıklıkla Ayetullah Humeyni'nin isminin geçtiği ve Ayetullah Humeyni'nin savaş sürecindeki açıklamalarına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte taraflar ifade edilirken de Ayetullah Humeyni için "İran'ın lideri", "devrimin lideri", "İmam" gibi tanımlamalarda bulunulurken, Saddam Hüseyin'e yönelik benzer yüceltici ve destekleyici şekilde kodlanabilecek ifadelere yer verilmediği saptanmıştır. Hatta çoğu metinde yalnızca Ayetullah Humeyni'den söz edilmiş, Saddam Hüseyin'e hiçbir şekilde yer verilmemiştir.

Şekil 3. Metinlerde Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'e yer verilme oranları

Metinler incelendiğinde Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni'den söz edilme, yer verilme oranlarında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Metinlerin %67'sinde Ayetullah Humeyni'den söz edilirken, %33'ünde Saddam Hüseyin'e yer verildiği tespit edilmiştir.

Dış Politika dergisinin Mart 1988 tarihli sayısında Ahmet Taha kaleme aldığı yazısında, savaşın taraflarından yalnızca Ayetullah Humeyni'den söz etmiş ve İran tarafının savaştaki performansı üzerinden bir değerlendirmede bulunmuştur. İran tarafı üzerinden ele alınan süreç değerlendirilirken, Saddam Hüseyin'e ya da Irak'a ilişkin olumlu şekilde kodlanabilecek herhangi bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir (Taha, 1988: s. 152).

Dilipak'ın kaleme aldığı "İran-İrak Savaşı Bitti Mi?" yazısında ise savaşın tahlili yapılırken ağırlık olarak İran ve ABD arasındaki ilişkinin bölgeye yansımaları şeklindeki değerlendirmeler ön plana çıkarılmıştır. Bu tür değerlendirmeler savaşın ana aktörleri olarak İran ve ABD'nin konumlandırılmasına zemin hazırlamıştır. İran tarafından söz edilirken "İmam Humeyni silahlı kuvvetler genel komutanlığını Rafsancani'ye verdi" ifadesi ile Ayetullah Humeyni için güçlü lider imajı çizildiği görülmektedir. Buna karşın Irak tarafına dair bilgilere yer verilirken ise Irak'ın kimyasal saldırılarda bulunduğu, sivilleri katlettiği bilgisi paylaşılmış ve Saddam Hüseyin'in "liderliğini destekleyici", ön plana çıkaran herhangi bir ifadeye yer verilmeden, "İrak kuvvetleri" ifadesi kullanılmıştır (Dilipak, 1988: s. 220-225).

Savaşın taraflarının konumlandırılması hususunda Dilipak'ın ateşkes konusunu değerlendirirken kullandığı, "İmam Humeyni, durumu değerlendirdikten sonra 'zehir içmekten de beter' diye açıkladığı kararını açıkladı. Ateşkes kabul edilmişti. Humeyni, bu durumu Hudeybiye müsâlahasına benzetiyordu. (...) İmamın kararı üzerinde yüzbinlerce

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* insan Tahran sokaklarında kararlılık ve bağlılık gösterilerine katılacaktı. Irak halkı ise olanlardan habersiz sokaklara dökülerek bayram yapıyordu.” şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Dilipak, Saddam Hüseyin için ise, “Saddam Hüseyin tam kendini zaferin eşliğinde saydığı bir zamanda füzeleri ile yalnız kalmıştı.” değerlendirmesine yer vermiştir. Yazarın savaşın taraflarından söz ederken kullanmayı tercih ettiği sıfatlar göz önünde bulundurulduğunda; ateşkes ile birlikte Ayetullah Humeyni’yi halkı tarafından desteklenen, yüceltilen bir lider şeklinde konumlandırılırken; buna karşın Saddam Hüseyin için benzer görüşlere yer verilmemiş ve Irak tarafının yalnız ve güçsüz şeklinde konumlandırıldığı görülmektedir (Dilipak, 1988: s. 220-225).

Savaşın taraflarına dair değerlendirmede bulunan Toktamış Ateş, İran’ın kendi kaynaklarını petrolünü, olanaklarını tükettiğini; Irak’ın ise giderlerinin, zararlarının Kuveyt, Arabistan ve diğer ülkeler tarafından paylaşıldığını, savaş sürecinde bu ülkelerin Irak’ı açıkça ve resmi olarak desteklerini, Batılı ülkelerin ise “Irak’a el atından yardım” sağladıklarını ifade etmiştir (Ateş, 1989: s. 78-82). Atasoy Müftüoğlu’nun savaşın taraflarına ilişkin yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda ise Irak için “uluslarüstü irade tarafından savaşa memur tayin edildiği” değerlendirmesinde bulunurken; İran için ise, “bütün dünya tarafından yalnız bırakıldığı halde tek kuruş olsun yardım almadığı ve Müslüman halkın engin fedakarlıklarıyla savaşı sürdürdüğü” şeklindeki ifadelere yer verdiği görülmektedir (Müftüoğlu, 1989: s. 85-90).

Nevzat Yalçıntaş, savaşın taraflarına “eşit mesafede” şeklinde değerlendirilebilecek bir tutum sergilemiş ve taraf tutmak yerine “dürüst bir tavra girerek, meselelerimizi kendimiz halletmeliyiz” şeklinde uyarılarda bulunmuştur. Yalçıntaş, İran ve Irak arasında sağlanması istenen barış süreci konusunda “Bu hususta başta Türkiye olmak üzere diğer İslam ülkelerine görev düşmektedir. Bizlerin, Müslümanların vazifesi bu işe Batılıları ve Amerika’yı sokmak yerine meselelerimizi kendimizin çözmesidir” ifadelerine yer vermiş ve bu hususta Türkiye’deki basının tavrını eleştirmiştir. Çok az sayıdaki basın yayın organının itidalli davrandığını belirten Yalçıntaş, basın yayın organlarının savaş sürecindeki tavrına dair, “Taraflardan birini üstün çıkarıp, diğerini haksız ve kötü göstermeye kadar işi vardırırlar olmuştur. Lafı doluşturup İran’a çatan, İran’a karşı bir düşmanlık meydana getirmek isteyen, diğer yandan Irak’a dair, Kerkük’e dair senaryolar yazan bir menfi üslupla hareket etmektedirler” değerlendirmesinde bulunmuştur (Yalçıntaş, 1989).

Devrim İhracı ve Irak-İran Savaşı İlişkisi

Irak-İran Savaşı’nın tahlil edildiği metinler incelendiğinde savaşın devrim ihracı konusuyla birlikte sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Savaşın devrim ihracının önünü kesmek için başlatıldığı yönündeki bakış açısıyla aktarıldığı röportaj ve makalelerde, İran’ın bölgedeki olası devrim ihracını engellemek isteyen tarafın uluslararası statüko³

³ Anti-empyralist bir kimliğe sahip olan “devrim”in bölgedeki diğer ülkelere yayılmasıyla ABD’nin bölgedeki çıkarlarının ciddi bir şekilde etkileneceği öngörülmüş ve Irak-İran Savaşı sürecinde ABD Basra Körfezi bölgesine yeniden dönmüştür. Bazı Arap ülkelerine ait topraklarda askeri üsler kurulmasına dair de vaatlerde bulunulmuştur. ABD’nin asıl amacı bölgede tek bir kazanan ilan etmeden bir savaşın sürdürülmesi gerektiği yönünde olmuştur. Bununla birlikte ABD stratejisini tekrar kurarak İran’daki karşı-devrim unsurlarını tahrik etmeye yönelmiştir (Abbud, 1981: s. 27).

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca İran İslam Devrimi üzerinden İslami yükselişin önlenip, uluslararası statükonun etkinliğinin korunmaya çalışıldığı tezi ön plana çıkmaktadır (Çandar, 1988: s. 223-225).

Bu bağlamda Dış Politika'da Irak-İran Savaşı'nı konu edinen metinlere bakıldığında Ahmet Taha, savaşın aslında devrimin etkisini kırmak için başlatıldığını ise şu ifadelerle savunmuştur (Taha, 1988): "İran devrimini içinden çökertme girişimleri başarılı olamadı. Carter'in maceraları ABD'yi İran önünde zor durumda bıraktı. Elçilik personelini kurtarma girişimleri fiyasko ile sonuçlandı. Reagan'ın İrangate operasyonu da Beyaz Saray çevresinin elinde patlayan bir bomba olmuştur. Körfez operasyonu ise sadece bir blöftün ibaret kaldı." Irak'ın İran'a saldırısı "İran devrimini bloke etmek isteyen ABD'nin kışkırtmalarının eseri" şeklinde değerlendirilmiş ve Körfez ülkelerinin de daha önce Irak ile karşılıklı rekabet ve sürtüşme halinde olmalarına rağmen İran'ın devrim ihracına karşın Irak'ın yanında yer aldıkları ifade edilmiştir. Öte yandan Irak ile İran arasındaki savaş ve bölge ülkelerinin süreçteki tutumları Ahmet Taha tarafından iki Arap atasözü ile ifade edilmiştir, "Birincisi; Araplar bir tek konuda ittifak ettiler, o da hiçbir konuda ittifak etmemek üzere... İkincisi ise; Ben Amcaoğlumla savaş halindeyim. Ben ve Amcaoğlum, düşmana karşı savaş halindeyiz."

Irak-İran Savaşı'nın devrim ihracı ile ilişkisine işaret eden bir diğer yazar ise Abdurrahman Dilipak olmuştur. Dilipak, savaşın bittiğine bölge ülkelerinin inanmakta güçlük çektiğini ifade ederken, bu duruma zemin hazırlayan faktörler arasında "devrimin iddialarını" göstermiş ve şu ifadelerle yer vermiştir (Dilipak, 1988):

"İran devrimi de iddialarından vazgeçmiş değil. Bu durumda savaşın bir çırpıda bittiğine inanmak elbette zor olacaktı. Bazı gözlemciler savaşın bitmesini, İran devriminin iddialarından vazgeçmesi ya da ABD'nin bölge üzerindeki çıkarlarından vazgeçmesi şartına bağlıyorlar. Bugün ise bu iddialardan vazgeçmek şöyle dursun, herkes bu iddiasını kalıcı bir statüye dönüştürmek için çaba göstermekten başka bir iş yapmıyor."

Dilipak'ın değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere İran'da gerçekleşen devrimin ihrac edilmesi için İran'ın savaşa girdiği sonucun ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Devrim ihracı ile savaş arasında doğrudan bir bağlantı kurularak, savaşı başlatan tarafın Irak olduğu ve Irak'ın bölgedeki çıkarları konusunda herhangi bir bilginin paylaşılmadığı görülmektedir. Öte yandan Arap ülkelerin İran'a karşı hem ırkçılık duygusunu kışkırttıkları hem de Ehl-i Sünnet ile Şia tartışmaları ile İslam dünyasının İran'a olan sempatisini kırmaya çalıştıklarına dikkat çekmiştir.

Irak-İran Savaşı ile İran İslam Devrimi arasında doğrudan bir ilişki kuran Cengiz Çandar, 1982'den sonra savaşın İran ile uluslararası statüko, bir başka deyişle "İslam Devrimi ile uluslararası düzen ya da oyun kuralları arasında" olduğunu savunmuştur. Çandar savaşın "milli futbol maçı gibi" görüldüğü takdirde de İran-İrak mücadelesinin İran lehine sona erdiğini, "savaşın milli veçhesi İran lehine sonuçlanmıştır" sözleri ile yer verirken, savaşın asıl anlamının devrim ihracı hedefiyle yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Çandar devrim ihracı ile Irak-İran Savaşı arasında kurduğu bağlantıyı ise, "Devrim ihracının önünde dikilen güç, uluslararası sistemdi. Uluslararası statükoydu. Nitekim, 1980-82 arası savaş Irak'ın saldırısı ile başlayıp İran topraklarında sürerken harekete geçmeyen uluslararası vicdan, 1982'den itibaren İran'ın insiyatifi ele geçirmesiyle birlikte, harekete geçmiş ve "ateşkes" ve "barış" sesleri işitilmiştir. Amaç,

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* uluslararası statükoyu korumaktı.” şeklindeki ifadeler ile paylaşmıştır (Çandar, 1988: s.223-225).

Çandar ateşkes kararının “İran’da İslam Devrimi’nin kazançlarını korumak ve Devrim’in yenilgisini önlemek için alındığı” şeklindeki değerlendirmelere karşı ise, “Büyük devrimler kendi içlerine hapsolmazlar. Bu tarihi ve sosyolojik bir olgudur. İran, bu gerçeğin dışında kalmaz.” sözlerine yer vermiş ve devrimin ihraç edilememesinin en önemli nedenlerinden biri olarak İran’ın Şii olgusuna işaret etmiş, Şia’nın İslam dünyasında azınlık olduğunu, Şia üslubuyla değişim ve dönüşüme İslam dünyasının uzak kaldığını eklemiştir.

Toktamış Ateş de İran İslam Devrimi ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir bağlantı kurmuş ve İran’da Amerika’nın bölgedeki çıkarlarına ters bir rejimin kurulduğu, bölge ülkelerinin ise İran’daki devrimin Irak’a, Iraktan da diğer Basra Körfezi ülkelerine yayılacağı endişesine kapıldıkları ifade etmiştir (Ateş, 1989, 78-82). Atasoy Müftüoğlu ise devrim ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir ilişki kurarken, İran’ın İslam Devrimi’ni yaşatmak için, Irak’ın ise İslam Devrimi’ni öldürmek için savaştığı değerlendirmesinde bulunmuştur (Müftüoğlu, 1989: 85-90).

Sonuç

Irak-İran Savaşı’nın sıklıkla konu olduğu Dış Politika dergisi incelendiğinde, dergilerin tarihi birer hafıza ve arşiv oldukları bir kez daha anlaşılmaktadır. Önde gelen medya organı dergiler; tarihi, sosyal ve toplumsal olayların anlaşılması konusunda başvuru kaynağı olma işlevine sahiptirler. Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı’nın konu edildiği metinler tahlil edildiğinde medya aracılığı ile aktörlerin ve gelişmelerin, yeni bir yorumlama süreciyle tanımlanıp, kimliklendirildikleri görülmektedir. Çalışmada Irak-İran Savaşı’nın Türkiye’deki yazarlar tarafından nasıl ele alındığı, Dış Politika dergisi üzerinden değerlendirildiğinde, dergilerin dönemin ülkeleri arasındaki ilişkilerin anlaşılması konusunda da önem arz ettikleri sonucuna varılmaktadır. Savaşın dergide yer verilen yazarlar tarafından farklı bağlamlarda konu edinildiği ve değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Savaş sürecinin okurlara aktarıldığı metinlerde temel kavram ve temalar aracılığıyla savaşın taraflarının konumlandırılma biçimleri ile aktörlere yaklaşımlar tahlil edilmiştir. Savaşın taraflarına yer verilme oranı arasında ciddi bir fark olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda özellikle İslami duyarlılığa sahip yazarların savaşı İran’da gerçekleşen devrimin bir sonucu şeklinde ele aldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca İran İslam Devrimi’nin ardından İran’ın bölgede başat bir rol olması ve bölge ülkeleri açısından olası rol model olarak kabul görmesine karşın Irak’ın saldırıya geçtiği ve diğer ülkeler tarafından kışkırtıldığı şeklindeki tezlerin ileri sürüldüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde İran İslam Devrimi’ne Şii bir karakteristik atfedilerek, olası bir devrim ihracının önünü kesmek için savaşın başlatıldığı görüşünün de ileri sürüldüğü görülmektedir.

Dış Politika dergisinde görüşlerine yer verilen sol ve liberal görüşlü yazarlar savaşın her iki tarafına -hem Irak’a hem de İran’a- mesafeli bir tutum sergilemişlerdir. Savaşın nedenleri ABD’nin bölge siyasetiyle ilişkilendirilmiş ve bölge ülkelerinin ise devrimin ihraç edilebileceği endişesini taşıdıkları, bu sebeple de İran’a karşı Irak’ın desteklediği görüşüne yer verilmiştir. Bununla birlikte savaş süreci aktarılırken ağırlıklı olarak İran tarafı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yer verilen makale ve röportajlar incelendiğinde ana aktör olarak Ayetullah Humeyni’nin konumlandırılması dikkat çekicidir. Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni’den söz edilme, yer verilme

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* oranlarında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Metinlerin %67'sinde Ayetullah Humeyni'den söz edilirken, %33'ünde Saddam Hüseyin'e yer verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte Irak-İran Savaşı'nın taraflarına yaklaşım hususunda metinlerin %50'sinde İran'ın desteklediği saptanırken; söz konusu metinlerde Irak'ı destekleyen herhangi bir söyleme ise rastlanmamıştır.

Kaynakça

- Abbud, A. (1981). "Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler". *İktibas Dergisi*, 27.
- Ateş, T. (1989). "Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor". *Dış Politika*, 78-82.
- Çandar, C. (1988). İran-Irak Savaşı. *Dış Politika*, 223-228.
- Dilipak, A. (1988). İran-Irak Savaşı Bitti Mi? *Dış Politika*, 220-225.
- Dış Politika. (1988). Başlarken. *Dış Politika*, 5-6.
- Dış Politika. (1989). "İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı". *Dış Politika*, 72-78.
- Hanioglu, Ş. (1989). Savaş Yeniden Başlayabilir. *Dış Politika*, 82-85.
- İslamcı Dergiler Projesi. (2020, 2 16). *Dış Politika*. İslamcı Dergiler Projesi:
<http://katalog.idp.org.tr/dergiler/441/dis-politika> adresinden alındı
- Koru, F. (1988, Temmuz). Körfez Üzerinde Oyunlar ve İran-Irak Savaşının Geleceği. (H. H. Ceylan, Röportaj Yapan)
- Metiner, M. (1988). Harb-i Kimya'nın' veya Kürt Sorununun Düşündürdükleri. *Dış Politika*, 229- 232.
- Metiner, M. (1989). 10. Yılında İran İslam Devrimi. *Dış Politika*, 234.
- Müftüoğlu, A. (1989). İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor. *Dış Politika*, 85.
- Pehlivanoglu, A. Ö. (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Rebiyi, H., & Muhammedpur, A. (2017). Tehlile Revend ve Vijegiyaye Cenge Temiliye İraq Aleye İran Ba Tekid Ber Bonyanhaye Cografyaye Nezami. *Feslnameye Mutalaate Defaye Mugaddes*, 47-74.
- Sadr, E. B. (1988). Beni Sadr İle. (e. Ü. Arabi, Röportaj Yapan). *Dış Politika*.
- Sayarı, S. (2019). Türkiye'de İslam ve Uluslararası İlişkiler. Ş. Mardin içinde, *Ortadoğu'da Kültürel Geçişler* (s. 280). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Süleymani Kha, N. (2015). *Ruzshomare Cenge İran ve Irak: Tesmime Saddam Be Ceng Aleye İran*. Tahran: Merkeze Esnade Defaye Mugaddes.
- Taha, A. (1988). İran- Irak Savaşı Ve.... *Dış Politika*, 152.
- Van Dijk, T. (2003). "Söylem ve İdeoloji Çokanlamlı Bir Yaklaşım". B. Çoban, & Z. Özaraslan (Dü) içinde, *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Yalçıntaş, N. (1989). İran-Irak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur. *Dış Politika*, 90.
- Yari, H. H. (2010, Eylül 21). *Cenge İran ve İraq Chera ve Chegune Agaz Shod?* 02 2, 2020 tarihinde BBC Persian :

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*
https://www.bbc.com/persian/iran/2010/09/100921_144_war30th_iran_iraq
adresinden alındı

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME VE
AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ

NEOLIBERAL GLOBALIZATION AND
TRANSFORMATION of THE FAMILY

Yazar

İrfan YILDIRIM

Dr., Şırnak Üniversitesi, e-mail: yldirmirfann@gmail.com, ORCID NO: 0000-0001-9949-7667

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 19 Mart 2021

Kabul Tarihi: 11 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Yıldırım, İ. (2021). Neoliberal Küreselleşme ve Ailenin Dönüşümü. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.98-120.

Öz

Bu makalede, genel olarak küreselleşmenin ne olduğu ve neoliberal ideoloji ile bağlantısı üzerinde durulmuş, kavramın tarihsel süreçteki kökenleri, ilişkili olduğu kavram ve ideolojiler, sürecin meydana gelmesinde rol oynayan dinamikler ele alınmış, analiz edilmiş ve süreç içerisinde ailenin yaşadığı dönüşüm ile ilişkili şekilde değerlendirilmiştir. Özellikle son iki yüzyılda yaşanan sömürgecilik faaliyetleriyle, uluslararası şirketlerin öne çıkmasıyla ve sanayisi gelişmiş devletler tarafından uygulanan neoliberal politikalarla belirgin hale gelen küreselleşme, zaman ve mekân algısını önemli oranda değiştirmiş, teknolojik alandaki gelişmelerle ivme kazanmış, farklı toplumlar arasında ulaşım, iletişim ve etkileşim kurmada önemli mesafeler kat etmiştir. Modernizmin öngördüğü yaşam biçiminin yaygın hale gelmesini de içeren küreselleşme süreci, aile ilişkilerinde insanın rasyonel, özgürlükçü, egoist ve bireyci yönlerini öne çıkarmış ve bireyin kurumsal aidiyetlerini ve onlarla bağlarını koparan bir yaklaşımın yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmada ayrıca, küreselleşme süreciyle birlikte aile kurumunun yapı, işlev ve ilişkilerinde meydana gelen değişim ve dönüşümün boyutları irdelenmiş, süreçte öne çıkan gelişmelerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Varılan sonuç ise neoliberal küreselleşmenin, esasında sermaye ile emek arasında görülen bir mücadele alanı ve sanayi devrimiyle birlikte görülen ve rekabeti gerektiren kapitalist sisteme dayalı bir sürecin uzantısı olduğu, siyasi ve ekonomik hedefleri öngören pratiklerle yaygınlaştığı, bireyin mutluluğunu esas alan duygulara kayıtsız kaldığı, bireysel mutluluğu sadece ekonomik unsurlarda aradığı, dolayısıyla aile kurumunu ve temel değerleri önemsemediği yönündedir. Ayrıca neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte ailenin yapı, işlev ve ilişkilerinde yaşadığı dönüşümün, aileyi önemli ölçüde etkilediği, toplumun atomize olmasıyla bazı önemli işlevlerini yerine getiremez hale geldiği, parçalı hale gelen aile türlerinin bireyin yalnızlaşmasını getirdiği şeklinde izlenimler elde edilmiştir. Son olarak, aile kurumunu bekleyen tehlikelere karşı bazı önlemlerin alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Küreselleşme, Neoliberal Küreselleşme, Aile, Ailenin Dönüşümü

Abstract

In this article, what globalization is in general and its connection with neoliberal ideology are emphasized, the origins of the concept in the historical process, the concepts and ideologies associated with it, the dynamics that play a role in the formation of the process, are analyzed and evaluated in relation to the transformation experienced by the family in the process. Globalization, which has become evident especially with the colonial activities in the last two centuries, the prominence of international companies and the neoliberal policies implemented by the industrialized states, has significantly changed the perception of time and space, has gained momentum with the developments in the technological field, and has made significant distances in transportation, communication and interaction between different societies. has traveled. The globalization process, which includes the widespread use of the life style envisaged by modernism, has highlighted the rational, libertarian, egoistic and individualistic aspects of human beings in family relations and has brought about the spread of an approach that breaks the individual's institutional belongings and ties with them. In the study, the dimensions of the change and transformation that occurred in the structure, function and relations of the family institution with the globalization process were examined, and its relationship with the prominent developments in the process was tried to be revealed. The conclusion reached is that neoliberal globalization is essentially an area of struggle between capital and labor, and an extension of a process based on the capitalist system, which is seen together with the industrial revolution and requires competition, has become widespread with practices that anticipate political and economic goals, is indifferent to feelings based on the happiness of the individual, individual happiness is only It is in the direction that he seeks in economic factors, therefore he does not care about the family institution and basic values. In addition, impressions have been obtained that the transformation of the family's structure, function and relations with the neoliberal globalization process has affected the family significantly, that the society has become unable to fulfill some of its important functions due to the atomization of the society, and that the fragmented family types bring about the isolation of the individual. Finally, it was pointed out that some precautions should be taken against the dangers that await the family institution.

Keywords: Neoliberalism, Globalization, Neoliberal Globalization, Family, Transformation of Family

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen gelişmelere bakıldığında, modern dönemle birlikte toplumsal yaşamın her alanında ortaya çıkan değişim ve dönüşüm hızının, başka hiçbir dönemde görülmediği fark edilir. Günümüzde ve yakın yüzyıllarda bireysel, sosyal, kültürel ve siyasal alanların ekonomik dinamiklerin öncülüğünde inanılmaz bir değişim ve dönüşümü yaşadıkları aşikârdır. Bu değişimlerin anlaşılmasında başvurulan ve bu bağlamda sosyal bilimlerde önemli bir yere sahip olan güncel kavramlardan biri de *'küreselleşme'*dir. Kavram, değişimin yaşandığı siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan sonuçlarla doğrudan bağlantılıdır. Öyle ki küresel çapta sınırları ortadan kaldıran, zaman ve mekân algısını değiştiren, toplumsal yaşamın her alanında değişim meydana getiren, toplumların kültürel yapı, gelenek ve kurumlarına bakışı farklılaştıran boyutlara sahiptir.

Kaynağını esasen Sanayi Devrimi'ne dayandırabileceğimiz küreselleşme sürecinin, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı gelişmelerle, siyasi ve iktisadi bakımdan ülkelerin sınırlarının esnek ve akışkan bir hale gelmesi, ekonomik faaliyetlerin küresel düzeyde gerçekleşmesiyle daha fazla bağlantılı olduğu ve bu bağlamda öne çıktığı söylenebilir. Bilginin küresel düzeyde akışkanlığı, dünyanın bir ucunda meydana gelen bir olayın olumlu ve olumsuz etkilerinin anında diğer uca ulaşma imkânını beraberinde getirmiştir. Bu yeni dönemde uydu enformasyon sistemleri kurulmuş ve tüketim alanında küresel düzeyde bir takım kalıplar oluşmuş, ulusal kültürler dışa açılarak sınırlarını zorlamış ve belirgin yaşam tarzları ön plana çıkmıştır. Son dönemlerde Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü ve Milletler Cemiyeti gibi ulus-devletler üstü siyasal sistem ve yapılanmalar ortaya çıkmış, politik kutuplaşmalar ortadan kalkmış, insan haklarının kapsam alanı genişletilmiş ve ekonomiler birbirine bağımlı hale gelmiştir (Gülçubuk, 2002: 28-29). Devletlerarasında bulunan sınırların geçirgen hale gelmesiyle dünya büyük bir köy haline gelmiş, ekonomide, eğitimde, sağlıkta ve sosyal yaşamda liberal söylem ve eğilimler öne çıkmış ve yaşanan hızlı gelişmelerle köklü toplumsal değişiklikler meydana gelmiştir.

Endüstrileşmenin başlamasıyla birlikte daha da yerleşik bir ekonomik sistem haline gelen kapitalizm, batılı toplumlarda süreç içerisinde kapsamına siyasi ve ekonomik özgürlüğü de dâhil ederek liberalizme, sonrasında liberalizmin yeni formu olarak görülen neoliberalizme dönüşmüştür. Diğer taraftan Batılı toplumlarda öngörülen ekonomik hedefleri gerçekleştirmek, dinamik bir döngüyü gerekli kılmıştır. Bu bağlamda sömürgecilik faaliyetleriyle başlayan küreselleşme olgusu, farklı coğrafi bölgeler arasında ulaşım ağlarının gelişmesi sonucu giderek yaygınlaşmıştır. Son dönemlerde bilgi ve teknolojilerin ve her alanda ticaret ağlarının önemli ölçüde gelişmesiyle küresel ölçekte biri ilişki ağı meydana gelmiştir. Böylece dünya çapında, ekonomik olguların belirgin şekilde lokomotif olduğu toplumsal ve kurumsal değişimler söz konusu olmuştur. Kurumsal değişimlerin kendisini gösterdiği alanların başında ailenin geldiği söylenebilir. Zira bireysel bir yaşamı öngören neoliberal politikalar sonucu yaşamın farklı alanlarında görünür hale gelen ve yoğun şekilde işlenen kâr mantığı, hayatın her alanında olduğu gibi önemli oranda duyguların ön planda olduğu aile ilişkileri üzerinde de etkisini farklı düzeylerde göstermiştir. Özellikle son dönemlerde bireylerin algı, duygu ve beklentilerinde yaşanan farklılaşmalar, aile kurumunun yapı ve ilişkilerini önemli ölçüde değişim ve dönüşüme uğratmıştır. Bireylerin serbest şekilde davranabilecekleri ve onların konforunu ve rahatlığını önceleyen mekânlarla farklı kullanım alanlarının ortaya çıkması aile ilişkilerinin seyrine

etki etmiştir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde öne çıkan neoliberal politikaların aileye yansımaları, ailenin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen değişimleri, ailenin geleceği bağlamında ele almak gereklilik halini almıştır.

Bu doğrultuda neoliberal küreselleşmenin ne olduğu, hangi ideolojik kavram ve süreçlerle bağlantılı ve hangi boyutlara sahip olduğu, ne türden etkiler meydana getirdiği yönündeki soruların, günümüzde gelişen dinamiklerle ilişkilendirilerek cevap bulması önemlidir. Bunun yanında, küreselleşme sürecinde değişim ve dönüşüm yaşayan toplumsal kurumların başında gelen ailenin yapı ve işlevlerinde yaşadığı değişimin temel dinamiklerine eğilmek, evlilik ve aile hayatına bakışı, aile ilişkilerinde yaşanan dönüşümü anlamamızı ve aile kurumunu bekleyen tehlikeleri öngörmemizi sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin tarihsel seyrine, sanayi devrimiyle baş gösteren kapitalizm, liberalizm ve neoliberalizm kavramlarına, neoliberal küreselleşmenin modernleşme süreciyle ilişkisine değinmek, ailede yaşanan dönüşümlerin anlaşılmasına katkı sağlayacağı varsayılmaktadır. Özellikle neoliberal küreselleşme kavramının, tamamen rekabete dayalı şekilde ve ekonomik parametrelerle yol alan, sosyal devleti dışlayan, toplumsal ve kültürel kurumlardan ziyade bireyi önceleyen ideolojik yaklaşımlarla ilişkisinin açığa çıkması, aile ilişkilerinde yaşanan dönüşümün anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır. En önemli katkıyı da, bu sürecin bizleri nereye doğru sürüklediği, hangi güçlerin ve dinamiklerin bu süreçte rol oynadığı, aile kurumunun hangi yöne doğru evrildiği konusunda yapacağı düşünülmektedir.

Önemli bir işlev kümesine sahip olan *aile*, toplumun ve bireyin anlaşılması, analiz edilmesi bakımından birçok bilimsel alana kaynaklık eden bir kurumdur. Sosyal bilimler alanında aileyi ele alan çalışmalar, onu genellikle işlevleri, yoğunlukları, yerleşim yerleri ve sosyoekonomik yapıları (Erkal, 2011; Güloğlu, 2019; Dikeçligil, 2012) bakımından ele almışlardır. Bu çalışmada, son 250-300 yıldır ailenin yapı, işlev ve ilişkileri bakımından dönüşüm yaşamasında etkili olan, onun toplumsal yaşamda gözlenen değişim ile bağımlı oluşturan neoliberal küreselleşme süreciyle ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Kavramsal analizlerin ve kavramlar arası bağlantıların işlendiği bu çalışmada, betimsel bir analiz çerçevesinde, neoliberal küreselleşme süreciyle aile kurumunun yapısında, işlev ve ilişkilerinde yaşadığı değişim ve dönüşüm irdelenmektedir. Başka bir deyişle, ailenin birçok yönden dönüşüm geçirmesinde etkili olduğu düşünülen neoliberal küreselleşme süreci üzerinden bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

1. Küreselleşme

Son yarım yüzyıldır sıklıkla kullanılan kavramlarından biri olarak küreselleşme, farklı şekillerde tezahürleri bulunan, farklı boyutlarda karşımıza çıkan bir kavrama, aynı zamanda devletlerarası ilişkilerin yoğunlaşmasını, toplumların neredeyse her yönden değişim yaşamasını beraberinde getiren bir sürece karşılık gelir. İletişimde ağ toplumunun yükselişine, ulaşımında coğrafi sınırların aşınmasına, ekonomide neoliberalizmin yaygınlaşmasına, siyasette ulus devletin çözülmesine, kültürde heterojen bir yapının benimsenmesine, ideolojide geleneksel ve dinsel düzenlerin yerini liberal demokrasi anlayışına bırakmasına (Duman, 2011: 673) tekabül eder. Esasen temellerini ekonomik olgu ve süreçlere dayandırabileceğimiz küreselleşmenin günümüzde ilişkili veya etkili olmadığı herhangi bir alanın kalmadığı söylenebilir. Öyle ki yerel-küresel, yakın-uzak, iç-dış gibi birbirine tezat kavramlar son dönemlerde (daha çok postmodern dönemle birlikte) o kadar birbirine geçmiş ve yakınlaşmış ki, bunları birbirinden ayırmak güçleşmiştir. Öyle ki küreselleşme ile dünya meselelerinin belirsiz hale geldiği, belirli bir kontrol mekanizmasının bulunmaması ve kendi başına buyruk

hareket etmesi nedeniyle yeni bir dünya düzensizliği meydana getirdiği bile iddia edilmiştir (Bauman, 2010: 64). Bunlarla beraber, süreç o kadar hızlı ve akıcı bir şekilde ilerlemektedir ki, sürecin dışında kalmak gibi bir seçeneği ortadan kaldırmıştır (Kaya, 2020: 283). Zira dünyanın herhangi bir yerinde alınan bir kararın etkisi, binlerce kilometre ötedeki bir yeri anında etkileyebilmekte veya farklı toplumlarda karşılık bulabilmektedir. Örneğin birbirine adeta bağlanmış olan dünya borsaları, herhangi bir yerde yaşanan anlık gelişmeden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Küreselleşmenin en çok etkili olduğu alanların başında hiç şüphe yok ki ekonomi gelir. Onu takip eden diğer alanlar ise bilgi ve iletişim teknolojisi, siyaset, iş dünyası ve eğitimidir (Winter ve diğ., 2007: 89). Küreselleşme sürecinde ekonominin özgül bir ağırlığa sahip olması, kapitalizm ile ortaya çıkan ekonomik sistemin sürekli açılım gerektirmesi ve sermaye birikimini öngörmesinden kaynaklanır. Sınırların ötesine geçmeyi gerektiren ekonomik dinamikler, küresel çapta ilişkilerin yaygın hale gelmesinde başat faktördür. Aynı şekilde ulusal ekonomilerin ihtiyaç duyduğu kaynak akışı, (ulus) devletlerin ilişkilerini sıklaştıran önemli bir etkidir. Son dönemlerde mal (emita) ticaretine yönelik akışlar, sınır ötesi finansal yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımları gibi ekonomik etkileşimler küreselleşme sürecini önemli ölçüde arttıran pratiklerdir (Kotz, 2000: 8).

Önemli oranda modernizmden beslenen ve onunla ivme kazanan küreselleşme, esasen kökenlerini 16. yüzyılda ortaya çıkan endüstri devrimi ile baş gösteren rekabetçi kapitalizmden almaktadır (Duman, 2011: 669). Bu sebeple küreselleşmeyi kapitalizmden ayrı tutmak, ondan soyutlamak mümkün olmadığı gibi, kapitalizmin genişlemeye ve uluslar ötesi bir yayılmaya sahip olmadığını iddia etmek de mümkün değildir. Çünkü mesafelerin ortadan kalkması, kentleşme yoluyla mekânların daralması, toplumların ve kültürlerin benzeşmesi, ulusal pazarın ve ulusal sermayenin önemini yitirmesi, ticaret, sermaye ve üretimin uluslararası bir nitelik kazanarak bütünleşmesi hem küreselleşme hem de kapitalizm ile anılabilecek gelişmelerdir. Bu yüzden küreselleşmeyi ekonomi ekseninde toplumsal kurumların şekil kazandığı bir süreç olarak tanımlamak ve neoliberal politikalar ile birlikte yayıldığını belirtmek mümkündür. Çünkü devletlerin yerine getirdiği işlevlerde küçülmeyi öngören neoliberal ideoloji ile yine devletlerin sıkı kontrolünde bulunan sınırlarının geçirgen hale gelmesini ifade eden küreselleşme esasen birbirlerini besleyen unsurlardır.

Küreselleşmeyi belirgin hale getiren gelişmeler arasında teknolojik ürünlerin kullanımının yaygınlaşması, üretim ve tüketim kalıplarında radikal değişimlerin yaşanması, ekonomik, siyasi ve sosyal mekanizmaların tekeli ve evrensel şekilde hareket etmeye başlamaları sayılabilir. Son dönemlerin öne çıkan toplumbilimcilerinden Giddens, küreselleşme sürecini teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan çelişkisiz ve alternatifi bulunmayan bir dönüşüm süreci olarak değerlendirmektedir (akt. Akıncı Çötök, 2017: 201). Her ne kadar askeri, sosyal ve kültürel alanları kapsayan boyutlara sahip olsa da küreselleşmenin ekonomik ve teknolojik boyutlarının çok daha ağırlıkta olduğu bir gerçektir. Bu yüzden çok boyutlu bir süreç olan küreselleşmenin başını ekonomik küreselleşme ve teknolojik dönüşümler çekmektedir. Ancak yine de küreselleşmenin sadece teknolojik gelişmelerden ibaret olmadığı, bunun yanında dünya çapında gerçekleşen ticari yatırımları, mal ve hizmetleri, insan ve bilgi akışını kapsayan yönleri (Kaya, 2020: 271) de bulunmaktadır. Rejimleri farklı olsa da, devletlerin kalkınma maksadıyla atılımlarda bulunmaları, kendi ürünlerini dış pazarlara ihraç etmeleri, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri dışarıdan temin etmeleri, meşru veya

gayrimeşru şekilde gerçekleşen göçler, çokuluslu şirketlerin çalışmaları, devletlerarası mübadele esasına dayalı eğitim programları ve seyahat etme gibi pratikler de küreselleşme kavramına ivme kazandıran dinamiklerdir. Bunun yanında küresel düzeyde iş ittifakları, özellikle şirketler veya devletlerarası stratejik ittifaklar, bir yandan faaliyet alanlarını genişletirken, diğer yandan da ihtimal dâhilindeki riskleri paylaşmaya ve yüksek kar elde etmeye olanak tanıyan yönere sahiptir. Örneğin karşılıklı lisans anlaşmasıyla, yüksek miktarlarda kar elde eden ilaç firmalarının bulunduğu sektör, küreselleşmenin sunduğu olanakları son dönemlerde fırsata çevirebilen alanlardan biridir (Anicic ve diğ. 2019:8).

Özellikle 1980'li yıllardan sonra hayatımıza dâhil olan teknolojik yenilikler, yaşam alanlarımıza önemli oranda etki etmiş, dünyanın bir tarafındaki bir gelişme çok hızlı, akışkan ve anlık bir şekilde, diğer tarafta bulunanları birçok yönden etkileyecek hale gelmiştir. Öyle ki ekonomik, siyasi, sosyal, ideolojik ve kültürel yönlerden toplumlarda inanılmaz değişikliklere yol açmıştır ve daha da açmaktadır. Dünyayı 'tek bir yer' veya 'küçük bir köy' haline getiren teknolojik ilerlemelerle ve siber-uzay ağ sistemiyle hayatın her alanına önemli kazanımlar elde edilmiş, ancak bütün toplumların büyük bir göz tarafından gözetilmesine de olanak vermiştir. Diğer taraftan farklı kültürler, sosyal yaşamlar, devletler ve özel sektör dâhil neredeyse bütün yaşam alanları arasında bulunan sınırlar ve farklılıklar küreselleşme ile birlikte giderek silikleşmeye başlamıştır. Coğrafi sınırlar ile anılan ulus devletler içerisinde bulunan homojen kültürler sınırların geçirgen olmasıyla birlikte çok kültürlü toplumsal yapıların oluşmasına yol açmıştır.

Küreselleşmenin önemli bir boyutunu oluşturan teknolojik yenilikleri sadece ekonomik unsurlarla sınırlamak doğru olmadığı gibi, yerel olana etkileri bakımından sonuçlarını masum görmek de doğru değildir. Farklı türden bilgi ve malumatların teknolojik araçlarla anlık şekilde edinilmesi, insanların sahip olduğu yaşam tarzı, günlük pratikler, eylemler, alışkanlıklar, inanç ve değerler üzerinde doğrudan etkilidir ve kültürel yönden insanların hâkim ya da popüler kültüre doğru yönelmesini sağlar. Her ne kadar ürünlerin sınırlar arası dolaşımı yönüyle öne çıksa da küreselleşme, esasen toplumların tüketim kalıplarının standart hale gelmesini gerektiren ve sahip oldukları dili, fikirleri, imgeleri, iletişim ve ilişki biçimlerini homojenleştiren yönere de sahiptir (Holton, 2013: 62). Yaşanan insan hareketliliği sayesinde dünyada var olan çokluklar ve farklılıklar küreselleşme süreciyle birlikte giderek yerini tek tipleşmeye ve bir dünya toplumu haline gelmeye bıraktığı açıktır (Kellner, 2013: 173). Bu yüzden küreselleşme sürecini, yerelleşmenin önem kazandığı, yerelin küresel olanla karşılıklı bir bağımlılık içine girdiği bir süreç olarak görmek, düşünsel olarak mümkün olsa bile, pratikte bu doğru değildir. Zira yerel olan unsurların varlığını küresel düzeyde korumak güçtür ve dünya üzerindeki toplumlar ve kültürel unsurlar benzeşmenin daha fazla olduğu yöne doğru evirilmektedir. Çünkü küreselleşme, ağırlıklı olarak büyük çemberlerin iç çemberlere tek yanlı etkisiyle yol almakta, aralarındaki ilişki yerelin de etkin olduğu karşılıklı bir bağımlılık içinde gelişse bile, baskın çıkan taraf genellikle küresel düzeydeki unsurlar olmaktadır.

Diğer taraftan küreselleşmenin ne olduğu ile ilgili tartışmaların seyrine bakıldığında, meselenin ondan kimin ne beklediği ve nasıl gördüğüyle yakından ilişkili olduğu görülebilir. Çünkü politik açıdan özgürlükçü demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarını ve ekonomik açıdan serbest piyasa ekonomisini içermesi bakımından küreselleşme olumlu görülürken, buna karşılık zenginleri daha çok zenginleştirdiği, yoksulları da daha çok yoksullaştıran bir dünya oluşturduğu için olumsuz görülür (Duman, 2011: 668). Küreselleşme ile birlikte oluşan yenedünya düzenine yön verenler,

egemen konumda bulunmaları nedeniyle genellikle küreselleşmeyi iyi göstermekte ve kaçınılmazlığına vurgu yapmaktadırlar.

1.1. Küreselleşmede Etkili Süreçler: Sanayi Devrimi, Kapitalizm ve Modernleşme

Bir astronomi terimi olan devrim (revolution), gök cisimlerinin dönüş hareketlerini ifade eden anlamının dışında, özellikle 17.yüzyıldan sonra yaşanan ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerin ifade edilmesinde de kullanılmaya başlanmıştır (Küçükkalay, 1997: 52). Toplumsal yaşamdaki ekonomik ve sosyal dönüşümün önemli bir kavşağını oluşturan sanayi (endüstri) devrimi de, insan ve hayvan gücünü gerektiren üretim tarzından makinenin gücüne dayalı üretim tarzına geçişi anlamında yeni bir dönemi başlatmıştır (Can, 2013: 77). 18.yüzyılda, İngiltere’de ortaya çıkan makine gücüne dayalı yeni üretim tarzı, önce dokuma sektöründe ortaya çıkmış, ardından diğer alanlara yayılmıştır. Bu dönemle birlikte sadece üretimin şekli değişmemiş, aynı zamanda daha fazla mekanik güç, daha fazla ham madde, daha fazla etkileşim ile birlikte, üretimin miktarında da daha fazla artış meydana gelmiştir. Makineleşme ile birlikte seri üretimin gerçekleşmesiyle maliyeti düşük ürünlerin temini kolaylaşmış, bunun yanında meslekte uzmanlaşma ve değişik iş kolları ortaya çıkmış, bütün bu süreçlerin sonunda nüfusta da artış meydana gelmiştir. Ayrıca sanayi devrimiyle beraber oluşan ve adına sanayi toplumu denilen toplumsal yapının hem kapitalist hem de akılcı özelliğine dikkat çeken Beck, esasında bu yapının mal ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımına dayalı işlediğini belirtir (akt.Traulsen ve Bissel, 2003:252).

Küreselleşme ile modernleşmeyi aynı minvalde gören Dikeçligil (2012: 25), kavramların peşinde olduğu amaçlar ve oluşturdukları etki bakımından ele alındığında, haksız da değildir. Her ne kadar modernleşmenin tarihi sanayileşme ile başlatılsa da, özellikle 1970’li yıllardan sonra öne çıkan küreselleşme ile aynı kulvarda ilerlemekte ve aynı hedefleri gözetmektedirler. Bu doğrultuda Sanayi Devrimi’nin, modern dünyanın bütün hikâyesini anlatmasa da, modernliğin başlamasına önemli bir giriş olduğu söylenebilir. Çünkü kadın ve çocuklar başta olmak üzere, insanların sanayi iş kollarında çalışarak para kazanmaya başlaması, toplumsal yaşamda birbirine bağlılığı seyreltmış ve insanların kendilerine ekonomik öncelikli bireysel hedefler koyma anlayışını beraberinde getirmiştir. Modern kölelik (Crane, 2012: 49) denilen emek karşılığı iş anlayışı, erkek, kadın ve çocukların günün neredeyse üçte ikisini çalışarak geçirmelerini gerektiren üretim organizasyonlarını ortaya çıkarmıştır. Üretim süreçlerinde sermaye sahiplerinin elde ettiği kar oranı kat kat artarken, çalışanların elde ettiği kazanç ise daima aynı düzeyde kalmıştır.

Sanayi devriminin başlarında insanın rasyonel yönüne ve egosuna hitap eden kapitalizmin (Alptekin, 2015: 232) ileride bir takım olumsuz sonuçlar doğuracağı öngörülmeleyen bir durumdu. 1776 yılında yayınlanan *The Wealth of Nation* (Ulusların Zenginliği) adlı eserinde Adam Smith (Sennett, 2008: 32), emek ve zaman bakımından kapitalizmin olumsuzluklarına ilk defa değinmiş, yaratıcılığı ve insan aklını öldürmesi yönüyle dramatik haline dikkat çekmiştir. Birikim esasına dayalı bir temelde ilerleyen kapitalizm ideolojisi, insanın duygusal ve sezgisel yönünü dışlamış, sadece üretim ilişkilerindeki konumunu dikkate almıştır. Bireyin toplumsal ilişkilerdeki rolünden ziyade üretim ilişkilerindeki rolüyle ön plana çıkmasını gerektirmiş ve aile ilişkilerinin de ekonomik ekseninde şekil kazanmasına neden olmuştur.

Kapitalizm, ortaya çıktığı dönemden şimdiye kadar farklı adlarla, süreçlerle ve gelişmelerle ilişkilendirilmiş, insan, toplum ve doğaya yönelik oluşturduğu kimi tehditlere veya tehlikelere dikkat çekilmiştir. Günümüzde ise yeni kapitalizm, geç kapitalizm, geç modernlik, postmodernizm veya postfordizm olarak formüle edilen kapitalist sistemin ahlaktan ve insani değerlerden yoksun olduğuna yönelik seslerin yükselmesine neden olmuştur. Çünkü kapitalist sistemin insani ilişkilerde ahlaki olanı boğan, buharlaştıran ve yok eden bir doğası bulunduğu iddia edilmiş ve bu yönü, ilişkilerde erdemli bir tutumu gerekli gören kesimlerin endişe etmelerini beraberinde getirmiştir (Aytaç ve İlhan, 2008:184). Diğer taraftan örgütsüz kapitalizm veya yeni kapitalizm denilen formlarının aslında eskisinden farklı olmadığı, sadece bazı hususlarda esneklik içerdiği, ancak kalıcı değerleri dışarıda bıraktığı ileri sürülmüştür. İlave olarak kapitalizmin, çalışanlara, bireye ve topluma yarışmayı ve rekabet etmeyi; yırtıcı, uyanık, egoist, fırsatçı olmayı; güvensizlik algısını, geçiciliği ve yurtsuzluğu içeren duyguları yaydığı varsayılmıştır (Aytaç ve İlhan, 2008:206). Bu sebeple, son birkaç yüzyılda insani değerlerde yaşanan erozyonun, kapitalist sistemin dayattığı süreçlerle doğrudan ilişkili olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü bireysel, ailesel ve toplumsal ilişkiler, kapitalist sistemin esas aldığı çıkarıcılık temelinde şekil kazanmıştır. Zira böyle bir ilişki ağında rekabetçi olmak, risk almak ve kâr odaklı yaklaşmak öncelikli bir hal almıştır. Bütün bu örüntüler ilişkilerde sadakat, bağlılık ve paylaşımcılık gibi bir iklimi getirmekten ziyade, bireyde güven ve iyi olana dair sabit eğilimlerin silikleşmesini, karakter ve kişilik yapılarının aşınmasını doğurmuştur (Aytaç ve İlhan, 2008:207). Üretim ve tüketime dayalı ilişkiler veya genel anlamıyla ekonomik unsurlar yaşamın her alanını belirleyen, eğitim dâhil bütün toplumsal kurumları biçimlendiren bir hale gelmiştir. Günümüzde bile eğitim sistemi içerisinde önemli bir rolü ifa eden okullar, kapitalist ekonomik örgütlenmenin ideolojisini kuşaklara aktarmakla görevli birer kurum haline almıştır. Althusser'in de belirttiği gibi, devletin ideolojik aygıtları konumunda bulunan toplumsal kurumlar (eğitim kurumu dâhil), belirli bir çerçevede ön görülen kapitalist ideolojiyi hâkim kılmaya ve yaymaya çalışan araçlara dönüşmüştür (akt. Güngör, 2001: 222). Dolayısıyla egemen sınıfların çıkarlarını gözetten devlet, okullar vasıtasıyla kapitalist ideolojinin kuşaklar boyu devam etmesini sağlayan üst bir kurum haline gelmiştir.

Neoliberal küreselleşme kavramının ilişkili olduğu temel kavramlardan biri de modernitedir. Batı toplumlarında, geleneksel yapıdan bir kopuşun ifadesi olan modernite, 17.yüzyılda ortaya çıkan ve giderek dünyaya yayılan toplumsal değerlerin oluşturduğu sistem ve organizasyona karşılık gelen modernite, bireysel, toplumsal ve siyasal alanlarda dönüşümü esas alan bir kırılmayı ifade eder. Esasen moderniteyi sadece Batıda yaşanan birkaç gelişmenin sonucu olarak görmekten ziyade bir takım toplumların maddi ve manevi unsurlarını kapsayan bir zihniyet olarak görmek gerekir (Turğut, 2017: 103). Çünkü belirli bir yaşam tarzına, dünyevi bir düşünsel eğilime ve rasyonel bir yaklaşıma denk gelmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, söz konusu zihniyetin farklı toplumlar üzerinde oluşturduğu etkiler kolayca anlaşılabilir. Bununla birlikte modernitenin ortaya çıkmasına etki eden gelişmeleri ve bu gelişmelerin sonucunda oluşan kültürel devrimi görmek önem arz etmektedir. Zira insanın kendisini ve dünyayı anlamada yeni araçlar keşfetmesi Batı toplumlarında kültürel bir devrimi meydana getirmiştir. Modernitenin kültürel temelleri olarak Aydınlanma, Hümanizm ve Rönesans hareketleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan Sekülerizm sayılabilir. Ancak temel dinamik Aydınlanma Hareketidir ki, bununla insan kendi dışında bulunan tüm otoriteleri bir tarafa bırakmış ve bilgi edinmede bir merkeze bağlı olmayı terk etmiştir

(Aslan Yaşar, 2011: 11). Her alanda aşkın olandan bir kopma yaşanmış, olay ve olguları akıl ve mantıkla anlamaya çaba gösterme dönemi başlamıştır. Yani tarih boyunca dinin ve geleneğin ipoteğinde bulunan akıl özgür kılınmış ve modern yaşama geçişle birlikte tek otorite olarak kabul edilmiştir. Aklın özgürleşmesiyle moderniteye kapı aralandığı gibi akıl yoluyla insana vaat edilen kusursuz mutluluk merkeze alınmaya çalışılmıştır. Dinin sosyal yapıda önemini kaybetmesi, aklın metafizik ve dinsel bağlardan kurtulması, dinin sadece vicdani bir mesele haline gelmesi modernitenin oluşumuna katkı sunan seküler yaklaşımın toplumda karşılık bulduğuna işaret sayılmıştır. Modernleşme sürecinde dinin toplumdaki öneminin azalmasının veya inanç kaybının oluşmasının karşılığı olarak öne çıkan sekülerizm (Küçükcan, 2005, 111), modern bireyler tarafından fazlasıyla rağbet görmüştür. Bir anlamda din, vicdan meselesi haline getirilerek toplumsal bağlardan koparılmış ve bireysel bir boyuta indirgenmiştir. Modernite adına seküler yaşam denilen bir tarzı, geleneksel ve dinsel olana yönelik bir karşı duruşu ve bireyin bağımsız ve bağlantısız bir yaşama yönelmesini beraberinde getirmiştir. Dinsel kurum ve öğretilere sırtını dönen seküler yaklaşım, moderniteyle birlikte aynı zamanda bireyin manevi boyuttan arınmasını ve dünyevi olan pratiklerle ilgilenmesini esas alan içeriklerle yerleşik bir anlayış haline gelmiştir. Bireyselliği esas alan seküler örneklere, ailenin öncelendiği kurumsal ilişkilerin birçok yönden farklılaşmasına neden oluşturmuştur. Özellikle aile bireyleri arasında bağlılıkla ilişkili manevi değerlerin aşınmasını ve bireyselliğin öne çıkmasını tetiklemiştir.

Esasen insanlara eşitlik, özgürlük ve adalet sağlamak üzere bir proje olarak girişilen modernitenin elde ettiği başarı ise tartışmaya açıktır. İdeal bir dünya oluşturmak adına verilen bu mücadele, etkisini önce ve daha çok Kuzey Avrupa ve Amerika'da göstermiş, akabinde bu değişim serüveni dünyanın farklı bölgelerinde devam etmiştir. Söz konusu toplumlarda endüstriyel kapitalizm ile at başı giden modernizm ideolojisi, geleneksel yaşam biçimlerini, farklı kurumları ve değerleri köklü şekilde değiştirmiş, zaman içinde form değiştirerek postmodernizm olarak anılmaya başlanmıştır. Her türden farklılığı (etnik, dinsel vb.) içeren bir heterojenliği esas alan postmodern yaklaşım, özünde modernizmin sahip olduğu hakikat anlayışına, kurum, değer ve yapılarına bir karşı çıkış sergilemiş ise de, aslında küreselleşme sürecinin ivme kazanmasına katkı yapan bir dinamizme sahip olmuştur. Bir tarafta güçlü yönetimlere sahip ulus devletlerin elini zayıflatmak için kültürel farklılıkları öne çıkartmak, farklı esaslara dayalı parçalı güç kümeleri oluşturmak, farklılıkları bireye kadar indirgeyerek insanların bireysel kimliklerine sarılmalarını sağlamak, böylece tüketim kültürünün yaygınlaştırmanın altyapısını oluşturmak gibi küreselleşmenin yayılmasını sağlayan örtük hedefleri içermiştir (Özsevgeç, 2017: 136).

1.2. Liberal ve Neoliberal Süreçlerin Küreselleşme İle İlişkisi

Bireyin özgürlüğünü esas alan liberal düşünce, temellerini İngiliz İç Savaşı'ndan (1642-1651) alsa da, esas olarak 17. yüzyılda Batı Avrupa'da tarih sahnesine çıkmıştır. Liberal düşüncenin babası diye bilinen John Locke (1632-1704), insanoğlunun geleneksel veya dinsel bir otoriteye bağlı kalmadan, aklı sayesinde kendi refahını elde edecek sosyal anlaşma formülleri bulabileceğini iddia etmiş ve liberal düşüncenin toplumsal yaşamda zemin bulmasını sağlamıştır (akt., Yanık, 2015: 36). Faydacılık esasına dayalı görüşlerle öne çıkan liberal düşünce, toplumsal uyum için devletler üstü bir otoritenin gerekliliğine, özgürlüğün kullanımı için bireyin doğasına ve refahını ilerletme isteğine işaret eden temeller üzerine bina edilmiştir. Hukuk devletini de bu temelde ele alan yaklaşımın en önemli savunusunun bireysel özgürlük olduğuna dikkat çekilmiştir

(Hayek, 2009: 198). Bu öncüllerle birlikte, aydınlanmayla artık yalnızca aklın öngördüğü emirlere göre yaşayan özgür birey yaklaşımı temele alınmış ve rasyonel düzlemde kanıtlanmayan veya haklı çıkarılmayan bütün inanç ve önyargılardan uzak durulmuştur. Özgürlüğün, daha sonra bireysel 'girişim özgürlüğü' dâhil edilerek, çerçevesi genişletilmiş ve bireyin ekonomik ilişkilerini de kapsayan bir hale getirilmiştir. Öte yandan liberalizm, siyasi boyuttan birey ve toplumların serbestlik içinde yönetilmelerini öngörmüş, siyasi ve ekonomik özgürlük olmak üzere birey ve toplumların vazgeçilmez iki idealini oluşturmuştur. Zamanla değişen çalışma koşulları ve ekonomik ilişkilerin seyri, liberalizmin yeni bir ifadesi olan neoliberalizmin öne çıkmasını sağlamıştır.

Neoliberalizmin düşünsel kökenleri, 1940'lı yıllarda Hayek ve Mises'in çalışmalarında görülür. Ekonomik ve politik programını ise Friedman'ın ortaya koyduğu çalışmalarla olgun hale gelir (Çelik, 2012: 188). Özel mülkiyetin güçlü temellere dayanması, piyasa ve ticaretin serbestliğe dayalı gerçekleşmesi, özgürlük ve bireysel girişimciliğin önünün açılması, insan refahının gerçekleşmesinin temel şartları olarak görülür. Günlük yaşam dâhil her şeyin finansallaşması, insani ilişkilerin metalaşması, önemli kararlarda belirleyici mekanizmanın sadece serbest piyasaya indirgenmesi neoliberalizmin üzerine inşa edildiği temel dinamiklerdir. Burada metalaşma, belirli sözleşmelerle mülkiyet hakkı, sosyal ilişki ve şeylerin ticarileşmesine tekabül eder. Bu yaklaşımda serbest piyasa, tüm bireysel ve toplumsal eylem ve idealler için en uygun rehber niteliğindedir. Önemli yönlerinden biri de, bireyin kendi mutluluk ve saadetinin sorumlusu olduğu yönündeki vurgusudur. Zira başarı veya başarısızlıktan birey sorumludur ve bunlar kişisel performans veya çaba ile açıklanır (Çelik, 2012: 189-190). Bu yüzdendir ki Harvey, bireyin bütün eylemlerinin piyasa şartlarının tahakkümüne girmesi nedeniyle neoliberalizm yaklaşımına eleştirel yaklaşır (akt. Çelik, 2012: 191).

Toplumdan ziyade bireyi önceleyen bir ideoloji olarak neoliberalizm, sosyal dayanışma biçimlerine de, özel mülkiyet, bireycilik ve kişisel sorumluluk ekseninde yaklaşır. 20.yüzyılın ikinci yarısında yaşanan değişim rüzgârıyla asıl amacın ruhları değiştirmek olduğunu belirten M. Teatcher'in, 'toplum diye bir şey yoktur, yalnızca bireyler vardır' (Çelik, 2012: 192) sözü, neoliberalizmin önemli bir hareket noktası olarak görülür. Ekonomik olanı kutsallaştıran neoliberalizm, devletin ekonominin dışında kalmasını ve güvenlik ile tahsildarlık gibi görevleri yerine getirmesini gerektiren bir sav üzerine kuruludur. Serbest piyasa ekonomisini ve özel teşebbüsü önemli gören yaklaşımın meşhur mottosu ise 'bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' olarak bilinir (Bozan, 2018: 29). Serbest dolaşımı ve hür teşebbüsü savunan liberal söylemin küreselleşmeyi ve özgürlükçü olanı destekleyen tavrı, özel mülkiyeti korumaya çalışması, ekonomik olana öncelik vermesi, esasen onu kapitalist yaklaşımın makyajlanmış bir versiyonu olduğunu gösterir.

Serbest piyasa ekonomisini esas alan neoliberalizm, devletin üretim, tüketim, dağıtım ve düzenleme gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmamasını, kamusal hizmetlerin özel sektöre bırakılmasını, siyasal gücün yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle paylaşılmasını öngören, küreselleşme ile birlikte yenedünya düzeninin oluşmasında bir dinamizme sahip ideolojidir (Duman, 2011: 688). Başka bir deyişle, ekonomik ilişkilerin bireyi ve toplumsal ilişkileri belirlediği, birey ve toplumu tarihsel ve toplumsal bağlarından koparıp arındırdığı, onları ekonomik çerçevede idealize ederek bunu bütün dünyaya yaymaya çalıştığı bir yaklaşım (Günay, 2011: 100) olarak ele alınabilir. Söz konusu ideolojinin yaklaşımını bütün dünyaya yayma girişimleri küreselleşmeye ruh ve ivme kazandırdığı gibi, küresel mesafelerin kısalması ve yakınlaşması da

neoliberalizmin küreselleşme ile daha çok yayılmasını sağlamıştır. İktisadi kalkınmayı, bireysel girişimi ve rekabeti önceleyen neoliberal yaklaşım, esasen devletin sadece ekonomik alanda değil, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda da çekilmesini öngörmektedir. Devletin bütün bu alanlara müdahale etmesinin, zaman içinde 'kölelik' düzeninin oluşmasına yol açacağını belirten Friedrich Hayek (2014: 69), bunun önüne geçmenin yegâne yolunun ise serbest piyasa anlayışının, başta ekonomi olmak üzere diğer bütün yaşam alanlarında uygulanması olduğunu belirtir.

Serbest piyasayı yüceltmek, bireysel yararı öne çıkarmak, sermaye piyasasına karşı emeği esnekletmek ve işgücünde maliyetleri aşağı çekmek, kısaca neoliberalizmin temel felsefesini oluşturmaktadır. Böyle bir yaklaşımda üretkenlik ve rekabet ilahlaştırılırken, kazanç kült haline getirilmektedir (Duman, 2011: 695). Çünkü paranın gücü, temel insani değerleri aşındırır ve siyasi temsili de şüpheli hale getirerek yozlaştırır. Bu yüzden ekonomiye dayalı sistem manipülasyona ve yozlaşmaya açıktır. Harvey'in de (2005: 205) belirttiği gibi, ekonomik çerçevede şekil kazanan temel kurumsal yapılar da, son derece yanlıdır ve zaten neoliberal yaklaşımın doğası ciddi derecede anti-demokratik uygulamalar içerir. Bu saptamalardan hareketle neoliberal çerçevede şekil kazanan günümüz modern hayat tarzı, küreselleşme ile birlikte giderek yaygınlaşmasına rağmen insanı temele alan değerlerden; duygusal ve düşünsel temellerden yoksundur. Sosyal yönden bakıldığında bireyselliği ve esnek yaşamı kutsayan neoliberal anlayış, modern yaşamın kaçınılmaz olduğuna vurgu yaparak toplumu atomize etmiş ve her bir bireyi ötekine rakip hale getirerek, onları bencil bir temelde konumlandırmıştır. Bu yüzden denilebilir ki, eğitimin metalaşmasını, küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücü için eleman yetiştirmesini öngören neoliberal ideoloji ve onunla birlikte yol alan küreselleşme, mutlu insanı hedefleyen politikalarından ve kendisine yetemeyen kesimi kucaklama anlayışından yoksundur. Çünkü kâr mantığına dayalı işleyen ekonomik bir mekanizma, sağlık ve eğitim yatırımlarında kalitenin düşmesine neden olduğu gibi, sosyal harcamaların kesilmesi ve sosyal güvenliğin zayıflatılmasıyla birlikte sağlıksız, eğitimsiz ve güvencesiz bir beşeri sermayenin oluşmasına da yol açar (İlhan, 2019: 366).

2. Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Ailenin Dönüşümü

Ailenin kökeni ve yaşadığı dönüşümlerin özellikle tarih öncesi dönemle ilgili bilgilere bakıldığında, bilimsel kesinlikten yoksun ve çoğunlukla varsayımlardan ibaret olduğu görülür. Ancak tarihsel dönemlerde yaşanan gelişmeler üzerinden ele alınmış bilimsel yaklaşımlardan söz etmek mümkündür. Bu yaklaşımlardan birine göre, avcı ve toplayıcı dönemde çocuk doğurma ve evin ihtiyaçlarını giderme rolü nedeniyle ailesel gücün kadında olduğu anaerkil dönem, aile modellerinin en gerisindeki dönemdir. Tarımsal faaliyet ve ilişkilerin yoğun yaşandığı ve dolayısıyla kas gücüne duyulan ihtiyacın belirginleştiği babaerkil dönem ise, erkeğin üretim fazlasını ve aile hâkimiyetini, sahip olduğu güç sayesinde eline geçirdiği döneme karşılık gelir. Eşler arası ilişkilerin, temel ihtiyaçların, kullanılan mekânın ve miras anlayışının eşitlik anlayışı çerçevesinde şekil kazandığı ve modernleşme ile birlikte öne çıktığı aile modeli de eşitlikçi döneme tekabül eder (Can, 2013: 71). Eşitlikçi dönemin rağbet görmesinde etkili unsurlar olarak, ekonomik ilişkilerin, kişisel menfaatin ve bireycilik anlayışlarının öne çıkması, hem erkeğin hem de kadının iş hayatına dâhil olması, ailenin yerine getirdiği fonksiyonların çoğunun diğer kurumlara devredilmesi ve bireyin tek başına yaşayabileceği koşulların oluşması sayılabilir.

Toplumsal kurumlar içerisinde önemli bir yere sahip aile, tarih boyunca sağlıklı toplumsal hayatın işleyişinde ontolojik bir kanıt; insanı topluma ve hayata bağlayan, toplumun sürekliliğini sağlayan bir yapı olmuştur. Ailenin nesli sürdürme, çocuğu bir takım tehlikelerden koruma, üyelerine psikolojik ve biyolojik tatmin sağlama, maddi olanakları arttırma, kültür naklini gerçekleştirme gibi sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve biyolojik görevleri olmuştur. Oysa günümüzde çocukların eğitiminin okuldan sağlanması, yaşlıların huzurevlerine bırakılması ve dışarıda eğlenme mekânlarının çoğalmasıyla ailede gerçekleşen birçok işlev yer değiştirmiş, aileye sadece eşsiz işlev olarak üreme kalmıştır (Can, 2013: 83). Diğer taraftan yaşanan hızlı bireyselleşmenin sonucu olarak, evliliğin iki kişilik bir olay haline gelmesi de ailenin yapı ve fonksiyonlarına doğrudan tesir etmiştir.

Sosyal kabul görmüş ve belirli kurullarla gerçekleşen evlenme olgusu, iki kişi arasında gelişen münasebetin yanında yakın çevre ve akrabalar arasında bağların kuvvetlenmesine katkısı bakımından önem arz etmektedir. Günümüzde evlenmenin iki kişiye indirgenmesi, kısa sürmesi ve sürecin evlenenlerin bireysel inisiyatiflerine bırakılması evliliğin sadece bir 'çiftleşme'den ibaretmiş gibi (Erkal, 2011:16) olumsuz bir algıya yol açmasına neden oluşturmaktadır. Dikeçligil'in (2012:46) de belirttiği gibi, karşı cinsten iki insanın evliliği sonucu başlayan aileye hayatıyet veren sevgi, şefkat, paylaşma, dayanışma, güven gibi unsurlar olmadan, onu sadece cinsel birliktelik yaşama, çocuk sahibi olma, soyu devam ettirme, kan ve akrabalık bağına sahip olmanın mekânı olarak tarif etmek aileyi eksik tanımlamaktır.

Ailenin yaşadığı dönüşüm, ekonomik ve toplumsal gelişmelerle yakından ilişkili olmuştur. Küreselleşmenin önemli bir ayağını oluşturan 19. yüzyıldaki ekonomik süreçler ailenin dönüşümünü adeta tetiklemiş, kadınların iş hayatına dâhil olmasını beraberinde getirmiş, evlilik ve aile kavramlarına bakış açısını değiştirmiştir. 16. ve 17.yüzyıldaki aristokrat ve köylü ailesi yerini 18.yüzyılda işçi sınıfı ailesine, 19.yüzyılda burjuva ailesine bırakmıştır (Güloğlu, 2019: 50). Tarihsel süreçte yaşanan diğer gelişmeler de şüphesiz ki ailenin dönüşümüne etki etmiştir. Örneğin 19.yüzyılda görülen proleterleşme ve kentleşme süreçleri de aileyi dönüşüme uğratmıştır. Ancak yine de aileyi dönüşüme mecbur bırakan en önemli faktörün sanayileşme olduğu hususunda ortak bir kabul söz konusudur (Turğut, 2017: 106). Sanayileşme döneminden itibaren ailenin mülkiyet ile olan ilişkisi (aile bireylerinin kazanç veya birikimlerinin aidiyeti ve bölüşümü) sorun haline gelmiş, modern aile biçimi yüceltilmiş ve bu model idealleştirilerek ailelerin biçim değiştirmesini (çekirdek aileye evrilmesini) hızlandırmıştır.

Endüstrileşme ile birlikte yaşanan değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan modern yaşam, toplumsal ve kurumsal ilişkilerde önemli ölçüde bir değişimi beraberinde getirmiştir. Modern dünyada yaşanan hızlı değişimlerle toplumlarda meydana gelen *belirsizlik*, *güvensizlik* ve *emniyetsizlik* gibi durumlar, başta sosyologlar olmak üzere sosyal bilim alanıyla ilgilenenlerde küreselleşme sürecinin şüphe ile karşılanmasına neden olmuştur (Duman, 2011: 672). Ekonomik bileşenlerle ve özellikle neoliberal bir çerçevede şekil kazanan küreselleşme süreciyle oluşan belirsizlikler, farklı çevrelerin kuralsız ve başına buyruk hareket alanlarını genişlettiği gibi sürecin kendi kendine ilerleyen bir hal almasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle son yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelerle toplumların ulaştığı yeni aşamalarda meydana gelen çevresel sorunlar, önceki yüzyıllarda oluşan sorunlardan farklılık arz etmiş ve önemli ölçüde risk teşkil etmiştir (Çuhacı, 2007:130). Dolayısıyla toplumsal/kurumsal yapı ve

değerlerin çözülmesiyle birçok riski içinde taşıyan yeni yapılanmaların meydana geldiği ve bunların ontolojik bir güvensizlik oluşturduğu söylenebilir.

Neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan değişim aile yapısını önemli oranda dönüştürmüş, boşanan eşlerin tek başlarına kaldıkları veya evi terk eden eşin geride bıraktığı parçalı aile modelleri türemiştir. Ayrıca ebeveynlerin evlatlık almalarıyla veya üvey konumundaki çocuklarını dâhil etmeleriyle oluşan aile modelleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, modern hayatla birlikte eşcinsel bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları aile tipleri de görülmeye başlanmıştır. Öte yandan tamamlanmamış, parçalanmış ve çözülmüş ailelerin modernleşme ile birlikte daha fazla görülmesi ailenin sona ereceği algısına sebep olmuş ve bu husus farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Özellikle modern hayatla birlikte öne çıkan bireyselleşme, yaşanan cinsel devrimler ve aile kurumunun işlevlerindeki daralma, boşanma oranlarının artmasına neden olmuş; yasal zemine sahip olmayan birliktelikler ise ailenin geleceğini tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla baş gösteren tartışmalar, genellikle ailenin gelecekte nasıl bir şekil alacağı ile ilgili olmuştur. Turğut'a göre (2017: 113) bu tartışmalar iki yönden öne çıkmaktadır. Birincisi, sahip olduğu temel işlevleri devam ettiği sürece ailenin var olacağını savunan işlevselci yaklaşımdır. İkincisi ise ailenin gelecekte ortadan kalkacağını ve bunun kaçınılmaz olduğunu iddia eden ve materyalist ekseninde meseleye yaklaşan Marksizm ve Feminizm gibi yaklaşımların görüşleridir. Özellikle Marksist yaklaşıma göre, komünizm esaslı bir toplumsal yapılanmada aileye gerek duyulmayacağına yönelik varsayım, ailenin başından beri mülkiyet ilişkilerine dayalı olduğunu belirten bir kabul üzerine kuruludur. Zira komünizme göre aile, toplumsal eşitsizliğin kurumsal hal almasında etkili bir role sahiptir ve yaşanacak devrim ile hem kendisi yıkılacak hem de eşitsizlikler son bulacaktır (Aktay, 2010: 182). Aynı şekilde son dönemlerde ataerkil yapılanmaya eleştirel yaklaşımlarıyla ve kadın kimliğine odaklanmasıyla bilinen feminizm, aileye, cinsiyet eşitsizliğinin oluşması ve kadının geri planda kalması üzerinden yaklaşmaktadır. Genel olarak aile kurumuyla çatışan *kültürel* ve *sosyalist feminizm* formlarına karşılık *liberal feminizm*, aile kurumuyla daha az çatışan içeriklere sahiptir (Güneş, 2018:151). Ancak genel olarak feminizm, kadınlıkla özdeş kılınan annelik, doğum, cinsel haz, ev işleri, çocuk bakımı gibi rollerin, erkek egemenliğine dayalı geleneksel aile modelinde kadının bastırılmış durumunu sergilediğini ileri sürmektedir (Turğut, 2017: 113-114). Bu yaklaşımların öne sürdüğü iddialar toplumsal zeminde zaman içinde karşılık bulmuş ve günümüzde kadının bireyselliği, cinsel yaşam özgürlüğü, bedeninin egemenliği gibi konular tartışılır hale gelmiş ve hukuki zeminde yaşanan gelişmelerle beraber aile kurumu önemli oranda zayıf ve savunmasız bırakılmıştır.

Neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte ailenin yaşadığı dönüşüm ve/veya aşınma, farklı toplumsal birlik ve organizasyonların kaygılanmasına neden oluşturmuş, küresel çapta bazı çalışmaların yapılmasını gerekli hale getirmiştir. Örneğin 'Dünya Aile Zirveleri' (World Family Summits) adında bir çalışma grubu, neoliberal küreselleşmenin yıpratıcı etkileri karşısında ailenin korunması ve güçlendirilmesi yönünde çalışmalarda bulunmak üzere 1946 yılında Brüksel'de toplanmıştır. 'Uluslararası Aile ve Nüfus Kongresi' adı altında yapılan ilk çalışmanın ardından yılda bir kez toplanan grubun amaçları arasında parçalanmış aileleri bir araya getirmek, bütün ailelerin yaşam kalitesini arttırmak ve onların ulusal ve uluslararası çeşitli kurum ve kuruluşlar nezdinde temsil edilmesini sağlamak gibi çalışmaları kapsadığı anlaşılmıştır (Erol, 2016: 75). Türkiye'de ise ailenin ve temel değerlerinin korunması yönünde çabaların yasal

temelde, 6284 sayılı (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun) kanunla teminat altına alınmış, bununla ailenin huzur ve mutluluğunun yanında aile bireylerinin şiddetten korunması da hedeflenmiştir (TİHEK, 2019: 13). Esasen yapılan bu çalışmalar, göstermektedir ki, günümüzde aile kurumu birçok yönden savunmasız bırakılmıştır. Oysaki toplumun temeli olan aile aynı zamanda birey için huzur ve mutluluğun temin edildiği ocak konumundadır.

Neoliberal küreselleşme sürecinde ailenin yaşadığı dönüşümün önemli göstergelerinden biri olan boşanma, aynı zamanda önemli bir toplumsal probleme de işaret etmektedir. Modern yaşamla birlikte öne çıkan sosyal bir durum olarak boşanma, çiftlerin sözleşme ve yasal zemine dayalı evliliklerinin sona ermesini ifade etmesinin yanında, ailenin yapısal değişimini de ortaya koymaktadır. Boşanma, aynı zamanda aile birliğinin son bulmasıdır ve evli çiftlerin psikolojik ve sosyal yönden önemli ölçüde etkilenmelerini beraberinde getirmektedir. Ancak modern yaşamda birlikte sıklıkla görülen bir olgu olmaya başlamış ve insanların özgür tercih yapabilme anlamında bazen basit gerekçelerle ailelerini dağıtmaları söz konusu olmuştur. Öte yandan boşanmaların artış göstermesinde etkili faktörler arasında aile bireyleri arasında yükselen bencillikle yoğrulmuş bireycilik, romantik duygulara fazla anlam yüklenmesi, kadınların işgücüne katılımı ve geçim için karşı cinse ihtiyaç duymaması önemli ölçüde etkilidir. Bunun yanında toplumsal yaşamda boşanmaların giderek olağan bir hal aldığı da söylemek mümkündür. Çünkü yasal yönden problem teşkil eden unsurlar, örneğin günlük yaşamdan ve/veya işten kaynaklı stres ve gerginlik boşanmaya gerekçe olabilmektedir (Can, 2013: 86). Dolayısıyla boşanma olgusu, yasal olarak ve özgürlükler çerçevesinde giderek toplumsal yaşamda karşılık görmekte ve evlilik kurumunun önemsiz kılınmasını beraberinde getirmektedir.

Aile olmanın önemli bir ayağını oluşturan çocuk sahibi olmanın, eski dönemlere göre, özellikle neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte anlamını giderek kaybettiği söylenebilir. Zira son dönemlerde yapılan çalışmalar (Güloğlu, 2019: 55), farklı toplumlarda çocuk sahibi olma algısının farklılaştığını ve önemli ölçüde bir düşüşün meydana geldiğini göstermektedir. Örneğin 1990'da nüfusun %48,1'i çocuklardan oluşurken, 2012'de bu oran %30'a gerilemiştir. Aynı dönemlerde boşanma oranlarında da benzer bir seyir meydana gelmiştir. Zira 1990'da boşanma sayısı 26712'dir, ancak 2013 yılında, bu rakam 125305'e (yaklaşık beş katına) çıkmıştır. Ailenin yapısal yönden veya nicelik bakımından yaşadığı bu dönüşüm, dünyanın birçok ülkesinde yaşanan değişim ve dönüşümlerle benzeşen yönere sahiptir. Örneğin Japonya'nın 1971'de tespit edilen kaba boşanma hızı 0,99 iken 2014 yılında 1,8'e; ABD'de ise 3,72'den 1990 yılında 4,70'e çıkmıştır. Dolayısıyla modern yaşamla veya neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte, dünyanın neredeyse bütün toplumlarında aile kurumu ile ilgili farklı düzeylerde bir değişim ve dönüşüm yaşanmakta ve önemli bir belirsizliği içermektedir.

2.1. Bireyselleşme ve Aile İlişkilerinde 'Ben'in Öne Çıkması

Sosyal bilimlerde birey ve toplum, birbirleriyle ayrılmaz bağlara sahip önemli dikotomilerden biridir. *Birey*, tekil bir kavram olarak sıklıkla *bireysellik* ve *bireycilik* kavramlarıyla anılır ve topluluk karşısındaki önemine, felsefi ve siyasi bir düzlemde özgür ve seçim yapabilen konumuna dikkat çekmek için kullanılır. Başka bir ifade ile bağımsız düşünebilen, eylemde bulunabilen ve özgür seçimler yapabilen bireysel kimliğin ön plana çıkarılmasını ve her bireyin kendi başına özel, biricik ve değerli olduğunu, dolayısıyla kolektif kimliğe indirgenemeyeceğini içerir. Bireysellik, özgürlüğü, yaratıcılığı, çoğulculuğu, ekonomik gelişmeyi ve insan haklarını esas alan temellere

dayanır. Ancak bireyselliğin kişileri rekabetçi, yarışçı ve başarı odaklı olmaya zorlaması, onları bencil ve çıkarıcı yapması ise zararlı ve tahripkâr yönlerini ortaya koyar. Bunların yanında, bireyin sadece kendisini önceleyen, egoist tutum ve davranışlara yönelmesinin beraberinde yalnızlığı getirdiği yönündeki endişeler de haklılık payına sahiptir.

Neoliberal küreselleşme sürecine aile hem boyut veya ölçek, hem de nitelik bakımından dönüşüm yaşamaktadır. Zira modern aileyi geleneksel aileden ayıran özellikleri, en az boyutu veya ölçeği kadar, sahip olduğu toplumsal ilişkilerin niteliğinde ve yaşadığı dönüşümde aramak gerekir (Demirci, 2007: 45). Çünkü üyelerinin sosyalleşmesinde etkili bir kurum olan ailenin, en yakın topluluk başta olmak üzere, birbirleriyle ve toplumsal olanla ilişkisini kuran yönleri bulunur. Ancak, kapitalist sistemle şekil kazanan modern yaşam ve bu süreçlerle ortaya çıkan radikal bireycilik, modern aileyi yakın çevreden, moral topluluklardan ve toplumdaki değerlerden uzaklaştırarak biçim vermeye çalışan, bireyi dış dünyaya kapatan bir misyon üstlenmiş durumdadır (Demirci, 2007: 46). Çünkü modern yaşamla birlikte bireyci tutum ve davranışlar olağan hale gelmiş, samimi ilişkiler yerini ikincil ilişkilere bırakmış, toplumsal dayanışma ve akrabalık bağları zayıflamıştır. Önceleri mahremiyet alanı olarak görülen aile, sanayi ve kentleşme ile beraber mahremiyet alanında daralma ve dolayısıyla dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Ebeveynler zamanlarının önemli bir bölümünü işte geçirmeye başlamış, çocuklar ise kreş, bakımevi veya okulda kalmaya mahkûm bırakılmıştır. Arta kalan zamanlarının önemli kısmını da dışarıda bulunan yaşam alanlarında geçiren aile bireyleri, ailevi olanı genele taşımaya yönelmiş ve ‘özel alan’ diye bilinen aile ortamının ilişkileri alenileşmiş ve böylece ailenin mahremiyet alanı daralmıştır. Alenileşme sadece ailenin yerleşme mekânında değil, aynı zamanda teknolojik aygıtlar üzerinden sağlanan iletişim ağlarında da meydana gelmiştir. Basın ve yayınlar üzerinden dayatılan yeni ve modern yaşam tarzları ve değerler, ailede gerçekleşen sevgi, aşk ve cinsellik gibi konuları tartışılır hale getirmiş ve bu kavramların bayağılaşması ve aile mahremiyetinin yıkılmasına neden olmuştur.

Günümüzde giderek parçalı bir hal alan aile, toplumsal yaşamdaki ilişkilerin sonucunda şekil kazanan bir kurumdur. Aile yapısının özellikleri, bireylerin sahip olduğu değer, öncelik ve beklentilerle, tasarruf ve tüketim alışkanlıklarıyla, çalışma hayatıyla ve kalkınmayla doğrudan ilişkilidir. Bu alanlarda etkin olan ve sermaye birikimine, kar mantığına dayalı işleyen liberal çerçevedeki politikalar, aileye yönelik bir şekillendirmeyi başından beri tasarlamış ve bireyci yaklaşımı ön plana çıkarmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, ağırlıklı olarak ekonomik unsurların belirleyici olduğu neoliberal küreselleşme sürecinde, aile ilişkileri dâhil, bütün ilişkiler çıkar ve menfaat üzerine kurulu bir hale getirilmiştir. Çünkü bireyi özgür, özerk ve bireyci kılan, topluma her türlü bağlılığını reddeden (Erkal, 2011: 15) bir anlayışla aileye yaklaşan liberal söylem, evlenmeyi, boşanmayı ve toplumun değer yargılarıyla uyuşmayan davranışların sergilenmesini ‘sadece ferdi ilgilendirdiği’ gerekçesiyle dar bir çerçevede ele almış ve sosyal boyutu önemsememiştir. Oysaki bireyde gerçekleşen değişim (evlenme, boşanma vb.) olumlu veya olumsuz sonuçlarıyla aileyi ve toplumu doğrudan etkileyen yönlere sahiptir.

Aile kurmak sosyal bir haktır. Ancak neoliberal küreselleşme döneminde bu sosyal hakkın kullanımı, görünmez bir şekilde, doğrudan ekonomik koşullara ve haklara bağlı kılınmıştır. Dolayısıyla neoliberal küreselleşmenin birey modeli, ekonomik bakımdan kendine yeterli, uyumlu ve rekabetçi işgücü ile sınırlanmış durumdadır. Bireyin belirgin şekilde etkili olduğu toplumsal değişimle birlikte ailenin kendisi de

değişime uğramış, toplumu etkilediği oranda toplumdan da etkilenmiştir. Bunun yanında toplumsal yaşamın belirgin bir dinamiği haline gelen ekonomi, bireyin şekil kazanmasında da etkin bir konuma yükselmiş (Erkal, 2011: 15) ve farklı birey tasarımları baş göstermiştir. Bu çerçevede, modern dünyanın oluşturmaya çalıştığı 'homo economicus' birey tipinin tek yönlü ve robotik kalıplara karşılık geldiği yönündeki eleştirel yaklaşım önem arz etmiştir. Esasen bu yaklaşımla hedeflenen birey tipi, asla dünyevi olandan kendisini soyutlamış veya her şeyden elini eteğini çekmiş 'homo spiritus' şeklinde bir tip olmamıştır (Cantekin, 2015: 66). Denilebilir ki, aşırı uçlarda bulunma zorunluluğu olmayan bireyin bu kalıplara dökülmek istenmesi, tarih boyunca üst düzeyden belirlenen amaçlarla yakından ilişkili olmuştur.

Modern dünyada öne çıkan bireycilik, esasen çekirdek ve geniş aile modellerinin birlikte ortaya çıkardığı bir formdur ve neoliberal küreselleşme süreciyle önemli ölçüde ivme kazanmıştır. Çünkü iki aile modeli de iç ilişkilerde yardım, sevgi ve fedakârlık gibi duyguları yaşatmayı sadece aile ile sınırlandırarak kendi mensuplarıyla paylaşırken; dışarda tedavülde olan bireyci, bencil ve çıkara dayalı eğilimlerin oluşturduğu tahribattan kendisini kurtaramamıştır. Dış dünyanın rekabetine karşı öğrenilen bencilliğin etkileri aile içi ilişkilerde de görülmüş ve zamanla aile ilişkilerini belirleyen temel etken haline gelmiştir (Demirci, 2007: 46-47). Başka bir deyişle, kapitalist ekonomik anlayışın gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte veya modernliğin erken dönemlerinde, samimiyete dayalı birincil ilişkilerin alanı aile ile sınırlı kalmış, dışarda yaşanan ilişkilerde ise kazanç elde etme temelinde gelişen bencil ilişkiler ve bununla şekil kazanan bireyci anlayış hâkim olmuştur. Bu dönemle birlikte aile, aynı zamanda bencil bireyciliğin sürekli hale gelmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli rol oynamış, kendisi de uzun dönemde bencilliğin kurbanı olmuş, uyumun ve huzurun hâkim olduğu mekânlar olmaktan çıkmıştır.

Geleneksel dönemde birbirine karşı sorumluluk ve sadakat duyan, aileye ve aidiyetine öncelik veren aile bireyleri, modern yaşamla artık bencillik içeren tutum ve davranışlara yönelmiştir. Başka bir deyişle aile bireyleri 'ben' kimliğine (kendisini önceleyen bir kimliğe) sahip özneler haline gelmiş ve ailelerin yapısı, bencil kişiliklerden oluşmaya başlamıştır. Modern dönemle birlikte bireyselleşme, kazandırdığı bu yeni kimliğin yanında ayrıca insana bağımsızlık ve özgürlük duygusunu da sunmuştur. Daha çok başkalarına karşı üstünlük duyma olarak da kullanılan bu özgürlük anlayışı, esasen bireyler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların yaşanmasında önemli bir etkeni oluşturmuş (Turğut, 2017: 104) ve bu durum pek dikkate alınmamıştır. Aile ilişkilerinde de kimi zaman karşımıza çıkan çatışmaların odağındaki 'bencillik' anlayışı, ailelerin sonlandırılmasında ve şiddete başvurulmasında önemli bir role sahiptir. Oysaki aile, ortak değerlerle oluşan bağlardan ve sahip oldukları haklar noktasında birbirlerine karşı belirli düzeyde taviz vermeyi gerektiren ilişkilerle bir araya gelen eşlerden/tafaflardan oluşur. İlişkileri sadece 'ben'i önceleyen tutum ve davranışlar üzerinden sürdürmek, eşlerin birbirlerine karşı fedakârlıkta bulunma gibi bir duyguya sahip olmadıklarını göstermektedir ki, böyle bir aile nihayetinde çözülme yaşamaya mahkûmdur. Küçük ölçekli ailevi meselelerde, tarafların boşanma eğilimine yönelmesinde, toplumsal ilişkilerde yaşanan çözülme ve değer kaybının rolü yadsınamaz bir gerçektir (Turğut, 2017: 112). Zira geleneksel, inanç ve ahlaksal değerler boşanmaların artmasında bariyer görevi gören, ailevi meselelerde çözüm geliştirici mekanizmalara sahip yapılar olarak toplumsal işleyişte önemli roller üstlenmiş durumdaydılar. Modern yaşamla birlikte değer üreten herhangi bir mekanizmaya bağlılığı bulunmayan birey, birtakım değerler

olmaksızın, sadece maddi göstergeler üzerinden aile kurumunu ayakta tutmaya çalışmaktadır.

Günümüzde kuralsızlığın ve sosyal güvensizliğin hâkim olduğu bir toplumsal yaşamda bireyler, izole edilmiş bir hayatla ve sorumluluk içermeyen bir aile anlayışıyla karşı karşıya bırakılmıştır. Özellikle eş/partner seçiminin özgürce yapılmasını içeren cinsel devrim, kadına özgürlük ve eşcinsellerin hakları şeklinde, 1960'larda ortaya çıkan özgürlükçü hareketler, önemli ölçüde aile algısının hasar almasına yol açmıştır (Turğut, 2017: 110). Cinselliğin üreme işlevinin dışında fazlasıyla ön plana çıkarılması söz konusu olmuş, içeriğinin boşaltılmasıyla eşcinselliğin daha fazla görünür olmasına neden oluşturmuştur. Bazı toplumlarda bir kimlik haline getirilen eşcinsellik, yaşamın olağan akışında yer almaya başlamış ve kendilerine bazı toplumlarda evlilik hakkının tanınmasıyla, birlikte bir yaşam sürmelerinin önündeki engeller kaldırılmış ve farklı bir aile modelinin oluşumuna yol açılmıştır. Karşılıklı güvene ve bağlılığa dayalı birlikteliklerle eşcinsellerden oluşan aile modeli, esasen sevgi ihtiyacının karşılanmasına yönelik çabaların bir sonucu olarak görülebilir. Ancak, bu türden evliliğin tercih edilmesinde, genellikle kurullarla inatlaşan ve sorumluluk duymak istemeyen modern bireylerin toplumsal ve kültürel normlardan muaf olma yönündeki talepleri etkili olmuştur. Başka bir ifade ile eşcinsel bir evlilik yapmak, dışarıdan bir belirleyicinin etkisinde kalmak istemeyen bireylerin, özgürlük çerçevesinde karar almaya çalıştıkları bir mesele haline gelmiştir.

İç ilişkilerde üyelerine duygu ve bir takım değerler vermeyi öncelikli bir görev bilen aile, neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte dış dünyada acımasız ilişkilere karşı konfor ve güvenlik sağlamaya çalışan bir sığınak halini almıştır. Oysaki sadece ekonomik olgu ve süreçlerin her şeyi belirlediği ve şekil kazandırdığı bir hayat tarzı, bir işten diğerine geçişi, bir yerden başka bir yere sürüklenmeyi gerektirdiği ve bunlardan beslendiği için karakter aşınması gibi bir tehlikeyi de barındırdığı ileri sürülmüştür (Sennett, 2008: 25). Bu yüzdendir ki, özellikle bireylerin birbirlerini kabul etmelerini ve karşılıklı bağlılık geliştirmelerini sağlayan benlik duygusunun yara alması söz konusu olmuştur.

Ailenin son yüzyıllarda yaşadığı değişim ve dönüşüm, kurumsal olarak yıpranmasını ve giderek dağılmasını beraberinde getirmiştir. Neoliberal bir yaklaşımın önemli bir dinamiği olan özgürlüğün belirgin bir sınıra indirgenememesi, aile kurumuna önemli ölçüde zarar vermiş ve tehdit eder hale gelmiştir (TİHEK, 2019: 10). Zira özgürlüğün sınırsız olamayacağına yönelik, teorisyenler tarafından yapılan tartışmalar, genellikle kamusal alanda veya başkasının sınırlarına müdahil olduğunda bir takım sınırların olması yönündedir ve genellikle muğlaklık içermektedir. Bu hususlarda net bir yaklaşımın olmayışı, insanların özgürlük anlayışını kendilerine göre yorumlama gibi bir keyfiyeti doğurmaktadır. Özel yaşama saygı, sadakat ve mahremiyet çerçevesinde ele alınması gereken değerler, bireylerin kendilerine göre anlam çıkarmalarına ve özgürlüğün sınırsız olduğu sonucuna neden oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamu ahlakı ve özgürlük dengesinin net kurulmaması, sınırsız özgürlük yaklaşımının keyfi ele alınmasını beraberinde getirmektedir.

2.2. Ailenin Yapı ve İşlevlerinde Yaşanan Dönüşüm

Ailenin yapısının ve işlevlerinin belirginleşmesinde etkili birçok faktörden söz etmek mümkündür. Bunlar içerisinde üretim ilişkileri, toplumların geleneksel veya modern olmalarını belirleyen önemli bir ölçüttür. Toplumların sahip oldukları dinsel ve

sosyokültürel değer yapıları ekonomik faaliyete yönelimi belirlemiş, ekonomik faaliyetler de sosyal ve kültürel hayatı etkilemiştir (Turğut, 2017: 101). Örneğin sanayileşme dönemiyle birlikte ekonominin her alanda belirleyici olması, en çok ailenin yapı ve işlevleri üzerinde etkiler meydana getirmiştir. Yine Aydınlanma dönemi ile birlikte dinin ve geleneğin aileyi koruyan kuralları aşınmış ve aile müdahalelere açık bir hale gelmiş, savunmasız kalmıştır. Ailenin büyüklüğü, işleyiş sistemi ve ilişkilerinde yaşanan değişimle aile hem nitelik hem de nicelik yönünden dönüşüme uğramıştır. Daha önce bireyi kontrol ve denetleme görevi bulunan ailenin, bireye tanınan geniş alan dolayısıyla sınırları daralmış ve bu işlev birçok yönden yerine getirilemez olmuştur.

Sanayileşme ile başlayan, modernleşme süreciyle günlük hayata dâhil olan ve neoliberal küreselleşme ile hayatın bir parçası haline gelen kadının iş hayatına dâhil olması, erkeklerin ailedeki toplumsal ve tarihsel rollerini sarsmış, ailede bir takım çatışmaların yaşanmasında veya sorunların baş göstermesinde etkili olmuştur. Kadınların iş hayatına dâhil olmaları, toplumlarda cinsiyetler arası eşitlik düşüncesinin ilerleme kaydetmesini, özgürlüklerin, demokrasi ve insan haklarının yaygınlaşmasını sağlamış ve bütün bu gelişmeler aile üzerinde farklı türden etkiler meydana getirmiştir. Toplumun erkeğe ve kadına biçtiği roller, modern yaşamla birlikte önemli ölçüde anlamını yitirmiş ve cinsiyete has iş, görev ve sorumluluklar otaya çıkmış, giyim, kuşam ve ailedeki bazı roller silik hale gelmiştir. Bunlarla birlikte, kadınların farklı mesleklerde statü kazanmaları, toplumsal yaşamda kalıplaşmış cinsiyet rollerini önemli oranda değiştirmiş, kadın ve erkeklerin aile yaşamında eşit şekilde ve beraberce hareket etmelerini gerektiren bir algı oluşmuştur.

Aile kurmaya yönelik yaklaşımlar da, özellikle son yüzyılda değişime uğramış, evliliğe adım atmanın önemli bir belirleyicisi *romantik aşk* olarak öne çıkmıştır. Batı Avrupa ekseninde dünyaya yayılan ve küreselleşme pratikleriyle diğer toplumlara servis edilen romantizm ve merkeze aldığı sevgi idealleri, bu yaklaşımın yerleşik bir hal almadığı toplumlarda da artık görülmeye başlanmış ve günümüzde çember giderek genişlemiştir (Can, 2013: 69). Esasında romantik aşk, modern dünyada ailenin meşru bir temele dayandırılması için öne çıkartılan bir duygu durumu olarak tasarlanmış, bununla evliliklere bir gerekçe olması hedeflenmiştir. Romantik aşk denilen duygusal bağ, muhabatını idealize ederek arada bir ilişki oluşturma ve evliliğe duygusal bir temel kazandırma girişimi sayılabilir. Bellah'ın da ifade ettiği gibi, romantik aşk, esasen yaygın bir hale gelen bireyciliğin aşırı formlarının öne çıkmasıyla oluşan güvensizliğin, belirsizliğin ve kafa karışıklığının bir sonucudur ve içi boşaltılmış aile değerlerinin yerini doldurma çabasıdır (akt. Demirci, 2007: 45). Çünkü hızlı endüstrileşme ve kentleşme sonucunda meydana gelen anomî, ya da toplumsal değerlerin kaybı yerini bireyciliğe bırakınca, yeni bir duygusal yapıya duyulan ihtiyaç zorunluluk haline gelmişti. Nitekim çok geçmeden en aşırı biçimiyle bireyci bir anlayışa dayanan yeni ve farklı bir evlilik sistemi ortaya çıkmıştır.

Son yüzyılda baş döndürücü hızla ilerleyen teknoloji karşısında bireysel veya ailesel olarak etkilenmemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Teknolojik aygıtların aşırı kullanımı insanların yüz yüze ilişkilerini azalttığı, birbirinden uzaklaştırdığı ve birbirine yabancılaştırdığı tartışılmaktadır. Bu aygıtlar, yabancı kimselerle iletişim kurma olanağı tanıdığı için aldatma gibi istenmeyen ilişkilerin yaşanmasını kolaylaştırmış, evlilik kurumunun kimi zaman temelden sarsmasına, aile bireyleri arasında sadakatin bozulmasına ve çoğu zaman evlilik hayatının bitmesine neden oluşturmuştur (Şentürk Dızman, 2019: 549).

Neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte öne çıkan ailedeki temel dönüşüm noktalarından birisinin de, geleneksel dönemde görülen geniş aile modelinin yerini, modern yaşamla birlikte çekirdek aileye bırakması olduğu söylenebilir. Çünkü çekirdek ailenin ortaya çıkmasında aile bireylerinin sayısal azlığı ve işlevlerinde yaşanan daralma etkili olmuştur. Geleneksel toplumlarda, özellikle tarım toplumlarında üretim sürecinde çocukların emeğine ve iş gücüne duyulan ihtiyaç, modern yaşamla birlikte geride kalmış, geçim koşulları öncelik haline gelmiş ve bu sebeple çocuk sayısının fazlalığı yük olarak görülmüş ve daha az sayıdaki aile bireyinden müteşekkil çekirdek aile modeli öne çıkmıştır. Öte yandan ekonomik kaygıların önemli ölçüde ön planda olduğu modern yaşamda kadınlar, zamanın çoğunu işe ayırmak zorunda kalmış, yeteri düzeyde eve zaman ayıramaz olmuş bu durum evdeki annelik rolünün aksatılmasını beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, ailenin çekirdek modele dönüşmesini tetiklemiş, kazanç sağladığı için iş/kazanç beklentisi aile ilişkilerinin önüne geçmiştir. Başka bir deyişle, şehir hayatının sunduğu standartları yükseltme çabaları, aile hayatını geri planda bırakmıştır. Çocuklara birer tüketici gözüyle bakılmaya başlanmış, dolayısıyla minimum düzeyde çocuk sayısı ile yetinme anlayışı öne çıkmış, mutluluğun formülü olarak çeşitlenen ihtiyaçların karşılanması temel anlayış haline gelmiştir.

Yaygın hale gelen bireyselleşmenin bir sonucu olarak evlilikteki ilişki ve bağlılığın da bireysel boyuta indirgenmesi, seçim özgürlüğü vurgusunun öne çıkmasını ve romantizmin yükselmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca son dönemlerde fazlasıyla öne çıkan bireyselleşme, zevk ve ihtirasların dünyevileşmeyle ve cinsellik içeren yollarla anlatılması, evlilik anlayışını ve aile örgütlenmesini önemli oranda dönüşüme uğratmıştır. Başından beri izah edilmeye çalışılan ailedeki değişimin somut verilerle desteklenmesi, meselenin anlaşılması için önem arz etmektedir. Bu doğrultuda literatüre yansıyan veriler, modernleşme ile birlikte evlilik ve aile kurumuna bakış açılarının giderek değiştiğini ve farklılaştığını göstermesi bakımından manidar bulunmaktadır. Örneğin İran'da 15 ile 19 yaş arası evlenen kadınlar, 1976'da %34 oranında iken, 2000'de %18'e düşmüştür. İspanya'da, 1960'da evlilik dışı doğum oranı %2,3 iken, 2000'de %16,3 düzeyine çıkmıştır. Fransa'da ise, %6,1 den %41,7'ye yükselmiştir. Bu dönemlerde doğurganlık oranlarında yaşanan düşüş ise dikkat çekicidir. Mesela Batı Avrupa'da 1951'de 2,57 iken, 1981'de 1,74'e; Mısır'da 1896'da 6,4 oranında iken, 2000 yılında 3,4'e; Çin'de 1965'te 6,1 iken 1980'de 2,2'ye gerilemiştir (Güloğlu, 2019: 51).

Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme sürecini oluşturan dinamikler, bunların arka planındaki unsurlar ve etkili olduğu alanların neler olduğu üzerinde son dönemlerde yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle modernleşme süreciyle birlikte ailenin yapı ve işlevlerinde önemli oranda değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu çalışmanın temel iddiası ise, ailenin değişim ve dönüşüm yaşamasında etkili olan sürecin neoliberal küreselleşme süreci olduğu yönündedir. Bu çerçevede neoliberal küreselleşmenin ve bağlantılı olduğu diğer süreçlerin bilinmesinin temel bir gereklilik olduğu varsayılmıştır. Bu doğrultuda, ailenin yaşadığı dönüşümün neoliberal küreselleşme süreciyle ilişkisine sosyolojik yönden yaklaşmış ve irdelenmiştir. Neoliberal küreselleşme kavramı ilgili olarak varılan genel kanaat ise bu sürecin, kimilerinin iddia ettiği gibi kendiliğinden ortaya çıkmadığı, dünyanın batısında sanayileşme/endüstrileşme ile birlikte baş gösteren kapitalizmin devamı niteliğinde bir süreç olduğu, belli bir proje dâhilinde toplumsal ve ailesel değerlerin yerine birçok yönden bireyi önceleyen politikaların tedavüle

sokulmaya çalışıldığı ve pek de masumane bir içeriğe sahip olmadığı tespitine dayanmıştır.

Neoliberal küreselleşme kısaca, özünde sermaye ile emek arasında gerçekleşen bir mücadele alanıdır ve bu alanın kökeninde rekabetçi kapitalizmin farklı formları bulunur. Sosyal devlete, sınıfsal yapıya ve örgütlü topluma yönelik, son dönemlerde emeğin karşısında sermayeden yana tavır alan politikalarıyla bilinen neoliberalizm, yaklaşık yüzyıldır küreselleşme ile birlikte ilerleyen bir sürece karşılık gelir. Kıtalar arasında gerçekleşen yoğun ilişkiler, kurulan bilgi ağları, sermaye ve ürün akışları küreselleşmenin üzerine inşa edildiği sacayaklarıdır. Süreç bir taraftan toplumlar arası farkları giderek benzeştirirken diğer taraftan yerelliği inşa eden, ancak inşa edilen yerellikleri zamanla ortadan kaldıran veya yok eden dinamikleri de içerir. Bu bağlamda küreselleşmenin doğal, olumlu, gerekli, anlamlı ve kaçınılmaz olduğu yönünde güçlü algı yaratmaya çalışan ve dünyanın her tarafına yayılmasını sağlayan neoliberal politikalarıdır. Çünkü gelişen dünya piyasalarına ulusal ekonomilerin eklenmesi, ulus ötesi veya çok uluslu şirketlerin arkalarına siyasi destek olarak dünyaya açılması, iktisadi kararların biriken sermaye dinamikleri tarafından alınması ve emeğin ucuz işgücü haline getirilerek kontrol altına alınması gibi pratik ve uygulamalar, neoliberal politikaları içerir. Daha çok kar etmek, emeği sömürmek, toplum ve doğa üzerinde egemenlik kurmak vb. hedefleri içerisinde gizleyen küreselleşme, dolaylı olarak neoliberal politikaların uygulanmasında özgül bir ağırlığa sahiptir. Onun için barış, demokrasi ve sivil toplum biçiminde vaat edilen ve sıkça dillendirilen toplumsal değerler, gerçekte ekonomik hedeflere ulaşmak için gerekli görülen yardımcı kavramlardır. Bu yüzden küreselleşmeye, ister kapitalizmin evrilmesi veya dünyanın batılılaşması denilsin, isterse de dünya çapındaki ürün ve metaların karşılıklı mübadelesi denilsin, sonuçta toplumların sahip olduğu değerlerin, ilişkilerin ve yaşam biçimlerinin önemli oranda değişimini içeren bir sürecin ifadesidir.

Küreselleşme ile birlikte sermaye, kâr ve çıkarıcılık mantığına dayalı bireyci fikirlerin ön plana çıkartılmasıyla temel insani değerlerin ihmal edildiği, dolayısıyla altyapısı bir takım insani değerlere bağlı olan aile kurumunun son dönemlerde yapı ve fonksiyonları itibarıyla çokça şekil değiştirdiği yönündeki yargı esasen karşılıksız değildir. Toplumların ve kişilerin mutluluğu için elbette artan bir gelir ve maddi refah gereklidir ancak tek başına yeterli olduğu söylenemez. Özellikle uygarlık ekseninde yapılan tartışmalarla birlikte, sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerin ve modernleşmenin, huzur ve mutluluğu işte veya maddi göstergelerde arayan yaklaşımı eksiktir. Duygusal temeldeki ilişkilerin ve en önemlisi paylaşmayı esas alan aile ilişkilerinin dışarıda bırakılarak bir yaşam tasavvuru oluşturmaya çalışan modern dinamikler ve bunların üzerine kurulu bir hayat, geçici ve yapay ilişkiler içeren bir zemine sahip olacaktır.

Değişimin sonuçları, modern ve yeni olana yönelimlerin yanında, anomi denilen sapmayı ve toplumun atomize edilmesini de beraberinde getirir. Ahlaki değerlerde aşınma, kural dışı davranış sergileme, dağılma ve maneviyatla çelişkiye düşme gibi sonuçlar doğuran çıkar/menfaat beklentisi, bireyi genellikle tutarsız davranmaya zorlar. Bu yüzden ki, günümüzde bireycilik aşırı şekilde ön plana çıkarılmış ve mutluluk, üzüntü ve beklentilerin paylaşıldığı bir birim olması gereken aile, karşılıklı çıkarların örtüştüğü, ilişkilerin genellikle kısa sürede sonlandığı bir mekâna dönüşmüştür. İnsan doğasının bir gereği olan ailenin temelinin atılmasında ve ilişkilerin sürdürülmesinde sabır, fedakârlık, tahammül gibi değerler, önemli rollere sahiptir. Üyelerinin birbirlerine bağlı olmalarını sağlayan, onları sosyalleştiren ve hayata hazırlayan aile, birçok işlevini

başka kurumlara bırakmış durumdadır. Bu eksen kaymasına rağmen, aile kurumunu yapı ve işlevlerine dikkat etmek ve onları yapay etkilerden korumak, her şeyden önce insanlığın geleceği için elzemdir.

Ailenin üzerine inşa edildiği değerlerin önemli ölçüde aşındığı, değişip dönüştüğü bir süreçte etkili olacağı düşünülen önerilere gelince; her şeyden önce aileyi koruyup kollamak, üyelerinin mutlu ve huzurlu bireyler olmalarını sağlamak uygulanacak politikalara bağlıdır. Bu doğrultuda sürdürülebilir bir kalkınmayı teşvik eden kanun ve politikalar ile ailenin güçlendirilmesi, gençlik istihdamının ve okuldan iş hayatına geçişin sağlanması, medyanın aile değerlerinin korunmasında ve şiddetin önlenmesinde pozitif bir rol üstlenmesi, sağlıklı ailenin hayat bulması için önceliklidir. Cinsiyet fark etmeksizin, tüm bireyler için güvenli çalışma koşulları sağlamak, aile kurma ve sürdürme olanaklarını genişletmek, paylaşmayı esas alan değerleri öne çıkarmak önem arz eder. Diğer taraftan hükümetlerin ve işverenlerin verimli istihdama yönelik adil ve insan onuruna yakışır düzenlemelere gitmeleri, yoksulluğun azaltılmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına olanak sağlayacağı gibi küreselleşmenin adil ve eşitlikçi bir düzlemde meydana gelmesine ve uluslararası bir uyumun sağlanmasına da katkı sağlar. Küreselleşmenin nihai sonucu evrensel düzeyde bir ortaklık olmalıdır ve bu dünyadaki tüm ailelerin insan hakları, eşitlik, dayanışma çerçevesinde kalkınmalarını ve işbirliği içinde olmalarını gerektirir. Bu nedenle insan haklarına ve aileyi oluşturan bireylerin temel özgürlüklerine saygı duymak, büyük bir toplum ve dünya çapında bir aile olmak için önemlidir.

Toplumsal hayatın her alanında yaşanan dönüşümler göstermektedir ki sorun basit bir şekilde sadece aile kurumunun gelecekte var olup olmayacağı sorunu değildir. Sorun varoluşsal olarak insanlığın gelecekte var olup olamayacağı sorundur ve bu çerçeveden bakıldığında objesi insan olan temel toplumsal kurumun yaşamdaki önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Bu çerçevede modern dünyada aileyi dış dünya ile bağlantılı hale getirmek, aile üzerinden temel insani değerleri korumaya çalışmak değerlidir. Ancak diğer taraftan dışarıya hâkim ilişkilere yön vermek, onlara değer katmak, ilişkileri bencil yaklaşımlardan kurtarmak da bir o kadar önemlidir. Bu çerçevede abartılı hale gelmiş olan bireyciliği yeniden ele almak, değerlerle yoğurarak yeniden anlam kazandırmak, evrensel bağlamdaki içeriklerle zenginleştirmek büyük bir gereksinimdir. Ekonomik süreçlerle ilgili yüzgezer veya geçici değerlerin aksine, bağlılığı, sorumluluğu ve güvenirliliği vurgulayan kalıcı değerlerin öncelik haline getirilmesi hedeflenmelidir. Eğitimin bütün kademelerinde uzun vadeli erdemleri bireylere kazandırmakla toplumsal ilişkilere yön vermek mümkündür ve acil bir gerekliliktir.

Kaynakça

Akıncı Çötök, N. (2017). Giddens Sosyolojisinde Toplumsal Dönüşümün Temel Kavramları ve Bağlantılar: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 5, ss. 189-207.

Aktay, Y. (2010). “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler”, *Küreselleşen Dünyada Aile* İçinde, ss.177-188.

Alptekin, Yavuz, M. (2015). Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-kültürel Yaklaşım, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sos. Bil. Derg.* (10):231-241.

Anicic, D. - Anicic, J. - Bejatovic, G. - Petrovic, V. (2019). The Effects Of Globalization And Neoliberal Concept On Economy Development Of Countries In Transition, (*JPMNT*) *Journal of Process Management – New Technologies*, International Vol. 7, No 1.

Aslan Yaşar, G. (2011). Ortaçağdan Günümüze “Modernite”: Doğuşu ve Doğası, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, s.10-20).

Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (2008). Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlâki Kriz, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1.

Bauman, Z. (2010). Küreselleşme, (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bozan, M. (2018). Liberalizm ve Neoliberalizm Bir Kriz Döngüsü mü, Yoksa Siyasi Bir Kurgu mu? *International Journal of Political Studies*, Vol:4, Issue:1.

Can, İ. (2013). “Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Sistematik Aile Sosyolojisi*, (Editör: Mustafa Aydın), Çizgi Kitabevi, Konya.

Cantekin, Ö. (2015). Küreselleşme ve Eğitim: “Homo Economicus” Eğitim Anlayışının Dönüşümü, *Akademik Hassasiyetler*, 2(4), 43-72.

Crane, A. (2013). Modern Slavery As a Management Practice: ExploringThe Conditions And Capabilities For Human Exploitation, *Academy Of Management Review*, Vol:38, No:1, ss:49-69.

Çelik Z. (2012). “Neoliberalizmi Kısa Tarihi” (Kitap Eleştirisi), *İdealkent*, Sayı:7, s.187-193.

Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck’in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi / 3. Dizi* 14. Sayı:1, S.129-157.

Demirci, E. Y. (2007). Değişim Sürecinde Dünyada ve Türkiye’de Aile Ya Da Cemaat-Cemiyet Ayrımında Aileyi Yeniden Düşünmek, ‘*Günümüzde Aile*’, (Uluslararası Aile Sempozyumu), İstanbul: Ensar Neşriyat.

Dikeçligil, F. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8 (31), 21-52.

Duman, M. Z. (2011). Neo-liberal Küreselleşmenin Zaferi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, S. 667-700.

Erkal, M. E. (2011). Türk Aile Yapısı ve Bazı Meseleler, *İstanbul Journal of Sociological Studies* (24), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9526/119047> (Erişim Tarihi:30.11.2020).

Erol, A. (2016). Dünya Aile Zirveleri (World Family Summits), *The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty*, (KİİFAD), Yıl:1, Sayı:1, Ss.75-82.

Gülçubuk, B. (2002). Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi Temel Dinamikleri ve Türkiye, *Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi* (11-18 Eylül 2002),Erzurum.

Güloğlu, M. F. (2019). Redefining the family: Changes and continuities [Aileyi yeniden tanımlamak: Değişimler ve süreklilikler]. *Toplumsal Değişim*, 1, 47-78.

Günay, G. (2011). İktisat Sosyolojisinde Yeni Açılımlar. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (34), 97-107. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9518/118919>.

Güneş, H.N. (2018). Feminist Akımlarda Aile, *Social Sciences Research Journal*, Volume: 7, Issue: 3, 142-153.

Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı:2, s.221-231.

Harvey, D. (2005). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, (Çev.:Aylin Onacak), Sel Yayıncılık İstanbul.

Hayek, F. A. V. (2014). *Kölelik Yolu*, (Çev., Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Atilla Yayla), Liberte Yayınları, Ankara.

Hayek, F. A. V. (2009). Liberalizm, (Çeviren: Ünsal Çetin), *Liberal Düşünce*, Cilt 14, Sayı: 55, Sayfa: 197-224.

Holton, R. (2013). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları, (Çev.: Kasım Karaman), *Sosyoloji Konferansları*, No: 47(2013-1), 59-75.

İlhan, S. (2019). Neo-liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2, Sayfa: 361-368.

Kaya, F. (2020). Cities Transformed By Globalization, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Year: 12, Issue:25, 270-286.

Kellner, Douglas (2013). Kültür Endüstrisi, (Çev.: Muharrem Açıkgöz). *felesefelogos*, 2013:2.

Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı:13, 109-128.

Küçükkalay, M. A. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 2 (Güz), s.51-68.

Kotz, D. M. (2000). Globalization and Neoliberalism, Rethinking Marxism, Volume 12, Number 2, pp. 64-79.

Sennett, R. (2008). *The Corrosion of Character The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*, (Karakter Aşınması, Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri),(Çev.: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 6, Sayı: 4, S. 548-555.

TİHEK. (2019). İnsan Hakları Bağlamında Ailenin Korunması Hakkı, *II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu (Sonuç Bildirisi)*, 29-30 Nisan 2019, Ankara.

Traulsen, J. M. ve Bissel, P. (2003). The Risk Society, *Sociology and Pharmacy Practice*, IJPP, 11: 251-258.

Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.

İrfan Yıldırım-Neoliberal Küreselleşme ve Ailenin Dönüşümü

Özsevgeç, Y. (2017). Postmodernizm Üzerine, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 54:135-142.

Winter, G. S. - Alli, A. M. - May, D. L. (2007). Globalization: Its Effects, *International Business & Economics Research Journal*, Volume 6, Number 1.

Yanık, L. K. (2015). "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, s. 35-55.

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

İNNE HARFİNİN NAHVÎ TAHLİLİ VE
KULLANIM BİÇİMLERİ

NAHVÎ ANALYSIS AND USAGE
FORM of THE CASE

Yazar

Ferit DİNÇER

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, e-mail: dincerferit@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-3269-4310

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 16 Ocak 2021

Kabul Tarihi: 11 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Dinçer, F. (2021). İnne Harfinin Nahvî Tahlili ve Kullanım Biçimleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.121-145.

Öz

İinne kelimesi, lafzen ve manen mutasarrıf olan aynı zamanda muteaddi ve tam olan fiile benzeyen bir harftir. Bu benzerliğin, daha sonraki süreçte açıklanacağı gibi birkaç nedeni olmasına karşın en güçlü olanı her ikisinin de üç harften müteşekkil olmalarıdır. İnnenin fiile benzetilmesinden dolayı, fiil gibi iki isim üzerine gelerek ref' ve nasb amelini yapacaktır. Fiil, söz konusu iki isimden merfu' olanı fail, mansub olanı da meful olarak alırken, inne harfi ise merfu' olanı isim, mansub olanı da haber olarak almaktadır. Ancak fiilin asıl bir amil, innenin ise onun fer'i olması nedeniyle, fiilin mamulu önce merfu'/fail sonra mansub/meful gelirken, innede tam bunun tersi bir durum söz konusudur. Yani innede önce mansub/isim sonra merfu/haber gelmiştir. Genel intibaa göre her ne kadar inne, harf olarak bilinse de aynı zamanda farklı yapı ve anlamlarda olmak üzere fiil olarak da gelmiştir. Ele alınan bu kısa çalışmada innenin farklı yapısına dikkat çekilmiş ve ne gibi anlamlara gelebileceğini izah edilip, nahiv ilmindeki tahlili yapılmıştır. Böylece nahiv ilminde önemli bir yeri olan ve Kur'an-ı kerimin birçok yerinde geçen inne harfi, hem daha detaylı bir şekilde görülmüş olacaktır hem de Arap diliyle nazil olan Kur'an-ı kerimin iyi anlaşılmasına ve istifade edilmesine katkı sağlanmış olacaktır. Zira Kur'an-ı kerimi hayatta kaim kılmak ve her iki cihanda saadet rehberi edinmek, onun nazil olduğu dili detaylı bir şekilde bilmekle mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Harf, Huruf-i Müşebbeh bi'l-Fiil, İinne

Abstract

The word inne is literally and spiritually mutasarrıf at the same time mutead and is a letter that resembles a complete verb. Although there are several reasons for this similarity, as will be explained later, the most powerful one is that both are composed of three letters. Because inna resembles a verb, he will do the deeds of ref' and nasb by using two nouns such as verbs. The verb takes merfu' as perpetrator and mansub as perpetrator, and the letter inne as merfu' as noun and mansub as news. However, since the verb is a real agent and inna is its ancillary, the end result of the verb comes first merfu' / perpetrator and then mansub / meful, whereas in innede is the opposite. So first mansub / name and then merfu' / news came in inn. According to the general impression, although inne is known as a letter, it also came as a verb with different structures and meanings. In this short study, attention was paid to the different structure of innen and explained what it might mean and analyzed in the science of nahiv. Thus, the letter inna, which has an important place in the science of nahiv and which is mentioned in many parts of the Kur'an-ı kerim, will be seen in more detail and it will be contributed to the good understanding and benefit of the Kur'an-ı kerim, which was sent down in Arabic. For, it will be possible to know the language in which he was sent down in order to survive Kur'an-ı kerim and to have a guide for happiness in both worlds.

Keywords: Arabic Language, Nahiv, Harf, Huruf-i Müşebbeh bi'l-Fiil, İinne

Giriş

İnne ve benzerlerine harf denildiği gibi edât da denilmektedir. Bu nedenle öncelikle bu iki kavramları ele alıp incelemekte fayda olacağına inanıyoruz. (Bu terimleri kullanan eserler için bk. Zihni Efendi, 1981: s.297; Dâvud, 2002): s.16; 2008: s.565; Durmuş, 1997:s. 16/163; Atar, 2014:s.304).

Edât Kavramının Tanımı

Çoğu zaman *harf* terimine eş anlamlı olarak kullanılan ve çoğulu *edevât* olan *edât* kelimesi sözlükte *küçük âlet/araç* anlamına gelmektedir (İşfehâni, 2013: s.16; Yâ'kûb, 1971:1/303; Güneş, 2011: s.20-21).

Nahivcilerin istilâhında ise *edât*, çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. O tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- Cümlelerin öğeleri arasında bağ kurmak için kullanılan sözcük; (Yâ'kûb, 1971:s.1/303; Lebedî, 1988:s. 10).

- İsimlerde *elif-lâm* takısının; belirlilik, fiillerde, muzârî fiilin başına bitişen *sîn* edâtının gelecek zaman anlamını göstermesi gibi, başka bir kelimedeki anlamı ortaya çıkarmak için kullanılan sözcük;

-Kelime türlerinden isim ve fiile eklenen üçüncü tür sözcük grubu (Zemahşerî, 2004: s.379; Hamyânî, 2006: s.32; Ateş, vd. 1964: ss.295).

Edât türü sözcükler, sık kullanımları ve Arapça terkiplerdeki özel önemleri sebebiyle, diğer kelime türleri olan isim ve fiilden farklılaşmaktadır (Hamyânî, 2006 32).

Arap dil âlimleri, özellikle de Basra mektebi dil âlimleri, ilgili kavramı ifâde etmek için daha çok *hurüfu'l-meânî* terimini kullanmışlardır. Kûfe mektebi dil âlimleri ise, Arap dili kurallarının ve usûllerinin tespiti çalışmalarının ilk evresinden itibaren *edât* terimini de kullanmışlardır (Râşid, 1996: s. 27; Hamyânî, 2006: s. 32).

Harflere, *edât* denilebilecekken, bütün edâtların harf olmadığı gerçeği de unutulmamalı, bir nahiv eserinde, *edevâtu'l-istifham* tabiri kullanıldığında bu edâtlardan bazılarının isim, bazılarının ise harf olduğu muhakkak belirtilmelidir (Lebedî, 1988: s. 16; Uzun, 2012: s. 17).

Özetle, *edât* kavramının ifade ettiği mana harf kavramının ifade ettiği manadan daha geneldir. Bunu bir mantık terimiyle şöyle ifade etmek mümkündür: Edât ile harf arasında umum-hususî- mutlak ilişkisi vardır. Yani her harf edâttir, ancak her edât harf değildir (Yâ'kûb, 1971: s. 1/303; Meydânî, 1993: s. 48-49).

Harf Kavramının Tanımı

Harf kavramı, lügatte; bir şeyin ucu, kenarı, sınırı, zayıf ve yorgun düşmüş deve gibi anlamlara gelmektedir (Murâdî, 1992: s. 23; Zebîdî, ts: s. 23/128; Durmuş, 1997: s. 16/163-165). Şu âyet-i kerîmede *حرف* kelimesi lügat anlamına muvafık olarak uç, kenar anlamlarında kullanılmıştır:

“وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ” (el-Hacc, 22/11. Bk. Murâdî, 1992: s. 24).

Bu kelime, aynı zamanda; lügat, kelime, lehçe, yol, şekil ve hece harfleri anlamında da kullanılır (Mustafa, vd. ts.: s. 1/127; Murâdî, 1992: s. 24).

Aşağıdaki hadis-i şerifte geçen أَحْرَف (harfin çoğulu), şekiller-vecihler anlamında kullanılmıştır:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ /Muhakkak ki bu Kûr'ân yedi vecih üzere indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyun!" (Müslim, Kitabu'ş-Şalat: ts. : s. 270).

Bir nahiv terimi olarak ise harf, birçok şekilde tarif edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“الأحرفُ كلمةٌ تدلُّ على معنىٍ في غيرِها”/Harf, kendisinden başka bir kelimedeki bulunan manaya delalet eden kelimedir (Murâdî, 1992: s. 20; Kasım, 1988: s. 9; İbn Yaîş, ts: s. 8/2; Muhtar, vd. 1994: s. 279).

Harf; çeşitli anlamları birbirinden ayırmak için isim ve fiil olmaktan soyutlanarak oluşturulan her kelimedir (Ferâhidî, 2003: s. 1/305).

Harf; isim ve fiil olmadığı halde bir manaya delalet eden kelimedir (Sîbeveyhi, ts.: s. 1/12).

Harf; kendisinden başka bir kelimedeki anlamı işâret eden, bundan dolayı da eşlik ettiği isim veya fiilden ayrılamayan kelime türüdür (Zemahşerî, 2004: s. 379; harfin farklı tanımları için ayrıca bk. İbn Hişâm, 2004: s. Süyûtî, 2000: s. 29; Muberrred, 1994: s.1/141; İbn Serrâc, 1996: s. 1/40; İbn Yaîş, ts: s. 4/447: s. İbn Manzûr, ts: s. 9/41: s. Murâdî, 1992: s. 20; İbn Hişâm, 2006: s. 37; Curcânî, 2009: s. 90; Fîrüzâbâdî, 2004: s. 364; Nüreddin, 2009: s. 2/361; Zihni Efendi, 1981: s. 34).

Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere harf, bir manaya delalet eder, ancak bu mana kendisinde değildir. Bunun anlamı şudur: Harf tek başına kullanıldığında hiçbir şey ifade etmez. Bir mana ifade edebilmesi için bir isim ya da fiil ile birlikte kullanılmalıdır. Örneğin اَلْ edâtı tek başına hiçbir şey ifade etmezken اَلْمَدْرَسَةُ (okul) şeklinde isimle kullanıldığında o isme belirlilik anlamı katar.

HARFİN ÇEŞİTLERİ

Anlam Açısından

Arap dilinde harfler binâ harfleri (hurüfu'l-mebânî) ve mana harfleri (hurüfu'l-me'ânî) olmak üzere iki kısma ayrılır:

Bina Harfleri

Hece harfleri (Seyyid, 1989: s. 3) de denen bina harfleri, kelimeleri meydana getiren harfler olup herhangi bir mana ifade etmezler. Bu harflerin sayısı yirmi sekiz olup şunlardır: (Murâdî, 1992: 20-23).

(ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، ه، و، ي)

Mana Harfleri

Mana harfleri ise yukarıda verilen harfin tanımından da anlaşılacağı üzere bir mana ifade eden harflerdir. Mana harflerinin toplâm sayısı yüz bir (101)'dir. Bunlardan tek harfli olanların sayısı on dördtür; (Murâdî, 1992: s. 30; Mâleķî, 2002: s. 28، اَلْهَمْزَةُ، اَلْبَاءُ، اَلتَّاءُ، اَلسِّينُ، اَلشِّينُ، اَلفَاءُ، اَلكافُ، اَللامُ، اَلميمُ، اَلنونُ، اَلهاءُ، اَلواوُ، اَلالافُ، اَلياءُ) bu harfleri şu cümlede bir arada görmek mümkündür; “بكتشف سالتمونيتها”, bazıları “şin” harfini bu kısımdan saymamıştır. Bu durumda on üç harf kalmaktadır (Murâdî, 1992: s. 30).

İki harfli olanların sayısı otuzdur; (اذ، آل، أم، إن، أن، أو، أي، إي، بل، لن، في، قد،) Murâdî, 1992: s. 185; Mâleķī, 2002: s. 28) Üç harfli olanların sayısı otuz altıdır; (أجل، إذن، إذا، ألي، أما، إن، أن، أنا،) Murâdî, 1992: s. 359; Mâleķī, 2002: s. 28). Dört harfli olanların sayısı on dokuzdur; (إذما، ألا، إيا، أنتم، حني، حاشا، كأن، كلا، لعن،) Murâdî, 1992: s. 508; Mâleķī, 2002: s. 28). Beş harfli olanların sayısı ise üçtür; harf olduğunda ihtilaf olmayan (لكن) harfi, (Seyyid, 1989: s. 4) harf olup olmadıklarında ihtilaf olan (أنتما، أننن) harfleridir (Murâdî, 1992: s. 615; Mâleķī, 2002: s. 28).

Mana Harfleri														
5 Harfli Harfler			4 Harfli Harfler			3 Harfli Harfler			2 Harfli Harfler		1 Harfli Harfler			
أننن	أن	لكن	إلا	ألا	إذما	إذا	إذن	أجل	أل	إذ	أن	ب	ت	ء
			إما	أما	هلا	أما	إلي	ألا	أو	إن	أم	ب	ش	س
			أيمن	إيا	أنتم	أنا	إن	أي	آ	يا	م	ل	ك	
			كأن	حاشا	حني	أيا	أي	أنت	لم	بل	إي	و	ه	ن
			لكن	لعن	كلا	بنه	بلي	بجل	قد	في	لن	ي	ا	
			لوما	لولا	لما	جبر	جل	ثم	من	لم	كي			
					مهما	سوف	رب	خلا	لا	لو	لن			
						لدا	على	عس	هو	من	مذ			
						ليس	لييت	لات	هل	ما	عن			
						نعم	متي	لكن	و	وا	هم			
						هن	هما	نحن						
						كما	أنت	هيا						

Amel Açısından

Harfler, dâhil oldukları kelimeler üzerinde amel edip etmemeleri yönüyle iki kısma ayrılır: Âmil olanlar, mühmel (âtil) olanlar.

Amil Harfler

Harflerin bir kısmı dâhil olduğu kelimenin sonunda bazı değişiklikler yapar ki bu değişikliği yapan harfe âmil; sonunda değişiklik yapılan kelimeye mamul; bu değişikliğin kendisine ise amel denir (Mâleķī, 2002: 28; Ulugöl, 2013: s. 18).

Harflerin bir kısmı sadece isimlere; bir kısmı sadece fiillere; bir kısmı da hem isimlere hem de fiillere dâhil olur. Dâhil olduğu kelimelerde amel eden harfler, sadece isme veya sadece fiile dâhil olanlardır. Örneğin harf-i cerler sadece ismin başına gelen harfler olup amel ederler. Yine لَنْ ve لَمْ gibi harfler sadece fiilin başına gelen harfler olup amel ederler. Ancak isim veya fiile has olup amel eden harfler, dâhil oldukları kelimenin bir parçası, bir cüzü haline gelmemiş olma şartıyla amel ederler. Örneğin اَلْ belirlik takısı, sadece ismin başında kullanılmasına rağmen amel etmez. Çünkü bu harf, başında kullanıldığı isimle neredeyse bütünleşmiş ve bu isimle beraber tek bir kelime gibi olmuştur (Murâdî, 1992: s. 615; Ömer, 1994: s. 353). جَاءَ الطَّالِبُ (Öğrenci geldi) gibi. Yine tenfis edâtı olan س, sadece fiilin başında kullanılmasına rağmen amel etmez. Çünkü bu harf fiille bütünleşmiş ve sanki fiille beraber tek bir kelime gibi olmuştur. سَيَنْصُرُ (Yardım edecek) gibi (Murâdî, 1992: s. 26; Seyyid, 1989: s. 3; Ulugöl, 2013: s. 5).

Âmil olan harfler amellerinin türüne göre şu kısımlara ayrılırlar:

Hem Ref ‘ Hem Nasb Eden Harfler

Hem ref ‘ hem de nasb edenler اِنَّ ve benzerleri olan (لَعَلَّ، لَيْتَ، لَكَنَّ، كَانَنَّ، اَنَّ، اَنْ، اِنْ، اَنَّ) harfler ve اِنَّ ‘ye benzeyen (اِنَّ، مَا، لَا، لَاتَ،) harfleridir. Bunlar isimlerini ref ‘, haberlerini nasb ederler (Murâdî, 1992: s. 28; Seyyid, 1989: s. 7; Mâleķī, 2002: s. 29; Ulugöl, 2013: s. 5).

Hem Ref ‘ Hem Nasb Eden Harfler									
اِنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ	اَنَّ

Cer Eden Harfler

Harf-i Cer: Hurüfu’l-hafd ve hurüfu’l-izâfe de denen harf-i cerler, ismin başında bulunup bu ismin sonunu cer eden harflerdir. İsmi cer eden harfe câr; cer edilen isme ise mecrür denir (Süyûtî, 2000: s. 298; Mâleķī, 2002: s. 29; Seyyid, 1989: s. 7).

Harf-i cerlerin sayısı ihtilafı olmakla beraber meşhur olanları 20 tane olup şunlardır:

اَلْبَاءُ ، مَنْ ، اِلَى ، ، عَنِ ، اَللَّامِ ، فِي ، اَلْكَافِ ، حَتَّى ، رَبِّ ، اَلْوَاوِ ، اَلتَّاءُ ، حَاشَا ، مُذْ ، مُنْذُ ، خَلَا ، اَلدَّالِ ، (لَعَلَّ

Harf-i cerler, dâhil oldukları ismin manası ile başka bir kelimenin (fiil, şibh-i fiil veya mana-yı fiilin) manası arasında alaka kurar. Bu alakaya taalluk; harf-i cer ve mecrürüne müteallık; kendisiyle alaka kurulan fiil, şibh-i fiil ve mana-yı fiile ise müteallak denir. Örneğin صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ (Mescidde namaz kıldım) cümlesinde فِي harf-i cerri, dâhil olduğu ismi (الْمَسْجِدِ) cer etmiş ve mescit ile namaz kılma fiili arasında bir alaka (zarfiyyet) kurmuştur. Bu cümlede câr-mecrür olan فِي الْمَسْجِدِ fiiline müteallik olmuştur (Ulugöl, 2013: s. 5).

Cer Harfleri

ب	ت	ك	و	إِلي	حَتَّى	حَاشَا	خَلَا	رُبَّ	عَدَا
على	عن	في	كَي	لَدَا	لَعَلَّ	لَوْلَا	مُدَّ	مُنْذُ	مَنْ

Nasb Eden Harfler

Nasb eden harfler muzârî fiile dâhil olan (أَنْ ، كَيْما لَنْ ، أَنْ) (Mâleķī, 2002: s. 30; Seyyid, 1989: s. 7) ve bir görüşe göre istisna edâtı olan (إِلَّا) 'dır (Murâdî, 1992: s. 27; Seyyid, 1989: s. 6).

Cezm Eden Harfler

Cezm harfleri, fiillerin üzerinde gelen ve fiilleri cezm eden harfler olup beş harften ibarettir; birincisi emir lâmu (ل) dır. Diğerleri ise şunlardır; (لَمْ ، لَمَّا ، لَا) (Mâleķī, 2002: s. 30; Seyyid, 1989: s. 7).

Mühmel Harfler

Harflerden bir kısmı vardır ki dâhil olduğu kelimenin lafzında herhangi bir amelde bulunmazlar. Amel etmeyen bu harfler için âtlı, mühmel ve gayr-i âmil gibi terimler kullanılmıştır (Murâdî, 1992: s. 27; Seyyid, 1989: s. 6). Bunlar toplâm elli beş harften oluşmaktadır. Sekiz adedi basit (müfredet) denilen harflerdir; (أَلْفٌ ، أَلْهَمَزَةٌ ، أَلْفَاءٌ ، أَلْسِينٌ ،) (أَجَلٌ ، إِذَا ، أَلٌ ، أَلَا ،) (أَلْمِيمٌ ، أَلْتُونُ ، أَلْهَاءٌ ، أَلْيَاءٌ ، أَلَا ، أَلْأَمُ ، أَمَّا ، إِمَّا أَنَا ، أَنْتَ ، أَنْتَمَا ، أَنْتَنَنْ ، أُو ، إِي ، أَيُّ ، أَيَا ، أَيَا ، بَجَلٌ ، بَلٌ ، بَلَى ، تَمَّ ، جَلَلٌ ، جَبْرٌ ، ذَا ، كَلَا ، لَكِنْ ، لُو ، لُوَمَا ، نَحْنُ ، نَعَمْ ، قَدْ ، سَوَّفَ ، هَا ، هِيَا ، هَلْ ، هَلَا ، هُو ، هِي ، هَمَا ، هَمَّ ، هَنْ ، وَا ، وَي ، يَا) (أَلْفٌ ، أَلْهَمَزَةٌ ، أَلْفَاءٌ ، أَلْسِينٌ ،) (أَجَلٌ ، إِذَا ، أَلٌ ، أَلَا ،) (أَلْمِيمٌ ، أَلْتُونُ ، أَلْهَاءٌ ، أَلْيَاءٌ ، أَلَا ، أَلْأَمُ ، أَمَّا ، إِمَّا أَنَا ، أَنْتَ ، أَنْتَمَا ، أَنْتَنَنْ ، أُو ، إِي ، أَيُّ ، أَيَا ، أَيَا ، بَجَلٌ ، بَلٌ ، بَلَى ، تَمَّ ، جَلَلٌ ، جَبْرٌ ، ذَا ، كَلَا ، لَكِنْ ، لُو ، لُوَمَا ، نَحْنُ ، نَعَمْ ، قَدْ ، سَوَّفَ ، هَا ، هِيَا ، هَلْ ، هَلَا ، هُو ، هِي ، هَمَا ، هَمَّ ، هَنْ ، وَا ، وَي ، يَا) Harfler içerisinde amel etmeyenler atıf harfleri gibi hem isme hem de fiile dâhil olabilenlerdir (Mâleķī, 2002: s. 30).

Mühmel Harfler									
أم	أل	ي	ه	ن	م	ف	س	ا	ء
ها	وئ	وا	لو	قد	ذا	بل	إي	أي	أو
هل	أنا	أما	ألا	إذا	أجل	هي	هو	هم	هل
لوما	لكن	كلا	سوف	جبر	جلل	تم	بلى	بجل	أيا
إمّا	أما	إلا	أنتم	ألا	هيا	هن	هما	نعم	نحن
					أنتن	أنتما	هالا	أيا	أنتم

Âmil de Mühmel de Olabilen Harfler

Bu türden olan harflerin toplamı on altı adettir. Bunlardan dört tanesi; (التاء ، الكاف ،) (اللام ، الواو) basit harflerden iken, on iki adet de mürekkep harflerden meydana gelmektedir; (لَمْ ، لَمَّا ، لَنْ ، أَنْ ، أَنْ ، إِنْ ، حَتَّى ، لَوْلَا ، لَيْسَ ، مَا وَلَا) (Mâleķī, 2002: s. 30; Seyyid, 1989: s. 5).

Yapı Açısından

Harfler yapı itibariyle basit ve mürekkebe olmak üzere iki kısma ayrılır (Mâleķī, 2002: s. 28; Seyyid, 1989: s. 5).

Basit Harfler

Basit olanlar yalnız halde bulunanlardır. Buna örnek, hece harfleri denilen şu harfler verilebilir; (ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك،) (Mâleķī, 2002: s. 28; Seyyid, 1989: s. 5).

Basit Harfler									
ر	ذ	د	خ	ح	ج	ث	ت	ب	ا
ف	غ	ع	ظ	ط	ض	ص	ش	س	ز
		ي	و	ه	ن	م	ل	ك	ق

Mürekkebe Harfler

Mürekkebe olanlar ise birden fazla harfin bir araya gelmesiyle oluşan harflerdir. *إِمَّا* gibi. *إِن* şart edâtı olan *إِن* ile zâid olan *مَا* edâtından oluşmuştur. Mürekkebe harflere şunlar örnek verilebilir;

أَجَلٌ، إِذَا، أَل، أَلَا، إِلَّا، أَم، أَمَا، إِمَّا أَنَا، أَنْتَ، أَنْتُمْ، أَنْتَنَ، أُو، إِي، أَيَّ، أَيَا، بَجَلٌ، بَل، بَلَى، تُمْ، جَلَلٌ، جَيْرٌ، ذَا، كَلَا، لَكِن، لُو، لُوَمَا، نَحْن، نَعْم، قَدْ، سَوَّفَ، هَا، هِيَا، هَل، هَلَا، هُو، هِي، هَمَّا، هَم، يَا (Mâleķī, 2002: s. 28; Seyyid, 1989: s. 7). Harflerde asıl olan basit olmasıdır. Çünkü mürekkebe olan harfler basit olan harflerden meydana gelmiştir. Harflerin basit ya da mürekkebe olması, dilciler arasında ihtilafli bir konu olup üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır (Ulugöl, 2013: s. 5).

Mürekkebe Harfler									
إِمَّا	أَمَا	أَيَّ	أَم	إِلَّا	أَلَا	أَل	إِذَا	أَجَلٌ	أَنَا
أَيَّ	أَيَا	أَيَّ	إِي	أُو	أَنْتَنَ	أَنْتُمْ	أَنْتَ	أَنَا	أَنَا
لُو	لَكِن	كَلَا	ذَا	جَيْرٌ	جَلَلٌ	تُمْ	بَلَى	بَل	بَجَلٌ
هُو	هَلَا	هَل	هِيَا	هَا	سَوَّفَ	قَدْ	نَعْم	نَحْن	لُوَمَا
			يَا	وِي	وَ	هَنَ	هَم	هَمَّا	هِي

Bu kısa ön bilgiden sonra asıl konumuzu teşkil eden inne harfinin tahliline geçebiliriz:

Ele alınan "إِن" harfinin birden çok çeşitleri ve görevleri bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu olan harfin çeşit ve görevleri ile ilgili malumatları, önce nahiv ile ilgili eserlerden daha sonra Kur'an'ın rehberliğinde ve müfessirlerin konu hakkındaki kanaatları ışığında incelenecektir.

Nahiv İlmi Açısından İnne

İnne ve Benzerleri İle İlgili genel Tanım

Arap dilinde harflerin (edâtların) kendi başlarına anlamları olmamakla birlikte cümle içinde çok aktif görev icra ederler ve kelimelerin birbirlerine bağlanmasını sağlarlar. Bazı harfler, önüne geldikleri kelimelerin irâblarında değişiklik meydana getirirler. Bu irâb değişikliği ile birlikte cümleye yeni anlamlar da katarlar. Bu yüzden harflerin birkaç istisnası hariç büyük bir ekseriyeti “âmil: etki eden” adıyla anılmışlardır (Sibeveyhi, *ts.*: s. 1/40; Muberrred, 1994: s. 128; İbn Yaîş, *ts.*: s. 4/ 447; Yâ ‘kûb, 1971: s. 3/377).

İnne ve ehavâtuha/İnne ve benzerleri, amil olan harflerdendir. Kendi başlarına anlamları olmamakla birlikte isim cümlesi olan mübtedâ ve haberin başına gelirler, mübtedâyı kendilerine isim olarak alır nasb eder, haberi de haberleri olarak alır ref‘ ederler. İnne ve benzerleri Arapçada “el-hurûfu’l-müşebbehe bi’l-fil: fiile benzeyen harfler” adıyla da anılmaktadır. Bunlar cümleye farklı farklı anlamlar katmaktadırlar (Ferâhidî, 1985: s. 45; Süyûtî, 2000: s. 162; Murâdî, 1992: s. 393; Mâleki, 2002: s. 142).

Bu harflere, isim cümlesinin başına gelerek mübtedâyı kendilerine isim olarak nasb etmeleri, haberi de haber olarak almaları ve merfu‘ yapmaları sebebiyle “nevâsih: hükmü kaldıranlar/değiştirenler” de denir (Süyûtî, 2000: s. 162; Muhtar, vd. 1994: s. 371).

İnne ve benzeri harfler, tüm diğer harfler gibi Arap dilinde “mebnî ” denilen ve hiçbir surette yapısı ile hareketi değişmeyen kelime grubu içinde yer alırlar. Hakeza bunların müzekkerlik, müenneslik, müfred, tesniye ve cemi olma durumları da yoktur (Süyûtî, 2000: s. 162; Yâ ‘kûb, 1971: s. 3/377).

İnne ve benzeri harfler altı tanedir. Bunlar; *لَعَلَّ* – *لَيْتَ* – *لَكِنَّ* – *كَأَنَّ* – *أَنَّ* – *إِنَّ* şeklindeki harflerdir (Süyûtî, 2000: s. 162; Yâ ‘kûb, 1971: s. 3/377; Muhtar, vd. 1994: s. 371).

İnne ve benzerlerinin;

- İsimleri hiçbir zaman hafzedilmez.

-Car-mecrûrlar ve zarflar dışında, isimleriyle haberleri yer değiştirmezler. Bununla beraber asıl haberlerin, gizli olan ve bu car-mecrûrların, zarfların bağlı olduğu “*حاصل-كائن*” kelimeleri olduğunu düşünürsek; burada bile isimle haberin, yer değiştirmedeğini görürüz.

- “*إِنَّ*”ve benzerlerinin sonuna “*ما*” i kâffe/engel geldiği zaman bu edâtların isim cümlesi üzerinde hareke etkisi kalmaz. Bu durumun sonucu edâtlar, fiil cümlesinden önce gelebilirler.

Bu edâtlar, beş vecihle fiillere benzemektedirler:

- 1- Harf sayılarının; üç, dört veya beş olması, (örneğin; *أَنَّ* harfi *مَدَّ* fiili, *لَعَلَّ* harfi *دَحْرَج* fiili, *لَكِنَّ* harfi *اكتسب* filinin harf sayısının aynı olduğu şekilde).
- 2- İfade ettikleri anlamların fiillere benzemesi, (örneğin; “inne” ve enne”nin anlamları tahkik olurken, “keenne”nin anlamı teşbihtir. Diğer taraftan “leyte”nin anlamı temennidir. Anılan bu üç anlam da fiilde mevcuttur).
- 3- Son harflerinin üstün olması, (yukarıda verilen örneklerde bunu görmek mümkündür).
- 4- İsimleri nasb etmesi, (örneğin *إِنَّ زَيْدًا صَالِحٌ* ve *نَصَرَ زَيْدٌ عَمْرًا* cümlelerinde hem fiil hem de harf olan inne isimi nasb etmişlerdir).

- 5- Sonlarına mütekellim “ي” sı geldiği zaman fiillerde olduğu gibi, “nun”u vikaye almasından, (örneğin; اَعْطَانِي şekilde “nun” fiille beraber geldiği gibi اِنْنِي ve كَاتْنِي şeklinde, anılan harflerle de gelmektedir (Ferâhidî, 1985: s. 45; Süyûtî, 2000: s. 162; Yâ‘kûb, 1971: s. 3/377).

İnne Kelimesinin Yapısı ve Bildirdiği Anlamlar

İnne, yapı olarak (ن، ن، ن) şeklindeki üç harften mürekkebe bir kelimedir. el-Murâdî, bu şekilde gelen inne kelimesinin on anlama geleceğini, bazı nahivciler tarafından zikredildiğini söylemiştir (Murâdî, 1992: s. 400; ayrıca bk. Yâ‘kûb, 1971: s. 3/377):

1) Tekit harfi; bu durumda, iki isim üzerine gelerek, birincisini nasbedip kendisine isim, ikincisini raf’ edip kendisine haber yapmaktadır.¹ Örneğin; (إِنَّ زَيْدًا عَالِمٌ) “Gerçekten Zeyd âlimdir.” şeklinde söylenen ifadede, birinci kelime olan “زَيْدًا” mansup olup innerinin ismi, ikinci kelime olan “عَالِمٌ” ise merfu’ olup innerinin haberi olmuştur. Aynı zamanda inne bu cümleye tekit anlamı da katmıştır (Süyûtî, 2000: s. 162). Zira cümlelerin önceki durumu (زَيْدٌ عَالِمٌ) “Zeyd âlimdir.” şeklinde normal bir ifade şekli iken, innerinin gelmesiyle tekit edilmiş/kuvvetlenmiş oldu.

2) Neam gibi cevap harfi; innerinin bu şekilde gelmesi, Sibeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî (öl. 180/796) ve Ebü'l-Hasen Saî d b. Mes’ade el-Mücâşî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat (öl. 215/830) tarafından zikredilmiş ve Müberred de (إِنَّ هَذَا لَسَاجِرَانِ) âyetini örnek olarak getirmiştir. Ancak Ebü Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ (öl. 209/824), innerinin, neam anlamında kullanılmasını kabul etmemiştir (Murâdî, 1992: s. 398). İkinci örnek ise İbn Zübeyr (öl. 73/692)’in, Fudâle b. Şerik’in (لَعَنَ اللَّهُ نَاقَةَ حَمَلْتَنِي إِلَيْكَ) “Allah, beni buraya taşıyan deveye lanet etsin.” şeklindeki sözüne vermiş olduğu (إِنَّ وَرَاكِبَهَا أَي: نعم) (ولعن راكبها) “Evet; Allah, o deveye binene de lanet etsin.” şeklindeki ifadede gelmiştir (Murâdî, 1992: s. 399; Yâ‘kûb, 1971: s. 3/381). Burada iki nedenden dolayı innerinin tekit harfi olması mümkün görülmemektedir; birincisi, innerinin hem ismi hem de haberinin hazfedildiği vaki olmaması, ikincisi ise, inne tekit harfi düşünülürken, haber olan bir cümleyi, dua anlamını içeren bir cümleye atıf etmek olur ki, bu da nahiv kurallına aykırı olmasından dolayı caiz olmamasıdır (Süyûtî, 2000: s. 162; Murâdî, 1992: s. 398). Fakat bazı nahivciler talep anlamı içeren bir kelâmı, haber olan bir kelâma atıf yapılmasına olumlu bakmışlar. Bunlardan birisi de meşhur “*el-Kitap*” adlı eserin sahibi Sibeveyhi’dir (Murâdî, 1992: s. 399). Böylece Ebu Ubeyde’nin yapmış olduğu itiraza da cevap verilmiş oldu.

وَيُقَلَّنْ شَيْبٌ قَدْ عَلَاكَ، وَقَدْ كَبُرْتَ، فَقُلْتُ: إِنَّهُ

Diyorlar ki (Kadınlar), yaşlandı; başındaki saçlara ak düşmüş. Dedim ki evet öyledir şiiirinde bulunan “hâ” harfi için; “şâyet inne, neam anlamında kullanılırsa, orada bulunan ‘ha’ sekte harfi olur.” şeklindeki açıklaması, innerinin neam anlamında kullanılmasının caiz gördüğünün kanıtıdır (Murâdî, 1992: s. 399; Yâ‘kûb, 1971: s. 3/416).

3) Emir fiili ve “enin” anlamında; bu da innerinin (إِنَّ، يَنْ، أَنَا-أَيُّنًا) fiilinden olmakta olduğu şeklindedir. “Enîn” sözlükte; “inlemek, ses çıkarmak, feryat etmek” gibi anlamlara gelmektedir (İsfehanî, 2013: s. 36; Güneş, 2011: s. 2011). Örneğin; (إِنَّ يَا عَمْرُؤُ) şeklindeki ifadenin anlamı; “Ey Ömer! Ses çıkar, inil, feryat et.” olmaktadır. Dolayısıyla burada inne,

¹ İnne harfinin haberini raf’ etmesi, Basra ekoluna göredir. Küfe ekoluna göre ise, haber inne ile değil, önceden de müptedanın haberi olması hasebiyle zaten merfu’ idi ve öylece kalmıştır. Dolayısıyla haberde innerinin herhangi bir etkisi olmamıştır. (Bk. Murâdî, 1992: 393; Yâ‘kûb, 1971:3/377).

tekil ve muhatap müzekker için emir fiil olarak gelmiştir (Süyûtî, 2000: s. 162; Murâdî, 1992: s. 400; Yâ'kûb, 1971: s. 3/381; Seyyid, 1989: s. 216).

4) Yine “enin” anlamında fakat mâzî meçhul fiili; innenin bu şekilde hemzenin kesresiyle gelmesi, Arap dilinde bulunan ve fasih olmayan bir lehçeye dayandırılmaktadır (Murâdî, 1992: s. 400). Ancak bunun fasih şekli innenin zamme harekesiyle (أَنَّ) olarak okunmasıdır. (Detaylı bilgi için bk. Yâ'kûb, 1971: s. 3/381; Seyyid, 1989: s. 216). Örneğin; (إِنَّ فِي الدَّارِ) şeklindeki ifadenin takdiri “إِنَّ فِي الدَّارِ” olup “ev içinde ses çıkarıldı, inildi, feryat edildi.” gibi anlamlara gelmektedir (Murâdî, 1992: s. 400; Seyyid, 1989: s. 216).

5) Müennes cemaati için emir; innenin bu şekilde gelmesi, (إِنَّ، يَنْ، أَيُّنَا) fiilinden olmakta olduğu şeklindedir. “Eyin” kelimesi , “taab” kelimesi anlamına gelmektedir. “Taab” kelimesi ise sözlükte; “yorulmak, bitkin düşmek, tüm gücünü harcamak, çaba harcamak” gibi anlamlara gelmektedir. Buna göre, (إِنَّ يَا نِسَاءَ) şeklindeki ifade “إِنَّ يَا نِسَاءَ” takdirinde olup “çaba sarf edin, gücünüzü kullanın ey bayanlar topluluğu” anlamına gelmektedir (Murâdî, 1992: s. 400; Yâ'kûb, 1971: s. 3/381; Seyyid, 1989: s. 216).

6) Yine mâzî fiil ve “eyin” anlamında fakat bu defa müennes cemaatini bildiren kelimeye haber olacak şekilde kullanılmaktadır. Örneğin; (النِّسَاءَ إِنَّ) şeklinde söylenen ifade (النِّسَاءَ إِنَّ) takdirinde olup “Bayanlar yoruldu, bitkin düştüler” anlamına gelmektedir (Murâdî, 1992: s. 400; Yâ'kûb, 1971: s. 3/381; Seyyid, 1989: s. 216).

7) Emir fiili ve vaat anlamında; bu durumda inne “وَأَيُّ” dan gelmekte olup müennes için vaat anlamında kullanılmaktadır (Murâdî, 1992: s. 400; Seyyid, 1989: s. 216). Örneğin;

إِنَّ هُنْدُ، الْجَمِيلَةَ، الْحَسَنَاءَ وَأَيُّ مَنْ أَضْمَرَتْ لِجَلِّ، وَفَاءَ

Ey güzel Hind! Dostluğu benimseyen kimsenin, yerine getirdiği vaad/sözü gibi, sende söz ver şiiirinde bu anlamda kullanılmıştır. (Yâ'kûb, 1971: s. 3/382; Seyyid, 1989: s. 216). Zira şiiirin başında bulunan “inne” emir fiilidir. Tekit “nun”u denilen ve şeddeli olan bir harfle tekit edilmiştir. Söz konusu tekit “nun”undan önce “inne”nin aslı (ئِ) şeklinde muhataba “yâ”sı ile beraber idi. Tekit “nun” u dâhil olduğundan ve iki sakin harfin bir araya gelmesinden dolayı “yâ” harfi hafz edilmiştir (Murâdî, 1992: s. 400; Yâ'kûb, 1971: s. 3/381).

8) Yine emir fiil fakat yaklaşmak anlamında; bu durumda inne, (أَنْ، يَنْ، أَيُّنَا) fiilinden gelmekte olup “yaklaşmak” anlamında olmaktadır. Örneğin; (إِنَّ يَا نِسَاءَ) şeklinde söylenen ifade (أَقْرَبِينَ يَا نِسَاءَ) takdirinde olup “yaklaşın, yakına gelin ey bayanlar topluluğu!” anlamında kullanılmıştır (Murâdî, 1992: s. 401; Yâ'kûb, 1971: s. 3/382; Seyyid, 1989: s. 216).

9) Yine yaklaşmak anlamında fakat mâzî fiil; bu durumda inne anlam olarak sekizinci maddede de belirtildiği gibi yakınlaşmak anlamında ancak bu defa emir fiil değil, mâzî fiil sığasında gelmekte ve münnes çoğulunu belirten kelimeye haber olmaktadır. Örneğin; (النِّسَاءَ إِنَّ) şeklindeki cümle (النِّسَاءَ قَرَّبِينَ) takdirinde olup “Bayanlar yaklaştılar, yakına geldiler” anlamında kullanılmıştır (Murâdî, 1992: s. 401; Yâ'kûb, 1971: s. 3/382; Seyyid, 1989: s. 216).

10) Nafiye harfi olan “in” ve mütekellim zamiri olan “ene” den mürekkebe olan inne; bu durumda inne iki farklı edâtan meydana gelmektedir ve iki anlam ifade etmektedir. Örneğin; (إِنَّ أَنَا قَائِمٌ) şeklindeki kelâm (إِنَّ قَائِمٌ) takdirinde olup “ ben ayakta

Ferit Dinçer- *İnne Harfinin Nahvî Tahlili ve Kullanım Biçimleri*
değilim” anlamında kullanılmıştır (Murâdî, 1992: s. 401; Yâ’küb, 1971: s. 3/382; Seyyid, 1989: s. 216).

Dolayısıyla inne harfi burada hem nefiy harfi olan “in” hem de mütekellim zamiri olan “ene” anlamlarını ifa etmektedir.

İnne Harfinde Bulunan Hemzenin Okunma Şekilleri

İnne harfi, cümledeki konumuna göre bazı durumlarda sadece kesre ile gelmesi gerekirken bazı durumlarda da sadece fetha ile gelir. Bazı durumlarda da hem kesre hem de fetha ile gelmesi caizdir/uygundur. Şimdi söz konusu olan durumlar, örneklerle birlikte ve ayrı başlıklar altında izah edilmeye gayret edilecektir.

Hemzenin Kesre ile Okunması

İnne harfinin hemzesi şu durumlarda kesre ile okunur:

1- Cümlelerin başında gelince; “إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ”/Şüphesiz biz Kur’ân’ı kadir gecesinde indirdik” (Kadr, 97/1) âyette, cümlelerin başında geldiğinden dolayı innerin hemzesi kesre ile okunması lazımdır.

İkinci örnek ise şu şiirde gelmiştir:

يُخْفِي صَنَائِعَهُ، وَاللَّهُ يُظْهِرُهَا إِنَّ الْجَمِيلَ إِذَا أَخْفَيْتَهُ ظَهَرَ

Yaptıklarını gizler oysa Allah onu açığa çıkarır. İyiliği gizlesen de bir gün açığa çıkar.

Bu şiirin son beytinde geçen ve “إِنَّ الْجَمِيلَ” şeklinde başlayan kelâm da cümlelerin başı olduğundan inne kesreli olarak gelmiştir (Süyûtî, 2000: s. 163-164; Hasan, 1974), 1/649).

2- Sadru’l-kelâmda yani kelâmın başında gelmeleri gerekli olan ve istiftah/başlangıç harfleri de denilen “أَ”، “وَاو” ve “أَمَّا” gibi harflerden sonra gelince; “أَمَّا إِنَّ” “إِنَّ دِيكَاتِ! إِيْلِيْغِيْ إِنْكَارِ الْمَعْرُوفِ لَوْمٌ”/Dikkat! İyiliği inkâr etmek; gerçekten alçaklıktır, kötüdür”, “وَأَيُّ الرِّشْوَةِ جَرِيْمَةٌ مِنَ الرِّاشِ وَالْمُرْتَشِيِّ”/Rüşvet ise, hem alan hem veren bakımından suçtur”, “شَقِيًّا بِهِمُ الْإِلَهِ الْكَرِيْمِ الشَّمَائِلِ”/Alçak kimseler yüzünden mutsuz oldum; alçaklar yüzünden ancak iyi ahlak/karakter sahibi mutsuz olur (Hasan, 1974, 1/649).

Bu üç örnekte geçen harfler kelâmın başında gelmeleri gereken harflerdir ve böyle harflerden sonra gelen inne harfinin hemzesi kesreli olarak okunmaktadır.

3- Kendisinde sonra cümlelerin gelmesi gerekli olan “حَيْثُ” ve “إِذَا” gibi edâtlardan sonra gelince; “إِجْلِسْ حَيْثُ إِنَّ أَحْمَدًا جَالِسٌ”/Ahmet’in oturduğu yerde kesinlikle sen de otur”, “جَنَّتُكَ إِذَا إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَزَيْرٌ”/Sana, Abdullah gerçekten bakan olduğu zaman geldim.” Bu iki edât sadece cümle olacak bir kelâma izafe edilirler (Süyûtî, 2000: s. 164). Dolayısıyla inne harfinin hemzesi kesreli okunması gerekir. Çünkü inne harfi ile gelen kelâm daima cümledir.

4- Sıla olacak cümlelerin başında gelince; çünkü ancak cümle olan kelâm mevsulun sılası olabilmektedir. “أَحْتَرِّمُ الَّذِي إِنَّهُ عَزِيْزُ النَّفْسِ عِنْدِيْ”/Yanımda değerli/kıymetli olan kişiye saygı duyuyorum.” Mevsul edâtları, kendilerine sıra isterler. Sılanın ise cümleden müteşekkil olması gerekir (Süyûtî, 2000: s. 164; Hasan, 1974, 1/649). Dolayısıyla cümleyi elde etmek için innerin hemzesini kesreli okumak gerekmektedir.

5- Sıfat olacak cümlelerin başında gelince; yukardaki maddede geçtiği gibi burada da sıfat ancak cümle olan kelâmdan olmaktadır. “أَحَبُّ رَجُلًا إِنَّهُ مُفِيْدٌ”/Faydalı olan adamı

Hemzenin Fetha ile Okunması

1- İnne harfi ile ardından gelen kelâmın mastar konumunda olması gerektiği durumlarda, hemzesi fetha ile okunur. Bu; fâil, nâibu'l-fâil, meful, mübtedâ, haber ve muzafu ileyh olma durumu veya bu anılan durumlardan birine tabi olarak gelirse. Zira bu öğelerin müfred olarak gelmeleri şarttır. İnne harfinin hemzesi kesreli okunduğunda ardından gelen kelâmla beraber müfred değil, cümledir. Ancak hemze fethalı olarak okunduğunda ardından gelen kelâmla birlikte müfreddir. Dolayısıyla yukarıda anılan öğe olarak gelmesi gerektiği durumlarda innenin hemzesi fetha ile okunması gerekir. Şimdi bu durumlar ele alınıp örneklerle izah edilmeye çalışılacaktır.

2- İnne ve ardından gelen kelâm, fâil konumunda geldiğinde; inne edâtının hemzesi fetha ile okunur. Çünkü fâil olacak nesnenin müfred olması gerekmektedir; “أَنَّكَ بَارٌ أَهْلَكَ/سرّني أهلك” Ailene iyilik yapman beni sevindirdi.” Bu örnekte geçen “أَنَّكَ بَارٌ أَهْلَكَ” pasajı “سرّ” fiilinin fâili konumunda olup, cümlenin takdiri; “سرّني برك أهلك” şeklindedir. İkinci örneği de şu şiirde görmek mümkündür;

لَقَدْ رَادَنِي حُبًّا لِنَفْسِي أَنَّنِي بَغِيضٌ إِلَى كُلِّ أَمْرٍ غَيْرِ طَائِلٍ

Alçak, değersiz kimseler tarafından nefret edilmem, kendimi fazlasıyla sevmeme neden oldu.

Burada da “أَنَّنِي بَغِيضٌ” kısmı “رَادَ” fiilinin fâili olarak gelmiştir (Süyûtî, 2000: s. 164-163; Hasan, 1974, 1/642).

3- İnne ve ardından gelen kelâmın, nâibu'l-fâil konumunda gelmişse; nâibu'l-fâil de müfred olması gerektiğinden dolayı, innenin hemzesi fethalı gelmektedir: “قُلْ أَجَىٰ إِلَىٰ” قُلْ أَجَىٰ إِلَىٰ اسْتِمَاعٍ نَّفَرٍ مِنْ” De ki: Cinlerden bir topluluğun (Kur'an'ı) dinleyip şöyle söyledikleri bana vahyolundu.” (el-Cin, 72/1) âyette enne ve ardından gelen kelime mastar teviline olup “أَجَىٰ” fiilinin nâibu'l-fâili konumundadır. Âyetin takdiri; “قُلْ أَجَىٰ إِلَىٰ اسْتِمَاعٍ نَّفَرٍ مِنْ” şeklindedir.

4- İnne ve ardından gelen kelâmın, meful konumunda gelmişse; yine meful konumunda geldiği zaman innenin hemzesi fetha ile okunur. Zira mefulün da müfred olması gerekmektedir: “سَمِعْتُ أَنَّ الْبِحَارَ مَمْتَلَنَةً بِالْحَيَاءِ”/Denizlerin, canlılarla dolu olduğunu duydum.”, “عَرَفْتُ أَنَّ الْمَدْنَ مَزْدَحِمَةٌ”/Şehirlerin, kalabalık olduğunu biliyorum.” Bu iki örnekte bulunan “” fiillerinin fâilleri zamir gelmiştir. Ancak mefulleri ise enne ve ardından gelen kelâmdır. Çünkü yukarıda geçen örnekler; “سَمِعْتُ امْتَلَاءَ الْبِحَارِ بِالْحَيَاءِ”, “عَرَفْتُ اذْدِحَامَ الْمَدْنَ” takdirindedirler (Süyûtî, 2000: s. 164-163; Hasan, 1974, 1/642).

5- İnne harfinin hemzesinin fetha olarak okunması gerekli yerlerden biri de carre harflerinden sonra veya muzafun ileyh konumunda geldiğinde; “تَأَلَّمْتُ مِنْ أَنَّ الصَّدِيقَ” “تَأَلَّمْتُ مِنْ أَنَّ الصَّدِيقَ” Zeyd’in gideceği haberi bana ulaştı.”

6- İnne ve ardından gelen kelâmın mübtedâ konumunda veya zât/soyut bir isme haber konumunda gelmişse; “أَنَّكَ مَتَعَلِّمٌ رَفَعٌ لِقَدْرِكَ”/Gerçekten öğretici olman değerini artırır.”, “عَلَّمَ الْمَعْرُوفُ أَنَّ التَّعْلَمَ نَافِعٌ” “تَعَلَّمْتُكَ رَفَعٌ لِقَدْرِكَ حَقًّا، الْمَعْرُوفُ نَفْعُ التَّعْلَمِ” şeklinde

önce geldiğinde: “علمت ما زيدٌ منطلقٌ”, nefiy edâtından önce geldiğinde: “علمت أزيد في الدار ام عمر” yukarıda verilen üç örnekte de kalp fiili olan “علمت” lafzi olarak amelden düşmüştür, amel etmemiştir. Zira amel etmiş olsaydı, kendinden sonra gelen her iki isim de nasbeli olarak gelip meful olması gerekirdi. Ancak isimler merfu’ olarak gelmişler (Hasan, 1974: 1/ 651).

okunabilir. Bu durumda inne ve ondan sonra gelen kelâm cümledir ve mahallen cezimli olup, şart edâtı olan “من”e cevap olmuştur. Aynı hemze, kendisinden sonra gelen kelâmla birlikte müfevvel mastar olacak şekilde fethalı okunabilir. Bu durumda enne ve ardından gelen kelâm, ya mübtedâdır haberi mahzuftur veya haberdir mübtedâ mahzuftur. Cümle; “من يرض على الجريمة فشركتة حاصلة، أو: فالثابت شركته فى الإساءة” (Hasan, 1974, 1/654).

3- İnnenin haberinde lâm harfi olmadığı halde, kaseme cevap olarak gelmişse; kasem cümlesi ister; “لعمرك إنَّ الرياء فاضحٌ أهله”/Hayatına yemin olsun ki, gerçekten riyâ/gösteriş yapana utançtır, yüz karasıdır.” örneğinde olduğu gibi isim cümlesi olsun isterse de “أقسم بالله أنَّ الباغى هالكٌ ببيغيه”/Allah’a yemin ederim ki, zalim kişi zulmü ile helak/yok olur.” örneğinde olduğu gibi fiil cümlesi olsun. Ancak bu son durumda fiilin mezkûr olması gerekmektedir. Zira yukarıda detaylı olarak izah edildiği gibi, şâyet fiil mahzûf olursa, innenin hemzesi kesreli olarak okunması gerekirdi (Süyûtî, 2000: s. 165; Hasan, 1974, 1/653).

4- İnnenin haberinde lâm harfi olmadığı halde, efâlu’l-kuluplardan sonra gelmişse; “علمت أنَّ الذين عاصم من الزلزل”/Bildim ki, din, zilletten koruyucudur” (Hasan, 1974: s.1/654).

5- İnne ve ondan sonra gelen kelâm kavlı veya onun anlamında olup, yine kavlı veya kavlı anlamında olan bir mübtedâyâ haber olarak gelmişse ve mübtedâ ile haberi söyleyen kişi de aynı ise; “إنى معترف بالفضل لأصحابه”/Sözüm; ben faziletli kişinin faziletini itiraf ediyorum.”, “إنى شاكِر صنيع اللأصدقاء”/Kelâmım, sözüm; ben dostların yaptığına teşekkür ederim.” Birinci örnekte kavlı kelimesi gelmiş ve haberi olan inne ve ondan sonraki kelâm da kavlın aynısı olup, ikisini de aynı kişi söylemiştir. İkinci örnekte ise kavlın anlamında olan “كلام” kelimesi gelmiştir. Yine söyleyenleri aynı kişi olmaktadır (Süyûtî, 2000: s. 166; Hasan, 1974, 1/655).

Ancak mübtedâ kavlı veya kavlı anlamında olan bir kelime olmazsa, innenin hemzesi sadece fetha ile okunması gerekmektedir; “إعتقادى أنَّ الزراعة جالبة الغنى”/Benim görüşüme göre; ziraat zenginliğin nedenidir/kazandırır.”, “وعملى أئى أزرع الحقل”/Benim işim; tarlada ziraatle uğraşmaktır.” Bu iki örnekte de hemzenin fetha ile okunması gerekmektedir. Zira enne ve sonrasında gelenler mastar tevilinde olup mübtedâyâ haberdirlere (Süyûtî, 2000: s. 166; Hasan, 1974, 1/655). İnneye haber olacak kelime, kavlı veya kavlı anlamında gelmezse, “إنى مستريح”/Sözüm şudur ki, ben rahatım.” veya mübtedâ ve haberi söyleyen kişi aynı olmazsa, “إنَّ المريض يصرخ”/Sözüm; gerçekten hasta bağıyor/feryat ediyor.” innenin hemzesi, bu iki durumda da sadece kesreli olarak okunması gerekmektedir (Hasan, 1974, 1/656).

6- İnne ve ondan sonra gelen kelâm illet olarak gelmişse; “إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ”/ Elbette biz bundan önce yalnız O'na yalvarıyorduk. Şüphesiz ihsanı bol ve çok merhametli olan da yalnız O'dur.” (et-Tur, 52/28.)

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür; kelâmın cümle şeklinde gelmesi gerekli olan her yerde hemzenin, kesreli olarak okunması gerekir. Zira inne harfinden sonra gelen kelâm cümledir. Ancak kelâmın cümle şeklinde değil de müfred şeklinde gelmesi gerekli olan yerlerde de her zaman hemzenin, fethalı olarak okunması lazımdır. Çünkü enne harfinden sonra gelen kelâm müfrettir. Diğer taraftan kelâmın, cümle veya müfred gelmesi aynı olduğu durumlarda da her iki hareke ile de okunması uygun olmaktadır. Nitekim İbn Mâlik bu gerçeği şu beyitlerde dile getirmiştir

“وَهَمَزٌ إِنْ أَفْتَحَ لِسَدَّ مَسَدَهَا وَفِي سَوِي ذَاكَ أَكْسِرُ”

şeklinde bir görüş hikâye etmiş ve şu cümleyi “إِنَّمَا زَيْدًا قَانِمٌ” örnek olarak getirmiştir. Diğer taraftan İbn Malik de İbn Serrac ve Zeccac’a uyararak bu şekilde görüş belirtmiştir (Süyûtî, 2000: s. 168). Nitekim o, “Elfiye”sinde aşağıdaki şiiriyle bu durumu dile getirmiştir:

وَوَصَلُ مَا بِذِي الْحُرُوفِ مُبْطِلٌ إِعْمَالَهَا وَقَدْ يُبْقَى الْعَمَلُ

Mâ'nın bu harflerle gelmesi, onları amelden düşürür; ancak bazen de amel etmeleri devam eder (Süyûtî, 2000: s. 168).

Bu şekilde amelden düşen inne, kâffe mâsı ile beraber hasr edatına dönümeğtedir; “إِنَّمَا الشَّاعِرُ مَحْمُودٌ” “Ancak Mahmut şairdir.”, “إِنَّمَا الشَّاعِرُ مَحْمُودٌ” “Mahmut ancak şairdir.”, “إِنَّمَا مَحْمُودٌ شَاعِرٌ” burada kullanılan inne ve mâ birlikte hasır edâtı olarak gelmişler (Hasan, 1974: s. 1/636).

Yukarıda geçtiği şekliyle “mâ”nın kâffe harfi olması için zait bir harf olması şarttır. Ancak; şu örnekte olduğu gibi “إِنَّ مَا فِي الْقَفْصِ بُئِبُ” “Şüphesiz kafeste olan bülbüldür.” zait değil de mevsula/sıla harfi olduğunda veya şu örnekte olduğu gibi “إِنَّ مَا يُطِيعُ نَافِعٌ” “İtaat eden gerçekten yararlıdır.” mavsufa/sıfat harfi olduğunda, inne harfini amelden düşürmez (Hasan, 1974: s. 1/636).

İnne Harfinin Hafifletilmesi

İnne harfinin ikinci “nun”unun hazfiyle hafifletilecektir. Daha önce nâsîh harf olarak sadece isim cümlesi üzerinde gelirken, hafifletince isim cümlesi üzerine geldiği gibi fiil cümlesi üzerinde de gelecektir (Süyûtî, 2000: s. 170; Hasan, 1974, 1/673).

Bu şekilde hafifletilen inne, isim cümlesi üzerine geldiğinde amel etmesi de etmemesi de caizdir/uygundur. Ancak fiille olan benzerliği zayıflandığından, amel etmemesi, amel etmesinden daha fazladır: “إِنَّ جَرِيرًا لَشَاعِرٌ أَمْوِيٌّ كَبِيرٌ” /Şüphesiz Cerî r Emevî döneminin büyük şairidir.”, “إِن أَبَا حَنِيفَةَ لِإِمَامٍ عَظِيمٍ” /Gerçekten Ebu Hanîfe büyük imamdır.” Bu iki örnekte hafifletilmiş inne, amel etmişken; “إِنَّ جَرِيرًا لَشَاعِرٌ أَمْوِيٌّ كَبِيرٌ”, “إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ” bu örneklerde de amelden düşmüştür. Şu âyette geçen inne edâtı hem amel ile hem de amelden düşürülerek okunmuştur: “وَإِنْ كَلَّا لَمَّا لُيُؤْفِيئُهُمْ” / Şüphesiz rabbin, onların her birine yaptıklarının karşılığını tam olarak verecektir.” âyette amel edilmiş şekliyle gelmiştir. Çünkü ismi olan “كَلَّا” kelimesinde amel ederek onu mansub etmiştir. Ancak ihmal olarak da okunması uygundur. Daha önce mansub olan ismi bu durumda “كُلٌّ” şeklinde merfu’ olarak okunacaktır (Süyûtî, 2000: s. 170; Hasan, 1974, 1/673).

Hafifletilmiş inne, isim cümlesiyle birlikte gelip, amel etmemesi durumunda aşağıdaki şartların oluşması gerekmektedir: **a)** ihmal edilmeden önce innerinin ismi zamir değil, “إِنَّ مَارْدِينَ لَيْلًا تَارِيخِيٌّ مَشْهُورٌ” /Gerçekten Mardin; meşhur bir tarihi şehirdir.” örneğinde olduğu gibi zahir bir isim olması gerekir. **b)** hafifletilmiş inneri nafiye olan “in” edâtından ayırmak için, sonrasında gelen cümle başında lâmin⁶ bulunması gerekir: “إِنَّ نُّوسًا لَرَجَالًا عَرَبٌ” /Şüphesiz Tunus adamları Araptır.” Ancak herhangi bir karine ile söz konusu olan iki “in” harfleri birbirine karışmadığı durumlarda lâmin gelmesi daha evla olmasıyla birlikte zâhurî değildir. Şu şiirde olduğu gibi:

أَنَا ابْنُ أْبَاةِ الضَّمِيمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامَ الْمُعَادِنِ

Ben Malik ailesinden Ubat’i Daymin oğluyum. Şüphesiz ki Malik, madenlerin en iyilerindedir.

⁶ Bu şekildeki lâma, ibtida lâmi denildiği gibi, lâmu’l-farika da denilmektedir (Süyûtî, 2000: 170; Hasan, 1974), 1/673).

Aslında bu şiirde Malik, methedilmiştir/övülmüştür. Şâyet “in” harfi, nafiye olarak düşünülürse, medh değil, zem/aşağılâma olur ki, bu da kastedilenin tam tersi olur (Süyûtî, 2000: s. 170; Hasan, 1974, 1/673). c) Hafifletilmiş inneye haber olacak cümle üzerine lâmin gelmesini kabul edecek türden olmalıdır (Hasan, 1974, 1/675).

Hafifletilmiş inne fiil cümlesi üzerinde gelmesi durumunda. Meşhur olan görüşe göre, amel etmemesi ve ondan sonra gelecek fiilin de nevâsîh olan fiillerden olması gerekmektedir: “رَحِمَ اللهُ أَبِي إِنْ كَانَ لِيَمَلَأَ الْعَيْنَ جَمَالًا وَالْأَذُنَّ نِيَانًا” Allah babama rahmet etsin. Gerçekten onun güzelliği gözü, nâsihati de kulağı doldururdu.” Ancak nevâsîh dışındaki fiillerle gelmesi nadir olarak görülmektedir. Şu şiirde geldiği gibi:

شَلَّتْ يَمِينِكَ إِنْ قَاتَلْتَ لِمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَدِّدِ

Sağ elin kurusun/felç olsun. Şüphesiz sen Müslüman birini öldürdün. Kasten adam öldürenin cezasını alacaksın.”

Bu şiirde hafifletilmiş inne nevâsîh olamayan “قَتَلَ” fiili ile birlikte gelmiş. Ancak bu şekildeki kullanım çok azdır. Diğer taraftan bir önceki örnekte geldiği gibi nevâsîhlerin mâzi fiil olarak gelmesi, muzârî fiilden daha yaygındır. Muzârî fiil ile kullanılmasına şu âyet örnek olarak verilebilir: “وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُذِلُّوكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ”/İnkârcılar Kur’ân’ı işittikleri zaman, seni gözleriyle deviriverceklermiş gibi bakar.” (el-Kalem, 68/51) âyette gelen ve efal’i mukârebe denilen “يَكَادُ” fiili, her ne kadar nevâsîh fiillerden olsa da mâzi değil de muzârî olarak gelmiştir. Bu şekildeki kullanım pek azdır (Süyûtî, 2000: s. 170; Hasan, 1974, 1/673).

İnne Harfinin İsim ve Haberinin Durumu

İnne, huruf-i-müşebbehe bi’l-fiil harflerinden olduğundan yani fiile benzerliğinden raf ve nasîb ameli yapmaktadır. Bu nedenle innenin bu ameli yapabilmesi için isim ve haberinin tertibini, sıralamasını muhafaza etmek gerekmektedir. Zira bu tür harfler, fiil gibi; tesniye, cem’, müennes, müzekker şeklinde mutasarrıf, çekimli olmadıklarından dolayı, amel bakımında fiil gibi güçlü değildirler. Herhangi bir değişiklik olduğunda bu tür harfler amelden düşmektedirler. Bu nedenle mamullerinin yeri değiştirilemez. Önce isimleri sonra haberleri gelmelidir (Hasan, 1974, 1/638). Örneğin; “إِنَّ الْحَقَّ” Gerçekten yüce şahsiyetler küçük/küçük düşürücü işlerden nefret ederler.” Burada birinci örnekte isim “إِنَّ الْحَقَّ” kelimesi, haber ise “غَلَّابٌ” kelimesidir. İkinci örnekte de isim “كِبَارَ النَّفُوسِ” tamlaması, haber ise “يَنْفُورُونَ صَعَايِرَ الْأُمُورِ” cümlesidir. Dolayısıyla burada bulunan innenin haberi isminden önce gelmesi caiz değildir. Bir başka örneği de şu şiirden vermek mümkündür; “إِنَّ الْأَمِينَ إِذَا اسْتَعَانَ بِخَائِنٍ كَانَ الْأَمِينُ شَرِيكُهُ فِي الْمَأْتَمِ” (Muhakkak, güvenilen kimse, haine yardımında bulunursa, günaha ona ortak olur.” Burada isim “الْأَمِينُ” kelimesidir. Haberi ise “كَانَ الْأَمِينُ شَرِيكُهُ فِي الْمَأْتَمِ” nakıs fiillerden olan kâne ile başlayan cümledir. Yukarıda zikredilen kuralın istisnası da vardır. Zira innenin ismi zahir bir nesne olur, haberi de zarf veya car-mecrur olursa, bu durumda haberin ismin önüne geçmesinde bir sakınca görülmemiştir (Süyûtî, 2000: s. 163; Hasan, 1974, 1/638). Örneğin; “إِنَّ فِي السَّمَاءِ عِبْرَةً” (Apartmentın önünde bir otomobil vardır.” (إِنَّ أَمَامَ الْمَبْنَى سَيَّارَةٌ) “Gerçekten gökyüzünde ibret vardır.” (إِنَّ مِنَ الْجَلْمِ دُلًّا أَنْتَ عَارِفُهُ وَالْجَلْمُ عَنْ قُدْرَةِ فَضْلٍ مِنْ) (الأكرام) “Hilmin bir kısmında zillet olduğunu sen de biliyorsun. Oysa güçlü kimsenin hilmi kereminin fazlındandır.” Verilen örneklere dikkat edildiğinde, birinci örnekte; zarf olan (أمام), ikinci ve üçüncü örnekte; car-mecrur olan (من السماء ve من الجلم) haber olmalarına rağmen, ismin önüne geçmişler (Süyûtî, 2000: s. 163; Hasan, 1974, 1/638). Bu şekildeki

haberinin, ismin önüne geçmesi için bir engelin olmadığı durumlarda olmaktadır. Ancak engel mevcut olduğu zaman bunun mümkün olmayacağı yönünde nahiv âlimlerinin görüşleri vardır (Süyûtî, 2000: s. 163; Hasan, 1974, 1/638-639). Buna engel “lâm”ul-ibtidâ denilen harftir. Söz konusu olan “lâm” harfi, ismin üzerinde geldiği zaman haberin öne geçmesi uygun görülmemiştir. Örneğin; (إِنَّ الشَّجَاعَةَ لَفِي قَوْلِ الْحَقِّ) “Hiç şüphesiz pehlivanlık; hak söz söylemektedir.” Bu örnekte bulunan (لَفِي قَوْلِ الْحَقِّ) tamlaması, innenin haberidir ve ibtidâ “lâm”ı ile gelmesinden dolayı ismin önüne geçemez. Bunun nedeni; hem innenin hem de söz konusu olan ibtidâ “lâm”nın tekit harfi olmalarıdır. Zira iki tekit edâtının art arda gelmeleri uygun değildir. Dolayısıyla ele alınan örneğin (إِنَّ لَفِي (قَوْلِ الْحَقِّ الشَّجَاعَةَ) şeklinde okunması mümkün değildir (Süyûtî, 2000: s. 166; Hasan, 1974, 1/639).

Bazı durumlarda ise innenin haberi, isminin önüne geçmesi vacip/zorunlu olur. Bu durum, innenin isminde haberine raci‘ olan bir zamirin bulunduğu durumdur. Buna birkaç örnek verilebilir; (إِنَّ فِي الْحَقْلِ رِجَالَهُ) “Şüphesiz tarlada adamları vardır.” (إِنَّ فِي (الْمَصْنَعِ عُمَّالَهُ) “Gerçekten fabrikada işçileri vardır.” (إِنَّ أَمَامَ الدَّارِ حَارِسَهَا) “Gerçekten binanın önünde koruması vardır.” (إِنَّ عِنْدَ الزَّرْعِ صَاحِبَهُ) “Şüphesiz ekinin yanında sahibi vardır.” Verilen bu dört örnekte de isim olan (عُمَّالَهُ، رِجَالَهُ، صَاحِبَهُ، حَارِسَهَا) haberden önce gelmesi zorunludur. Çünkü haber öne geçmediği zaman, isimde bulunan zamir, kendisinden sonra gelen ve haber olan (فِي الْمَصْنَعِ، فِي الْحَقْلِ، أَمَامَ الدَّارِ، عِنْدَ الزَّرْعِ) kelimelere raci‘ olur ki, bunun ismi nahiv ilminde “izmar-i kable’z-zikr” dir. Yani nesne gelmeden önce ona raci‘ olacak zamiri getirmek demektir. Bu da memnu‘ olan bir şeydir (Hasan, 1974, 1/639).

İnne Harfinin Haberine İbtidâ Lâminin Gelmesi

İnnenin haberine ibtidâ lâminin gelmesi caizdir.⁷ Örneğin; (إِنِّي لَوَزَّرٌ) “Şüphesiz ben yardımcıyım.”, (إِنَّ هَذَا الْكِتَابَ لَوَرَائْتُهُ سَهْلٌ) “Şüphesiz ki bu kitap, okuması kolaydır.” cümlelerinde bulunan haberin üzerinde gelen lâm ibtidâ lâmidir. Ancak ibtidâ lâmi habere tehir edilmiştir. İsmi üzerine gelmemektedir. Yani ibtidâ lâmi, aslında cümlenin başında gelmelidir. Zira ibtidâ lâmi sadrî’l-kelâm/kelâmın başında gelmesi gereken bir harftir. Fakat burada iki tekit edâtı olan “inne” ve “lâm” yan yana gelmemesi için ibtidâ lâmi haberle beraber getirilir. Kelâmın başında getirildiği halde (لِإِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ) veya (إِنَّ زَيْدًا (قَائِمٌ) cümlelerinde de görüldüğü üzere, iki tekit edâtı yan yana gelir ki, nahiv âlimleri bunu uygun bulmamışlar (Süyûtî, 2000: s. 166).

İbtidâ lâminin inne harfinin haberi üzerinde gelmesi, dört şarta bağlanmıştır:

1) Haberinin, isimden sonra gelmesi; (إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ شَاعِرٌ) “Şüphesiz Abdullah şairdir.” şeklinde olması gerekir. (إِنَّ فِيكَ إِنْسَافًا) “Gerçekten sen insaf sahibisin.”, (إِنَّ عِنْدَكَ مَيْلًا لِلْحَقِّ) “Şüphesiz sen hakka meyillisin.” Bu iki örnekte ibtidâ lâmi gelmez. Çünkü haber isimden sonra değil, öncesinde gelmiştir.

2) Haberinin müspet/olumlu olması; (إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ) “Şüphesiz Allah, tövbeleri kabul edendir.” şeklinde olması lazım. (إِنَّ الْعَمَلَ مَا طَالَ بِالْأَمْسِ) “Gerçekten dünkü çalışma

⁷ Bu lama “ibtida lam”ı denilmesi; mübtedâ üzerine geldiğinden veya kendisiyle ibtida edilmesindedir. İbtidadan maksat, kelâmın kendisiyle başlatılması demektir. Bu lama aynı zamanda; “lamu’l muzahlaka” da denir. “Muzahlaka/مُزْخَلِقٌ” kelimesi, (زَحَلِقٌ-يَزْخَلِقُ-زَحَلَقَةً) babı olan ve “uzaklaşmak, ayrılmak, kımıldamak birini yerinden etmek, yerinden kaldırmak” gibi anlamlara gelir (Ferâhidî, 1985: 176-177; Güneş, 2011: 518). (Muzahlaka/مُزْخَلِقٌ) ise bu baptan ism-i meful olup, “kaydırılmış, yerinden edilmiş, yuvarlanmış” anlamını ihtiva etmektedir. İbtida lamına bu ismin verilmesi, kelâmın başından gelmesi gerekirken, inne harfi nedeniyle haber üzerine kaydırılmış, yerinden edilmiş olması hasebiyledir (Ferâhidî, 1985: 176-177; Güneş, 2011: 518).

uzamadı.”, (إِنَّ الْعَمَلَ مَا نَفَعُهُ قَلِيلٌ) “Gerçekten çalışmanın faydası az değildir.” Bu örneklerde de lâmin gelmesi uygun olmamaktadır. Çünkü lâm harfi olumluluğu ifade eder nefiy harfi ise, olumsuzluğu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu iki edât zıt anlam ifade etmelerinden bir arada bulunamazlar. Ancak şîrde gelen;

وَاعْلَمُ إِنَّ تَسْلِمًا وَتَرْكَ لَلَامْتَسَابِهَانَ وَلَا سَوَاءَ

Bil ki, gerçekten selâm vermek ve terk etmek birbirine benzemediği gibi eşit de değildir şeklinde lâm ve nefi edâtının beraber gelmesi şâzz⁸ bir kullanımdır (Süyûtî, 2000: s. 166-167).

3) Haberin, mutasarrıf mâzi dışındaki fiillerden, camid mâzi fiillerden veya mutasarrıf mâzi, ancak üzerinde “kād” harfi olduğu fiillerden olması gerekmektedir; (إِنَّ) “Gerçekten tren taşımacılıkta iyi bir araçtır.”, (إِنَّ الْقَطَارَ لِنِعْمٍ وَسِلَّةٍ السَّفَرِ) “Gerçekten tren taşımacılıkta iyi bir araçtır.”, (إِنَّ إِسْرَاعَ السَّائِقِ لِبُئْسِ الْعَمَلِ) “Şüphesiz şoförün acele etmesi kötü bir iştir.”, (إِنَّ أَحْمَدًا قَدْ ذَهَبَ) “Gerçekten Ahmet gitmiş.” bu örnekler anılan şarta uymakta olup, gelmeleri uygun iken, (إِنَّ الطَّيَّارَةَ لَأَسْرَعَتْ) örneği ise şartın dışında kaldığından dolayı gelmesi uygun görülmemiştir (Hasan, 1974, 1/661).

Söz konusu olan ibtidâ lâmı, bazı durumlarda haberin dışında da gelebilir:

1) Haberin mamulüne gelir; (إِنَّ زَيْدًا لَطَعَامَكَ أَكَلٌ) “Şüphesiz Zeyd, senin yiyeceğini yer.” bu örnekte geçen (لَطَعَامَكَ) kelimesi, haber olan (أَكَلٌ) kelimesinin mefulü olduğu gibi aynı zamanda mamulüdür. Dolayısıyla lâm habere değil, haberin mamulüne gelmiştir.

2) Fasl zamiri⁹ üzerine gelir; (إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ) “İşte bunlar gerçek kıssalar/haberlerdir.” (Âl-i İmrân, 3/62) âyette ibtidâ lâmı haberin üzerinde değil, fasıl zamiri olan “hüve” üzerinde gelmiştir (Süyûtî, 2000: s. 167; Hasan, 1974: s. 1/663-664).

3) Haberden sonra gelen isim üzerine gelir; (إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى) “Doğru yolu göstermek bize aittir.” (el-Leyl, 92/12), (إِنَّ أَمَامَكَ لَمُسْتَقْبَلًا سَعِيدًا) “Önünde sana doğru gelen Saî d vardır.” bu iki örnekte isim haberden sonra geldiği için üzerine İbtidâ lâmı gelmiştir (Süyûtî, 2000: s. 167-168; Hasan, 1974: s. 1/664).

İnne Harfinin İsmi Üzerine Atf

⁸ Sözlükte “genel kabule ve kurala aykırı olmak” anlamındaki şezz (şüzüz) kökünden türeyen şâzz Arap filolojisinde az veya çok kullanılmasına bakılmaksızın dil kurallarına yaygın kullanıma ve kıyasa aykırı olan kelime ve yapıları” ifade eder. Şâz kıyas ve semâa dayalı olarak üç grupta değerlendirilmiştir.

1. Kıyasa uygun, fakat kullanımda yeri bulunmayan veya nâdir olan yapı ve kelimeler; kıyasan mümkün olduğu halde “يدع، يذر، (terkeder) fiillerinin mâzilerinin kullanılmaması gibi.

2. Dilde kullanılmakla birlikte dil kuralına bağlanamayan yapı ve kelimeler; “استنوق” (erkek deve dişi gibi oldu), “استنوب” (doğru buldu), “أخوص” (hurma ağacı yapraklandı) fiilleri gibi (bk. Dinçer, 2019: 347).

3. Teoride ve pratikte karşılığı olmayan veya dilde sadece istisnaî olarak bulunan yapı ve kelimeler. Meselâi'lâl kuralına göre “masin, maüd” şeklinde dilde kabul görmüş kelimelerin “masvvün, ma'vüd” biçiminde kullanımları böyledir. Bu kullanımdan hareketle kural çıkarılamayacağı gibi dilde bu şekildeki bir kullanıma seyrek rastlanır (İbn Cinnî, 1952: 97-100; Süyûtî, ts: 1/227-230; Münâ, 1985: 81-84). Birinci ve ikinci gruba dâhil şâzlar semâ ile sınırlandırıldığından bunlara kıyas edilerek başka yapı ve kullanımlar üretilemez.

⁹ Söz konusu olan zamire, fasıl/ayırıcı zamiri denilmesinin nedeni; sıfat ile haberi birbirinden ayırdığından dolayıdır. Örneğin; (أَحْمَدُ الشَّاعِرُ) ifadesi, (الشَّاعِرُ) kelimesinin, Amed'e sıfat olma ihtimali yanında, haber olma ihtimali de vardır. Yani “şair Ahmed” anlamında olabileceği gibi, “Ahmed şairdir.” anlamında da olabilmektedir. Arya fasıl zamiri getirilip, (أَحْمَدُ هُوَ الشَّاعِرُ) denilince (الشَّاعِرُ) kelimesinin, Ahmed'e haber oluşu kesinleşiyor. Çünkü sıfat ile mevsuf arasında herhangi bir nesnenin girip, aralarını ayırması uygun değildir (Detaylı bilgi için Bk. (Süyûtî, 2000: 167).

İnne harfinin ismi üzerine yapılacak atıf iki şekilde olmaktadır. Birincisi; innenin haberi daha gelmeden önce yapılan atıftır. Örneğin; (إِنَّ زَيْدًا وَعَمْرٌ قَائِمَانِ) burada görüldüğü üzere haber gelmeden, isim üzerine (عَمْرٌ) kelimesi atıf yapılmıştır. Bu tür atıf şeklinin caiz olup olmaması, nahiv âlimleri arasında ihtilaf vaki olmuştur. Süyûtî, bu şekildeki atfın, caiz olmadığını söylerken, Kisâî (öl. 189/805), tam da bunun aksi bir görüştedir. Yani ona göre bu tür atıf, mutlak olarak caizdir. Ferrâ (öl. 207/822) ise, mutlak değil de ismin i'rabının gizli olması şartıyla haber tamamlanmadan, ismin mahaline atfetmek caiz olduğunu söylemiştir (Süyûtî, 2000: s. 169). İkincisi inne harfinin haber geldikten sonra ismine yapılan atıftır. Örneğin; (إِنَّ الْإِهْمَالَ مُفْسِدٌ لِلْأَعْمَالِ وَالْجَهْلُ) “Gerçekten ihmalkârlık işleri bozar, cahillik de öyle.” burada innenin haberi geldikten sonra ismine atıf yapılmıştır. Bu tür atıf caiz görülmüştür. Ancak atfın nereye olduğu konusunda nahivciler arasında birlik oluşmamıştır. Yukarıda verilen örnek ele alındığında; “el-cehl” kelimesi innenin ismine atıf yapıldığı zaman bu atıf ismin lafzına yapıldığında “el-cehl” kelimesi, nasbeli okunur. Atıf ismin lafzına değil de mahaline yapıldığında ise anılan kelime raf’al okunur.¹⁰ Bu iki tür hareke de caiz olmasına karşın, nasbeli hareke daha evladır (Hasan, 1974: s. 1/665). Nitekim Süyûtî (öl. 911/1505), nasbın asıl olduğunu söylemiş ve şu şiir ile görüşünü desteklemiştir:

إِنَّ الرَّبِيعَ الْجُودَ وَالْخَرِيفَا يَدَا أَبِي الْعَبَّاسِ وَالصُّيُوفَا

Cömert olan bahar, güz de öyle Ebu'l-Abbâs'ın her iki elidir. Yaz da öyle (Süyûtî, 2000: s. 169-170).

Burada kinaye yoluyla Ebu'l-Abbâs'ın her iki elinin sayılan aylar gibi cömert olduğunu anlatılmıştır.

Sonuç

İnne ve kardeşlerine harf denildiği gibi edât da denilmektedir. Gramerciler, bilhassa da Basra ekolüne mensup âlimler, ilgili kavramı ifâde etmek için daha çok ‘hurüf’l-meânî’ terimini istimal etmişlerdir. Küfe ekolüne mensup âlimler ise, Arap dili usul ve kaidelerinin tespiti çalışmalarının ilk etabından itibaren “edât” terimini de kullanmışlardır.

Harflere, *edât* denilebilecekken, bütün edâtların harf olmadığı gerçeği de unutulmamalı, bir nahiv eserinde, örneğin, *edevâtu'l-istifham* tabiri kullanıldığında, bu edâtlardan bazılarının “isim”, bazılarının ise “harf” olduğu muhakkak bilinmelidir. Harf, bir manaya delalet eder, ancak bu mana kendisinde değildir. Bunun anlamı şudur: Harf tek başına kullanıldığında hiçbir şey ifade etmez. Bir mana ifade edebilmesi için bir isim ya da fiil ile birlikte kullanılmalıdır. Arap dilinde harfler, anlam yönünden binâ harfleri ve mana harfleri olmak üzere iki kısma ayrılırken, dâhil oldukları kelimeler üzerinde amel edip etmemeleri yönüyle de iki kısma ayrılır: Âmil olanlar, mühmel (âtıl) olanlar. Diğer taraftan harfler yapı itibariyle de basit ve mürekkebe olmak üzere iki kısma ayrılır.

Arap dilinde harflerin (edâtların) kendi başlarına anlamları olmamakla birlikte cümle içinde çok aktif görev icra ederler ve kelimelerin birbirlerine bağlanmasını sağlarlar. Bazı harfler, önüne geldikleri kelimelerin irâblarında değişiklik meydana getirirler. Bu irâb değişikliği ile birlikte cümleye yeni anlamlar da katarlar. Bu yüzden harflerin birkaç istisnası hariç büyük bir ekseriyeti âmil (etki eden) adıyla anılmışlardır.

¹⁰ Bunun böyle olması; innenin ismi her ne kadar lafzen mansub olsa da aslı itibariyle mübtedâ olduğundan mahallen merfudur.

İnne ve ehavâtuha/İnne ve benzerleri amel olan harflerdendir. Kendi başlarına anlamları olmamakla birlikte isim cümlesinden müteşekkil mübtedâ ve haberin başına gelirler, mübtedâyı kendilerine isim olarak alır nasbeder, haberi de haberleri olarak alır ref' ederler. Söz konusu harfler cümleye farklı farklı anlamlar katarlar. İnne ve benzerleri Arapçada "el-hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil; fiile benzeyen harfler" adıyla da anılmaktadır. Diğer taraftan bu harfler, isim cümlesinin başına gelerek mübtedâyı kendilerine isim olarak nasb etmeleri, haberi de haber olarak almaları ve merfu' yapmaları sebebiyle "nevâsîh; hükmü kaldıranlar/değiştirenler" de denir. "İnne ve benzerleri" tüm diğer harfler gibi Arap dilinde "mebnî" denilen ve hiçbir surette yapısı ile hareketi değişmeyen kelime grubu içinde yer alırlar. Hakeza müzekkerlik, müenneslik, müfred, tesniye ve cemi olma durumları yoktur.

İnne, yapı olarak (ن،ن،ن) şeklindeki üç harften mürekkep bir kelimedir. Bu şekilde gelen inne kelimesinin, tekit, tahkik, talil, cevap kelimesi olan neam anlamında, yine emir fiil olarak enin/inleme, eyin/bitkin düşmek, vaat ve yaklaşmak gibi anlamlara geleceğini tespit edilmiştir. İnne harfi, cümledeki konumuna göre bazı durumlarda sadece kesre ile gelmiş bazı durumlarda da sadece fetha ile gelmiştir. Bazı durumlarda ise hem kesre hem de fetha ile gelmiştir. İnne, isim cümlesinin başına gelir, mübtedâyı kendine isim olarak alır nasbeder, haberi de haber olarak alır ref' eder. Bu şekilde amel yaparken aynı zamanda üzerine geldiği cümleye pekiştirme, tekit, kuvvetlendirme ve tahkik gibi anlamları da katar. İnnenin bu ameli yapabilmesi için isminin ve haberinin tertibini, sıralamasını muhafaza etmek gerekmektedir. Zira bu tür harfler, fiil gibi; tesniye, cem', müennes, müzekker şeklinde mutasarrıf, çekimli olmadıklarından dolayı, amel bakımında fiil gibi güçlü değildirlir. Herhangi bir değişiklik olduğunda bu tür harfler amelden düşmektedirler. Bu nedenle mamullerinin yeri değiştirilemez. Önce isimleri sonra haberleri gelmelidir. İçinde inne harfinin de bulunduğu ve huruf-i-müşebbehe bi'l-fiil denilen harflere "ن" edâtı geldiği takdirde bu harfler amelden düşerler. İnne harfinin ikinci "nun"unun hafifletilecektir. Daha önce nâsîh harf olarak sadece isim cümlesi üzerinde gelirken, hafifletince isim cümlesi üzerine geldiği gibi fiil cümlesi üzerine de gelmektedir. Hafifletilmiş inne fiil cümlesi üzerinde gelmesi durumunda, meşhur olan görüşe göre, amel etmemesi ve ondan sonra gelecek fiilin de nevâsîh olan fiillerden olması gerekmektedir.

Kaynakça

- A, b. K. (1988). *Hâşiyetu'l-Acrümiyye*. Beyrüt: b.y.
- Abdulmesîh, C. M. ve Tâberî, H. C (1990). *el-Halîl mu 'cemu muştalaḫati'n-naḫvi'l-'Arabî*. Beyrut: Mektebetu Lübnan.
- Akdağ, H. (1981). *Arap Dilinde Edâtlar*. Konya: Tekin Kitabevi.
- Ateş, A. vd. (1964). *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Curcânî, A b. M. (2009). *et-Ta'rifât*. Thk. Muhammed Bâsil Uyün es-Sevd. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Dâvud, M. (2002). *el-Ḳur'ânu'l-Kerîm ve tefâu'lu'l-me'ânî*. Kahire: Dâru Garîb.
- Dinçer, F. (2019). *el-Keşşaf'ta Sarf Vezinlerindeki Farklılıklar ve Anlam Üzerindeki Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ferit Dinçer- *İnne Harfinin Nahvî Tahlili ve Kullanım Biçimleri*
Durmuş, İ. (1997). TDVİA. "Harf", Ankara.
- Enis, İ. vd. (ts). *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Dâru'd-Da've.
- Ferâhîdî, H (2003). *Kitâbu'l-âyn*. Thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ferâhîdî, H. (1985). *el-Cümel fi'n-naḥvi*. Thk. Fahrüddin Kabâve. Beyrut: Müessesetu'r-Risale.
- Fîrûzâbâdî, M. (2004). *el-Kâmüsu'l-muḥît*. Thk. Hassân Abdülmennân. Beyrut: Beytu'l-Efkari'd-Düveliyye.
- Güneş, K (2011). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları.
- Hamyânî, F. (2006). *Hurüfu'l-me'ânî beyne'l-menâtika ve'n-nuḥât mine'l-karni's-sâlisi ilâ'l-karni't-tâsi' i li'l-hicre*. 1. Baskı. Rabat: Matbaatu'l-Emniyye.
- Hasan, A. (1974). *en-Naḥvu'l-vaft*, 3. Baskı, Mısır: Daru'l-Mearif.
- İbn Cinnî, E. Osmân. (1952). *el-Ḥaşaîş*. Nşr. M. Ali en-Neccâr. Kahire: b.y.
- İbn Hişâm, E. C. A. (2006). *Şerhu Şuzüru'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmi'l-Arab*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhumeyd. Saydâ-Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye.
- İbn Hişâm, ... (2004). *Katru'n-Nedâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Manzür, E. C. M. (ts.). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbn Yaîş, E. M. (ts.). *Şerḥu'l-Mufaşşal*. Thk. Ahmed es-Seyyid Ahmed. Kahire: el-Mektebetu't-Tevfikîyye.
- İbnu's-Serrâc, E.M. (1996). *el-Usül fi'n-naḥv*. Thk. Abdülhüseyn el-Fetlî . 3. Baskı. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- İsfehanî, H. (2013). *Mufredât-ı elfâzi'l-Ḳur'ân*. Thk. İbrâhim Şemseddin. 4. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Lebedî, M. S. (1988). *Mu'cemu'l-mustalahati'n-naḥviyyeti ve's-sarfîyyeti*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Mâlekî, A. (2002). *Rasfu'l-mebânî fi şerḥi hurüfi'l-me'ânî*. Thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- Mehmed, Z. E. (1981). *el-Müntehab ve'l-muktedab fi kavâidi's-sarf ve'n-naḥv*. İstanbul: Ma'rifet Yayınları.
- Meydânî, A. (1993). *Davâbitu'l-ma'rif ve usülu'l-istidlâli ve'l-munâzara*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- Muberrred, E. M. (1994). *el-Muktedab*. Thk. Muhammed Abdülhalik Adîme. Kahire: Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî.
- Murâdî, H. (1992). *el-Cene'd-dânî fi hurüfi'l-me'ânî*. Thk. Fahreddin Kabâve - Muhammed Nedim Fâdil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Münâ, İ. (1985). *el-Kıyâs fi'n-naḥv*. Dımaşk: b.y.
- Müslim, b. H. (ts.). *el-Câmi'u's-şahîḥ*, Kitabu's-Şalat. Beyrut: Dâru'l-Cil.
- Nüreddin, A. (2009). *el-Fevâidu'd-diyâiyye 'alâ metni'l-Kâfiye*. Thk. Ahmed İnâye ve Ali Muhammed Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

- Ömer, A. vd. (1994). *en-Nahvu'l-esâsî*. 4. Baskı, Kuveyt: Daru's-Selâsil.
- Râşid, S. H. (1996). *Devru'l-ḥarf fî edâ-i ma'ne'l-cümle*. Bingazi: Câmi 'atu Karyünus Yayınları.
- Seyyid, S. (1989). *el-Ḥurufu'l-âmîle fî'l-lügâ*. Mansura: Matbaat ve Mektebetu'r-Rıda bi Talhat.
- Sıbeveyhi, E. A. (ts.). *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muhammed Harun. Beyrüt: Dâru'l-cıl.
- Süyûtî, E. C. (2000). *el-Behcetü'l-marḍiyye*. Thk. Muhammed Salih b. Ahmed el-Garsî. Kahire: Daru's-Selâm.
- Süyûtî, E. C. (ts.). *el-Müzhir*. Nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ vd. Kahire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye.
- Ulugöl, F. (2013). *Arap Dilinde Harfler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, T. (2012). *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları.
- Ya'küb, İ. B. (1971). *Mevsu'âtu 'ulumu'l-luġatu'l-'Ârabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Zebîdî, M. (ts.). *Tâcu'l-'Arüs min Cevâhiri'l-Kâmüs*. Kahire: Dâru'l-Hidaye.
- Zemahşerî, E. M. (2004). *el-Mufaşşal fî ilmi'l-'Arabiyye*. Thk. Fahr Salih Kadr. 1. Baskı. Umman: Daru Umman.

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Of Social Sciences Institute

SUSBİD

YIL: 2021

CİLT: 9

SAYI: 1

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

GİRESUN, ORDU VE TRABZON
YÖRESİ TÜRKÜLERİNDE KADIN VE
FINDIK FOLKLORU
“FINDIK TOPLAYAN GELİN!”

WOMEN AND HAZELNUT
FOLKLORE IN FOLK SONGS OF
GİRESUN, ORDU AND TRABZON
REGIONS
“BRIDE WHO PICKING HAZELNUT!”

146

Yazar

Mehmet Akif KORKMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: korkmazmakif@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0002-5280-8250

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 29 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 11 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Korkmaz, M. A. (2021). Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru “Fındık Toplayan Gelin!”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), s.146-175.

Öz

Bu makale fındık temalı iş ve imece türkülerinde bahçe tarımı, iş bölümü ve toplumsal cinsiyeti sözlü folklor kuramları bakımından incelemektedir. Türkü performansını, işlevini bahçe gibi mekânlar ile imece çalışma biçimleri üzerinden açıklayarak günümüzde unutulmak üzere olan müzik ve iş üretme biçimlerini tasvir etmektedir. Tarım ve hayvancılığa dayalı yaşama tarzına bağlı kültürel mirasa ait türkülerin çoğunda fındık meyvesinden bahsedilmektedir. Bunlara gerçek anlamından öte sembolik çağrışımlar yüklenmiştir. Makale öncelikle fındık kelimesi içeren türkülerle fındık meyvesinin tarımı hakkında kültürel aktarımlar içerenleri ele almaktadır. Daha sonra fındık yetiştiren bölgeye ait olanlarını ayırt etmekte ve iş bölümü üzerinden toplumsal cinsiyetin yansıtma biçimlerini ele almaktadır. Yazı bu bağlamda performansa dayalı icra ortamları olarak fındık bahçeleri ve harmanlarını, fındık imece türkülerindeki yaşama kültürü üzerinden toplumsal cinsiyet anlayışı ve işbölümünü konu etmiştir. Halk şiirinin müzikal formu türküler, bireysel ve toplumsal hayatla doğrudan bağlantılıdır. Melodiyle birlikte yaratılan sözleri kişinin iç dünyasını yansıttığı gibi bazı türlerinde iş ve çalışma hayatına ait gözlemleri, pratikleri, yaşantıları anlatırlar. Bu bağlamda ezgisi, ritmi, anlamı, çalgısı, zamanı, ıcrası, bağlam ve mekânı insanı yaşantısının göstergesidir. Bu anlamda türkülerin geleneksel ıcrası ve söylenişi topluluğun içinde dolaysız biçimde doğar ve irticalen gerçekleşir. Toplulukla yapılması gereken büyük işlerde, üretim zamanlarında müzikler ve salt sözle icra edilen türküler olumlu hisleri güçlendirir. Üretime ve çalışmaya kolaylık sağlar. Yakın tanışık olmayan bireyler arasında güveni artırır, o ortamdaki insanlar arasında karşılıklı tanıştıracı, yakınlaştıracı, kaynaştıracı oluşunun yanında karşılıklı konuşmayı kolaylaştırarak sevdalanma ortamını olumlu etkiler. Bu makalede fındık imece türkülerinin yapısı ve işlevi bu açıdan ele alınmaktadır. Doğduğu ve yaşamayı sürdürdüğü fındık bahçelerindeki asıl icra zamanlarında bu özellikleri taşıdığı uzun yıllara bağlı gözlemlere dayalı biçimde metinlerle karşılaştırılarak aktarılmıştır. Fındık üretimi imceliğine veya işçiliğine ait yöreden TRT Müzik Dairesi tarafından derlenmiş fındık bahçesi ve fındık toplayıcıları türkülerinin hasat ve harman sezonu içinde işbirliğine katkı verici, dayanışmayı kolaylaştırıcı işlevi vardır. Türkülerin fındık toplama esnasında çalışmayı ritmik açıdan düzenlediği, imece sırasında bahçelerde, harmanlarda toplu yemeklerde geçen zamanı ve eylemleri ritüelleştirdiği gözlemlenmiştir. On yıldan fazla bir süredir imece türkülerinin yaratılma ortamı bulunmamaktadır..

Anahtar Kelimeler: İş Bölümü, İmece, Fındık Tarımı, Sevdalık Mekânı, İş ve İmece Türküsü

Abstract

This article examines in terms of verbal folklore theories of horticulture, division of labor and gender in hazelnut-themed business and collaborative folk songs. Türkü explains its function through spaces such as gardens and the ways of working with imece, and produces music and forms of work that are about to be forgotten today. According to agriculture and animal husbandry, the hazelnut is mentioned in most of the heritage songs. They are attributed to symbolic connotations rather than their literal meaning. The article deals with the folk songs that contain the word hazel and those that contain cultural transmissions about the cultivation of the hazelnut. It then distinguishes those belonging to the hazelnut growing region and the division of labor is to address the ways in which gender is reflected. In this context, the article is about the hazelnut gardens and their blends as performance environments, the understanding of gender and division of labor through the culture of life in the hazelnut imece folk songs. The musical form of folk poetry is directly related to folk songs, individual and social life. The words created with the melody reflect the inner world of the person and in some genres they tell about the observations, practices and lives of work and business life. In this context, its melody, rhythm, meaning, instrument, time, performance, context and space are the indicators of human life. In this sense, the traditional performance and singing of the folk songs arise directly within the community and takes place in a heightened manner. In the big works that need to be done with the community, in production times, music and folk songs performed with only words reinforce positive feelings. It provides ease of production and operation. It increases trust among people who are not closely acquainted, besides being mutually introducing, intimating and merging among people in that environment, it positively affects the atmosphere of love by facilitating mutual conversation. In this article, the structure and function of hazelnut imece folk songs are discussed from this point. The hazelnut garden and hazelnut pickers folk songs, which are compiled by the TRT Music Department, belonging to hazelnut production business or craftsmanship, have the function of contributing to cooperation and facilitating solidarity during the harvest and threshing season. It has been observed that the folk songs rhythmically organize the work while collecting hazelnuts, ritualizing the time and actions in the gardens, in the blends, in the collective meals during imece.

Keywords: Division of Labor, Hazelnut Farming, Love Place, Work and “İmece” Folk Song

Giriş

Halk şiiri müzikal söyleyiş formu olan türküler, bireysel ve toplumsal hayatla doğrudan bağlantılıdır. Ezgisi, ritmi, anlamı, çalgısı, zamanı, icrası, bağlam ve mekânı insanı çevreleyen yaşantının bir göstergesidir. Geleneksel söyleyiş topluluğun içinde dolaysız biçimde gerçekleşir. Her söylenen türkü, bir melodik sözler grubunun anlatı formunda yaratılmasıdır.

Gündelik hayatın toplulukla yapılması gereken büyük iş/çalışma zamanları, eğlence, bayram, düğün gibi ritüellerinde müziklerin ve türkülerin olumlu hisleri tetiklediği, üretime ve çalışmaya kolaylık sağladığı, yabancı bireyler arasında güven arttırdığı, ortamdakiler arasında karşılıklı olarak tanıştıracı, yakınlaştıracı, kaynaştıracı, sevdalanma ortamına etki yarattığı bilinmektedir.

Fındık imece türkülerinin yapısı ve işlevi asıl icra zamanlarında sayılan özellikleri taşıdığı yöre insanları ve kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Fındıklık yaşantısına bağlı fındık toplama konulu türkülerin hasat ve harman sezonu içinde işbirliğine katkı verici, dayanışmayı kolaylaştıracı sosyal işlevi vardır. Türkülerin fındık toplama esnasında çalışmayı ritmik açıdan düzenlediği, imece sırasında geçen zamanı ve eylemleri ritüelleştirdiği söylenmektedir. Geçmişte yapılan işin bütünlüğü içinde meydana gelen üretim formu, bugün dışardan gelen işçilik yüzünden ortadan kalkmıştır.

Bu türküler yoğun insan emeğiyle yapılan tarımın üretim biçimlerini, insan ilişkileri ve birey ile topluma dair yaşantılarını yıllarca bu sayede her mevsim canlı tutmuştur. Fındık imecesi geleneği üretim veya hasatta çalışmanın şekil kazanmasıyla beraber türkülerini çalıp söyleyenler tarafından kültürel formuna kavuşturulmuştur. Fındık toplama zamanı; iş ve üretim mekânı olarak fındık bahçeleri; işçilerin kadın, çocuk veya erkeklerden oluşmasını; aile tarımı işçiliği ve cinsler arası işbölümü vb. gibi kültür biçimlerini bu türkülerle söylenmiştir. Ayrıca fındıklı türkülerin kendi biçimleri, yapısal kalıpları, edası ve çalgıları, oyun ve dansları, müzikal-edebi özellikleri, Giresun, Ordu ve Trabzon kıyılarındaki fındık arazilerindeki yaşantı, türkünün icra ve yaratma ortamları, bu iller arasında ekonomik-sosyal işlevleri türkülerle yaşayagelmiştir.

P. N. Boratav'ın (2013: s.171), İ. Başgöz'ün (2008), Ö. Çobanoğlu'nun (2012/I: 4s.3, 2013/II: s.4) “halk şiirine” ve “türküsüne” ya da “anonim türküler” yaklaşım tarzları; tasnifleri, tespitleri ve aşağıda kısaca yer verilmiş diğer çalışmalar makalenin temel dayanak noktasıdır. Boratav, “çalışma” ve “iş” türkülerini doğrudan doğruya iş hayatıyla değil törensel icra yapısıyla beraber değerlendirirken, Başgöz ise çalışmasında adlandırmayla yetinmiştir (1968: s.301, 325). Bir başka mesele ise Giresun'dan derlenmiş fındıklı “iş manilerini” biçimsel olarak ele almış ve onları türküden saymamıştır. Oysa

kırlarda yayımlanmış yörenin folklor derlemecilerinden olan O. T. Pamirli (1943: s.22) ile A. Yanıkoğlu da (1943: s.27) mani formunda kemençeyle okunan ve böylelikle bağlamı değiştiği için “söylenen” manileri türkü saymışlardır. Biz de mani söyleme ortamında doğarak ve sanatkârların elinde peş peşe zincirleme biçiminde arka arkaya dizilerek yeniden yaratmaya has birer “iş” türküsüne dönüştüğü için mahalli araştırmacıların görüşlerinin doğru olduğu kanaatindeyiz. Doğu Karadeniz’in doğusunun türkü kültürüne mani yapısı damgasını vurduğu için bile onların türkü yaklaşımı yeterlidir. Yine burada Ö. Çobanoğlu’nun dediği gibi (2013/II: s.3-7) söyleme ile tür arasındaki ilişki bağlamla beraber tanımı ve tasnifi belirlemektedir. Sanatkârın maniyi türkü formu ve edasında düzenlemesiyle beraber, icra bağlamında çalgı olmadan atılan ve teker teker söylenen maniler arasında türsellik farkı oluşmaktadır. Bu araştırmada fındık ve mısır iş sezonlarında bu yöredeki çalgısız olarak karşılıklı mani söyleme olgusu (Yanıkoğlu 1943: s.25-29; Çelik 2005: s.88) ile kemençe türkülerinin icraları ayırt edilmiş ve bu iki ortamın farklı özelliklere sahip olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Türkülerin dış yapısı değişkendir ve söylerken icra bağlamı genellikle katılımcıların durumu ve eylemin kültürel anlamıyla beraber türkü ortaya çıkar. Konusu ve diğer özellikleri yaşantının belli bir formuna bağlılık gerektirmeyen durumlar dikkate alındığında fındıklı türküler “gerçek iş ve çalışma türküleridir”. Halk edebiyatı yaratmaları içinde Alman halk türkülerini konu alan H. Bausinger (1980: s.266) işçi manileri ve/ya türkülerini, çalışırken söylenen diğer türkülerden fark edilecek biçimde ayrı ayrı tasniflemiştir. Tarımsal üretim esnasında söylenen türküler gibi üretim alanlarında, imecelerde, düğünlerde söylenen maniler de iş türkülerinden ayrı yerde değerlendirilmelidir.

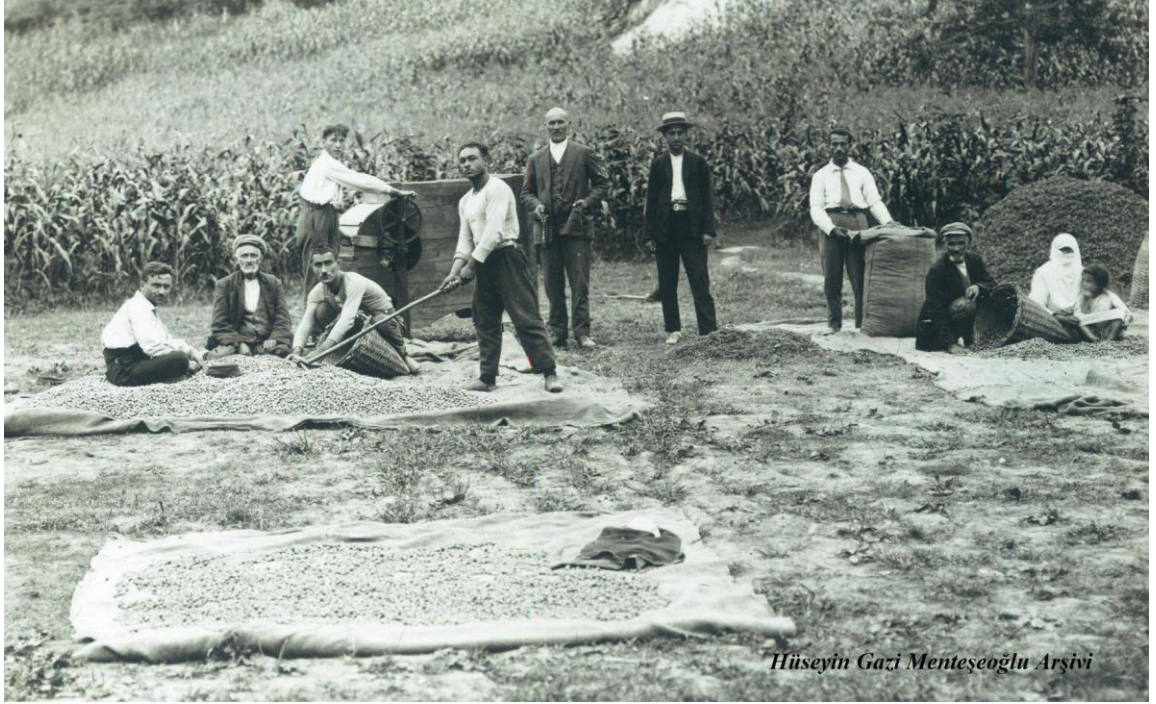
Fındıklılığın yaşama biçimi veya geleneği sözlü kültürün canlı aktarıcısı iş türkülerıyla yaşamaya devam ediyor. Bu kısmının ilk dizelerinde yani adında fındık kelimesi geçen türküler bağlamında fındıklılık kültürüne ait tarihçe, üretim, sosyal ortamlar, fındık bahçesi ve harman gibi mekânlar, iş ve üretim biçimleri ile cinsler arası ferdi ilişkiler ve işbölümü gibi konulara P. N. Boratav (2013: s.176) ile İ. Başgöz’ün Türk halk şiirine mahsus tanım, kuram ve tasnifleri doğrultusunda yaklaşılacaktır. İçerik, kavram, ezgi ve ritim yönleriyle fındık toplama işine göndermeler içeren bu türküler doğrudan iş hayatıyla “gerçekçi” bir bağlantıya sahiptir ki Başgöz’un iş türküsü (2008: s.99-103) tasnifiyle örtüşmektedirler.

Türküyü konularına göre ele alan tasnifler, türkünün bütünlüğünü kaybettiği için çelişki ve müphemiyetle doludurlar. Türküler konusunda çoğu metin merkezli olan işlev ve konu tasnifleri yapılırken A. Yakıcı (2007: s.231) ve Ö. Çobanoğlu’ (2013/II: s.7) kent, kasaba ve şehir gibi yerlerin esnaf hayatı ölçü alınmıştır. Bunlar terzi, öğretmen, itfaiye, şoför vb. meslekleri konu edinen imece türkülerinden değildir. Ayrıca çalışma

esnasında söylendiklerine dair bilgi de verilmemiştir. Bazı eserlerde, C. Dilçin (2004: s.293) gibi, “imeceyi” vurgulayan toplu çalışma hayatı deyişiyle tek satırlık açıklama ile yetinmişler, türkü örnekleri yetersizdir. H. Dizdaroğlu (1969: s.107) ile M. Aça (vd. 2012: s.552) gibi şiir bilgisine dair diğer eserlerde türkülerini tasniflemek için iş türkülerini ismi verilmesine rağmen herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Çankırılı Ahmet T. Onay’ın (1996: s.63) ve A. Güzel’in (vd. 2012: s.154) ise hazırladıkları eserlerde bu tasnifler de yapılmamıştır. Bu eserlerde “fındık ve mısır işçiliğine, imeceliğine” dair herhangi bir yorum ve herhangi bir örnek türkü bulunmamaktadır.

Müzikolog Savaş Ekici, 1989 yılında Folklor Araştırmacısı Göreleli Hayrettin Günay’ın rehberliğinde fındık toplama ve ayrıca mısır tarlası işlerinde okunan ve çalınan “havalardan” çok kısa bilgiler vermiştir. Mısır tarlaları iş sezonunda belleme, kazma, ekme, mısır soyma ve fındık toplama, sonra da fındık kabuğu atlama imecelerinde okunanlara, ne yazık ki sözlerine ve notalarına makalesinde örnek yoktur, Giresun Görele’de “imece, imeci” ve bilhassa fındık işlerine ait olanlarına da “fiduk” havaları dendiğini aktarmıştır. Bu konudan bahseden yerinde yapılmış, bilinen en önemli çalışmadır. Ancak fındık toplama sırasında okunan havaların çiftetelliye benzerliğinden yola çıkarak yörede duyduğu kırma, titreme veya çiftetelli oyunlarındaki fındık şakırdatarak tempo tutuluşuna gönderme yaparçasına “fiduk havası” terimini tercih etmesi bölgeyi tanımadığından olsa gerek, biraz yadırgatıcıdır. Bu makaleyi Görele oyun havalarına dair bir tespit olarak kabul etmek daha isabetli olacaktır. Her ne kadar salt ezgi ve havalar üzerine yapılırsa bile bu araştırmanın barındırdığı analizleri önemlidir.

Doğu Karadeniz bölgesinin “eski” ana besin kaynağı mısır ekimi ve tarla işleri emek yoğun sezonluk işlerin başında gelmiştir. Bölgede mevsimsel döngüye bağlı olarak bitkilerle hayvanlarla beraber toprağa bağlı bir yaşam sürdürülmüştür. Kısa bir zaman diliminde toprak darı denen mısır tarımı için işlenmiştir. Göreleli halkbilimci emekli öğretmen Özcan Temel’in (2005: s.78-80) mısır tarlasını ayrıntılarıyla tarif ettiği gibi mısır (darı) ekilir, fidelerin sıkı elle ve kazma ile birkaç defa alınır. Ürün olgunlaştığında kelle ve sap biçilerek mısırlar dökümlenir, sırta alınan şeleklerle eve taşınan koçanlar güneşli havada sergiler üstünde kurutulmadan önce güz gecelerinde imeceyle soyulmuş.

Görsel 1: Fındık harmanı. Kurutulmuş fındıkları satın almak üzere olan tüccar, kabuklu fındıkları savurma makinesinden sonra elle seçtirip kontrol ettikten sonra jüt çuvallara kaldırıyor. Harmanın arkasında geçimlik bahçe tarımı olarak mısır (darı) tarlası görülüyor (H. Gazi Menteseoğlu kişisel arşivi, 1930’lar Foto Güzin/ Giresun).

Bir bahçe üzerinden hane halkını besleyen bu bahçe tarımına Daniel G. Bates (2018: s.151) “*geçimlik tarım*” adını vermektedir. Karadeniz Bölgesi’ndeki bahçeler beş ila on aile ferdinin, büyük küçük birçok evcil hayvanla beraber yıllık iâşesi ve temel besini olan mısır üretimi işi o ailenin altından kalkmayacağı kadar büyüktür. İmece yardımıyla ailenin gücünü aşan işler, tam vakti ve ekim havasında iken bitirilirdi. Yardımlaşma veya değiş tokuş ekonomisine bağlı imecelikte, imecilerin öğlen yemekleri ile ara atıştırma kollarını ev sahibi karşılardı. Toplu çalışma türkülü kemeççile idare edilirken eğlenceye zaman kalırdı. Mani biçimde türküler, iş boyutuna göre esnek oldukları için uzayabilir, bentlerin arasına karşılık verenler de girerler, böylelikle uzun türküler ve danslar sürerdi. Yöreden, kaynak kişilerden, elde ettiğim bu bilgilere göre bazı tarlalarda kemeççiler çalıp söyler, kimi türküler kadınlar okur, ırgatın temposunu görecek işe göre bu okuyucu veya kemeççiler yönetirmiş. Bölgenin müzik kültürünü çalışırken S. Ekici’nin (1990) asıl kaynağı olan kişilerden mısır (darı) ekimi işlerinde söyledikleri havalara derlenmesinde geç kalındığı şikâyetleri dinlenmiştir. Yörenin halkbilimcilerinden Yaşar Küçük (KK1), Şükrü Çoban (KK2), Hayrettin Günay (KK3) ile Özcan Temel (KK4) fındık imece türkülerinin ve bazı horan hareketlerinin, dans figürlerini kazma sallamaya, tohum

saçmaya, bel bellemeye benzeterek bu ekim havalarının devamı olduğu söylemişlerdir. Mısır imcesi ve fındık toplama imcesi türküleri tarımsal faaliyetler bağlamında eski karşılama ve horan havalarından üretilmiştir. Mısırla ayrı mevsime tabi olsa da iş uygulamalarıyla beraber eski havalarda fındık tarımına uyum sağlayıp fındık imce türküsünün varyant ve türlerini bu önceki mısır tarımı havalarından ortaya çıkarmıştır.

1. Doğu Karadeniz Fındık Kültürü

Fındığın ilk bilgisini, türkü dışındaki halk anlatılarından öğreniyoruz. Çok eski inanışlara göre değerli bir çerez-meyve olarak tanrıdan insana bahşedilmiş ilk tarımsal kültür faaliyetlerin biri de fındık meyvesiyle ilgili efsanevi inanışlar içeren anlatılardır. Fındıktan bahsedilen mit kökenli efsaneler ve en eski sözlü aktarımlar Asya kıtasının Altaylar Bölgesi ve Çin'den gelmiştir. Bu rivayetler bitkilerin ve meyvelerin kökeni ve yaratılış bilgisini taşıyan mit türündendir. Tarım kültüründe fındığın tanınan ve bilinen en eski bitkilerden olduğunu bu mitler söylemektedir. Kutsal yaratılmayla ilgi kuran bağ, bugün yedi çift bir tek sayıya sahip çatal fındığın uğur ve şans sembolü olduğu inancında yaşamaktadır. İkiz şeklinde yapışık çatal fındıkların sevenler tarafından ikiye ayrılarak birer parçasının karşılıklı saklandığı rivayet edilir (Peker 1947-48:s. 8-17, 32).

Fındık meyvesinin kökeniyle ilgili eski anlatılarda yer alan efsanevi meyvenin mahiyetinin bugünkü fındıkla alakalı olup olmadığı bilgisi kesin değildir. Bu sebeple fındık meyvesinin, fındık adının kaynağı ve tarihi kökenleri hakkında geriye dönük çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerin en eskisi Milattan Öncesine dayanmaktadır. Mart ile Mayıs ayında MÖ 400 yılında Anabasis'teki Anadolu seyahatinin Trabzon-Giresun-Ordu yöresi kısmında antik bir topluluğun ambarlarındaki dilimleri olmayan “*yassı cevizleri*” pişirip ezerek ekme gibi yedikleri bilgisi bu meyvenin fındık olasılığına bağlanmıştır (Ksenophon 1944: s.221). Eserin çevirmenleri tarafından kestane diye tarif edilen gıdanın fındık olamayacağı açıkken seyahatin geçtiği fındık coğrafyasından dolayı onun bir fındık olacağı “*yanılgısı*” doğmuştur. Arapça / Farsça *funduk* ya da *fundık* kelimesinin Anadolu Pontusu'nda yetiştiği için Farsçaya geçtiğine dair ayrı bir köken ve yaratılış “*hikâyesinden*” de ayrıca bahsedilmektedir: “...*Kilerlerde birçok yassı cevizler bulundu. Bunların iç kabukları yoktu. Bu cevizler Mossynoiklerin (yerel halkın) baş gıdasını teşkil ediyordu. Bunları haşlıyor veya ekme gibi fırında pişiriyorlardı...*” (Ksenofon 1974: s.162).

Fındık meyvesi Türkçede, koz/kos kelime kökünden türemiştir ve bu ad bugünkü gibi tek bir ürüne ait değildir. Eski Türkçe devrinde fındık, ceviz, badem, fıstık gibi meyvelere “*kosık, kısuk, kosuk*” dendiğini Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin ilk lügatinde aktarmıştır. Bu esere göre fındık, fıstık ve badem gibi sert kabuklu yemişlerin ortak adı

olan "kosuk" o dönemde kadın adı olarak da kullanılmıştır (Divan 2006/ I: s.382, 347; Yüksel vd. 2016:s. 38).

Bugünkü aşılı kültür fındıkları, yabani bir çalı olan *Corylus* bitkisinden kültürleştirilerek elde edilmiş (Peker 1947: s. 76; Giresun 1973: s.195) ve Almancasının etimolojisine göre “*has ve aşılı çalı fındığı*” olarak “*Haselnuss: fındık*” kelimesiyle ifade edilmektedir. Fındık dediğimiz aşılı has meyvemiz bu etimolojik bilgiye göre bahçe tarım kültürünün bir ürünüdür. Fındığın mitolojik tarihi tanrısal kökenin bir sonucu olarak şifa kaynağı meyve inancı, bu tanrısal yaratılış bağlamında oluşmuştur. Mitolojik fındık anlatılarının işlevi fındığın kökeninin “*tanınmasına*” ve meyvenin “*öğrenilmesine*” ve bunlara sahip olan kişi ya da topluluk tarafından “*üretilmesine*” imkân vermesidir.

Bugünkü Giresun, Anadolu fındıkçılık sahasındaki en eski tarım faaliyeti sayılmaktadır (Yüksel-Yeşilot 2016: s.45; Ordu 1973: s.169). 1946 yılından başlayan destekleme alımı diğer ürünler karşısında fındığa ayrıcalık sağlamış, birçok ilde serbest kalan dikim alanlarında katlamalı biçimde üretim artışına sebep olmuştur. Bunun diğer yansıması kimyasal gübre ve ilaç uygulamalarının; makine, araç ve teknolojinin kontrolsüz büyüyen üretim alanlarında kullanımına bağlı biçimde tarımsal üretimin artmasıdır. Kimyasal kullanımı, makineleşme ve teknoloji ihtiyacı, tarımsal işçi istihdamı, toprakların ve bahçelerin sağlığı ile beraber planlı üretim, dünyada fındık üreten bölgeler arası rekabet, organik fındıkçılık vb. konular günümüzün ana problemlerdir. Bu noktada geleneksel üretimin unutulmaması ve el emeğine bağlı geleneksel üretimin uygun bahçelerde sürdürülmesine çalışılmalıdır.¹ Geleneğin sözlü kültürde yaşadığı fındık imecesi türküleri bu aşamada modern tarımsal üretime çözüm üretmek için yol gösterici olarak kullanılabilir.

Bitkinin bütün Karadeniz Bölgesi’ne yayılmasıyla birlikte türküler aynı zamanda hem bölge içinde hem de bölge dışına tanınır okunur olmuştur. Türkülerin sayısına bakıldığında yöresinin dışına çıkmış en yaygın meyve fındıktır ve kurulacak fındık müzesinde böyle bir fındık haritası bulunmalıdır.² Anadolu halk türkülerinin yüzlercesinde, Tablo 1’de görüldüğü üzere fındığın meyvesi, güzelliği, vasıfları veya bahçesi sevgi ve kavuşma temalı insan ilişkileriyle beraber anlatılmıştır. Bu eserlerin arasında ilk dizesi fındıklı olduğundan adını fındıktan almış türküler bu yazının ortaya çıkış problemi ve malzemesidir.

¹ Fındıkta yoğun emek işçilik, aile ve imece gibi konuların iktisadi geniş bilgileri için Kutluata’nın (2015) makalesine ve dipnot 3’e bakınız.

² Bu vesileyle vurgulamalıyım ki fındıkla ilgili kurumlarca fındıklı türkülerin konserleri ve albümü yapılmalı ve 85 yıl önce ilk defa Giresun Halkevi Aksu dergisinde bahsedilen fındık müzesi açılmalıdır.

Türkiye’de fındık meyvesi, fındık tarımıyla ilgili olan ve adında fındık kelimesi geçen yirmi iki türkünün sekizi Giresun yöresinden, dördü Ordu ilinden derlenmiştir.³

Tablo 1: Fındıklı Türküler

Adet	Türkü Adı	Kayıt Yeri / Yöresi	Kaynak Kişi- Notaya alan	Derlemeci-	Numara/ Yılı
	Bahçeye Fındık	Diktim Samsun	Umut Tuncel - Ümit Bekizağa		5197/ 2019
	Bir Fındığın İçini (v1)	Giresun	Osman Kalyoncu - Muzaffer Sarısözen Karşılama Havası (Akpınar 2010: 73)		286 / 1974
	Çıkma Dalına	Fındık Giresun	Yücel Öner		Bulunamadı
	Çıktım Dalına	Fındık Ordu	Faik Okutken - Kemal S. Okutken		3556 / 1990
	Dağda Fındık Olur mu?	Fındık Kütahya	İstanbul Konservatuvarı	Belediyesi	Bulunamadı
	Dalda Fındık Kalmasın (v2)	Fındık Ordu	Harut Erman - Neriman Tüfekçi		1294 / 1977
	Evlerinin Fındık	Önü Sivas	V. C. Aşkun, Muhan Bali		Bulunamadı
	Evlerinin Fındık	Önü Ankara	Alaattin Uyan		Bulunamadı
	Fındık Harmana	Attım Giresun (Çavuşlu)	M. Tahmaz - Ö. Akpınar - Y.Paşmakçı Horan Havası (Akpınar 2010: 110)		1319 / 1977

³ Güncel türkü listeleri TRT THM Repertuarı, turkuler.com, turkudostlari.net ile repertukul.com üzerinden Giresun (Turhan S.-Altınkaynak E. 2009) ve Ordu (Turhan S.-Can T. 2006) arşiv kaynaklarından kontrol edilmiştir.

Mehmet Akif Korkmaz-Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru “Fındık Toplayan Gelin!”

Fındık Çubuğu Gibi	Giresun	N. Uğurlu 2009'dan akt. turkudostlari.net/	/2009
Fındık Dalda Dal Yerde	Giresun	Ahmet Başaran - Ümit Bekizağa	4968/
Fındık Satarız	Fıstık Bodrum	Bulunamadı	Bulunamadı
Fındık Harmana	Serdim Üsküp/Rumeli	Sabri Gencer - Nihat Kaya	3283 / 1983
Fındık Fındık	Toplarım Giresun	Galip turan - Kadir Tokses	Repertükül Arşiv Nu: 902/ 2004
Fındık Gelin (v3)	Toplayan (Görele) Giresun	Mehmet Sırrı Öztürk - İbrahim Can	2191 / 1989
Fındık Gelin (v4)	Toplayan Trabzon	Güzen Karadeniz - U. ve K. Rheinhart	/ 1968
Fındık/ Toplayan Kız	Fındığı Giresun	Mehmet Yüksel - Cemil Uzal	Turhan vd. 1999: 288
Fındık Kızlar (v5)	Toplayan Ordu	TRT Repertuarı/ Nevzat Kılıç - Ali Rıza Gündoğdu - Bülent Arslan	3218 / 1988
Fındıklı Yolumuz	Bizim Rumeli (İstanbul)	Fatma Türkan Yamacı -Ahmet Yamacı	1579/ 1977
Hamidem Topluyor	Fındık Fethiye	Ramazan Güngör	Bulunamadı
Tepsi de Fındıklar	Tepsi Denizli (Acıpayam)	Veli Acımaz - Özay Gönülüm	3400 / 1994
Y/Gine Fındık Dalları	Yeşerdi Ordu	Muhsin Tercan	3172 / 1988

2. Yöre Türkülerinde Fındık Toplayıcılığı

Fındık kelimesi içeren halk türkülerinin sayısı yüzden fazladır ve tespit edebildiğim adında fındık kelimesi bulunan türkülerin sayısı ise yirmi civarındadır. Bunlardan yedisinde fındıkçılardan yaşama biçimleri ve “*fındık üretimi, işçiliği ve toplama geleneğini*” sözlü kültür formunda yaşatanlar gerçek iş ve imece türkülerindedir. Gelin veya kız adıyla kadın toplayıcılardan bahseden varyantların 2, 6, 15, 16, 18 numaralı fındık tarımı iş türküsü olan beşi bu makalede fındık tarımı ve kadın folkloru yönünden analiz edilecektir.

Tarihçe, üretim, sosyal ortamlar, bahçe ve harman gibi mekânlar, iş ve üretim biçimleri ile cinsler arası ferdi ilişkiler ve işbölümü gibi iş-imece türküleri konusunda Boratav (2013: s.176) ile Başgöz’ün türkü tanımı, kuramı ve tasnifleri diğer araştırmalarla beraber yazıda takip edilecektir. İçerik, kavram, ezgi ve ritimleri bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Fındık toplama işi tarımsal eylemleri doğrudan içerdiğinden “*gerçek imece*” iş türküleri olarak tasnif edilmiştir. Bu yaklaşım her türlü yapıyla doğrudan işle ilgili türküler ile iş yaparken söylenen türkülerin farkına dayanmakta ve Alman kültür bilimcisi H. Bausinger (1980: s.266) ile İ. Başgöz’un iş türküsünü ayırt eden (2008: s.99-103) görüşleriyle desteklenmektedir.

Türküleri halk şiiri ve metin merkezli yöntemle ele almış çalışmalarda iş türküsü ile iş esnasında söylenen türkülerin farklarına genellikle yer verilmemiştir. İş türkülerinin işlevi ve konusu üzerinde birçok çalışmada detaylı bilgiler yoktur, bir kavram listesi halinde türlerin adları sıralanır; burada iş veya çalışma hayatına ya hiç yer verilmez ya da vurguladığımız farklılık belirtilmediğinden zikredilen türler izaha muhtaç durumdadır. Bazı türkülerde esnaf ile esnafıktan bahsedildiği için, belki de âşıklık kahvelerinde icra edilmiş esnaf destanlarının bir bakiyesi olarak onlara esnaf türküsü denildiği anlaşılmaktadır (Yakıcı 2007: s.231, Çobanoğlu 2013/II: s.7). Bunlar terzi, öğretmen, itfaiye, şoför vb. meslek ve esnaf türküleridir; ancak doğrudan imece türküleri değildir. Bazılarında ise C. Dilçin’in (2004: s.293) tasnifin açıklamasında verdiği bilgi gibi “imeceyi” vurgulayan tona sahip olsa bile; toplu çalışma hayatı deyimiyle tek satırlık açıklama ve kısa bir örnekle iş konusunda söylendiğini ifade etmekte güçlü türkü metinlerinin yer almadığı görülmüştür. H. Dizdaroğlu (1969: s.107) ile M. Aça (vd. 2012: s.552) gibi şiir bilgisi üzerine olan eserlerdeyse iş türküleri sadece isim zikriyle yetinilerek herhangi bir açıklamaya ve örneğe yer verilmemiştir. Çankırılı Ahmet T. Onay (1996: s.63) ve A. Güzel’in (vd. 2012: s.154) hazırladıkları eserlerde ise hiçbir konu-işlev tasnifi yapılmamıştır. Bu bağlamda incelenmiş eserlerde “imeceliğe” Adana pamuk türküsünü örnek almış C. Dilçin’in Türk Şiir Bilgisi eseri dâhil fındık ve mısır tarlası işçiliğine dair bilgi bulunmamaktadır: “İş Türküleri: Toplu olarak bahçede, bağda, bostanda, tarlada çalışırken söylenen türkülerdir...:

Adananın panbuğu

Altın dolu sandığı

İnanmayın hep yalan

El kızının yandığı, ... (Dilçin 2004: s.293).

İş ve imece konusuyla ilgili “Tablo 1” listesindeki fındıklı türküler farklı yörelerde tespit edilmiş veya plaktan derlenip arşivlere kaydedilmiştir. Fındıklı türküler Salih Turhan vd.nin (2009), (2006) Giresun, Ordu türkü basılı arşivleriyle beraber TRT’nin yayımladığı THM Arşivinden “Seçmeler 1, 2, 3” (TRT THM Seçmeler) ve “Sözlü Eserler Antolojisi 1, 2” (TRT THM-SE Antolojisi) yayımları üzerinden tespit edilmiştir. Basılı eserlerden ayrıca açık erişimli e-arşivlerle (repertukul.com, turkudostlari.net, turkuler.com) bu liste karşılaştırılmıştır.

Giresun’da imece havalarından *Al Tavandan Belleri* (TRT THM Rep. 1859) türküsünün kaydına düşülmüş “imece havası” notu *Fındık Toplayan...* varyantlı türkülerde yoktur. Derlemede yahut kayıt incelemesinde TRT’den kaynaklı bir uzman denetim eksikliğinin bunlara sebep olduğu görülmektedir. Anadolu türküleri arşivi ve türkülerin detaylı künyeleri çıkarılmadığı için yenilenen ve bu esnada farklı illere kaydedilmiş türkülerden oluşan “*TRT müzik arşivi*” ortaya çıkmıştır. Ayrıca plak evleri, kaset veya CD üretenler ve diğer kurumlar türkü okuyanların memleketine bakıp ses kayıtları üzerinden derleme yeri hanesine yöre ya da kaynak kişi not ederek mükerrer türkü kayıtları yazmışlardır. Bu kısa listede bile türkülerin metin ve müzik olarak “*varyant türkü*” ve bazısının tıpa tıp aynı olan “*kopya*” türküler olduğu açıkça bellidir.

Türklerde fındık kavramının gerçek ya gerçek üstü kullanımı bunların hangisinin iş-imece türküsü olduğunun gösterir. Güzellik, sağlık, hoşluk, sevimlilik gibi benzetme ilgisiyle fındığın türkülerde kullanıldığına dair örnekler vardır. Mesela Kütahya yöresinden *Dağda Fındık Olur mu?*, Bodrum’dan *Fındık Fıstık Satarız*, Üsküp’ten *Fındık Serdim Harmana*, Fethiye’den *Hamidem Fındık Topluyor* ile Denizli Acıpayam’dan *Tepsi de Tepsi Fındıklar* böyle “*hayali ve görüntüden iş*” türküleridir. Ancak Antalya Fethiye’den alınmış fındık toplayıcılığı özelliği diğerlerine göre gerçekçiliğe yakın ifadeler bulunduğundan *Hamidem Fındık Topluyor* türküsü biraz farklıdır. Bu tablodaki fındıklı türkülerin özgün ya da “gerçek” olanları ile “görüntüden” fındıklı türkülerin toplamı yirmi ikidir. Tamamı gerçek imece türküsü olanların adları ise diğerleriyle aralarında bir farklılık göstergesi gibi fındık kelimesiyle başlamaktadır.

Bu beş türkülük liste gerçek fındık türküleri, fındıklılığın emek yoğun işçilik kültürel döneminin sesi ve ezgisidir. O dönemde makineleşme ve bahçe yolları yoktur.

Toplayıcı imeceler, yevmiyeciler, insan gücüyle sırtta taşıma, taşıyıcı yük hayvanları, toplama ve harmana serme, kurutma, kabuk ayıklama, savurma, seçme ve satışa hazırlama işleri aylarca sürmüştür. Çalışanlar veya mahalli icracılar tarafından işin temposuna göre karşılama ve kol havasının ezgileriyle türküler söylenmiştir. Türkülerdeki zaman çoğunluk toplama ve harman sezonu olan temmuz ve ağustos aylarına aittir. Mekânı ise harmanlar, tente altları, maazı (tarımsal ürün ve alet deposu olarak kullanılan) yapısının odaları, avlular veya köylünün bahçeleridir. Komşular, çocuklar, kadınlar, kızlar ve gelinler arasında eski sezonun birlikte geçen iş günleri türkülerde anlatılmıştır. Konuşmalar, şakalar ve türküler iş sezonlarındaki yaşanmışlıklara duyulan isteklere yapılan göndermelerin romantik hatırlatmalarıyla süslenmiştir. Yaşama biçimlerini türkülerle kendi dillerince, kısmen dar bölgesellik arz eden ezgi ve havalarına göre, sanatkârları ve çalgıları vasıtasıyla yaşadıkları gibi söylemişlerdir. Bugün kemeçe ile çalınan, oynanan ve söylenen fındık tarımına bağlı yaşam döngüsünün müzikal veya öteki anlatı biçimleri hafızalarda yaşamaya devam eden eski hikâyelere dönüşmüştür.

Fındık imecesi türkülerinin temposu yapılan işe ayarlıdır. Onlar üretim, bakım, kurutma ve harman mevsimine bağlı, yirmi kadar insanı bulan imecelik denen berber çalışma ortamında doğmuştur. İmecede kadın-erkek arasında “koşullu yakınlık” vardır. Fındık mevsimi hasat ve üretim dışında kalan insan hikâyelerinin çoğalmasına bu beraberlikler sayesinde sevdalıkları besleyen ayrı bir ortam hazırlamıştır. Bu sebeple sevgi, sitem ve özlem motifini taşıyan bu türkülerin hepsi fındık bahçelerinde çalışan kadın, gelin ve kızları konu edinerek söylenmiştir.

İmece türküleri sosyal yaşantıyı, ferdin beğeni ve zevklerini somutlaştırmakta, onu yaparken de fındıkla ilgili kavramları, olgu ve durumları dile getirmektedir. Fındıkçılıkta ekonomik amaç değerli iç meyveyi satışa uygun en iyi şekilde elde etmektir. Bu yüzden fındık imece türkülerinin en bilinen varyantı “Bir fındığın içini, yar senden ayrı yemem” türküsünde sevdayı paylaşmayı fındık içini paylaşmayla kıyaslayarak tanımlamıştır. Fındığın ayrıca dış kabuğu, harman işleri, fındıkçı alet ve eşyaları, kadınlar tarafından toplanması, erkeklerin fındığı taşıması veya diğer fındık işleri aynı varyantta kavramsallaştırılmıştır. Bu türküde fındık tarımıyla alakalı iş ve eylemler diğerlerine göre açık ifadeler ve kavramlarla işlenmiştir.

Görsel 2: Kadınlar yeşil kabuklu taze fındıkları çerezlik kurutmak üzere elleriyle soyarken, 1960’lar Bostanlı Köyü, Bulancak/Giresun (Yazar arşivi).

Fındıkcılık konusu imece türkülerinde mülkiyet ve mekânsal tanımları, fındık bahçesi, bahçe sahibi veya fındık işçisi gibi somut verilerle söylenmiştir. Ayrıca fındıkla ilgili renklerden dış kabuk kızılığ veya kırmızı rengi, minik boyutu, fındıkcılık adetleri, fındıkla ilgili inanışlar ve oyunlarını söyleyen sayısı yüzü geçen miktarda tespit edilmiş türküler bulunmaktadır. Doksanlı yıllardan beri yayınlanmış çalışmalarda Giresun, Ordu ve Trabzon yöresinin Karadeniz türkeleri genellikle romantik bir şiirsellik kalıbına indirgenerek incelenmiştir. Birçok eserde onlara sadece sevdalık terennümleri diye bakılmıştır (İvgin 1998: s.339; Menteşeoğlu-Yüksel 1998: s.449; Karadeniz 1998: s.479). Oysa fındık türkülerdeki kadın ile erkek işbölümü, iş günlükleri sevdalığa bağlı bu sosyal örüntülerin karşıtı olarak değil yaşamın bütünüyle birlikte değerlendirilmelidir.

Fındık tarımı bilgisini, fındıkcılığın Karadeniz’de başladığını ve geçen yüzyıl içinde geliştiğini Peker (1947: s.118) ve Çağlayan’ın (2004: s.504) “*fındık toplama imecesi*” türkülerinin fındıkcılığın ilk yayılım alanları Giresun, Ordu ile Trabzon’dan derlenmiş

olduğuna dair verileri beşli çeşitleme olan varyantlardan çıkan veriler yazılı ve sözlü kaynaklarla örtüşmektedir.⁴

Bu türkülerin “derleme, kayıt ve tespiti” otuz ve kırklı yıllarda yaygın biçimde söylendiğini ve sanatkârlar tarafından beş varyantın derleme ekiplerinin karşısına hazır biçimde okunduğu göstermiştir. Ancak bu derleme yıllarında mısır ekimi imecesi ile fındık toplama imecesi havaları arasında görülen etkileşime dair yeterli notlar alınmamıştır (Şenel 1994: s.13, 77, 76). Oysa “darı” denen bahçe mısırı ekiminin fındıktan çok öncesine dair rivayetler bugün bile tespit edilecek durumdadır. Mısırı, arpa ve buğday ekimine dair tarihi vergi defterleri, su ile çalışan taş değirmenlerinin harabe hali, eski tahıl üretimiyle fındık tarımının bu değişim seyrine şahitlik ederler. Mısır imece kültürünün fındığa adaptasyonunun kolay oluşu, ezgilerin toplu iş temposuna uygun geliştirilmiş kalıplarından kaynaklanmaktadır. Bu imece kültürü aynı zamanda Görele Karadeniz kemencesinin kolay taşınması ve elde çalınış biçimini etkilediği söylenebilir.

Türkülerin ezgileri ve imece içinde söylenme geleneğinin mısır imecesine bağlı olup sonradan fındıkla ilgili türkülerde devam ettiğini kaynak kişiler söylenmektedir (KK1-5). Mısırın yanında ihracat sebebiyle nakit paraya altından bile hızlı dönüşebildiğinden çok hızlı gelişen fındıkcılık, mısır işçiliğinin yerini almıştır. Fındık toplamak emek yoğun insan gücüne bağlı bir faaliyet olduğundan aileler, komşular veyahut da dışarı köylüler arasında imece veya yevmiye usulü yapılagelmiştir. Ortalama bir iki ay gibi bir zaman süren toplama işleri esnasında bahçelerde yakın sosyal ve bireysel bağlar kurulmuş ve bu günlerdeki karşılıklı duygusal ilişkiler bağlamında yörenin meşhur türküleri doğmuştur. Oyunlarla çalışmanın aynı ortamda birlikte sürdüğü bir yaşam tarzından miras kalan bu türkülerin içinde fındığın ekonomisi, insanların yaşama tarzı ve tarımının tarihî ve kültürel izleri okunmaktadır. Bahçeye Gel Bahçeye, Giresun’un Evleri ve Giresun’un İçinde, Çıktım Fındık Dalına, Fındık Attım Harmana vb. türkülerini de gerçek imece türkülerini kadar etkin olmasa bile genel hayatı etkileyen fındıkcılıktan bahsetmektedir.

Fındıkla ilgili sözlü folklor ürünlerini “fındık bölgesi” içinde ele alan çalışmalarda Kemal Peker fındıkla ilgili önemli bir isimdir. Ona göre fındığın Anadolu’ya yayıldığı (Peker 1947: s.118; Çağlayan 2004: s.504) Giresun Ordu ve Trabzon yöresi fındıklı türküler açısından bir merkezdir (1947: s.35). Fındığın ana vatanı Giresun’u batıdan çevreleyen Ordu ili ve doğudan çevreleyen Trabzon illeriyle birlikte ilk fındık sahası olan bölgedeki türkülerle yöredeki fındıkcılığın kültürü bugüne taşınmıştır. Türkiye fındıkcılığı

⁴ Ayrıca konu hakkında Giresun, Ordu ve Trabzon’da fındık tarımıyla ilgili 1973 yılında vilayetlerin hazırladığı 50. Yıl armağanları önemli bilgiler içermektedir. Üç ilin ekonomik, kültürel ve folklorik bilgilerinde istihsal, ihracat, tarım arazileri ve genişliği, türkü ve imecelere önemli yer ayrılmıştır.

üzerine çalışan Peker’e⁵ (1947: s.97-99, 107-112) göre hali hazırdaki tarımsal faaliyet olan “fındıkcılık” ilk olarak Giresun’da doğmuş ve buradan batı ve doğu sahil şeridi boyunca yayılma göstermiştir (Giresun 1933: s.112; Yüksel vd. 2016: s.45). Çalışma, fındıkçılarla şirketlerinin ekonomik faaliyetlerine dair nicel ve tarihi verileri, zamanla ekonomik değeri artan fındık tarımı özellikle uygun şartlar taşıyan Batı Karadeniz’e doğru gelişip yayıldığını göstermiştir. Coğrafyası, fındıkcılık kültürü ve yayılış kademeleri türküler üzerinden okunabilir. Türkülerin bize söylediği yaşam hikâyeleri üzerinden kültürel ve coğrafik yayılım izleri takip edilebilmektedir.

3. Yöre Türkülerinde Kadın Ve Fındık Bahçesi İmeceleri

Türkülerin icrasının bağlamı ortamında yaşayarak yetişmiş sanatkâr, derlemeci, amatör kaynak kişilerden olsun veya genellikle o yıllara tanık olan kişilerin elinden çıkmış yerel 73 yıllıklarında türkülerin bölük pörçük metinleri dışında bilgiye rastlamak çok zordur. Yıllıklarda yazılmayan birçok olgu, bilgi ve gelenek yerel araştırmacılar tarafından yayımlanmaya başlanmış ve böylelikle kayıt altına alınanların unutulmasına engel olunmuştur.⁶ Parçaların adına ve sözlerine önem verildiğinden bunlara göre çok daha değerli ezgi ve icra ortamı ve usulleri hakkındaki bilgiler genellikle kaybolmuşlardır. Konu olan bölgenin türkü merkezi Giresunlu Ömer Akpınar (1935-2003) köken olarak Görele’nin Çavuşlu kasabasında doğmuştur. Bu TRT bağlama icra sanatkârı elliye yakın derleme yapıp bunlar hakkındaki sanatkâr biyografisi, türkü tasnifi, tema, nota ve icra bağlamları açıklamalarını oğlunun yardımıyla 2010’da 118 sayfa halinde yayımlamıştır (Akpınar 2010). Eserdeki türküler, icra ve makam farklılıklarına göre iç bölge havaları ile kıyı ve şehir havalarıyla sınırlandırılmıştır. Bu türküler sonra oyun havalarına göre tasnif edilmiştir. “İmece türküleri” de karşılama ve horan havaları içinde yer almıştır. Balık sezonu sonunda Mayıs Yedisıyla yaz sonuna kadar sezon dışında Karadeniz boyunca tahıl ve yük taşımacılığına ait yol havaları da bu eserde “gemici havaları” adıyla müstakil olarak değerlendirilmiştir (Akpınar 2010: s.4-5, 61, 73). Trabzon yöresinde halk edebiyatı ürünleri ve folklorik malzemeleri toplayıp yayımlayan Bilal Aziz Yanıkoğlu (1943) manileri fındık, deniz-gemi, yayla, dağ vb. gibi motiflerin sıklığına göre değerlendirmiş, bunların arasında o yıllarda özellikle denizcilik motifi sevdalıktan sonra gelendir.

Ömer Akpınar’ın çalışma notları ile hatıralarından meydana getirilmiş eserinden sonra yayımlanmış çalışmalarda iş hayatı ve türkülerin tematik-melodik işlevsel tasnifi

⁵ Giresun merkezli fındıkcılık ve fındıkçıların vurgulandığı kısımlar çoktur. Bunlardan özellikle 52-53’üncü ve 94’üncü sayfalardaki üretim ve satış verilerine bakılmalıdır. Ayrıca sayfa 107’de fındığın payitahtının (başkent) Giresun olduğu, sayfa 114’te fındık ihracatçıları birliğinin merkezinin Giresun’da olduğu, sayfa 129-134’te fındıkçılarla şirketlerin Giresunlu olduğuna dair bilgilere bakınız.

⁶ Bu isimlerden H. Avni Alpaslan (1915), C. Akengin (1944/1972), O. Turgut Pamirli (1943), S. Çebi (1973 ve Ordu Kültür Müdürlüğünde basılmamış birçok dosyası vardır), B. A. Yanıkoğlu (1943), H. T. Okutan (1949), A. Göreci, Dr. M. Duman (2009) vd.

ya ele alınmamış ya da öncekinin bir tekrarı olmuştur. Örneğin Giresun ile Ordu türkü ve oyun havalarına dair monografik eserlerinde Salih Turhan (vd., 2006: s.28, 2009) Giresun için hazırlananda türküleri ve oyun havalarını dağınık biçimde değerlendirip tasnif etmemiştir. Ordu ili türküleri eserinde ise fındık toplayıcılığında hiç bahsetmeden bahçe ekimi ve mısır tarımına gönderme yapmış ve imece türkülerini terimini müstakil başlıkla tasnif etmiştir. Ali Karadeniz ise ekin ve kazma diye iki grubu imece havalarını dâhil ederken fındık toplama havalarını müstakil müzikal form olarak tasnif etmiştir (1998: s.480, 488). Yazının araştırma konusu ve yöresinde Küçük (2006), Şenel (1994), Duman (2004), Tanses (1997), Menteseoğlu-Yüksel (1998), İvgin (1998), Ekici (1990) ve Gedikoğlu (2016) tarafından yapılmış müzik folkloru çalışmalarında imece türkülerini ve hatta türkü tasnifleri genellikle yer bulmamış, pek azında ise salt kelime boyutlarında kalmıştır. Türkülerin imece veya ekin kazma havaları olarak iki farklı isimle tasnifine fındık toplama türkülerini veya fındık imece türkülerini adıyla müstakil bir alt başlık açılarak bu iki isimli tasnif başlığı ortaya çıkmıştır. Metin And (1974: s.171, 183) hocanın iş ve gündelik hayata dair oyun tasnifinde Giresun oyunlarından eski havalardan biri olarak fındık imece havalarından bahsetmeden “tarla kazma havası”nın dans ve oyun kaydı ekip biçme işi azalması ve fındığın mono kültür biçimde ağırlık kazanmaması sonucunda fındık imencesi türkülerini çoğalmıştır.

Yöredeki en kapsamlı müzik araştırmasına sahip müzikolog Süleyman Şenel’in (1994: s.154,155) üzerinde önemle durduğu bir eksik araştırmanın konusu gereği değinilecektir. İmece ve iş-çalışma türkülerini köy ve kırsal kökenlidir. Müzikologların derlemecilerin ilk kaynakları ise kent merkezleri olduğundan bu havalarda dair bilgiler son derece kısıtlıdır. Oysa temel ezgiler ve havalar bu ortamlarda ve kırsal yerleşim birimlerinde icra edilmişler, sonradan şehir musikisi ile aralarında etkileşim başlamıştır. Radyo ve plak gibi “hazır kayıt icra aletleri” çoğalmış ve bu sayede şehirlerdeki araştırmalarda eserler tespit edilmiştir. Birkaç değinme dışında Çanakçı ve Görele bölgesi hariç tutarsak eserin içinde yer alamamış özellikle kemençeye bağlı köy türkülerini ve köy havaları bizler için çok büyük bir kayıptır. Çocukluğu dışında tahsil ve iş hayatı İstanbul’da geçen sanatkar Ömer Akpınar, kırsal havalarını eserine ekleyebilseydi, bugün Doğu Karadeniz türkü kültürüne dair ilk elden temel bir esere sahip olacaktık.

Görsel 3: İmeciler yeşil kabuklu fındıkları kurutma harmanına seriyorlar. 1960’lar Bostanlı Köyü, Bulancak. (Yazar arşivi).

Bölgede imece bağlamında yakılan türküler eskiden beri çalışma hayatını yansıtmışlardır. Fındık tarımından önce bölgenin geçiminde yeri olmuş hayvancılık, denizcilik, ekincilik ve sebze meyve bahçeciliği üzerine yakılmış türkülerde fındıkcılık da eklenmiştir. Hem karşılama hem de imece havası bağlamında icra edilmiş türkülerden onlarca hâlâ daha çalınıp söylenmektedir. Turhan-Altınkaynak’ın (2009) Giresun yöresine ait türkü arşivine göre unutulmadan günümüze gelen onlarca iş türküsü vardır. Bunlardan sadece *Alçak Ceviz Dalları*, *Al Perde Yeşil Perde*, *Asmadan Üzüm Aldım*, *Ayva Dibi Serin Olur Yatmaya*, *Çitten Söktüm Çangalı*, *Lazutlar Salkım Saçak*, *Merekte Sarı Saman*, *Oy Bahçenize Giremedim*, *Şeftaliler Çiçeklendi*, *Tarlaya Ektim Soğan* adlı türküler bahçecilik, ziraat-tarım ve iş türküleridir. *Geminin İçineyim*, *Giresun Üstünde Vapur Bağırıyor*, *Gireson Kayıkları Hep Geliyor Karından*, *Giresun Kayıkları (Giresun’da Kayıklar)* türküleri de balıkçılık, denizcilik dünyasına ait iş türkülerinin yol havalıdır. Doğaya bağlı yaşama tarzından doğmuş bu türkülerde ziraata, tarım ve hayvancılığa denizciliğe ve balıkçılığa, gemiciliğe ve kayıkçılığa dair yaşantılar söylene bugüne unutulmadan gelebilenlerdir.

Kadınlar, fındık bahçelerinde ağustos ayında olgunlaşmış fındıkları toplamak üzere imece usulü gruplar halinde çalışırlar. Fındık dalından yeşil çotanakları elleriyle sepetlere toplarlar. Erkekler toplama işinin yanında toplanan fındıkları sırtlarıyla harar denen büyük sepetlerle kurutma işlemlerinin yapılacağı harmanlara taşırlar. Toplama asıl kadın işidir. Bahçe eve veya harmana çok fazla uzaksa kölük/ gölük denen at, katır ve bazen eşeklerle erkek katırcılar tarafından taşınır. Evde yemekler için iki kadın hazırlık yapar. Küçük çocukları yaşlı babaanneler gözetler, doyurur ve ineklerin, danaların gözetlenmesi, karnının doyurulması, çayırda otlatılması gibi diğer işlerde asıl kadına yardım eder. Yetişkin çocuklar öğlene doğru bahçeye yardımcı işlerde görev almaya başlar. Su dağıtımı, sepet, çuval vb. kolay işlerde getir götür çocuklardadır.

Fındık toplama ayında evde kalan iki kadın, yaşlılar ve küçükler dışında tüm köyün insanların bütün günü, sabah yediden akşam altıya kadar, bütün zamanı bahçede geçer. Sabah kuşluk arasında ve ikindi arasında kısa molalar verilir. Çalışırken ve dinlenirken konuşmalar, türküler, şakalar yanında diğer komşu bahçelerden gelenler olur. Yağmurda sığınmak için portatif naylon örtülü yerler hazırlanır. Bu yapılar çok uzak bahçelerde kelif adıyla söylenen çadırlardır. Zamanla bu çadırların yerine mevsimlik kullanılan bahçe evleri yapılmıştır. Aşağıdaki türküler ağustos ayında fındık toplama imeceleriyle doğdu, fındık zamanlarında tekrar tekrar söylene söylene geldi. Bugün onların icra bağlamı ve performansları Güney Doğulu profesyonel tarım işçilerinin gelmesiyle değişmiştir.

3.1.Giresun İmece Havası: Bir Fındığın İçini Türküsü

Bir fındığın içini Yâr senden ayrı yemem Bugün gördüm yârimi Öldüğüme gam yemem	Fındık toplayan gelin Fındık dalda kalmasın Gel biraz konuşalım Ahım sende kalmasın	Fındık dalda tekleme Kız fistanın ekleme Yârin gitti gurbete Gelir diye bekleme
<i>Aldır aslanım aldır Al yanakların baldır Kınalı ellerinle Beni uykudan kaldır</i>	<i>Aldır aslanım aldır Al yanakların baldır Kınalı ellerinle Beni uykudan kaldır</i>	<i>Aldır aslanım aldır Al yanakların baldır Kınalı ellerinle Beni uykudan kaldır</i>

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuvar Sıra No: 586 kayıtlı bu türküde fındık toplama veya hasat mevsiminde çalışanlar arasında geçen, kimlikleri anonim bir sevdalık öyküsü anlatılmaktadır. Kişi

adları kullanılmamış, hikâyesi eskidiği için isimler unutulmuş olabilir. Kocası belirsiz gurbette gitmiş olan taze bir geline sevdalı birinin ağzından anlatılmaktadır. Evlilikten önce de sevdalı olduğu geline, hasat mevsiminde yakınlaşma ve konuşmanın sağlandığı bahçede yakılan türkü biçiminde kurgulanmıştır. Belki de türkünün güçlü müzikal yapısının, söylendiği yer ve zamanın, kişi kadrosunun gücüyle ortaya çıkış hikâyesinden sıyrılarak hacimce daha kısa geleneksel kalıp haline alıp öyle türküleştirmiştir.

Fındık hasat mevsimi olan ağustos ayında sabah uykuları uyunmaz, güneşle beraber erkenden bahçelerin yolu tutulur, akşamın gölgesi düşene kadar gündelik hayat fındık bahçelerinde geçerdi. Çotanak halindeki fındıklar, yeşil dallarından yere dökülmeden dallar aşağı eğilerek sepetlerin içine ellerle tek tek toplanırdı. Toplama işinde her fındık ocağı sırasında iki kişi eşleşir, karşılıklı yardımla yeşil kabuklu fındıklar bele bağlı sepetlerde birikirdi. Daha çok yeşil tekleme fındıklar yaprakların arasında iri çotanaklar gibi kolay bulunamaz, dallarda kalırdı. Toplama sonrasında geride kalmış fındıklar tekrar aranır, gözle dikkatlice arama yapılırken diğer yandan dallar elle sallanır, yere düşürülen arta kalan fındıklar sonlama (solama) veya başak edilirdi.

Görsel 4: Fındık bahçesinde daldan fındık toplama imcesinde kadın ve erkek işçiler (H. Gazi Mentешеoğlu kişisel arşivi, 1930’lar Foto Güzin/ Giresun).

Eserde fındık toplayıcılığı, işin zorluğu, hasat günlerinde yakınlaşma veya yeniden kavuşma, görüşme kavuşma sevinci ile fındık sezonunun çalışma hayatı anlatılmıştır. İmece çalışma biçimi kişiler arasında çeşitli sosyokültürel bağlar yaratmıştır. H. Günay’ın (1995: s.12), Ö. Temel’in (2011: s.52), S. Ekici’nin (1990: 47) ve Gedikoğlu’nun (2016: s.78, 81) folklor konulu eserlerinde yörede söylenen mısır ekimi ve hasadı, fındık toplama, denizcilik, çobanlık ve kır hayatını konu edindiklerine dair verdiği bilgiler burada ele alınan örneklerin içeriğiyle örtüşmektedir.

Yörede çoğu türkünün kırklı yıllarda derlenmesine rağmen türkülerin notası dışında kalan hikâyeleri, ezgi çeşitlilikleri, kaynak kişileri veya çalgıcıları ve çalgı bilgileri hemen hemen hiç

kaydedilmemiştir. Muzaffer Sarısözen'in Osman Kalyoncu'dan derlediği **Bir Fındığın İçini** yakıcısının bilgilerine rastlanmamıştır. Makaledeki diğer dört türkü gibi bu da sözleri, biçimi ve ezgileriyle aynı kültür, yöre ve kaynaktan gelen bir imece türküsüdür. Ritmik yapısı ve ezgilerine bağlı bir oyuna ait olup olmadığı da kaydedilmemiştir. Bu türküler, yöreye has davul - zurna, bağlama ve genellikle kemençe gibi çalgılarla icra edilmiştir. Dörtlükleri, tekrarları, çalgıları ve gaydasıyla işlenmiş bir bütünlük taşıyan türküler, hem fındıklığa bağlı yaşamı hem de yörenin oyun havası olan kol ve karşılama havalarının ritmik tavrına sahiptir.

Türkünün adı olan ilk dizedeki fındık içi yörenin en değerli ürünüdür. Sert dış kabuklarından ayıklanan çiğ iç'in fırında kavularak beyazlatılmış meyvesine fındık (ak) içi denir. Taze sütlü fındıklardan kavrulmuş biçimde çerez olarak tüketilen ak fındık içi, yeni düğün yapan çiftlerin damat yedisini ziyaret sofrasında yer alan tereyağlı yumurta tavasından sonra sunulmuştur. Bu yüzden kuru üzüm ile karışık hazırlanmışına damat çerezi adı verilir. Kısıtlı ve kanaatkâr yaşamın sevdalıkları bu türküde beyazlatılmış iç fındığın değeri üzerinden dile getirilmiştir. Fındık bahçesi bu sevdalıkların başladığı ve her hasat sezonunda yaşandığı yerdir. Fındık bahçesi ve fındık toplayıcılığı olgusu, bu kadar değerli olan iç fındık sembolü ile zenginleştirilmiştir.

Her biri yedili hece ölçüsünde üç bent ve bir bağlantı dörtlüğünden oluşan biçimi, dizelerin ve seslerin tekrarları, zaman ölçüsü ve ezgisiyle tipik yöre yapısına sahiptir. Bağlantılarındaki “a”, “l” sesleri ritmin kuvvetlendirilmesi yanında mevsime ait renkleri ve rengin çağrıştırdığı sembolleri arttırmıştır. “Al” kelimesi burada yeşil kabuk içinde kızarmış taze fındığın rengidir. Aynı zamanda bir sevda imgesi ve çağrışımı olarak taze gelinin eşini uyandırmak için dokunduğu parmaklarının ala boyanmış al fındık şeklindeki tırnaklarını “kınalı el” biçiminde dile getirmiştir. Yeşil çotanağından taze ayrılmış al renkli fındıklar, taze gelinlerin al kınalı el tırnaklarına benzetilmiştir.

Türkü al kına, kınalı el, al yanak, bal gibi tatlı al elma sembolleriyle genç evlilerin sevdalıklarını bağlantı dörtlüklerinde pekiştirmiştir. Böylelikle her fındık sezonunda başlayıp sonraki sezona kadar ayrılmak ve yeniden kavuşmak yeşil ile al kelimeleriyle sembolleştirilir. Adını kiraz mevsiminde al yeşil donanmış kiraz ağaçları ve kiraz meyvesinden almış Giresun'da bu metafor olağan sayılır. Çünkü türküde fındık dalı aslında kiraz ağaçları yeşilliğinde, yeşil çotanak içindeki fındık tanesi de al kirazı düşündürmektedir. Fındıklar her yıl yeşil bir dalda al renge boyanıp olgunlaşmadan aylar önce kışın ayazında kızıl bir karanfil çiçeğinden doğarlar. Tabiatın ve çevrenin yıllık döngüsünün bir parçası sayılan yaşanmışlıklar ve sevdalıkların anlatıldığı tabloda canlılığı, yaşamayı, yeniden doğuşu, aşkı ve sezonun ritmi bu al ve yeşiller renklerle imgeleşmiştir. Her fındık mevsiminin sonunda sevdalık gurbetine düşülse bile fındık çiçeği kızıl karanfillerin kış uykusundan uyanmasıyla sevdalar da yeşillenecektir. Aşağıdaki türkü ile metin olarak karşılıklı okunan mani katarlarından örülmüş uzun fındık toplama destanından kalan parçalar gibidir.

3.2.Ordu İmece Havası: Dalda Fındık Kalmasın Türküsü

Dalda fındık kalmasın Başakçılar almasın İyi toplayın kızlar Mal sahibi saymasın	Dalda fındık tekeme Derdime dert ekeme Ben buradan gidersem Yar sen beni bekleme	Bir fındığın içini Yar senden ayrı yemem Bugün gördüm yârimi Öldüğüme gam yemem
<i>Aman aman aman fındığım Çıtır çıtır çıtır kırdığım</i>	<i>Aman aman aman fındığım Çıtır çıtır çıtır kırdığım</i>	<i>Aman aman aman fındığım Çıtır çıtır çıtır kırdığım</i>

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: 1294 no’lu Neriman Tüfekçi'nin Harut Erman'dan derleyip plağa okuduğu **Dalda Fındık Kalmasın** yukarıdaki birinci türkü ile sözlü anlatım ve müzikal yapı açısından fındık toplama türkülerinin birbirine en yakın varyantıdır. İlk bendi ile onu takip eden tekrarları dışında ikinci ve üçüncü bentleriyle sözleri de yapısı da Giresun türküsüyle aynıdır. Üçer bent ile üçer bağlantıdan oluşan bu iki türkü fındıkçı yaşantının müzikal göstergeleridir. Bunlardaki sevdalık, fındıkçılık terazisinde ölçülerek bahçe işi zamanındaki yaşantıya bağlanmıştır. Bu türküdeki “Aman aman aman fındığım / Çıtır çıtır çıtır kırdığım” tekrarları onu fabrika kırma işçiliği hayatından alınmış seslerle destekleyen tekrarlardan oluşur. Bir türküdeki işe ait tekrarları İ. Başgöz (2008: 99) iş türkülerine has özellikler arasında ritim kuran ana unsur saymıştır. Bu türkünün en bariz özelliği eski fındık değirmenlerinde sert kabukların kırılması işinin ritmiyle kurulmasıdır.

Mısır unu değirmenleri fındık kırma işletmelerine uygulanınca iş verimini artmıştır. Bu da mısır ve fındık imece havalarının arasındaki ezgisel ritmik ilişkinin bağını izah etmektedir. Daha eski işletmelerde ise fındıklar elle kırılır, çiğ içler elle kalibresine ve kalitesine göre seçilir ve temizlenirdi. Fındıkçılığın gelişmesi ve yayılmasıyla ikinci varyantın, ilkinden farklı tekrar dizeleri bu sürece bağlı olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Bu eserde kabuklu kuru fındığın tazeliği ve lezzeti vurgulanmış, fındık çerezinin yendiği kış günlerinde yaz bahçelerindeki sevdalıklar dile getirilmiştir.

HÜSEYİN GAZİ MENTEŞEOĞLU ARŞİVİ

Görsel 5: Eski işletmelerde elle fındık kırma ve seçme işini yapan kadınlar (H. Gazi Menteşeoğlu kişisel arşivi, 1930’lar Foto Güzin/ Giresun).

Aşağıdaki üçüncü **Fındık Toplayan Gelin** ve dördüncü **Fındık Toplayan Kızlar** türküleri bunlarla beraber fındıkcılık ve iş ilişkilerinin gelişme süreçlerinden doğmuştur. Bunların hepsi fındık imecesi ki son yıllarda önce yevmiyeci ve ardından işçi adını alarak nitelik değiştirdi, tüccarları ve köy köy, yöre yöre gezip dolaşan türkü söyleyici amatörler ve âşıklar vasıtasıyla günlerce süren düğünler üzerinden taşınıp yeniden üretilmiş olmalıdır. Böylece aralarında küçük okuma tarzı ve yöresel farklar doğmuştur.

3.3.Görelle (Giresun) İmece Havası: Fındık Toplayan Gelin Türküsü

Fındık toplayan gelin	Gidiyorum buradan	Oy Giresun Giresun
Dalda fındık kalmasın	Gelir diye bekleme	Üstün bir açuk gene
Gel biraz konuşalım		Ne oldu sana yavrum
Sende aklım kalmasın	Oy Bulancak Bulancak	Keyfin bir kaçuk gene
	Bu iş nasıl olacak	
Fındık dalda teklemeye	Bu bizim kavuşmamız	
Yar yollarım bekleme	Kıyamete kalacak	

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: yok/ derleme kayıt tarihi 1969 olan ve İbrahim Can'ın kemençe aşığı meşhur Göreleli Piçoğlu'nun (Osman Gökçek) yanında çıraklık ederek yetişen (Duman 2004: 155) Kemençeci Mehmet Sırrı Öztürk'ten derlediği **Fındık Toplayan Gelin** Görele türküsü de bu fındık türküsü varyantlarından. Ezgileri, içerikleri, çalgıları ve yöresi ve icracıları bize bu eserin de varyant olduğunu söyler. Geçmişten beri çok güçlü bir kemençe ozanlığına sahip Görele'den derlenmiştir. Bu eser ilk ikisiyle coğrafik yöresel farkları olduğu gibi diğer türkülerden yapısal farklılıklara sahiptir. İlk türküyü ve söyleyene ulaşmak gerçekte mümkün olmasa da sözlü ve ezgili eserlerin yayılışları esnasında bulunduğu yöreye uyum sağlayarak yaşadığı bir gerçektir.

Görelle kemençesinin son büyük ustalarından olan Sırrı Öztürk'ten derlenen bu türküde Bulancak karşılaması denilen kol havası tavrıları sergilenmiştir. Yine de imece türkülerinin ritim olarak hangi ezgiler

sınıftan olduğunu söylemek yeni çalışmaları yapacak etno müzikologlara kalmaktadır. Bunlar Giresun yöresinin kol havası ve meteliklerle çeşitlenmiş birer varyantı olabilirler. Öte taraftan bu türkü, Görele'nin kemençe ritimleri eşliğinde söylenen nakaratsız manilerden oluşan yapısıyla öteki dört türküden ayrılmaktadır. Türkü, fındıklığın doğu yönündeki yayılma alanlarından olan Görele türküleri kalıbına girerek söylenmiştir.

3.4.Ordu İmece Havası: Fındık Toplayan Kızlar Türküsü

Fındık toplayan kızlar	Fındık dalda tekeme	Fındık toplayın kızlar
Fındık dalda kalmasın	Kız saçların ekleme	Dallarını kırmadan
İyi toplayın kızlar	Gidiyorum Ordu'dan	Alır kaçarım seni
Başakçılar çalmasın	Gelir diye bekleme	Anan baban duymadan
<i>Şu Ordu'nun pınarı</i>	<i>Şu Ordu'nun pınarı</i>	<i>Şu Ordu'nun pınarı</i>
<i>Soğuk olur suları</i>	<i>Soğuk olur suları</i>	<i>Soğuk olur suları</i>
<i>Çok hoşuma gidiyor</i>	<i>Çok hoşuma gidiyor</i>	<i>Çok hoşuma gidiyor</i>
<i>Peştemalli kızları</i>	<i>Peştemalli kızları</i>	<i>Yarin konuşukları</i>

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuvar Sıra No:3218 numaralıdır. Arşive göre bir kayıta Nevzat Kılıç'ın ve bir başka kayıta da Bülent Aslan'ın notaladığı **Fındık Toplayan Kızlar** Ordu türküsü klasik özelliklere sahiptir. Üçlü bentler ile tek bir tekrar dörtlüğüne sahiptir. Ana gövdede fındıklık kültürü anlatılmış, bağlantı dörtlüğü ise yöresine ait güzellemeyle değişmeden tekrarlanmıştır. Böylelikle söylendiği yere ait öğeler türküye yerleşmiştir.

Başlı başına tarımsal faaliyet halini alan fındıklık zamanla Giresun'dan batıya doğru yayılmıştır. Bu gelişme ve değişme süreci dördüncü türküden anlaşılmaktadır. Fındık işçiliğinde kadın ve kız işçilerin toplama faaliyeti detaylandırılmıştır. İlk örnekler göre dalların kırılmadan eğilmesi, dalda fındık bırakılmaması, tekeme fındıkların dalda daha çok kalması, başakçılık yahut da so(n)lama gibi toplayıcılık kültürü kavramları bu detaylı tarımsal faaliyetlerin bir sonucudur.

Bahçelerde geçen gündelik hayatın ve işlerin yanı sıra imkânsız sevdalık halleri, kızların sevdiğiyle evlenmek üzere ailesinden habersiz veya izinsiz eşine kaçması yine bu türküde yer bulan gerçekçi ifadeyle yer almış konudur. Sezon içinde yaşananların hikâyeleri, fındık tarımının doğuya ve batıya doğru yayılması sonucunda hayvancılık, meyve ve mısır bahçeciliği ve balık avcılığına göre baskın üretim faaliyeti olarak zenginleştiğinin göstergesidir. Elle toplanan hasat esnasında dalların, sürgünlerin kırılması fındık ocağına zarar vermektedir. Bu olgu aynı zamanda fındığa yabancı köylerden olan toplayıcıların fındık toplamaya geldiklerinin yani imeciliğin bitmesi ve yevmiye işçiliğinin başladığının göstergesidir. Acemi toplayıcı kızlar geride daha çok fındık bırakmakta, yeşil yapraklı dallarda tekeme fındıklar unutulmakta ve böylelikle başakçı olgusu bu toplayıcıların dönemiyle beraber çoğalmaktadır. Buna göre orman ve çalılıklardan, hatta mısır ve arpa tarlalarından elde edilmiş fındık sahası ailelerin gücünü açacak şekilde işçilik ihtiyacına yol açmakta ve hasatta insana olan ihtiyaç imecenin aleyhine büyümektedir. Kadın işçiliği erkeklere göre daha ucuz olmuştur. Onlar toplayıcılıkta maharetliyken erkekler de zorlu eğimli arazide toplanan fındıkların

sırtlarda taşınmasında öne çıkmışlardır. Böylelikle fındık bahçesi sahipleri toplayıcılıkta daha çok bekâr kızları; genç, çocuksuz gelinleri ve kadınları tercih etmişlerdir.

3.5.Trabzon İmece Havası: Fındık Toplayan Gelin Türküsü

Fındık toplayan gelin
Fındık dalda kalmasın
Gel biraz konuşalım
Aklım sende kalmasın

Ayşe Fadime Ayşe Fadime
Çık kapıya çimene
Konuşalım seninle /Anlaşalım
seninle

Fadime diye diye
Ayşe diyemez oldum
Fadime'nin yüzünden
Yemek yiyemez oldum

Ayşe Fadime Ayşe Fadime
Çık kapıya çimene
Konuşalım seninle
/Anlaşalım seninle

A benim aluşuğum

/Oy benim sevdiceğim
Darıldın mı sözüme
Güzelliklerin ile
Girdin yine gözüme

Ayşe Fadime Ayşe Fadime
Çık kapıya çimene
Konuşalım seninle
/Anlaşalım seninle

Alman etnomüzikolog Ursula ve Kurt Reinhard (1968: s.268) çiftinin altmışlarda Trabzon’da Güzen Karadeniz’den alıp kaydettiği **Fındık Toplayan Gelin** türküsü, fındıkcılığın ilk yayıldığı en doğu uçtan alınmıştır. Türkü iki bent ile iki tekrardan oluşan bağlantılı bir yapıdadır. Ayrıca ilk bendi dışında fındıkcılık hakkında başka bir sözlü ögeyi taşımaz. Bir kadından derlenmiş bu türkü, doğu bölgesinin fındık kültürünü diğer dört varyanttan daha az yansıtmaktadır. Türküde fındık toplama mevsimi tekrar kavuşma fırsatı demektir. Bahçe, önceki yıldan kalan sevda anılarını tazeleyen, fındık toplayan kadınla konuşma ve görüşmeye mekân olan yerdir.

Türkiye has bir diğer taraf onun geleneksel eski fındıkcılık kültürüne en uzak fındıklı türkü olmasıdır. Bununla beraber kızlar ve gelinlerin fındık toplayıcılığındaki özel rolü bu son türküde de baskındır. Türkünün dikkat çeken diğer yanı da kız ve gelin adlarıyla bezeli bir türkü oluşudur.

Fındık toplama işinin bir kadın sektörü olduğunu seçilen bütün türküler göstermektedir. Kadın folkloru çalışacaklar için toplayıcılığın yanı sıra iç hane ve fındık fabrikaları işçiliği bölgesel diğer kadın folkloru konularıdır. Bağlantı dörtlüğü yaygın kız adlarıyla sevdalık imgelerini ve kız işçilerin nitelikte ve nicelikte sahip olduğu yeri tekrarlamaktadır. Doğuya doğru gidildiğinde fındık bahçeleri yerini yayla ve meralara, büyük çayır ve çimenliklere bırakmıştır. Türkü bu yanıyla fındık bahçelerinin dışında gençler arasında yakınlığı sağlayan çimenleri, çayırıkları söyleyerek diğer sevdalık ortamına ve mekânlarına işaret etmektedir. Bu onun Giresun ile Ordu ilindeki türkülerden farklı yöresel gündelik bahçecilik yaşantılara ait taşıdığı izlerden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Ele alınmış beş türkü dış yapısı olarak Doğu Karadeniz halk şiiri sanatının özelliklerine sahiptir. Şiirlerin bentleri kıvrak çalınan ve çabuk söylenen havadadır. Bentlerde ve tekrarlarda dizelerinin temel sesleri 4+3=11 hece kalıbı, bazı tekrarlar ise kural dışı olarak bentlerinden daha uzun veya şiirin bütünü tekrarsız mani dizilerinden oluşmaktadır. Bunlar dizelerin kısa ölçüsüne uygun kıvrak kemeçe havalarıdır. Sözler ve işe bağlı hareketler tellere sürülen at kılı yayın uzunluğuyla örtüşür. Çalgının, ezginin, şiirin yapısı mısır tarımından fındık bahçesi imecelerine doğru iş temposu bakımından uyumlu bir akışkanlık göstermiş, türkülerin gelişmesi böylelikle uzun ve güçlü bir ömrü olmuştur.

Türkü dizelerinde uzun hece diliminde iç uyaklar ve kısa dilimin sonunda temel uyaklarla ahenkler sessi harflerle sağlanmıştır. Karadeniz’in bu özgün müzikal yapıları kemeçe müziklerinde kullanılmıştır. Tiz ve yüksek sesler ile bazı kısa kelimelerin tekrarları şiirin müzikal açıdan güç katmaktadır. Bağlantı bentlerinde sesli komutlar veya ünlemler müzisyenin çalıp söylerken bir yandan da çalışanları, imecileri, dans edenleri bağlama uygun biçimde yönlendirerek kontrol altına almasını kolaylaştırır. Burada

Mehmet Akif Korkmaz-*Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru "Fındık Toplayan Gelin!"*
müzikologların yukarıdaki özellikler hakkında yapacağı incelemelere ihtiyaç olduğunu belirtmeliyim.

Tarihsel bir süreçte müstakil bir mono kültür olarak fındıçılık ilk olarak Giresun'da doğmuş ve buradan batı ve doğu sahil şeridi boyunca tüm bölgeye yayılmıştır. Zamanla ekonomik değeri artan fındık tarımı asıl topraklarından nicel olarak daha uygun yetiştirme şartlarına sahip Batı Karadeniz'e doğru yayılmıştır. Fındığa bağlı yaşantı coğrafyası ile fındıçılık kültürünün üç bölgede ilk yayılış kademeleri bu beş türküden anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki sözlü yapısı ve söylendiği yer sebebiyle diğerlerine göre daha eski midir sorusuna kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Makaledeki kültür incelemesinin amacı da bu sorunun kendisine katkı yapabilmektir. Bunların hepsi ilk defa bir sanatkarın elinden ve dilinden çıkmış olabileceği gibi, benzer ezgilerin etkileşimli olarak yayılabileceğini düşündürmektedir. Türkülerde kurgulanmış yaşam hikâyeleri, fındıçılığın kültürel ve coğrafik yayılım izlerine ait unsurları canlı tutmuşlardır. Asıl olan yöresi, kaynak kişisi ve notalarıyla beraber kaydedilmiş fındıklı türkülerin Doğu Karadeniz'in bitki ile insan ilişkisine dair bugün elimizde kalan en sıhhatli kaynak olduğudur.

Kaynakça

- Akengin, C. (1944). *Şiirleri 1. kitap*, Giresun: Yeşilgireson Matbaası.
- Akpınar, Ö. (2010). *Giresun türkeleri ve oyun havaları*, İstanbul: Kitabevi.
- And, M. (1974). *Oyun ve büğü*, İstanbul: İş Bankası.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*, İstanbul: Pan.
- Bates, D. B. (2018). *21. Yüzyılda kültürel antropoloji insanın doğadaki yeri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bausinger, H. (1980). *Formen der "Volkspeosie"*. Berlin: Erich Schmidt.
- Boratav, P. N. (1968). Halk şiiri. *Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*. s. 207-Aralık 1968, Ankara : TDK.
- Boratav, P. N. (2013). *100 soruda halk edebiyatı*. İstanbul: Bilgesu.
- Cinemre, B. (1940). Fındığın vatanı tarihi bir bakış. *Aksu Halk Evi Dergisi*, Sayı 17-I Cilt II, s.5-7.
- Çağlayan, A-Durmuş E. (2004). Fındık üretim alanlarının coğrafi dağılışı. *3. Milli Fındık Şurası*. Giresun Valiliği Özel İdare Müdürlüğü, s. 498-513.
- Çelik, A. (2005). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*. Ankara: Akçağ.
- Duman M. (2004). *Kemençemin telleri*. İstanbul: TAMEV.

- Mehmet Akif Korkmaz-Giresun, *Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru "Fındık Toplayan Gelin!"*
- Duman, M. (2009). *Fındık serdim harmana Türk fındığının öyküsü*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat.
- Ekici, S. (1990). Giresun ili halk müziği üzerine bir araştırma. *Milli Folklor*, C.1, S. 6, Haziran, s. 47-48.
- Gedikoğlu, H. (2016). *Trabzon folkloru*, İstanbul: Trabzon Valiliği.
- Giresun / Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun, 1973 İl Yıllığı*, (1973). Basım yeri ve matbaası yok.
- Giresun Ticaret Odası cumhuriyetin on yılında* (1933). Giresun: Işık Matbaası.
- Göreci, A. (2004). *Fındık kültürü*, Ankara: Giresun Valiliği.
- Günay, H (1995). "Görelle imeceleri" halk bilimi araştırma-inceleme. *Görelle Lisesi*, nr.7 s.12-13.
- Günay, H. (2015). Darıdan horana (2). *Yeşilgiresun Gazetesi*, Nüsha 25.12.2015.
- Günay, H. (2015). Doğu Karadeniz geleneksel müzik ve dans günleri (6). *Yeşilgiresun Gazetesi*, Nüsha 07.06.2015.
- İvgin, H. (1998). *Giresun kültüründe fındık*. Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi, s. 335-346.
- Karadeniz, A. (1998). Giresun türkülerinde aşk-sevdalık temaları. *Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998*, Giresun Belediyesi, s. 479-489.
- Kaşgarlı Mahmut (2006). Fındık. *Divanü Lügatt'it -Türk*, Ciltler I- III, Ankara: TDK.
- Ksenopfon (1974). *Anabasis "Onbinlerin Dönüşü"*, Çev. T. Gökçöl, İstanbul: Hürriyet.
- Kutluata, M. (2015). Türkiye'de fındık üretimi ve pazarlaması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, s.37, 125-157.
- Menteşeoğlu Ö. E.-Yüksel A. (1998). *Giresun halk musikisi*. Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi, s. 449-470.
- Okutan, H. T. (1949). *Şebinkarahisar ve civarı coğrafya, tarih, kültür, folklor*, Giresun: Yeşilgiresun Gazetesi ve Matbaası.
- Ordu / Cumhuriyetin 50. Yılında Ordu, 1973 İl Yıllığı*, (1973). Basım yeri ve matbaası yok.

Mehmet Akif Korkmaz-Giresun, *Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru "Fındık Toplayan Gelin!"*

Pamirli O. T. (1943). *Folklor - Tirebolu manileri Giresun bilmeceleeri atasözleri ninniler*, Giresun: Yeşilgiresun Matbaası.

Peker, K. (1947-48). *Tarihçe tarım kültür ticaret istihlak bakımlarından fındık*, Giresun: Yeşilgiresun Matbaası.

Rheinhard U. Und K. (1968). *Auf der fidel mein volkslieder von der osttürkischen schwarzmeerküste*. Berlin: Museum für Völkerkunde.

Taneses, H. (1997). *Notalarıyla Karadeniz Türküleri*, İstanbul: Say.

Temel, Ö. (2005). Görele kırsalında eski imeceler. *Giresun Dergisi*, Sayı 206, Yıl 19, s. 78-80.

Trabzon / Cumhuriyetin 50. Yılında Trabzon 1973 İl Yıllığı (1973). Basım yeri ve matbaası yok.

TRT THM Seçmeler (2006). *Türk halk müziğinden seçmeler 1, 2 ,3*. Ankara: TRT Müzik Dairesi.

TRT THM-SE Antolojisi (2006). *Sözlü eserler antolojisi 1, 2*. Ankara: TRT Müzik Dairesi.

Turhan S.-Altınkaynak E. (2009). *Giresun üstünde vapur bağıyor Giresun türküleri ve oyun havaları*. Ankara: Giresun Valiliği.

Turhan S.-Can T. (2006). *Ordu türküleri*. Ankara: Ordu Belediyesi.

Xenophon (1939). *Anabasis On Binlerin Ric'ati*. İstanbul: Remzi.

Yakıcı, A. (2007). *Halk şiirinde türkü*. Ankara: Akçağ.

Yanikoğlu, B. A. (1943). *Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi*. İstanbul: Kenan Matbaası.

Yurt Ansiklopedisi / Giresun (1982). İstanbul: Gelişim Yayın Evi, Cilt 5, s 3137.

Yüksel A.-Yeşilot, O. (2016). *Giresun fındık ve fındık borsasının tarihçesi*. Giresun: Öncü Matbaası.

Sözlü Kaynaklar

KK1: Yaşar Küçük, 1952, Tirebolu, Halkbilimci-Emekli Türkçe Öğretmeni, 13.05.2018 telefon görüşmesi.

KK2: Yaşar Çoban, 1953, Eynesil, Amatör Halkbilimci-Emekli Matematik Öğretmeni, 13.05.2018 telefon görüşmesi.

Mehmet Akif Korkmaz-Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru “Fındık Toplayan Gelin!”

KK3: Hayrettin Günay, 1954, Görele, Halkbilimci-Emekli Edebiyat Öğretmeni, 29.08.2019 telefon görüşmesi.

KK 4: Özcan Temel, 1957, Görele, Halkbilimci-Emekli Edebiyat Öğretmeni, 14.12.2018 telefon görüşmesi.

KK 5: Ahmet Torun, emekli öğretmen, 17.01.2021 telefon görüşmesi.

Elektronik Kaynakları

“Fındık” kelimesini türkü listesinde tarama. 10.04.2021.
<https://www.repertukul.com/>

“Fındık” kelimesini türkü listesinde tarama. 12.03.2021.
<https://www.turkudostlari.net/>

“Fındık” kelimesini türkü listesinde tarama. 09.03.2021.
<http://www.turkuler.com/>

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

UZAKTAN EĞİTİMDE, EĞİTİM KİME
UZAK KİME YAKIN: KÜLTÜREL
SERMAYE PENCERESİNDEN BİR
ANALİZ

IN DISTANCE EDUCATION,
EDUCATION IS CLOSE TO WHOM:
AN ANALYSIS FROM THE
PERSPECTIVE OF CULTURAL
CAPITAL

Yazar

Emrah DÖNMEZ

Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, email:
emrahdonmez123@gmail.com ORCID NO: 0000-0002-7200-8883

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 18 Şubat 2021

Kabul Tarihi: 19 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Dönmez, E. (2021). Uzaktan Eğitimde, Eğitim Kime Uzak Kime Yakın: Kültürel Sermaye Penceresinden Bir Analiz. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), s.176-190.

Öz

Bu çalışmanın amacı kültürel sermaye ile uzaktan eğitim arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Literatür taraması yöntemiyle yapılan bu çalışmada, belirlenen amaç çerçevesinde salgın döneminde uygulanan uzaktan eğitim süreci, istatistik veriler, yayımlanan raporlar, gazetelere ve kurumsal sitelere yansıyan haberler üzerinden değerlendirilmiştir. Eğitim sistemi için önemi büyük olan kültürel sermayenin salgın döneminde bu süreç üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, 2019 yılı sonu itibarıyla ortaya çıkan koronavirüs salgını okullarda devam eden eğitim sürecini ciddi düzeyde kesintiye uğratmıştır. Ülke genelinde vakaların görülmeye başlamasıyla yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Öğrenciler bu dönemde TV kanalları üzerinden ve internet üzerinden çevrimiçi olarak eğitimlerine devam etmişlerdir. Ancak tüm öğrenciler bu eğitim ortamlarına eşit şartlarda erişim sağlayamamıştır. Uzaktan eğitim sürecinin evlerden yürütülüyor olması, internet üzerinden çevrimiçi ders girişlerin teknik alt yapı gerektiriyor olması, öğrencilerin ev ortamlarını, ailelerinin sosyoekonomik ve kültürel durumlarını eğitim sürecinin devam ettirilmesinde önemli bir noktaya oturtmuştur. Sosyoekonomik düzeyi yüksek, kültürel düzeyi iyi ailelerin çocukları eğitime erişim sağlayabilirken, bazı kırsal kesimlerde yaşayan, yoksul veya kültürel düzeyi düşük ailelerin çocukları eğitimden uzak kalmıştır. Devlet, eğitime ulaşım konusunda zor durumda olan öğrenciler için çalışmalar yürütmüştür. Öğrencilerin bir kısmına tablet bilgisayar dağıtımını yapmış ve internet desteği sağlamıştır. Ancak yapılan destekler tüm öğrencileri sisteme dâhil edebilecek yeterlilikte olmamıştır. Sonuç olarak bu süreçte öğrencilerin bir kısmı anayasal bir hak olan eğitim haklarından mahrum olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel sermaye, uzaktan eğitim, yoksul çocuklar

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between cultural capital and distance education. In this study, conducted with the literature review method, the distance education applied during the epidemic period has been evaluated through statistical data, published reports, news reflected in newspapers and corporate sites. The impact of cultural capital, which is very important for the education system, on this period during the epidemic has been examined. According to the findings of the study, the coronavirus epidemic that emerged at the end of 2019 severely interrupted the ongoing education period in schools. Face-to-face education was suspended with the onset of cases across the country. During this period, students continued their education on TV channels and online. However, not all students could access these educational environments on equal terms. The fact that the distance education is carried out from home, and the entrance to online classes on the internet requires technical infrastructure has made the home environment of the students and the socioeconomic and cultural conditions of their families an important point in the continuation of the education. While children of families with a high socioeconomic level and a good cultural level can access education, children of poor or low cultural families living in some rural areas have remained far from education. The state has carried out studies for students who are in a difficult situation in accessing education. It distributed tablet computers to some of the students and provided internet support. However, the supports provided were not sufficient enough to include all students in the system. As a result, some of the students have been deprived of their constitutional education right in this period.

Keywords: Cultural capital, distance education, poor children.

Giriş

İnsan topluluklar halinde yaşayan sosyal bir varlıktır, içinde doğduğu toplumun bir parçasıdır ve büyük ölçüde yetiştiği çevrenin özelliklerini taşır. Kendi düşüncesiyle benliğini oluşturabilir ve davranışlarıyla hayatına yön verebilir. Buna bağlı olarak da içinde bulunduğu toplumun değişim ve dönüşümünde önemli rol oynar. Kolektif olarak toplum ve onu oluşturan kişiler zaman içinde yaşantılarının sonucu olarak bir takım birikimler oluşturur. Bu birikimler sermaye olarak adlandırılacak maddi veya manevi değerleri içerir. Oluşan bu sermayeyi toplum veya kişiler gelecek dönemlerde yapacağı işlere aktarabilir ya da hayatının belli noktalarında kullanabilir. Sermaye kullanımının olduğu alanlardan birisi de eğitimidir. Eğitim alanında sermayenin kavramsal olarak adlandırılan birkaç çeşidi kullanılır. Kapitalizmin özünü oluşturan sermayenin sınıf oluşumunu etkilediği ve toplum içinde eşitsizlikleri arttırdığı söylenebilir (Postman, 2016). Eğitim alanı da sınıf oluşumu ve eşitsizliklerle ilgili tartışmaların odak noktası olarak bu sermaye türlerinden etkilenmektedir. Özellikle kapitalizmin şiddetli yaşandığı ve eğitimde fırsat eşitliğinin düşük olduğu Türkiye’de normal zamanlarda sermaye türlerinin eğitim içindeki etkisi alanyazında ve köşe yazılarında sürekli olarak tartışılmaktayken, 2020 yılının başı itibariyle yeni tip Koronavirüsün ortaya çıkışı ve toplu olarak uzaktan eğitim sürecine geçişle birlikte bu konu daha da önemli hale gelmiştir.

Sermaye, kapitalizmin ortaya çıktığı dönemler açısından bakıldığında daha çok ekonomik etkisinin doğrudan görüldüğü üretimde kullanılan aletler, araçlar, yapılar, hammadde ya da bunlara sahip olmak için ihtiyaç olan iktisadi mal varlığı olarak görülebilirdi (Dobb, 1990). Ancak zaman içindeki toplumsal çalışmalar ve bunlara bağlı olarak yaşanan gelişmeler sermayenin sadece iktisadi ürünlerden oluşamayacağını ortaya koymuştur. Kredi, taahhüt, hava parası, telif hakkı, marka, ticari unvan, patent hisse senedi, tahvil ve isim hakkı hatta son dönemde çıkan Bitcoin vb. de simgesel sermaye olarak birikim araçları arasına dâhil edilmiştir (Rutz ve Balkan, 2016).

Bourdieu (2013) sadece ekonomik değil simgesel olanlar da dâhil tüm eylemlerin çıkara dayandığını ileri sürer. Kıt ve peşinden koşulmaya değer olan her şey ekonomik çıkar hesabında değerlendirilebilir. Kapitalizmin öncesinden beri var olan evlilik veya akrabalık ilişkisi gibi toplumsal pratiklerden, simgesel niteliği olan entelektüel pratiklere kadar bilinçli bilinçsiz tüm eylemlerin temelinde bir çıkar yatmaktadır (Swartz, 2018). Bu bağlamda Bourdieu insanların sahip oldukları iktidar biçimlerini iktisadi bir temele alarak sosyal pratikleri ve emeği dört sermaye tipi üzerinden incelemiştir: ekonomik sermaye, sosyal sermaye, simgesel sermaye ve kültürel sermaye (Bourdieu, 1986; Swartz, 2018).

Ekonomik sermaye, kişilerin sahip oldukları para veya mülk gibi iktisadi ürünleri kapsar (Swartz, 2018). Bourdieu ekonomik sermayeyi, ekonomik yönünden çok diğer sermaye türleri ve pratiklerle ilişkisi açısından ele alır (Proust, 2014: e-kaynak). Ekonomik sermaye tüm diğer sermaye türlerinin kökenidir. Dönüştürülmüş gizli ekonomik sermaye biçimleri bu tanıma doğrudan indirgenemeyebilir. Hatta diğer sermaye biçimleri ekonomik sermayeye bağlılığını gizleyebildiği kadar başarılı sayılabilir (Bourdieu, 1986).

Sosyal sermaye ise, 20. yüzyılın başı itibariyle kullanılmaya başlanmış olmasının yanı sıra Bourdieu tarafından detaylı bir şekilde ele alınmasıyla dikkatleri toplamıştır. Kavramın ortaya çıkışı Batı Virginia’daki kırsal alanlardaki okul aile birliği merkezlerinin

değerlendirilmesine dayandırılır. Sosyal sermaye insanların günlük yaşamında sosyal birlik oluşturduğu kişilerle iyi paylaşımlarda bulunması ve birbirleriyle iyi iletişim kurmaları yoluyla kişilerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını ve buna bağlı olarak toplumun hayat şartlarında ilerlemeler olmasını sağlayacak sosyal birikim olarak açıklanabilir (Keleş, 2012).

Simgesel sermaye, toplumda zaman içinde insanların yaşam tarzlarına, sahip olduklarına veya bir şeyleri yapma pratiklerine göre farklılaşarak ve özelleşerek gelişen özelliklerinin ekonomik sermayeye dönüştürülebilir hale gelmesiyle oluşur. Meşru olarak kabul edilen, tanınan her bir farklılık ayrışmayı sağlayan simgesel sermaye işlevine sahiptir. Simgesel sermaye genellikle sağladığı fayda ve üstünlük şekilleriyle toplum içinde nesnel olarak dağılımlarda üst özellik gösteren beden, dil, mobilya, giysi, vb. özellikleri tanıyan güç ilişkilerinde görülür. Toplum ayırıştırıcı özelliklerden etkilenmeye eğilimlidir. Her ayırıştırıcı özellik de farklı toplumlarda farklı simgesel özelliklere sahip olabilir (Bourdieu, 2014).

Kültürel sermaye, iktisadi bir değeri yokmuş gibi görünen ancak Bourdieu'nun düşüncesine göre iktidar kaynağı haline gelebilecek değerleri içerir. Kültürel sermaye, kişinin toplum içindeki yerinin belirleyicilerinden birisidir (Kaplan ve Yardımcıoğlu, 2018). Ailenin ya da çevrenin sahip olduğu sözel beceriler, genel kültürel farkındalıklar, estetik tercihler, eğitim düzeyi, okul sistemi bilgisi gibi değerler kişilerin okuldaki başarı düzeyinin nasıl olacağıyla ilgili göstergelerdir. Bourdieu kültürel sermayeyi, yaptığı bir araştırmada aynı toplumsal çevredeki çocukların okul başarılarının farklı eğitim düzeyine sahip ailelerinin etkisiyle eşitsiz hale geldiği sonucundan türetmiştir (Swartz, 2018). Bourdieu, ekonomistlerin eğitime yaptıkları yatırımların sonucunu beklerken okul masrafları veya çalışmaya ayrılan zamanın nakit karşılığı gibi göstergeler üzerinden çalışmalarının yetersiz olacağını ileri sürmüştür. Eğitim alanında yapılan yatırımlar insana yapılan yatırımlardır. İnsanı etkileyen birçok faktör vardır. Dolaylı olarak insana yapılan yatırım da insanın etkilendiklerinden etkilenecektir. Ayrıca insan faktörünün içinde bulunduğu kültür aktarımı yapılan bir sermaye türüdür. Yatırım sonuçlarına bakarken, bu faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekir (Bourdieu, 1986, s. 3).

Bourdieu Kültürel sermayeyi üç alt başlık altında incelemektedir: bedenleşmiş (yerleşik) durum, nesnelleşmiş durum ve kurumsallaşmış durum (Bourdieu, 1986, s. 3).

Bedenleşmiş durum kişinin zihninin ve bedeninin sahip olduğu doğuştan gelen özellikler olarak görülür (Rutz ve Balkan, 2016, s. 50). Bedenleşmiş durumdaki kültürel sermaye birikimi, yani kültürün kazanılması ve yetişme, kişisel olarak sermaye sahibinin kendi özümleme süreciyle bilinçsizce gerçekleşir. Edinilmesi halinde biyolojik tekelliğiyle kişiye bağlı olduğu için kişinin ayrılmaz bir parçasına dönüşür. Bu kazanım oldukça zaman alıcıdır ve dışarıdan aldım verdim şeklinde edinilebilen sermaye değildir (Bourdieu, 1986, s. 4).

Nesnelleşmiş durum, kültürel sermayenin bedenleşmiş biçimiyle birlikte açıklanabilir. Bedenleşmiş sermayenin yazı, resim, anıt gibi nesnelleşmiş şekli veya medyada nesnelleşmiş kültürel sermaye olarak aktarılabilir. Böyle ortaya çıkan kültürel emtia yasal mülkiyeti üzerinden alınıp satılabilir ancak onun amacına uygun şekilde kullanımı için yine bedenselleşmiş kültürel sermayenin kendisine ihtiyaç vardır (Bourdieu, 1986, s. 6; Rutz ve Balkan, 2016, s. 50).

Kültürel sermayenin kurumsallaşmış hali ise kültürel sermayenin akademik yeterlilikler şeklinde nesnelleştirilmesidir. Söz konusu nesnelleşme ile kişinin sahip olduğu kültürel sermaye akademik olarak onaylanmış ve sertifikalandırma yoluyla yasal olarak garanti altına alınmış olur (Rutz ve Balkan, 2016, s. 50). Bu durumda sahip olunan kültürel sermayenin sürekli olarak kendini kanıtlama mecburiyeti ortadan kalkar. Akademik olarak yeterliği tanınan kültürel sermaye yasal olarak parasal karşılığı belirlenebilir hale gelir ve kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüşümünün yolu açılır (Bourdieu, 1986, s. 8).

Dünya genelinde dönem dönem farklı türde salgın hastalıklar nedeniyle yaşam sekteye uğrayabilmektedir. 1918 yılında yaklaşık 50 milyon kişinin ölümüne neden olan İspanyol gribi ve ondan sonra görülen Asya Gribi, Hong Kong Gribi gibi salgınların ardından, 2019 yılı aralık ayı itibarıyla Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkıp kısa zamanda dünyayı etkisi altına alan Covid-19 (Coronavirüs 2019 hastalığı) da ciddi bir salgına neden olmuştur (Liu ve diğerleri, 2020). Covid-19 viral yolla yüksek hızlı bulaşıcılığı ve bağışıklık oluşturamayan kişiler üzerindeki öldürücülüğüyle tüm sosyal yaşamı olumsuz etkilemiştir (Walsh ve diğerleri, 2020).

Covid-19'un yayılmasıyla birlikte dünya genelinde genel sokağa çıkma yasakları, esnek çalışma, evden çalışma, dönüşümlü çalışma uygulanarak insanların birbiriyle teması azaltılmaya çalışılmıştır (Bozkurt, 2020). Birçok ülkede yüz yüze eğitime ara verilmiş ve süreç uzaktan eğitim kanallarıyla yürütülmeye çalışılmıştır. Televizyon, internet ve telefonlar üzerinden sağlanmaya çalışılan uzaktan eğitim çalışmalarına rağmen, bu dönemin dünyanın yakın tarihte karşılaştığı en büyük eğitim ve öğretim kesintilerinden birisi olduğu söylenebilir (Arayıcı, 2020). UNESCO'nun kayıtlarına göre bu salgından yaklaşık olarak 1,5 milyar okul öncesi, ilköğretim, ortaokul, lise ve yükseköğretim kurumu öğrencisi etkilenmiştir. 2020 Aralık ayı sonu itibarıyla 200 milyon civarında öğrencinin eğitime devam edemediği ya da kısmi olarak devam ettiği saptanmıştır (UNESCO, 2020: e-kaynak).

Türkiye'de 11 Mart 2020 tarihinde görülen ilk koronavirüs vakasının ardından Milli Eğitim Bakanlığı'nın 13.03.2020 tarih ve 5497866 sayılı "İdari izin" başlıklı Genelgesiyle 13 Mart tarihi itibarıyla yüz yüze eğitime ara verilmiştir. 23 Mart tarihinden sonra uzaktan eğitim yoluyla eğitime devam edilmiş ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılı böyle sonlandırılmıştır. 2020-2021 Eğitim öğretim yılının birinci döneminde de uzaktan eğitime devam edilmiş ve bunun yanında aşamalı ve seyreltilmiş olarak öğrencilerin bir kısmı yüz yüze eğitime alınarak bir hibrit eğitim modeli denenmiştir (MEB, 2020, e-kaynak). Daha sonra vaka sayılarının artışıyla birlikte Bakanlığın 19.11.2020 tarih ve 1696428 sayılı yazısıyla tekrar tamamıyla uzaktan eğitime geçileceği açıklanmış ve dönem bu şekilde tamamlanmıştır.

Uzaktan eğitim yakın geçmişe kıyasla, bu dönemde hiç olmadığı kadar yaygın şekilde kullanılıyor olsa da, tarihi yüzyıllarca geriye götürülebilir. Ancak uzaktan eğitimin örgütlü olarak ortaya çıkışı 1700'lü yılların başında postayla yapılması planlanan eğitim fikrine kadar dayandırılabilir. Kayda geçmiş uzaktan eğitim çalışmaları raylı ulaşım sistemlerinin de gelişimiyle posta hizmetlerinin hızlanmasıyla olmuştur. Daha sonra iletişim şartlarının hızlı gelişimine bağlı olarak uzaktan eğitim de gelişmiştir (Can ve Köroğlu, 2020). Bu dönemde genel olarak internet üzerinden yapılmaya devam eden uzaktan eğitim salgın döneminde yüz yüze eğitimin alternatifi ya da tamamlayıcısı olarak başvurulan bir eğitim öğretim sağlama yolu olarak görülmüştür.

Toplumsal yapıların ve sermayenin oluşumunda büyük rol oynayan eğitim sistemi bahsedilen sermaye türleriyle oldukça fazla etkileşim içindedir. Eğitim özellikle kültürel sermayenin üretiminde ve dönüşümünde büyük rol oynar (Rutz ve Balkan, 2016). Eğitim sistemlerine bakıldığında, refah düzeyinin düşük olduğu, eğitim şartlarının çok farklılık gösterdiği toplumlar ile refah düzeyi yüksek ve eğitim şartlarının eşit ya da birbirine yakın olduğu toplumlarda sermaye türlerinin eğitime etkisinin birbirinden farklı olduğu söylenebilir (Acar, 2011). Koronavirüs dolayısıyla oluşan salgın nedeniyle birçok ülkede uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitim sürecine geçiş ile birlikte eğitimin sağlanmasına kısıtlar getiren teknolojik eksiklikler ortaya çıkmıştır. Bu teknolojik eksikliklerin en fazla yaşandığı ülkeler yine refah düzeyi düşük ülkeler olmuştur. Bunun yanında salgın döneminde öğrencilerin evde olması dolayısıyla ailelerin kültürel sermayeleri de eğitimi etkileyen önemli bir unsur haline gelmiştir. Aile içinde yaşayan ebeveynin, akrabanın ya da yakınların eğitime yaklaşımları, çocukların uzaktan eğitim sürecine katılımının ve uzaktan eğitim haricindeki zamanlarda çocuğun öğrenme sürecinin nasıl devam edeceğini büyük ölçüde belirlemeye başlamıştır (Sarı ve Nayır, 2020). Bu bağlamda, bu çalışmada kültürel sermaye ile uzaktan eğitim arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Genel olarak kültürel sermayenin eğitim çıktısına etkisi nedir?
- 2) Türkiye’de salgın döneminde yürütülen uzaktan eğitim süreci nasıldır?
- 3) Kültürel sermayenin salgın döneminde uzaktan eğitim sürecine etkisi nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma literatür taraması yöntemiyle yapılmıştır. Schryen, ve diğerleri’ne (2015) göre literatür taraması hem kapsamlı bir sentez hem de belirli bir alanın bilgi gövdesinin yorumunu sağlar. Bu çalışmada da amaçlar çerçevesinde sermaye türleri ve kültürel sermayeye değinilmiştir. Daha sonra da salgın döneminde yürütülen uzaktan eğitim süreci ele alınmış ve kültürel sermayenin bu süreçteki etkileri incelenmiş ve tartışılmıştır. Çalışmada literatür taramasının tercih edilmesinin nedeni, araştırılan konunun daha çok güncel istatistik raporları üzerinden elde edilecek bilgilerle kuramsal bilgilerin birleştirilerek ortaya bir sonuç çıkarılmasının amaçlanmasıdır.

Çalışmada kullanılan veriler için öncelikli olarak 2018 yılı sonrasında çıkan tüm eğitim istatistik verileri, raporları, salgın döneminde eğitim üzerine yazılan makaleler, kayıtlı gazete haberleri, kurumsal sitelerin resmi haber arşivleri ve köşe yazılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra erişilen kaynaklardan edinilen veriler kültürel sermaye ekseninde analiz edilmiş ve elde edilen bulgular tartışılmıştır.

Bulgular, Tartışma ve Yorum

Bu bölümde öncelikle kültürel sermayenin eğitim çıktısı üzerindeki etkisi tartışılacaktır. Daha sonra salgın döneminde uygulanan uzaktan eğitim, istatistiki veriler üzerinden değerlendirilecektir. Son olarak, ailelerin kültürel sermayelerinin uzaktan eğitim sürecine nasıl etki edebileceği ve bu etkinin olası sonuçları tartışılacaktır.

1. Kültürel Sermayenin Eğitim Çıktısı Üzerindeki Etkisi

Sosyolojide, kültürel sermaye bireyin sahip olduğu yüksek kültürel yeterliliği ifade eder (Throsby, 1999). Kültürel sermaye içinde bulunulan sosyal yapıya göre

şekillenir ve eğitim yoluyla sonraki nesillere aktarılır. Yazılı kaynaklar, tiyatrolar, konserler, müzeler kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasında önemli rol oynar çünkü kültürde var olanın sembollerle yeniden hatırlanmasını sağlar (Bourdieu, 1973; Rukancı, 2018). Bu kaynaklara herkesin eşit düzeyde erişebilmesi pek mümkün değildir ancak devletler kendi varlıklarını devam ettirebilmek için oluşturdukları eğitim sistemiyle kültür aktarımını yapmaya çalışır (Sevim ve diğerleri, 2018).

Eğitim sistemleri genel olarak planlanırken herkesin aynı düzeyde kültürel yeterliliğe ve herkesin aynı düzeyde imkâna sahip olduğu varsayımı ile hazırlanır (Bourdieu, 1973). Bu sistemde alt sosyo-ekonomik yapıdaki insanların çocukları sistem mağduru olurlar çünkü üst sosyo-ekonomik yapıdaki çocuklar kültür kaynaklarına kolay erişerek iyi yaşam şartlarına sahip olup, yöneten pozisyonlarına gelebilirken, diğerleri zeki olsalar bile onlara aynı fırsatlar sunulmadığı için kendi sosyal yapılarının dışına çıkamayabilirler (Rutz ve Balkan, 2016). Bu durum da içinde bulunulan kapitalist sistem içinde anlamlıdır. Üst ve alt sosyal yapılar arasındaki güç ilişkileri ve sembolik ilişkiler devam ettirilmek isteniyorsa, sistem üst sosyal sınıflarda bulunan kişilerin üst yapının sahip olduğu kültürel değerlerden besleneceği, alt sosyal sınıflara mensup kişilerin de kendi kültürünün özelliklerine göre yaşamını sürdüreceği şekilde kurgulanır (Bourdieu, 1973). Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan devlet yönetimleri, elindeki gücü bunun sağlayıcısı gibi bir vazife üstlenerek devam ettirir. Arada kaybolan iyi potansiyele sahip insan sermayesinin gücünü ortaya çıkarmak yerine, örseleyerek etkisiz hale getirmiş olur.

Kültürel sermaye üst sınıf ve orta sınıfa göre toplumsal yapıdaki yerlerini koruyabilmeleri için ekonomik sermayenin yanında bulunması gereken bir zorunluluk gibidir. Bundan dolayı sınıf yapısına göre seçkin okullarda tercih edilen yabancı diller bile farklılaşır (Rutz ve Balkan, 2016). Üst sınıf aileler, çocukları devlet okullarında okuyacak puanları alacak yeterliliklerde olmadığında onları özel okullara gönderirler ve kültürel üstünlüklerini de korumaya çalışırlar (Şengönül, 2013). Alt sosyo-ekonomik yapıdaki bir çocuğun eğitimini devam ettirebilmesi ise sınavlarda göstereceği başarı düzeyine bağlıdır. Yeterli puanı almaları halinde kültürel sermayelerini arttırma fırsatı bulurlar. Yeterli puan alamayan çocuklar ise kendi sosyal yapılarının içinde kalmaya mahkûm olurlar (Rutz ve Balkan, 2016).

Çocuklar içinde yetiştiği ailenin kendisine tecrübe ettirdiği eylemlerin miktarına ve karmaşıklığına göre gelişim gösterirler. Üniversite mezunu olan bir grup ailenin çocukları ile üniversite mezunu olmayan bir grup ailenin çocukları üzerinde yapılan bir araştırmada eğitim düzeyi yüksek ailede yetişen çocukların dil becerilerinin daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedenini de eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının sorduğu sorulara daha sık ve doyurucu cevaplar vermesine bağlamışlardır (Şengönül, 2013). Açık bir sistem olan okullar da bulunduğu çevrenin sosyoekonomik durumuna göre şekillenir. Okul, velilerinin okuldan, çocuğundan beklentisine, verdiği ekonomik, sosyal, kültürel katkı ve okul ile işbirliği düzeyine göre kendisini düzenler. Bu durum bir tür kültürel sermaye aktarımı olarak kabul edilebilir çünkü okulda verilecek eğitimin kalitesi ve sistemin çıktısı kısmen veliye bağlıdır (Çalık, 2007).

2. Türkiye’de Salgın Döneminde Yürütülen Uzaktan Eğitim Süreci

Küresel ve yerel faktörlerin etkilerine rağmen Milli Eğitim Bakanlığı’nın kendi iradesiyle döngüsünü devam ettiren eğitim sistemi, ortaya çıkan salgın ile birlikte büyük ölçüde Sağlık Bakanlığı’nın vereceği kararlar doğrultusunda yolunu belirlemeye başlamıştır. Sağlık Bakanlığı ve bilim kurulunun önerileri ilk koronavirüs vakası ile

birlikte tüm ülkenin işleyişinin farklı yollara kaymasına neden olmuştur. Mesai saatlerinde, seyahatlerde, sosyal ilişkilerde ve bunlara bağlı olarak eğitim sisteminde sınırlamalar uygulanmaya başlanmıştır (Sokağa Çıkma Kısıtlamaları Genelgesi, 2020, e-kaynak). Mesafe kuralları dolayısıyla yüz yüze eğitime ara verilmiştir, onun yerine internet üzerinden çevrimiçi uzaktan eğitimler yapılmaya başlanmıştır.

Covid-19 salgın süreciyle birlikte devletlerin kısa vadede başvurulabilecek bir çözüm yolu olarak gördüğü radyo, TV ve internet üzerinden yapılan uzaktan eğitim, teknik altyapı gerektiren bir uygulamadır. Uzaktan eğitim düşük gelirli ülkelerde genellikle radyo ve TV kanalları üzerinden sağlanmaya çalışılırken, gelişmiş ülkelerde internet üzerinden yapılmaktadır. Türkiye’de ise TV kanalları ve ağırlıklı olarak internet üzerinden çevrimiçi bağlantı yoluyla eğitim öğretim devam ettirilmeye çalışılmıştır (Can ve Köroğlu, 2020; MEB, 2021, e-kaynak). Eğitim veren ve eğitimden faydalanan olanların internet ağında buluşabilmesi için internet altyapısına, kamerası ve ses sistemi olan bir bilgisayar ya da bu bağlantıyı sağlayabilecek teknolojik aletlere (tablet bilgisayar, akıllı telefon vb.) ihtiyaçları vardır.

Ülke geneline bakıldığında TÜİK’in (2020b: e-kaynak) hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre sabit internete sahip hane oranı %50,8, mobil internete sahiplik durumu ise %87,9’dur. OECD (2020, e-kaynak) verilerine göre Türkiye’de sabit hat üzerinden sağlanan internet sisteminin sadece %4,3’ü fiber sistem üzerinden verilmektedir. Sabit internet sistemi üzerinden sağlanabilen Genişbant veri akışı oranı %20’nin altında olup, OECD ülkeleri ortalamasının oldukça altındadır. Bu da toplu yüklenmelerin yaşandığı dönemlerde internet altyapı yetersizliğini ortaya koymaktadır. Vatandaşın mobil internete sahiplik oranı yüksektir ancak yapılacak uzaktan eğitimlerde anlık ses ve görüntü paylaşımları dolayısıyla internete yüklenen ve internetten indirilen veri miktarı fazla olduğu için mobil internet ile çevrimiçi derslere sağlıklı bir katılımın olması zordur. TÜİK (2020c: e-kaynak) verileri ülkede 2018 yılında, gelir dağılımında halkın en yüksek gelire sahip %20’sinin toplam ülke gelirinin %46,3’ünü alırken, en düşük gelire sahip %20’sinin ise gelirin %6,2’sini aldığını ortaya koymuştur. Ülkenin 2019 yılı görece yoksulluk oranı ise %14,4’tür (TÜİK, 2020c: e-kaynak). Hanehalkı ise haberleşme ve eğitim için gelirinin yaklaşık %5’ini ayırabilmektedir (TÜİK, 2020d: e-kaynak). Ülkenin Gayrisafi Milli Hasılasının da çok büyük olmadığı göz önünde bulundurulduğunda devlet desteği olmaksızın ülke genelinde azımsanamayacak sayıda öğrenci uzaktan eğitime erişim için gereken imkâna kısa sürede ya da hiç sahip olamayabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı GSM operatörleriyle salgın öncesinde öğrenciler için sadece EBA sistemine girişte kullanılacak aylık 3 gb (gigabyte)’lık internet anlaşması yapmıştır (MEB, 2019, e-kaynak). Salgın ile birlikte bu internet kullanım miktarı 8 gb’a çıkartılmış ancak sağlanan internet çevrimiçi uzaktan eğitimde kullanılamamıştır. Daha sonra öğrencilere 500 bin adet tablet bilgisayar ve beraberinde 25 gb internet tanımlı GSM kartı dağıtımı için çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. 2021 yılı ocak ayı sonu itibarıyla 500 bin tablet bilgisayarların 7 aşamada ihtiyaç sahibi öğrencilere dağıtıldığı ve 100 bin tablet bilgisayarın daha dağıtılacağı açıklaması yapılmıştır (MEB, 2021, 29 Ocak). Dağıtımı tamamlanan 500 bin tablet bilgisayar sayısı örgün eğitimde öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık olarak %3’üne tekabül etmektedir (MEB, 2020). Bu sayının ihtiyaçları karşılama açısından yeterli olmadığı ortadadır. Kavuk ve Demirtaş’ın (2021) yaptığı araştırmanın bulguları da bunu desteklemektedir. Araştırmada, görüşme

gerçekleştirilen öğretmenler, öğrencilerin evinde internet erişiminin, teknolojik donanımın olmaması ve bağlantının yetersizliği sorunlarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Akça ve Akgün'ın (2020) araştırmasında öğrencilerin yaklaşık olarak %80'i internet bağlantılarının yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Geriye kalan %20'lik kısım internet üzerinden uzaktan eğitime erişimle ilgili sorun yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca araştırmada uzaktan eğitimin verimsizliği de görüşülen öğrenciler tarafından dile getirilen bir konu olmuştur. Bu bağlamda 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanuna göre her Türk vatandaşının hakkı olarak tanımlanmış olan eğitim, uzaktan eğitim ile birlikte azımsanamayacak sayıda öğrenci için ulaşılması zor bir hal almıştır.

3. Kültürel Sermayenin Salgın Döneminde Uzaktan Eğitim Sürecine Etkisi

Yüz yüze eğitime ara verilmesi ve uzaktan eğitime geçişle birlikte öğrencilerin evleri de eğitimin bir parçası olmuştur. Evdeki yaşam koşulları, ailelerin çocuklarıyla iletişimi, evde yaşayanların sayısı, aynı anda uzaktan eğitime ihtiyaç duyan kardeşlerin sayısı, öğrencilerin kendi odalarının olup olmaması vb. birçok aile içi etken de eğitimin niteliği açısından daha önemli hale gelmiştir (Bakış ve diğerleri, 2009: e-kaynak). Yüz yüze eğitim yapılan dönemlerde okullar arası fırsat ve imkân eşitsizliği tartışılırken, uzaktan eğitim süreciyle birlikte aileler arası fırsat ve imkân eşitsizlikleri, ailelerin teknoloji okuryazarlığı durumu, ailelerin çocuklarının uzaktan eğitime yapabildiği katkılar gibi konular daha çok tartışılmaya başlanmıştır (Can ve Köroğlu, 2020). Evden çocukların çevrimiçi ortama katılımıyla yapılması beklenen eğitimde bu eşitsizlikler bir düzeye kadar giderilebilir ve giderilmesi daha kolay olan teknik altyapı eksikliği için tablet bilgisayar dağıtımı vb. çalışmalar ile işe başlanmıştır. Ancak, bu yapılanlar ile yüz yüze eğitim dönemine göre daha çok belirginleşen eşitsizlikleri kısa sürede ve tamamıyla gidermenin mümkün olmadığı ortadadır (Bozdoğan, 2020: e-kaynak). Bunun nedeni de uzaktan eğitim sürecini en fazla etkileyecek faktörlerden birisinin değiştirilmesi çok zor ve zaman alıcı olan ailelerin eğitim durumları ve kültürel birikimleri ile ilgili sorunların olmasıdır (Özer ve diğerleri, 2020).

Ailelerin kültürel birikimlerinin yani kültürel sermayelerinin çocuklarının eğitim süreci üzerinde oldukça büyük etkisinin olduğu, özellikle de annelerin eğitim geçmişinin ve kültürel yaşantısının çocuğun yetişme sürecini şekillendirdiği yapılan çalışmalarla da ortaya koyulmuştur (Reay, 2004). Türkiye'de 15-19 yaş aralığındaki öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalar, okullaşma oranının %71 olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle bu yaş aralığındaki öğrencilerin %29'u bir şekilde eğitim sisteminin içine dâhil edilememektedir (TEDMEM, 2020: e-kaynak). Elbette öğrencilerin okula gitmemelerinin ve okul terklerinin altında yatan birçok birbirinden farklı neden vardır ve toplumun her tabakasından öğrencilerin farklı nedenlerle okulu bıraktıkları bilinmektedir. Ancak, okul terklerinin nedenleri ile ilgili yapılan araştırmalar, genel olarak okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik düzeyinin ve eğitim düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur (Balantekin ve Kartal, 2016; Hoşgörür ve Polat, 2015). Bu durum, içinde bulunulan şartların da etkisiyle ailelerin çocuklarının okula erişimi için daha az çaba harcadığını göstermektedir. Hoşgörür ve Polat'ın (2015) araştırmasına göre bu ailelerin bir kısmı çocuklarını okula göndermek yerine çalıştırmayı tercih etmekte ve okul devamsızlıklarıyla ilgili çocuklara hiçbir tepki göstermemektedirler.

TÜİK'in (2020a: e-kaynak) 2019 yılı Ekim-Kasım-Aralık aylarında topladığı veriye göre 5-17 yaş aralığında çalışan çocuk işçi sayısı 720 bindir. Bu çocukların 473 bini

okula devam ediyor görünen çocuklardan oluşmaktadır, 247 bini ise okula devam etmeyen çocuklardır. Bu yaşananlar ve sayılar yüz yüze eğitimde 1. sınıftan 12. sınıfın sonuna kadar öğrencinin özel durumu olmadığı takdirde okula devam zorunluluğunun olduğu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitim sürecinde ise bunu kontrol etmek çok daha zordur çünkü devlet tüm öğrencilerin uzaktan eğitime erişimini sağlayacak altyapıyı henüz kuramadığı için bakanlık devam zorunluluğundan da söz edememektedir. Öğrenciler ve veliler bu durumun farkındadır ve kültürel sermayesi düşük ailelerde eğitim-öğretim zamanlarında çocukların bazıları imkânları olmasına rağmen yeterli motivasyona sahip olmadığı için derslere katılmamakta, bazıları ise ev veya bağ bahçe işlerinde çalıştırılmaktadırlar (Erdal, 2020: e-kaynak).

Eğitimin çeşitli çıktıları açısından uzun vadede kazançlı bir yatırım olduğunun aile tarafından anlaşılması sahip olunan kültürel sermaye ile ilişkilendirilebilir (Soydan, 2008). Çocuklarının alacağı eğitimin hem kendi gelecekleri hem de çocuklarının geleceği için ne kadar önemli olduğu bilincine sahip aileler, eylemlerini çocuğuna göre planlayarak imkânlarını çocuklarına seferber edebilir. Ancak aile bu bilince sahip değilse maddi olarak yeterli varlığı olsa bile çocuğuna bu imkânı sağlamayabilir (Eryılmaz, 2020: e-kaynak). Maddi varlığa rağmen kültürel sermayesinin düşük olması dolayısıyla ailenin çocuğu eğitimden alıkoymas, farklı yeteneklere ve potansiyele sahip çocuğun kendini göstermesini engelleyecektir. Zaten dışlayıcı, rekabetçi bir sınav düzenini içinde barındıran eğitim sisteminde öğrenciler daha yolun başındayken kendi kabuklarının içine çekilmeye mahkûm olacaklardır. Sosyal sınıf atlama için bir yol olarak görülen eğitim, koyulan bu engeller dolayısıyla kapalı bir sistem olarak çalışınca yüksek ihtimalle ailenin kültürel durumunun yeniden üretilmesi ile sonuçlanacaktır (Rutz ve Balkan, 2016).

Sonuç

Kültür sosyal sabit bir sermayedir ve toplumsal gelişme düzeyinin arka planını oluşturur (Aktan ve Akgün, 2007). Kültürel sermaye sosyal açıdan bakıldığında kişinin entelektüel birikimini, yaşam tarzını, kültürel bilincini ve kültürel potansiyelini içine alır (Tösten ve diğerleri, 2017). Devletin güçlü bir ekonomi, daha iyi bir gelecek ve varlığının devamlılığı için vatandaşlarının kültürel sermayesini arttırması ve bu sermayenin sonraki nesillere aktarılmasını sağlaması gerekir. Sermaye oluşumu ve aktarımının yolu da büyük ölçüde aileden ve sağlanan eğitim ortamlarından geçer (Çakmak, 2008). Eğitim ile uzun yılların birikimini, toplumların elde ettiği deneyimleri yeniden yaşanmasına gerek kalmadan ve zaman kaybetmeden yeni nesillere aktarmak mümkündür. Ancak bu aktarımı devam ettirebilmek için gereken kültürel bilinci bireylerde oluşturmak gerekir.

Kültürel sermaye bir toplumda bir defa oluşturulduğunda kendini yeniden üretecek potansiyeli içinde barındırır. Kültürel sermayesi yüksek toplumların ya da grupların devamı olan bireyler bu sahip olunan kültürden nasibini alır. Bireyler için eğitim ailede başlar ve onlar eğitim sistemlerine dâhil olsalar da ailenin yaşam tarzı ve kültüründen etkilenmeye devam ederler. Genel olarak kırsal bölgelerde yaşayan sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocukları, kırsal bölgelerde kendi kültüründen öğrencilerin bulunduğu okullara giderken, sosyoekonomik düzeyi yüksek kesimler de, benzer şekilde kendi sosyal çevresine yakın okullara çocuklarını göndermeyi tercih etmektedirler. Bilinçli aileler genel olarak çocuklarının eğitimlerinin en iyi şekilde devam etmesi ve çocukların iyi noktalara ulaşması için çaba sarf etmekteyken, eğitimle ilgili bilincin yeterince gelişmediği ailelerde ise çocuğun eğitimine çok fazla önem

verilmemektedir. Bu durumun arkasında ailenin içinde bulunduğu kültürün etkilerinin olduğu söylenebilir. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi, çocukların eğitim sürecindeki devamsızlıklarına göz yumulması, onların eğitim süreçlerinde desteklenmemesi, çocuğun okula gitmesi yerine ailenin işlerine baktırılması ya da para kazanmak için çalıştırılması şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bazı zengin ailelerde ise çocuklar puanla istediği düzeyde okullara giremeye bile dengi özel okullara yüksek meblağlar ödenerek okutulmaktadırlar. Bu tür durumlar insanların sahip olduğu kültürel sermaye düzeyiyle bağdaştırılabilir. Kişilerin içinde bulunduğu ortam sahip oldukları bilgi ve bilinç düzeyi onların eğitim süreçlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemekte ve yönlendirmektedir.

2019 yılının sonundan itibaren ortaya çıkan ve dünya genelinde etkili olan koronavirüs salgını dolayısıyla uygulanan sokağa çıkma yasakları ve sosyal mesafe kuralları hayatın her alanını etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Eğitim okullarda yüz yüze yapılamamış ve ülkeler uzaktan eğitim ile süreci devam ettirmeye çalışmıştır. Türkiye de bu ülkelerden birisidir. Türkiye’de uygulanan uzaktan eğitim TV üzerinden ve çevrimiçi eğitimler ile internet üzerinden yapılmaya çalışılmıştır.

Bu süreçte yürütülmeye çalışılan modelde, eğitim çevrimiçi bağlantılar ile evlerden yapılmaya çalışıldığı için hem öğretmenler hem de öğrenciler zorlu bir mücadeleyle girmişlerdir. Salgın sürecinde yaşanan bu eğitim krizi en çok yoksulların ve dezavantajlı grupların çocuklarını olumsuz etkilemiştir. Yoksul ailelerin evlerinde çocuklarının uzaktan eğitime bağlanabilmesi için gereken teknik donanımın olmaması, yüz yüze eğitim döneminde bile mağdur olan sosyoekonomik durumu kötü grupların daha da zor durumlara sürüklenmesine neden olmuştur. Ülke genelinde içinde bulunulan hastalık dönemi ve ekonomik sorunlar, eğitim sisteminin üzerinde yapılan çalışmaların teknik altyapıyla desteklenmesini zorlaştırmıştır. Eğitim sitemini destekleyici yeterli kaynak devlet eliyle sağlanamamıştır. Buna bağlı olarak salgın döneminde, sosyoekonomik düzeyi düşük kesimler ile sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının eğitim haklarını kullanabilme imkânı arasındaki makas daha da açılmıştır.

Ailelerin kültürel sermaye düzeyleri salgın döneminde çocukların uzaktan eğitim sürecinin nasıl devam edeceğini belirleyen önemli faktörlerden birisi olmuştur. Salgın döneminde eğitim sürecini evden yürütmeye çalışan çocuklar ailelerin onlara destek oldukları ve imkân sağladıkları oranda eğitim ortamlarına erişim sağlayabilmişlerdir. Bu süreçte genel olarak aileler çocuklarının eğitime erişimleri için büyük gayret göstermiştir ancak bu süreci çocukları çalıştırmak için fırsat bilen ya da çocuklarının eğitimlere girmemelerine sessiz kalan aileler de olmuştur. Kültürel sermayesi yüksek olan ve bu sermayenin gelecek nesillere aktarımı için çocuklarına iyi bir eğitim aldirmaya çalışan aileler de vardır, kültürel sermayesi düşük ve eğitimin öneminin bilincinde olmayan aileler de vardır.

Bu çalışmada kültürel sermayenin eğitim ile ilişkisi ve salgın dönemindeki uzaktan eğitim sürecine etkisi araştırılmış ve konu tartışılarak sorunlar somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, eğitim sistemi uygulayıcılarına, kültür aktarımında büyük etkiye sahip olan ailelerin bilinçlendirilebilmesi konusunda, gerekli imkânların devlet tarafından onlara sağlanması ve gelecek nesillerin daha iyi adımlar atabilmesi için eğitime yapılan yatırımın artırılması için çalışmalar yapmaları önerilmektedir. Konu üzerinde çalışacak araştırmacılara ise ailelerin kültürel sermaye sahiplik düzeyi ile ailelerin çocuklarını yetiştirme süreci arasındaki ilişki üzerine nicel çalışmalar yapılması önerilir.

Kaynakça

- Acar, E. (2011). Effects of social capital on academic success: A narrative synthesis. *Educational Research and Reviews*, 6 (6), 457-461. <https://doi.org/10.5897/ERR.9000134>
- Akça G. ve Akgün, E. (2020). İlkokul öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı sıkıntılar, *EJER congress 2020 bildiri kitabı* F. Nayır (Ed.). Anı Yayıncılık.
- Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2007). Bir sosyal sabit sermaye olarak kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6 (20), 1-11.
- Arayıcı, A. (2020). Pandemi döneminde öğretmenliğin ve öğrenciliğin zorlukları. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, (66), 60-64.
- Bakış, O., Levent, H., İnel, A. ve Polat, S. (2009). Türkiye’de Eğitime Erişimin Belirleyicileri. İstanbul: Eğitim Girişimi Reformu, <http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/TurkiyedeEgitimeErisiminBelirleyicileri-1.pdf>
- Balantekin, Y. ve Kartal, H. (2016). Öğrencilerin okula devamından sorumlu paydaşların görüşlerine göre okul devamsızlığının nedenleri ve buna yönelik çözüm önerileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (39), 16-36.
- Bourdieu, P. (1973). Cultural reproduction and social reproduction, *From Knowledge, Education, and Cultural Change* R. Brown (Ed.). Tavistock.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. J. Richardson (Ed). Greenwood.
- Bourdieu, P. (2013). *Outline of a theory of practice*. MPG Books Group.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel sermaye ve toplumsal sınıflar. *COGİTO Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 76, 192-203.
- Bozdoğan, Ö. (2020, 3 Eylül). Ziller Yoksul Çocuklara Çalmıyor. *Dokuz Eylül Gazetesi*, <https://www.dokuzeyul.com/emegin-sesi/ziller-yoksul-cocuklara-calmiyor-h171368.html>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Can, N. ve Köroğlu, Y. (2020). Covid-19 döneminde yaygınlaşan uzaktan eğitimin değerlendirilmesi ve eğitim emekçileri açısından incelenmesi. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 3 (4). 370-380.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41.
- Çalık, C. (2007). Okul-çevre ilişkisinin okul geliştirmedeki rolü: kavramsal bir çözümleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(3), 123-139.
- Dobb, M. (1990). *Kapitalizmin dünü ve bugünü*. İletişim Yayıncılık.

Emrah Dönmez- *Uzaktan Eğitimde, Eğitim Kime Uzak Kime Yakın: Kültürel Sermaye Penceresinden Bir Analiz*

Erdal, B. O. (2020, 03 Eylül). Çocuk İşçiyeye Eğitim 'Uzak'ta Kaldı. Dokuz Eylül Gazetesi, <https://www.dokuzeyul.com/emegin-sesi/cocuk-isciye-egitim-uzak-ta-kaldi-h171365.html>

Eryılmaz, F. (2020, 28 Mayıs). Eğitimde Aile Faktörü. <https://www.milligazete.com.tr/makale/4728489/fatih-yilmaz/egitimde-aile-faktoru>

Hoşgörür, V. ve Polat, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin okula devamsızlık nedenleri (Söke ilçesi örneği). MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 25-42. <https://doi.org/10.21666/mskuefd.69002>

Kaplan, M. ve Yardımcıoğlu, M. (2018). Alan, habitus ve sermaye kavramları ile Pierre Bourdieu. Social Sciences Studies Journal, 4 (14), 614-623. Doi: 10.26449/sss.389.

Kavuk, E., ve Demirtaş, H. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı zorluklar. E-Uluslararası Pedagoji Dergisi, 1(1), 55-73.

Keleş, H. N. (2012). Sosyal sermaye. Eğitim Yayınevi.

Liu, Y., Kuo, R., & Shih, S. (2020). COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history. Biomedical Journal, 43(4), 328-333. DOI:10.1016/j.bj.2020.04.007

MEB. (2019, 13 Mayıs). EBA İçeriklerine Aylık 3 GB'a Kadar Ücretsiz Erişim İmkânı. <https://yegitek.meb.gov.tr/www/eba-iceriklerine-aylik-3-gba-kadar-ucretsiz-erisim-ikni/icerik/2737>

MEB. (2020). Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim 2019-2020. Resmi İstatistik Programı Yayını.

MEB. (2020, 21 Eylül). Yüz Yüze Eğitim, Anasınıfı Ve İlkokul 1'inci Sınıflarda Başladı. <http://www.meb.gov.tr/yuz-yuze-egitim-anasinifi-ve-ilkokul-1inci-siniflarda-basladi/haber/21672/tr>

MEB. (2021, 29 Ocak). 500 Bin Tablet Bilgisayar Yerine Ulaştı, Yeni Hedef 600 Bin Öğrenciyeye Erişmek. <http://www.meb.gov.tr/500-bin-tablet-bilgisayar-yerine-ulasti-yeni-hedef-600-bin-ogrenciyeye-erismek/haber/22441/tr>

OECD. (2020, June). Broadband Statistics. <http://www.oecd.org/sti/broadband/broadband-statistics>

Özer, M., Suna, H., Çelik, Z., ve Aşkar, P. (2020). Covid-19 salgını dolayısıyla okulların kapanmasının eğitimde eşitsizlikler üzerine etkisi. İnsan ve Toplum, 10(4), 217-246. DOI: [dx.doi.org/10.12658/Mo611](https://doi.org/10.12658/Mo611)

Postman, N. (2016). Teknopoli. M. E. Yılmaz (Çev.). Sentez Yayıncılık.

Proust, A. (2014, 3 Temmuz). Pierre Bourdieu Üzerine. <https://albertproust.tumblr.com/post/90652580739/pierre-bourdieu-%C3%BCzerine>

Reay, D. (2004). Education and cultural capital: the implications of changing trends in education policies. Cultural Trends, 13(2), 73-86. DOI:10.1080/0954896042000267161

Rukancı, F. (2018). Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve tanıtımında yazma eser kütüphaneciliği. ERDEM, (74), 99-116. <https://doi.org/10.32704/erdem.450104>

Rutz, H. ve Balkan, E. (2016). Sınıfın Yeniden Üretimi: Eğitim, Neoliberalizm Ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi. N. Balkan (Çev.). H2O Yayıncılık.

Sarı, T. ve Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>

Schryen, G., Wagner, G. & Benlian, A. (2015). Theory of knowledge for literature reviews: an epistemological model, taxonomy and empirical analysis of is literature. International Conference on Information Systems. Fort Worth, Texas, USA.

Sevim, O., Bağcı, H. ve Çevirme, H. (2018). Dil ve kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak ders kitapları: Türkçe ders kitapları örneği. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(27), 1575-1592. DOI: 10.7827/TurkishStudies.14396

Sokağa Çıkma Kısıtlamaları Genelgesi. (2020, 30 Ekim). İçişleri Bakanlığı. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-sokaga-cikma-kisitlamalari---yeni-kisitlama-ve-tedbirler-genelgeleri>

Soydan, T. (2008). İnsan sermayesi kuramı, ekonomik kurumlar ve kavramlar sözlüğü. F. Başkaya ve A. Ördek (Ed.). Türkiye ve Ortadoğu Forumu.

Swartz, D. (2018). Kültür ve iktidar Pierre Bourdieu'nun sosyolojisi. İletişim Yayınları.

Şengönül, T. (2013). Sosyal sınıfın boyutları olarak gelirin, eğitimin ve mesleğin ailelerdeki sosyalleştirme-eğitim süreçlerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 128-143.

TEDMEM. (2020). Bir Bakışta Eğitim 2020. <https://tedmem.org/download/bir-bakista-egitim-2020?wpdmdl=3567&refresh=5fe8db95425bd1609096085>

Throsby, D. (1999). Cultural capital. *Journal of Cultural Economics*, 23(1-2), 3-12. DOI:10.1023/A:1007543313370.

Tösten, R., Avcı, Y. ve Şahin, Ç. Ç. (2017). Öğretmenlerin kültürel sermaye yeterliklerinin incelenmesi: Meslek liseleri örneği. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (35), 130-143.

TÜİK. (2020a). Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

TÜİK. (2020b). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (Bt) Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679)

TÜİK. (2020c). Gelir Ve Yaşam Koşulları Araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>

TÜİK. (2020d). Hane Halkı Tüketim Harcaması, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593>.

UNESCO. (2020). School Closures Caused By Coronavirus (Covid-19). UNESCO. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.

Emrah Dönmez- *Uzaktan Eğitimde, Eğitim Kime Uzak Kime Yakın: Kültürel Sermaye
Penceresinden Bir Analiz*

Walsh, K. A., Spillane, S., Comber, L., Cardwell, K., Harrington, P., Connell, J., O'neill, M. (2020). The duration of infectiousness of individuals infected with SARS-CoV-2. *Journal of Infection*, 81(6), 847-856. DOI:10.1016/j.jinf.2020.10.009

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

GERÇEKTEN ANLATIYA: W.H.
AUDEN'İN İSPANYA ŞİİRİNE TARİH
YAZIMCI BİR BAKIŞ

FROM FACTS TO NARRATIVE: A
HISTORIOGRAPHIC OUTLOOK TO
W.H. AUDEN'S SPAIN

Yazar

Ferit ŞAHİN

Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, email:sahinfer@gmail.com
ORCID NO: 0000-0002-1777-7751

Tahir YAŞAR

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu
email:tahiryasar@siirt.edu.tr ORCID NO: 0000-0003-2174-7093

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 8 Mart 2021

Kabul Tarihi: 21 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Şahin, F.-Yaşar, T. (2021). From Facts To Narrative: A Historiographic Outlook To W.H. Auden's Spain. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.191-201.

Öz

Amerikalı tarihçi Hayden White, *Metatarih: Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem* adlı eserinde tarih ve edebiyat arasında söylem açısından büyük benzerlikler olduğunu ve tarihin bir tür edebî yazın / kurgu olduğunu fikriyle nesnel bir tarih anlatısının zorluklarından söz eder. Ünlü tarihçiye göre, bir tarihçi tarihsel olayları ele alırken tarihsel süreç içerisinde önemli gördüğü birtakım anlatıları seçer ve bunları edebiyat yoluyla kurgulayarak okuyucusuna sunar. White tarihçinin edebiyattaki söz sanatlarını kullanarak anlatısının daha ilgi çekici ve anlamlı olmasını sağladığını ifade eder. Bu bağlamda tarihi metinlerde edebiyat olabileceği gibi, edebî metinlerde de tarih anlatımlarına rastlamak mümkündür. Bir başka deyişle, tarihi bir metin edebî eser olabileceği gibi edebî bir eser de tarihi bir metin niteliğiyle okunabilmektedir. Bu çalışma, ünlü İngiliz şair W.H. Auden'in İspanya iç savaşında politik duygularla yazmış olduğu İspanya şiirindeki tarihsel anlatımın metnin ideolojik söylemini nasıl oluşturduğunu, şiirde imgelemler yoluyla anlatılan tarihin nasıl kurgulandığını yeni tarihsel bir bakış açısıyla ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: W.H. Auden, Historiografi, İspanya, Yeni Tarihsevcilik

Abstract

Hayden White, a well-known American historian, in his book *Metahistory: Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, discusses the great similarities between history and literature in terms of discourse and the difficulties of an objective historical narrative with the idea that history is a kind of literary fiction. According to the famous historian, while dealing with history, a historian picks up specific events that he considers important in the historical process and presents them to the reader by fictionalizing them through literature. White states that the historian makes his narrative more interesting and meaningful by using rhetoric in literature. Just like literature in historical texts, it is possible to encounter historical expressions in literary texts. In this respect, a historical text can be a literary work, just as a literary work can be read as a work of history. This study aims to analyse W.H. Auden's controversial poem, *Spain*, which was written during the Spanish Civil War with some ideological impulses. It aims to reveal how the historical narrative of the poem constitutes the ideological discourse of the text.

Keywords: W.H. Auden, Historiography, New Historicism, Spain

Introduction

Literature and history are considered as two distinct subject fields: the former's main concern is fiction, and the latter aims to decipher facts. However, it is likely to find both disciplines interwoven. A historical event may sometimes become the central subject of a literary work. Dickens's "A Tale of Two Cities", Shakespeare's history plays are only a few examples of such works. In this regard, authors, poets, and playwrights sometimes pretend to play a historian's role in their works by recounting past events. While doing this, they use their literary skills blending facts and fiction in their stories. On the other hand, historians may be doing the opposite in their studies. While recounting a past event, they may use their literary skills to "form the historical process they want to mirror" (White, 1978: p.51) and turn their work, which is supposed to be based on only facts, into a hybrid text of history and literature. Since past events reported in the documents are all data and the historian needs to interpret what happened in the past by putting those events into a certain order and make them more meaningful to his readers, he inevitably uses his narrative skills. The narrative makes history and literature alike because the narrative discourse may turn a text into another form. As White states:

history belongs to the category of discursive writing so that when the fictional element or mythical plot structure is obviously present in it, it ceases to be history altogether and becomes a bastard genre, product of an unholy union between history and poetry. (1978: p.83)

Thus, a close reader may find some literature in almost any work of history and some history in almost any work of literature. How does a historian construct his study of the past with a transition from facts to fiction? How much objective is a work of history that includes narrative elements? Let's first figure out how a work of history is constructed. Croce states that "where there is no narrative, there is no history." (1956: p.26) The basic material that a historian has to deal with in his study is the data he collects on the subject. Nevertheless, this data is a mass, and he cannot use all of it in his study. Therefore, he has to choose certain events out of other events and bring them together into a reasonable or convincing form in the eye of his readers. In other words, he needs a good recipe that will make his dish taste good. That is why he appeals to interpreting skills to get a final reasonable form. At this point, the historian's objectivity is open to question because the events he picks up from the data may seem necessary for his interpretation but trivial for another historian, and each historian may have a different form of interpretation for the same subject by referring to different data. This difference turns their work of history into a sort of literary narrative. Postmodern historians, especially Hayden White, posit the necessity for historians to admit their work's literariness, its dependence on narrative and rhetoric, and this narrative turns the subject matter of history into fiction rather than facts. The historian's use of narrative and rhetoric, which mainly consists of figures of speech, creates historical knowledge. White stresses some narrative strategies that the historian uses to explain the past: the first strategy is the mode of *emplotment*. White states that these *emplotments* can be constructed as Romance, Comedy, Tragedy, and Satire and each of them is constituted through four key tropes, which can be listed as a metaphor, metonymy, synecdoche, and irony. The use of one of these tropes in the narrative defines the *emplotment* that the historian constructs, and this relationship also reveals the mode of the argument and the mode of the implication as it is presented in the chart below:

KEY TROPE	MODE OF EMPLOTMENT	MODE OF ARGUMENT	MODE OF IMPLICATION
SYNECDOCHE	ROMANTIC	FORMIST	ANARCHIST
METAPHOR	TRAGIC	MECHANISTIC	RADICAL
METONYMY	COMIC	ORGANISTIC	CONSERVATIVE
IRONY	SATIRICAL	CONTEXTUALISTIC	LIBERAL

To understand how narrative and language effects historical explanation, White exemplifies different interpretations of the French Revolution by different historians. Though, historian recount the same events happened in the same country, same period, the way they interpret/narrate differs:

The events which occurred in France in 1789-90, which Burke viewed as an unalloyed national disaster, Michelet regards as an epiphany of that union of man with God informing the dream of romance as a generic story form (1978: p.62).

While Marx defines the old regime's fall as a tragedy, Tocqueville interprets it as an opportunity. These different interpretations demonstrate that what exists in the historian's mind on the subject is determined by the rhetoric he uses throughout his narrative. The historian prefigures writing history by writing within a particular trope, and this selection of trope determines the other modes such as *emplotment*, argument, and implication.

Since Auden's poem *Spain* is structured as yesterday, today, and tomorrow, it includes references to various historical events and becomes a historical narrative and interpretation. In this regard, this paper aims to find out how literary tropes work to construct historical narrative in the poem.

Yesterday all the past. The language of size
 Spreading to China along the trade-routes; the diffusion
 Of the counting-frame and the cromlech;
 Yesterday the shadow-reckoning in the sunny climates. (Auden, 1979: p. 51)

The text's historical narrative starts with a synecdoche in the first line, narrowing down "all the past" events into yesterday, putting all the past events into a whole. Thus, what happened yesterday covers everything that happened in the past. After this interpretation of the past, the verse presents some certain events to construct and expand its narrative of history. The starting point of this narrative is a synecdoche mentioning the spread of "the language of size", which refers to maths and science, "to China along the trade routes." Since the title of the poem is "Spain", the verse implies that the "spread" originated in Spain, and then it was carried to China from Spain. However, this historical explanation in the very first line contradicts what historical data offers. Because Chinese mathematics "flourished independently long before those of Greece and Rome; and in the

middle of the second millennium B.C., the Chinese were already keeping records of astronomical events” (Burton, 2011: p. 26). If maths had developed long before it developed in Europe, then it could not have spread “to” China from Spain. Moreover, “the trade routes”, which probably refer to Silk and Spice routes between ancient empires in the east and the west in the past, did not have a one-way direction from Spain to China; they rather provided mutual interaction between ancient civilizations. In this regard, the text ignores this interaction between the two civilizations and constructs its narrative on the interpretation that there is a flow of knowledge from Spain to China. This line also emphasizes two basic fields in the past by using synecdoches: “language of size” referring to science and the trade routes' referring to the economy. Nevertheless, Silk and Spice routes were not only limited to trade and economic relations between civilizations. Through these routes, "new inventions, religious beliefs, artistic styles, languages, and customs were also transmitted" (The Metropolitan Museum of Art, 2000). The verse goes on its historical narrative by mentioning two inventions in the past: the counting frame and the cromlech. The counting frame is another synecdoche referring to maths and science and also the cromlech¹ refers to any religious belief or faith. Although there have been similar structures like cromlech in different parts of the world with different names like dolmen and tumulus, the line uses a Brythonic name for this megalithic structure. In this regard, the text tends to construct its historical narrative upon a Eurocentric point of view because it regards the birthplace of science as Spain and uses the word “cromlech” for pre-historic structures. The verse finishes with another line of synecdoche, “the shadow-reckoning” referring to the sundial. Since its working principle is based on the sun's position, the sundial may refer to the knowledge of astronomy, geometry, and maths.

Taking the whole verse into consideration in terms of its narrative, it centres on four general concepts through synecdoches: science, economy and religion, and time. Yet, these concepts are not presented in chronological order because the cromlech and China are anachronistic. The synecdoches representing these concepts signify something behind the concepts themselves. The use of words like “counting” and “reckoning” in synecdoches may indicate the expectation of the emergence of something. “The language of size”, “the counting frame” and “shadow-reckoning” may all be considered as instruments that enable humans to know what is about to come. Although the verse does not present a clear depiction of what is coming, reckoning “the shadow” in the sunny climate implies that something threatening the present situation is about to emerge because “the shadow” may challenge the “sunny climate.”

This historical interpretation constructs a “fraudulent outline” (Strauss, 1966: p. 257) which “makes up the sum total of putative ‘explanations’ that historians offer of past structures and processes” (White, 1978: p. 57). This outline has a Eurocentric perspective, centres on science, economy, and religion as the starting point of its narrative, and implies the threat of a shadow to the current “sunny climate”.

¹ A structure of pre-historic age consisting of a large flat or flattish unhewn stone resting horizontally on three or more stones set upright; found in various parts of the British Isles, esp. in Wales, Devonshire, Cornwall, and Ireland. Also applied to similar structures in other parts of the world. (Oxford English Dictionary, 1989)

Yesterday the assessment of insurance by cards,
The divination of water; yesterday the invention
Of cartwheels and clocks, the taming of
Horses. Yesterday the bustling world of the navigators. (Auden, 1979: p. 52)

The second verse almost repeats the narrative presented in the first verse by choosing different words and mentioning other events and inventions. Instead of “counting” and “reckoning”, the verse uses “assessment” and “divination” that carry similar meanings. However, the synecdoches used in the first two lines, “the assessment of insurance by cards” and “the divination of water”, refer to the act of prophecy rather than scientific actions referred by “the counting frame” and “the shadow-reckoning.” In this regard, prophetic knowledge takes the place of scientific knowledge in the text’s historical narrative. “Cards” and “divination” are also metonymies implying change or ironic metaphors emphasizing the absurdity of religious beliefs. Man’s quest for “insurance by cards” may result from the fear of the coming shadow mentioned at the end of the first verse. Since water is essential to life and “in many parts of the world, civilization has flourished around rivers and deltas, and water sources remain an enduring symbol of natural culture” (Nair, 2003: p. 160), the verse may refer to the birth of settlements or cities. With reference to the establishment of settlements, then the text goes on its historical narrative mentioning some other scientific inventions such as “cartwheels” that enables transportation and facilitates work power in agriculture and other fields, “clocks” that enables human to measure time and the taming of horses which also enables transportation, agricultural work, and warfare. All these inventions mentioned in the second verse refers to the advent of a built civilization. In this regard, the second verse indicates an evolvement into more civilized society with its transportation and agriculture. “The bustling world of the navigators” refers to the geographic discoveries in the past, yet the synecdoche in the line implies a sense of anxiety in that period by mentioning that it was a “bustling world.” Thus, the text narrates some roughly chronological historical events in the first two verses, but there is an implication of anxiety in both. The geographic discoveries implied in the verse also take the place of the trade routes mentioned in the first verse, and sundials are replaced with clocks, which implies a sense of evolution.

In terms of its historical interpretation so far, the text uses synecdoches to construct its narrative, and thus the mode of explanation of the narrative is expected to be mechanistic and romantic in terms of *emplotment*. In this regard, the text’s historical interpretation presents different historical events as parts, but all these events come together, serving the establishment of a civilization with its economy, science, agriculture, and religion.

Yesterday the abolition of fairies and giants,
the fortress like a motionless eagle eyeing the valley,
the chapel built in the forest;
Yesterday the carving of angels and alarming gargoyles; (Auden, 1979: p. 52)

The third verse starts with a turning point in religious belief or faith. “Fairies” and “giants” are metaphors for good and evil, or they may refer to superstitious beliefs. They are abolished, giving their place to institutional religion, the centre of which is “the chapel”. Just like economic activities evolve from trade routes into navigations, scientific

instruments like sundials evolve into clocks in the previous verse; this verse emphasizes another religion's evolution. The religious belief becomes single and institutionalized because of belief in 'fairies' and 'giants' since these are given in plural forms and may imply diversity in faith, turning into one belief carried out in "the chapel". With the transformation of religion into an institutionalized form, the text adds another institution to civilization it constructs in the second verse: military or political power referred by "fortress." The image of a fortress watching the valley is a reference to an absolute power, which may be a military, political power, or state authority, controlling its territory. If the fortress is the political power or state authority, then the valley it dominates may represent its land and people. The way it controls its land or governs its people is depicted as "a motionless eagle eyeing". This image of the eagle reveals how the authority works. Eyeing the valley is a metonymic implication of surveillance and control of the political power. The eagle is "motionless" because it is on alert and feels uneasy, and wants to control everything that poses a possible threat to its authority. This alertness and uneasiness remark "the shadow" mentioned in the first line and the anxiety coming from "the bustling world" in the second verse.

While the chapel, institutionalized religion, constructed in the forest, the fortress, political power, or state authority, stands upon the valley. In other words, the political authority manifests its power apparently, yet religion is hidden in the forest. In this regard, the text interprets the birth of institutional religion as having emerged secretly. Since the two institutions in the society, political power, and religion, are presented as two opposing forces, the text poses a rivalry between these two institutions. The last line of the third verse restates "fairies" and "giants" as "angels" and "gargoyles". In this sense, the text raises a question on the nature of religion. Although those sorts of faith in "fairies" and "giants" transformed into a new form, institutionalized religion, in fact, this new form does not differ much from the previous ones. They only change in the form, not in essence; "fairies" and "giants" change their shapes into "angels" and "gargoyles". However, no matter what shape religious belief takes, the text interprets the new paradigm, which is the opposition of political power and religion, as "alarming", which is another reference to the anxiety or uneasiness implied in the poem so far because "gargoyles" symbolize "evil spirits, monstrous entities, and damned souls" (Berendt, 2014) their alarm may sign bad things that might happen in the near future.

The trial of heretics among the columns of stone;
Yesterday the theological feuds in the taverns
And the miraculous cure at the fountain;
Yesterday the Sabbath of witches; but to-day the struggle (Auden, 1979: p. 52)

After the opposition of the political authority and religion is introduced in the third verse, the beginning of the next verse implies that religion took deep roots in the society as it gained the power to punish heretics, non-believers, or anyone posing a threat against it. Religion is not hidden in the forest anymore; it has its roots taking power from its heritage, which is referred by "columns of stones". The verse implies a sort of separation with the phrase "the trial of heretics." Since there are now people called heretics in society, then it is possible to claim the existence of people called "true believers." This indicates that there is a sort of conflict between two opposing religious

groups. This opposition may either be between different religions or sects of one single religion. In both cases, the text interprets religion as a separating institution causing a sort of discrimination among people. The following two lines can be read as an irony revealing the text's interpretation for religion's existence because the "theological feuds" take place in "taverns", which are the places considered the base of non-believers. In this regard, religious practices like "miraculous cure at the fountain" and "the Sabbath of Witches" may be considered a subject that the text approach ironical to emphasize religious practices' absurdity. These non-scientific practices were mentioned in previous lines as "the assessment of insurance by card" and "divination of water".

At the end of the fourth verse, the poem distinguishes the present situation and its historical narrative and demands a struggle for today. At this point, it is not depicted what the struggle will be against. Nevertheless, since the first mention of struggle is given at the end of the verse, which generally comments on religious conflicts and practices in the past, the struggle may be offered as a reaction against religion itself.

Yesterday the installation of dynamos and turbines,
The construction of railways in the colonial desert;
Yesterday the classic lecture
On the origin of Mankind. But to-day the struggle. (Auden, 1979: p. 52)

The fifth verse goes on the historical narrative of the text on the industrial period by mentioning some inventions again as in the previous verses. These inventions are "dynamos" and "turbines" that seem to be complex forms of previously mentioned inventions such as "cartwheels" and "clocks", all of which were outcomes of "the language of size" and "the counting frame" because through the knowledge of maths and science these inventions were all made. In each verse, inventions are given with some means of transportations. For example, in the first verse, the knowledge of science is carried through trade routes, the inventions in the second verse are carried through navigators, and in this verse, the text presents "railways" together with "dynamos" and "turbines." Since "dynamos" and "turbines" are key inventions for the construction of trains and railways, the text creates a correlation between the inventions and the mode of transportation. However, this scientific development starting from "the language of size" ends up with "railways in the colonial desert", which refers to the idea of colonialism itself. From this point of view, the text's historical interpretation for scientific developments claims that scientific developments have moved into a negative direction, creating colonialism which drags humanity away from the "classical lecture on the origin of Mankind". Since colonialism "is a practice of domination, which involves the subjugation of one people to another." (Kohn & Reddy, 2017), it contradicts with the following line that emphasizes Mankind's virtue. In this regard, the fifth verse also offers a struggle against scientific practices that ignore man's dignity and leads humanity into a worse condition.

Yesterday the belief in the absolute value of Greek,
The fall of the curtain upon the death of a hero;
Yesterday the prayer to the sunset
And the adoration of madmen. but to-day the struggle. (Auden, 1979, p. 52)

The sixth verse narrates history by referring to Greek drama, culture, and its values. This historical narrative generally refers to the Renaissance period. Greek culture

in the past is considered to be the intellectual foundation of the western world because nearly all western intellectual heritage dates back to Greek texts, and the text claims that there was a kind of commitment to all those Greek values at “faith” level and they were believed to be absolute. However, this intellectual heritage and turning back to those values again in the Renaissance period also ends up with failure with the “fall of the curtain upon the death of a hero”, like the religious and scientific developments mentioned in previous verses. The image of “the prayer to the sunset” and the “madmen” is the end of the text's historical interpretation.

To depict how the poem creates its historical narrative/interpretation, we must first define what tropes the text appeals to while interpreting history. For the first six verses, the poem uses synecdoches to refer to certain events in the past. In the first verse, the text establishes the foundation of its historical narrative depending on three phenomena: science, economy, religion. For each phenomenon, there are synecdoches in verses that construct possible meanings. Let's have a close look at phrases referring to each phenomenon in six verses. For science, technology, and their development, the text mentions “the language of size”, “counting frame”, “shadow-reckoning”, “cartwheels”, “clocks”, “dynamos”, “turbines” and “railways” respectively as the narrative develops. In terms of these scientific inventions or developments, the narrative follows a chronological order, and the inventions defined start from simple tools like “counting frame” to complex ones like “dynamos” and “turbines”. Nevertheless, the text's interpretation of these inventions finds meaning when they are taken into consideration together with phrases concerning how economic interaction is carried out. “The language of size”, the knowledge of science, is carried along “trade routes.” Inventions like “Cartwheels” and “clocks” established the world of navigators using sea routes, and finally, “dynamos” and “turbines” caused the “construction of railways” but these railways ways ended up with colonialism. As technology and science developed, they led to new forms of trade routes, but this development brought humanism into the state of being exploited and chaos.

In terms of religion, another foundation of the text's historical narrative, the situation goes worse as it is in science and economy. The text starts with one of the first known structures of religion in history and then develops its interpretation by using other religious terms like “fairies and giants”, “the chapel”, “angels and alarming gargoyles”, “trial of heretics”, “theological feuds” “miraculous cure” and “the Sabbath of Witches” respectively. The poem's interpretation of religious transformation seems to emphasize a sort of deterioration in religion. When the chapel is built and become institutionalized, the punishment of non-believers and feuds start, and the religious practice takes the form of the absurd superstitious situation by the practice of “the miraculous cure and “the Sabbath of witches” which are not different from fortune-telling practices like cartomancy and dowsing referred in the second verse.

Some synecdoches in the poem carry some other meanings that foretell the end of the text's historical interpretation. For example, although “the shadow reckoning” refers to the sundial, the line foretells the coming of darkness that needs to be reckoned in the present “sunny climate”. Likewise, the image of a “motionless eagle eyeing the valley” foretells the reader that something about to happen needs to be watched out.

All these deteriorations in different fields construct the text's historical narrative to convince the readers of the necessity of a struggle. The mode of explanation of this

narrative is “mechanistic” because it presents a part-part relationship to bring each part together at the end for a cause-effect relationship. In this regard, the mode of *emplotment* is tragic in the text because the interpretation ends up with failure at the end.

After following 10 verses describing the chaos at present and call for the struggle that is expected to overcome the current trouble, the poem envisions an ideal society in the future from the 20th verse. The verses recount possible inventions, events, and innovations in the future, which show similarities with the first six verses on yesterday. All these inventions are expected to happen “tomorrow, perhaps the future” and this implies that the struggle to overcome chaos may take a long time or longer than expected. The first scientific development mentioned for the future is “the research on fatigue,” This indicates that today's struggle is weary, long, and harsh because people will probably feel tired and try to get rid of this tiredness. Since this tiredness results from the current chaos, the text also means that traces of terror and violence will remain the same in the future. “The movements of packers” may refer to the bustling world of navigators in the second stanza, and this indicates that tomorrow is a kind of repetition of the past. Navigators are replaced with packers. Since the word “packers” belongs to the modern world, which implies the packaging of goods manufactured in factories, the text presents a shift from an exploring society into a consumer society. Furthermore, “the language of size spreading” leaves its place to “enlarging of consciousness”. Thus, the scientific curiosity in the past turns into a state of consciousness in society's future. On the other hand, the political power depicted as “the motionless eagle eyeing the valley” in the past turns into “liberty's masterful shadow” which implies another shift: a shift from an authoritarian political power into a more liberal one. However, the shadow of liberty's master still implies an authoritarian form as people in the future will live under this shadow. Finally, “the trial of heretics” will be replaced by “the young poets” in the future, which means that religious suppression will end and artistic endeavours will find roots in the future society.

To summarize the text's historical narrative with its prediction of the future, the text presents the historical developments mainly under four categories: science, economy, religion, and political power. This narrative interprets the developments in these areas as if going worse in each phase. Scientific and economic developments end up with colonialism; religion transforms from a superstitious form into an institutionalized form of religion in which the church punishes heretics. Finally, the political structure is an oppressive one depicted as an eagle controlling its territory or people. On the other hand, the text envisions a future society using similar descriptions for science, economy, religion, and political structure. It is a society where the economy is based on “the movement of packer” which means a consumer society. People are in a state of consciousness instead of the scientific curiosity implied in the past. Young poets will be everywhere in the future instead of punished heretics, and finally, the tyrannical authoritarian will be replaced with a more liberal form of state.

The text's final stanza leaves a big question mark to its readers because the current imagery it creates does not imply any possibility for the envisioned society in the future. The text directly states that “the stars are dead” and people are “left alone with” the day, and this implies that the desperate situation is more severe than expected. In this regard, what is imagined for the future stands as ironic language implying that nothing will change in the future. Let's look at the description of the future society in the light of

the ironic language. The research on fatigue is only a hint for new diseases in the future. The movements of packers imply a consumer society, and this is the beginning of capitalism. The liberal society will still have a shadow and darkness, which implies that it may not prove peace as it is expected. Finally, people are singing in a “chorus under the dome” which may imply that there still a form of religion in the future's society that punished heretics in the past.

Under the light of this ironic language for tomorrow, the text's historical narrative ends up with tragedy emphasizing the existential pain man suffers today. He is left alone in a desperate situation, and since “stars” have been used to show man the directions for where he wants to go throughout history, now there is nothing that can help him find a way out. Man is in a state which was implied in the first six stanzas in the past. He is in the dark and shadow, and alarming things have all happened.

References

- Auden, W. H. (1979). *Selected Poems*. Newyork: Vintage Books.
- Berendt, R. (2014, October 25). *Gargoyles, Ghouls, Ghosts and Goblins?* Retrieved 12 22, 2017, from United Church of God.
- Burton, D. (2011). *The History of Mathematics: An Introduction*. Newyork: The McGrawHill Companies.
- Croce, B. (1956). *History: Its Theory and Practise*. NY: Harcourt and Brace.
- Kohn, M., & Reddy, K. (2017, August 29). *Colonialism*. Retrieved 12 24, 2017, from The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
- Nair, K. (2003). Role of water in the development of civilization in India—a review of ancient literature, traditional practices and beliefs. In U. /. Symposium (Ed.), *The Basis of Civilization ~ Water Science?* (pp. 160-166). Rome: IAHS Publishing.
- Oxford English Dictionary. (1989). Oxford: Oxford University Press.
- Strauss, C. (1966). *The Savage Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- The Metropolitan Museum of Art. (2000, 11). http://www.metmuseum.org/toah/hd/trade/hd_trade.htm. Retrieved 12 21, 2017
- White, H. (1978). *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. London: The John Hopkins University Press.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

YENİ MÜZECİLİKTE SERGİLEME
YÖNTEMİ OLARAK ÖLÜ GÖMME
TEMALİ BİR SEÇKİ

A SELECTION THEMED BURIAL AS
AN EXHIBITION METHOD IN NEW
MUSEOLOGY

Yazar

Ayşenur SEZGİN ÖZRİLİ

100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Yüzüncü Yıl Üniv., Edebiyat Fak.,
aysenur65sezgin@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-5159-9426

Yaşar ÖZRİLİ

100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Yüzüncü Yıl Üniv., Edebiyat Fak.,
yoZRili@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-4495-0705

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 19 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 21 Haziran 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Sezgin Özrili, A.- Özrili, Y. (2021). Yeni Müzecilikte Sergileme Yöntemi Olarak Ölü Gömme Temalı Bir Seçki. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.202-218.

Öz

21. yüzyılda birçok alanda ciddi dönüşümlerin yaşandığı gözlenen bir gerçektir. Bu olaylar, bir tür paradoks, insan gereksinimi, ya da fenomenolojik bir yaklaşım şeklinde de tasavvur edilebilmektedir. Ancak, belirgin olarak tavrını belli eden en sahici normlar, insanın özgürleşme çabası ve bunun varyantlarıdır. Son dönemde, yeni üretilen sanatsal yapıtlar göstermektedir ki sanatçının ya da küratörün, düşünsel sınırları zorlayan imgesel çalışmaları artarak devam etmektedir. Bu anlamda söz konusu sanatçıların eserlerinin ya da fikirlerinin somutlaşmış sürümlerini gözleme şansını yakalayabildiğimiz platformlar müzelerdir. Yeni müzelerde temel hedef ziyaretçinin beklentileridir. Bu açıdan müzedeki katılımcılar sergilenen eserler vasıtasıyla düşüncelere dalarak, müzede gördüğü nesnelere etkilenmeli, ilham alabilmelidir. Halkın dimağına işleyebilecek, sanatın gayesi adına, bireylere istedik yönde bir katkıda bulunabilecek müze tasarımları, başarılı estetik anlatısı ve senaryosu olan unsurlardır. Antik Çağ insanının, inanç dünyasını, yaşam tarzını, kültürüne ilişkin bulguları elde edebileceğimiz önemli veriler gömülme biçimleridir. Bu açıdan, müzelerde, ölü defin tarzı ve merasimi ışığında izleyicilere değerli bilgiler aktaran bir sergileme durumu da ölü gömme konusudur. Müze içinde hem dijital platformlarda hem de fiziki bir zeminde ölüntün, mezar öncesi seremonisinin ve gömülme stiline zengin görseller aracılığıyla, ziyaretçiye aktarılmaya çalışılmasının önemli küratöryel kurgulama biçimleri, bu çalışmanın temel gayelerinden biridir. Bu çalışmada, kaynak çözümleme, doküman analizi ve özellikle çevrim içi ortamlarda literatür taraması yapılarak veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, Çorum Arkeoloji Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Van Müzesi örnekleri üzerinden Antik Çağ ölü gömme konusunun, sergileme durumu değerlendirilmiştir. Söz konusu müzelerde, teknoloji destekli ve yeni tarz sergi simülasyonlarının, müze katılımcıları nezdinde olumlu tepkiler uyandırdığı izlenimler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Müze, Müzecilik, Sergi, Ölü Gömme, Mezar.

Abstract

It is an observed fact that there have been serious transformations in many areas in the 21st century. These events can also be envisioned as a kind of paradox, human need, or a phenomenological approach. However, the most authentic norms that clearly show his attitude are the liberation effort of the human being and its variants. Recently, newly produced artistic works show that the imaginary works of the artist or curator pushing the intellectual boundaries are increasingly continuing. In this sense, the platforms where we can have the chance to observe the embodied versions of the works or ideas of these artists are museums. In new museums, the main target is the visitor's expectations. In this respect, the participants in the museum should be influenced by the objects they see in the museum and be inspired by the works exhibited. Museum designs that can penetrate the minds of the public and contribute to the purpose of art and individuals in the desired direction are elements that have a successful aesthetic narrative and scenario. The important data that we can obtain about the world of belief, life style and culture of the ancient people are the ways of burial. In this respect, burial is also an exhibition situation in museums that conveys valuable information to the audience in the light of the burial style and ceremony. One of the main purposes of this study is the attempt to convey the dead, pre-burial ceremony and burial style to the visitor through rich visuals, both on digital platforms and on a physical basis within the museum. In this study, the method of data collection by source analysis, document analysis and especially literature review in online environments was used. Within the scope of the study, the exhibition status of the subject of ancient burial was evaluated based on the samples of Çorum Archeology Museum, Anatolian Civilizations Museum and Van Museum. It is among the impressions that technology-supported and new style exhibition simulations in these museums have aroused positive reactions in the eyes of the museum participants.

Keywords: Museum, Museology, Exhibition, Burial, Tomb.

Giriş

Müzeler, kültürel, sanatsal, bilimsel açıdan önem taşıyan nesnelere muhafaza ederek korumak, bakım ve onarımlarını üstlenmek, sergilemek, ayrıca toplumun eğitimi vb. amaçlarıyla hizmet veren kuruluşlardır. Zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olan ülkemizde müzecilik uygulamalarının çağdaş bir yapılanma ile biçimlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uluslararası müzecilik komitesinin güncel müze tanımına göre;

“Müzeler, geçmiş ve gelecek arasındaki kritik diyaloglar için demokratikleştirici, kapsayıcı ve çok sesli alanlardır. Günümüzün çatışmalarını ve zorluklarını kabul edip ele alarak, topluma karşı güvende eserler ve örnekler sunar, gelecek nesiller için çeşitli hatıraları güvence altına alır ve tüm insanlar için eşit haklar ve mirasa eşit erişim sağlar. Müzeler kâr amaçlı değildir. Katılımcı ve şeffaflar ve insan onuruna ve sosyal adalete, küresel eşitlik ve evrensel refah düzeyine katkıda bulunmayı amaçlar; dünyadaki anlayışları toplamak, korumak, araştırmak, yorumlamak, sergilemek ve geliştirmektir ve bunun için aktif ortaklıklar içerisinde çalışırlar.”¹

1950’li yıllara kadar uzanan müzecilik çalışmaları hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir. Müzeler, önceleri toplumdan kopuk saray yapıları gibi ıssız mekânlardan oluşmaktayken, hızlı bir değişim ve dönüşüm süreciyle bu ıssız mekânlar da artık halka hitap edecek yerler olmaya başlamıştır. Erken dönem müze yapılarına bakıldığında; sergi mekânlarının süreklilik gösteren bir anlayışla tertiplendiği, eserlerin teşhir biçimlerinin ise daha klasik bir görünümde olduğu, objelerin sırayla dizildiği, müze salonlarının ise sade, ince ve uzun galerilerden tasarlandığı gözlenmektedir. Sistemli, sıralı görünüm ve sanat eserine kronolojik olarak yaklaşmak “düzen” kavramıyla ilişkiliydi. Bu yaklaşım 19. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur (Tzortzi, 2007: s. 22). Yeni müzecilik perspektifinden ele alınan günümüz müzeleri, tüm etkinlik ve aktivitelerinde insan odaklı sürdürülebilir politikalar gütmektedir. Günümüzde ise topluma dönük bir yaklaşım sonucu, birey ile bütünleşmeyi hedef edinen, kamusal alanın demokratik kurumlarından biri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yeni müzecilik anlayışı; iletişim kurma, eğitme ve öğretme esasına dayanan etkin, dinamik, etkileşimli ve katılımcı bir eğilime yönelmektedir. Müzelerdeki bu kavramsal değişim müzeyi; toplumun her kesiminden bireye hizmet eden, ziyaretçinin müzedeki tüm etkinliklerden faydalanabilir bir pozisyona sahip olmasına katkı sağlamaktadır.² Müzelerin, topluma uyum sağlamak, toplumla iletişim kurmak, her insana hitap edebilmek gibi görevleri de bulunmaktadır (Onur, 2013: s. 19). Buna ek olarak, sosyal projelerle toplumun eğitimine katkıda bulunmaktadır (Karadeniz, 2018: s. 197).

Günümüzde müzecilik faaliyetleri hem klasik müzecilik hem de yeni müzecilik anlayışı doğrultusunda ilerlemeler kaydetmektedir. Bunlardan birincisi ve daha geleneksel olanı; toplama, koruma, bakım ve sergileme anlayışı ile sınırlıyken; müzeyi kalıcı koleksiyon odaklı bir eğitim ve araştırma merkezi olarak konumlandırmaktadır. İkinci yaklaşım olan yeni müzecilik anlayışı ise halkla iletişim kurma, eğitme, toplumsal çeşitlilik hassasiyeti gözetme, müzenin hitap ettiği kenti demografik, etnik, inanç, ekonomi, ticaret kavramları ışığında tahlil ederek sergi ve koleksiyonlarını toplumun değer yargıları paralelinde kurgulama becerileri de gösterebilmektir. Etkin, dinamik, interaktif ve katılımcı bir müzecilik anlayışına geçilerek, kitlelerin gereksinimleri ve ilgi

¹ <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>, 08.02.2021 tarihli erişim

² Erkan, G., Ağustos 21, 2014, Zamanın Mekanları Müzeler, Müzecilik Meslek Kuruculuk Derneği, url: <http://mmkd.org.tr/zamanin-mekanlari-muzeler/>, 11.04.2021 tarihli erişim

alanları doğrultusunda sıcak bir ilişki kurabilmek yeni müzeciliğin amaçlardan bir tanesidir. Müzeler artık, geçmişten gelen müze niteliklerini tekrar yorumlayarak, görsel uyarıcı zenginliği bol olan bir teşhir yöntemi sunmaya çalışmaktadır. Klasik müzenin sıralı, tek düze sergileme ve arşivleme yöntemine karşılık günümüz müzeciliği topluma karşı şeffaf ve teşhir odaklı bir gösteri imgesine dönüşmüştür (Karayılanoğlu, 2016: s.32).

Müzeler, sergi tasarımlarında, nesnelere teşhir ederken, müzenin fiziki ortamının homojen anlayışına yakışan düzenlemeleri göz önünde bulundurmaktadır (Atagök, 1999: s. 3). Son yıllarda müzeler, teknolojiden faydalanarak özellikle genç kuşağın ilgisini çekebilecek etkinliklerle keyifli bir müze gezisi programı tertiplemektedir. Buna göre interaktif (etkileşimli) yani ziyaretçilerin müdahaleleri sonucunda aktive olan dokunmatik dijital sistemler, müze sergilerinin araçları haline getirilmiştir. Yeni müzecilik anlayışında, ziyaretçilerin sergilenen nesnelere iletişim kurabildiği, eserlerin sıg etiket bilgilerinden ziyade hikâyesini, arka planındaki düşünsel yönünü de irdeleyebildiği sergileme uygulamaları göze çarpmaktadır. Bu sergileme uygulamaları içerisinde, mezar temalı olan ölü gömme biçimli sergileme uygulamaları da mevcuttur. Yeni müzebilim, küratöryel başarıları arasında, Antik Çağ insanın inanç ritüelinin, ölümlerini defin uygulamalarında ve o uygarlığın sosyal dokusunun ölü gömme merasimlerini hangi parametrelere göre nasıl kurgulandığını sergileme tarzındaki ince detaylarda göstermektedir. Müzelerde hem teknolojik hem de fiziki replikalar ve maket örnekler vasıtasıyla ölü gömülme pozisyonları ve gömülme merasimleri uygulanış biçimlerini canlandırabilme yetenekleri ölçüsünde ziyaretçiler bilgilendirilebilmektedir. Zira müzeler, ölüm temasıyla, Antik Çağ insanının, düşünce, ekonomi, gündelik hayat enstantaneleri, inanç dünyası vb. gibi birbirinden farklı konular hakkında fikir edinmek adına, önemli somut içerikler sunmaktadır.

Bu çalışma, bilgilendirme işlevli sergileme uygulamalarından olan ölü gömme biçimli teşhir çalışmalarının, anlam ve biçim kavramları ışığında, nasıl kurgulandığını irdelemektedir. Bu sebeple yeni müzecilik anlayışı perspektifinden elde edilen bulgular değerlendirilerek, Türkiye’de bazı müzelerdeki mezar temalı sergileme uygulamaları örnekleri üzerinden açıklanmaya gidilmiştir. Bunun yanı sıra, ölü gömme geleneklerinin hangi aşamalarda gerçekleştirildiği, hangi dönemleri ne şekilde yansıttığı, bazı mezar örneklerinde, ölen kişinin kendisiyle beraber çeşitli objelerinde gömüldüğü sergilenme türlerinin, ziyaretçiler üzerinde nasıl bir izlenim uyandırmaya çalıştığı, amaçlardan bir kaçadır.

Anadolu’da Eski Uygarlıklara Ait Mezar Türleri Ve Gömülme Biçimleri

Ölüm, insanlığın var olduğu ilk zamanlardan beri hep merak edilen (ölümden sonra ne olduğu), çözümü aranan (ölümsüzlük) bir sosyal olay olmuştur. İnsanlığın yaşam döngüsünün ayrılmaz parçalarından biri olan ölüm, çok eski zamanlardan beri sorgulanan, tanımlanmaya çalışılan bir durumdur (Uhri, 2010: s.21). Defin simülasyonlarının geliştirilmesi fikrinin altında, ölüm olgusuyla ilgili olarak ister basit, ister belirli düzenlemeler yapılarak, insanoğlunun, güçlü bir yaşama tutkusundan kaynaklanan öbür dünyada da aynı yaşamı sürdürme arzusu yatmaktadır. Ölen kişinin bu dünyadaki yaşam tarzını öbür dünyada da sürdüreceğine olan inancı veya bu dünyada yaşayamadıklarını öbür dünyada yaşayabileceğine duyulan özleminin yansımaları olan mezar yapıları, bu anlamda hatırı sayılır oranda bilgiler barındırmaktadır. İki dünya arasındaki bu geçiş, ölüm ve mezar yapılarıyla biçimlenmiştir (Mutlu, 2018: s.72).

Bazı toplumlar inançları gereği, ölülerini toprak altına gömerek defnetmektedirler. Bu anlayış tarzı, gömme işleminin gerçekleştirildiği mezar sayısını ve çeşitliliğini de arttırmıştır. Bazı uygarlıklarda insana özgü duygu, inanç ve yapısı gereği en başından itibaren ölen kişinin konulacağı mezar yapısına gündelik hayatta kullandığı, eşyaları ile birlikte bırakılması, öteki dünyada da bu eşyalardan faydalanabileceğine olan inancıyla ilgili olmasındandır. Geçmişten günümüze kadar değişerek ve gelişerek gelen mezar yapıları, ölen kişi hakkında ve gömme işlemini gerçekleştiren halkın gömme esnasındaki uygulama yöntemi hakkında bir takım bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla, ölü gömme ritüelleri, geçmişte yaşayan toplumlarla ilgili birçok alanda cevapsız kalmış soruların da aydınlatılmasında önemlidir (Erginer, 2004: s. 291). Üst Paleolitik dönemden itibaren, insanların, ölülerini armağanlarıyla beraber gömmeye başlamış olmaları din etkisinin başladığını ve öteki dünya inancının var olduğunu göstermektedir. Ölüm olgusunun ilk şekillenmesi olarak kabul edilen bu durum ve mağara duvarlarına uygulanan antropomorfik resimler, dinsel düşüncesinin bir yansıması olmalıdır. Örneğin; geçmişte yaşayan Homosapienslerin belirli bir inanç doğrultusunda mağara duvarlarını boyadıkları ve özenle dekore edilmiş mezar yapıları geliştirdikleri belirlenmiştir. Ölü gömme uygulamalarının başlangıcından itibaren bazı konfigürasyonları ve gelenekleri bir aktarım süreci içerisinde seçilime tabi tutularak gelişmiş, biçimlenmiştir (Mithen, 2006: s. 46).

Anadolu'nun insan yaşamına elverişli doğası nedeniyle Neolitik Dönemden itibaren insanların ortak mirası olan mezarlara ulaşmak mümkündür. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da ilk uygulamalarda bir toprağın açılarak ölen kişinin sonsuzluğa uğurlanmış olması evrensel düşüncenin bir yansıması olmaktadır. Anadolu'daki mezarlar ele alındığında çağlar ilerledikçe ölü gömme geleneklerinde ve tiplerinde özgünlüklerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Toplulukların yaşadıkları coğrafyaya ve yaşam modellerine bağlı olarak çeşitlilik oranı artmaya başlamıştır. Çömlek, pithos gibi mezar tiplerine ilerleyen zamanlarda kerpiç, taş sanduka daha sonra anıtsal oda tipi mezarların eklenmesi bu gelişim sürecini yansıtmaktadır (Parlıtı, 2019: s.1).

Anadolu'da, kazılarda bulunan mezar yapıları dönemsel ve bölgesel olarak değişiklikler göstermektedir. Farklı dönem ve uygarlıklara ait, birbirinden değişik kültür alanları bulunmaktadır. Örneğin, Anadolu'nun kıyı bölgeleri ile iç bölgeleri, doğusu ile batısı arasında kültür özellikleri birbirinden çok farklıdır (Llyod, 2000: s.80).

Neolitik Dönemden itibaren Anadolu'da çeşitli mezar türleri ve gömü biçimlerine rastlanmaktadır. Neolitik Çağ, insanlık tarihinde bir devir açmıştır. Yerleşik hayata geçme ile birlikte ölümün farkına varma, ölü gömme eyleminin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Neolitik Çağ'da yerleşim içi gömü mevcutken giderek artan nüfus yoğunluğuna karşın Kalkolitik Çağ'da da aynı durum devam etmiştir. Mezar hediyeleri, kadın ve erkek farklılığı ile birlikte statü farkını da ortaya koymaktadır. Kadın mezarlarına yüzük, bilezik, gerdanlık, kemik iğne gibi süs eşyaları bırakılırken, erkek mezarlarına kamalar ve mızrak uçları gibi silahlar bırakılmıştır. Neolitik Çağ'da mezar hediyeleri kemik taş gibi malzemelerden yapılırken Kalkolitik Çağ'da yerini madeni süs eşyalarına bırakmaktadır (Özterzi, 2011: s.42).

Mezar Türleri

Eski çağlarda Anadolu'da çoğu kez normal gömme (inhumasyon), kimi zaman da yakarak gömme (kremasyon) türünde mezarlarla karşılaşmıştır. "Tahsin Özgüç'e

göre Anadolu'daki mezar tipleri beş ana gruba ayrılmaktadır bunlar; Basit Mezar, Küp (Kap Mezar), Sandık Mezar, Oda Mezar ve Kaya Mezarları çeşitlerinden oluşmaktadır (Özgüç, 1948: s.4).

Basit Mezar: Anadolu'nun höyüklerde en eski, yani ana toprak üstüne kurulan ilk yerleşme katlarında görülen ve varlığını uzun müddet koruyan bu mezar tipine, mezarı bulunan hemen her kazı yerinde rastlanmaktadır. Toprak veya kaya içine kazılarak veya oyularak açılmış bir çukurun taş, kerpiç, ağaç veya toprak gibi herhangi malzemeye örtülmüş olduğu mezar türüdür (Ökse, 2011: s.22). Çukur düzensiz, dikdörtgen, kare veya elips olup, genişliği 0.30-0.50m. arasındadır. Toprağa kazılan mezar çukurlarının taban ve yan taraflarında taş ve kerpiçten bir yapı izine rastlanmadığı gibi üstleri de yalnız çukurdan çıkarılan toprakla örtülmektedir (Özgüç, 1948: s.4). Temelinde, cesedin kazılan bir çukura düz ya da cenin pozisyonunda gömülmesi şeklinde uygulanır (Ensert 1995:s. 248). En yaygın mezar tipi olan bu tip mezarlar Hindistan, Çin, Avrupa, Kuzey Afrika, Mezopotamya ve Anadolu'da her bölgede ve her çağda var olmuştur. Bu da gösterir ki, ancak küçük ayrıntılarla farklılıkların saptanabileceği toprak mezarlar her kültürde birbirlerinden etkisizce ortaya çıkmış ve günümüzün en yaygın gömme türü olarak da varlığını sürdürmektedir (Çevik, 2000:s. 17). İç Anadolu Bölgesi'nde Alishar Höyük, Alacahöyük; Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tilkitepe, Norşuntepe, Korucutepe; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çavi Tarlası, Kurbanhöyük ve Samsat'ta; Marmara Bölgesi'nde Ilıpınar ve Aktopraklık'ta; Ege Bölgesi'nde Beycesultan ve Bakla Tepe'de; Akdeniz Bölgesi'nde ise Hacılar, Gözlükule, Kuruçay'da rastlanılmıştır.

Küp (Kap) Mezar: Küp, çömlek veya pişirme kabı gibi seramikten bir kabın tabut gibi kullanıldığı mezar türüdür. Tek ölü gömmek için kullanılmış olanlarına rastlanmaktaysa da, birden çok gömme yapılmış olanları bulunmaktadır (Anan, 1987: s.182). Anadolu'da bu mezar türlerine çok sık rastlanmaktadır. Geçmiş Neolitik Çağ'a kadar dayanmaktadır. Küp mezara iki şekilde gömü yapılmaktadır. Birincisi; ölen birey yakılıp gömülecekse küpün boyutu küçük olur. İkincisi; ölen birey yakılmadan gömülecekse küpün boyutu da ölen bireyin boyutuna aynı oranda seçilir. Küplere koyulan cesetlerin dışarıya taşmaması için küpün ağzı taş veya kiremit benzeri yapılarla kapatılır (Özterzi 2011: s.23). Küp mezarlara İç Anadolu Bölgesi'nde Alishar Höyük, Güvercinkayası ve Çamlıbel Tarlası'nda; Doğu Anadolu Bölgesi'nde Korucutepe'de; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurbanhöyük ve Samsat'ta; Akdeniz Bölgesi'nde ise Gözlükule Höyüğü'nde rastlanılmıştır.

Sandık Mezar: Ölü gömme amaçlı kazılmış derin bir çukurun, etrafının moloz taş ve kerpiç malzemelerle çevrelenerek, üst bölümlerinin de yine benzer malzemelerle örülerek oluşturulan bir mezar çeşitidir. Taştan, ağaçtan ve kerpiçten yapılmakta dikdörtgen ve kare tercih edilmektedir. Genelde dört tarafı taşla çevrilmektedir. Üzeri bazen kapatılır, bazen kapatılmaz ve amaç sandık şeklini oluşturmaktır. Sal taşları ile de yapılmaktadır. Tek kişilik veya birden fazla kişinin kalabileceği bir mezar olarak tasarlanmış olup gömü hocker tarzda gömülmektedir. Anadolu'da Koçumbeli'de, Ahlatlıbel'de, Alacahöyük'te ve Polatlı'da bu mezar türüne rastlanılmıştır.

Oda Mezar: Ölü gömme amaçlı kazılmış çukur bir alanın, etrafının moloz taş ve kerpiç malzemelerle örülmesi suretiyle, üst bölümlerinin de yine benzer malzemelerle kapatılması sonucu oluşturulan bir mezar çeşididir. Genelde ön girişleri vardır ve ev şeklindedirler. Üzerleri sal taşı, ahşap ya da dallarla kapatılır ve yüzeyden görünmezler.

Bu mezarlar birkaç kısımdan meydana getirilmiştir. Periyodik aralılarla sınıflandırılmışlardır. Uzun yıllar dayanabilmesi amaçlı, özel kişiler adına yapılmışlardır. Bir tür aile veya sınıf mezarlığı gibi de kabul edilebilecekleri anlaşılmaktadır. Oda mezarların kentleşmeye bağlı olarak oluşan belli bir ekonomik düzeydeki sosyal sınıfa mensup grupların ölümlerini gömmek üzere kullandığı mezar yapıları oldukları düşünülmektedir (Yılmaz, 2006: s. 67).

Kaya Mezarları: Yerli büyük kaya kitlelerinin oyuk ve aralıklarını da ayrı bir mezar tipi olarak incelemek mümkündür. Ana kaya üstüne kurulan mezarlık veya iskân yerlerinin ilk safhalarına ait ölümleri için, mezar çukuru kazılırken ana kayaya rastlanmakta ve kayanın şekillendirilmesinden vazgeçilerek onun düz olmayan oyuk ve aralıklarından da faydalanılmaktadır (Özgüç, 1948: s.14). Bir kaya odasının mezar olduğuna ilişkin kesin veriler ölü gömmeye ve kültüne yönelik tasarımlardır. Çeşitli malzemelerden lahitler ve mezarın her yerine konulabilen ölü çömleri ve belki de cesetlerin doğrudan tabana yatırılmış olması gerçeği, mezar işlevini kanıtlayıcı hiçbir ayrıntı içermeyen kaya mezarları olabileceğini de göstermektedir. Tasarım, işçilik, konum ve giriş özellikleri de mezara özgü ayrıntılar içermektedir. Bazı kaya mezarlarında özellikle aile tipi mezarlarda girişler oluşturulmuştur. Dışlarında işlemler ve aileye ait bilgiler bulunmaktadır. Anadolu'da Helenistik Çağ'da Amasya'yı İÖ. 302'den İÖ. 26'ya kadar başkent olarak kullanan Pontus Krallarına ait olan Kral Kaya Mezarları, [Amasya Kalesi](#) eteklerinde düz bir duvar gibi dikine uzanan kalker kayalara oyularak yapılmıştır (Çevik, 2000: s.22).

Kurgan Mezar: Bu mezar tipi genellikle işlenmemiş küçük taşlarla yığma tepeler şeklinde olmaktadır. Kurganlar 0.60-2.00m. arasında değişen yükseklikte ve arasında çaplara sahiptir. Yığma tepelerin altındaki mezarlar taş örgü oda veya taş sandıklardan oluşmaktadır. Mezar eşyalarına bakıldığında ise; ölümlerin şahsi eşyası dışında içecek ve yiyecek cinsinden sunular içerdiği düşünülen kap kacaklar da görülebilmektedir. Bunlara ilâveten varsa heykelciklere de yer verilmiştir (Mutlu, 2018: s.76).

Gömü Biçimleri

Toplumlar, genel olarak ölü gömme uygulama biçimlerini ölümlerini iki farklı türde gömerek göstermektedirler. İlki ve en yaygın olanı ölümlerin ceset halinde yani yakmadan gömülmesi (İnhumasyon), diğeri ise cesedin yakılarak (Kremasyon) gömülmesidir. Ölümlerin yakılmadan gömülmesi biçimi en yaygın görülen uygulamalardan biridir. Ölümlerin toprakta açılan çukura sandık mezar ile ya da pitos içine konularak gömülmesi olarak tanımlanır. Bu mezarlarda bulunan gömüt tipleri birincil ve ikincil gömütler şeklinde sıralanabilir. Birincil gömütler; gömütler sırt üstü, yüz üstü, sol ya da sağ tarafa yatırılmış olabilmektedir. İskeletin pozisyonu, kollar, bacaklar ve kafanın anatomik duruşuna göre saptanmaktadır. İkincil gömütler; birbirleriyle eklemli olmayan iskeletlerden oluşmaktadır. Ölüm sonrasında ölümlerin yerden yüksek bir platform üzerinde belirli bir süre çürümeye bırakılması ve bu sürenin sonunda kemiklerin toplanarak gömülmesi ikincil gömütlere verilebilecek örneklerden biridir. Çoklu gömütler genellikle ikincil tip gömüt sınıflamasına girmektedir (Sevim, Pehlevan ve Günay, 2006: s.662).

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu güne, toplumlar ölüm gerçeği ile yüzleştikten sonra ölümlerini hocker pozisyonunda gömmeye başlamıştı. Daha sonraları, gömme biçimleri cesedin yatış pozisyonuna göre dört farklı uygulama şeklinde farklılaşmıştır. Hocker pozisyonu, ölen kişinin mezara bükülmüş, kasılmış ya da ana

rahmindeki gibi bir pozisyona getirilmesiyle yapılır (Özgüç, 1948: s.4). Gövde eksenini ile uyluk kemiği eksenini arasındaki açının sıfır derece ya da buna yakın olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Diz kısmı karına çekilmiş uyluk kemiği ile kaval kemiği birbirlerine benzer şekilde bırakılmıştır. Eğer birey öldüğünde bu pozisyonda değilse müdahale edilerek hocker pozisyonuna getirilmektedir. Böyle yapılarak ölüye dokunma, bir cesede biçim verme söz konusudur (Günay, Şarbak ve Ersoy, 2011: s.238). Hocker pozisyonuna İç Anadolu Bölgesi'nde Alishar Höyük, Alaca Höyük; Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tilkitepe, Norşuntepe, Tülintepe ve Değirmentepe'de; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çavi Tarlası, Kurbanhöyük ve Samsat'ta; Marmara Bölgesi'nde Ilıpınar, Aktopraklık ve Barçınhöyük'te; Ege Bölgesi'nde Beycesultan ve Baklatepe'de; Akdeniz Bölgesi'nde ise Kuruçay, Tell El Cüdeyde ve Yumuktepe / Yümüktepe'de rastlanılmıştır.

Zamanla yarı hocker ve dorsal gömü uygulaması da uygulamalar arasında yerini almıştır. Bunlardan yarı hocker/yarı bütülmüş gömü gövdenin ekseniniyle uyluk (femur) kemiğinin ekseninin doksan-yüz seksen derece arasında açı yapması ile belirlenmektedir. Uyluk kemiği ve kaval kemiği (tibia) arasındaki açı genellikle doksan dereceden küçüktür. Dorsal/uzanmış gömü halk dilinde "sırt üstü" uzanma diye tabir edilmektedir. Dorsal gömme bacaklara ve kollara herhangi bir müdahale edilmeksizin cesedin dümdüz şekilde yatırılmasıdır. Bu gömme şeklinde gövde ve bacaklar arasında 180 derecelik açı vardır (Bilgi, 2004: s.27).

Çorum Arkeoloji Müzesi Ölü Gömme Biçimli Sergileme

1968 yılından itibaren 33 yıl hizmet veren müze binası, Çorum'da son yıllarda hareketlilik kazanan arkeolojik kazılar ve elde edilen eserlerin yoğunluğu nedeniyle ihtiyaca cevap veremez duruma gelmişti. Bunun üzerine Çorum Endüstri Meslek Lisesi yanında bulunan, H.1332 yılına tarihlenen ve yapıldığı günden bu yana Hastane, Ziraat Mektebi, Makine Meslek Yüksek Okulu olarak hizmet veren bina, 1986 yılında Yeni Çorum Müze binası olarak yeniden işlevlendirilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığında devralınmıştı. 1988 yılında yangın geçiren bina, 1989 yılında Müze hizmet binası olarak kullanılmak üzere restore edilmeye başlanmıştı. Onarım ve yenileme faaliyetleri bitirilen Çorum Arkeoloji Müzesi 2003 yılında ziyarete açılmıştır.³

Çorum Arkeoloji Müzesi'nde arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmektedir. Anadolu'nun önemli uygarlıklarından Hititlere başkentlik yapan Alacahöyük, Boğazköy-Hattuşa ile Pazarlı ve Kuş saray gibi arkeolojik kazı merkezlerinden çıkarılan buluntular müzenin önemli koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Çorum Müzesi'nin ilgi çeken eserleri ve sergilemeleri arasında en dikkat çekici olanlardan biri de Anadolu'nun bilinen en eski uygarlığı Hattilerin ölülerini cenin pozisyonunda yerleştirerek gömdükleri mezar görevi üstlenmiş küplerdir. Bu küpler 2003 yılında Uğurludağ ilçesi Resuloğlu Köyü Kaleboynu mevkiinde, Prof. Dr. Tayfun Yıldırım'ın bilimsel başkanlığında, Çorum Müzesi işbirliğinde gerçekleştirilen çalışmada ortaya çıkarılarak müzeye kazandırılmıştır. Söz konusu alanda Anadolu'da Hititler 'den önce yaşayan yerli halk Hattilerin olduğunu ifade eden Müze Müdürü Çakar, "Günümüzden yaklaşık 5 bin yıl öteye gittiğimizde o dönem insanların ölü gömme geleneklerini ve ritüellerini vitrinimizde ziyaretçilerimize gösteriyoruz." demiştir (Çakar, Kişisel Görüşme: Haziran 2019).

³ <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58707/muzeler.html>, 15.04.2021 tarihli erişim

Ölü gömme geleneklerinin yansıtıldığı vitrin, ziyaretçilerin ilgisini çeken alanların başında gelmektedir. Burada ölüler küp ve taş sandukalara gömülmüştür. Ancak küp mezarların daha yaygın olduğu görülmektedir. Küp mezarların küçük olanlarına bebekler ve çocuklar, büyük küp mezarlara ise tek bir yetişkin kadın veya erkeğin gömüldüğü görülmektedir. (Foto-1) Ölen kişinin vücudunun katılaşmadan küp içine anne karnında olduğu gibi cenin pozisyonunda yan yatırılarak yerleştirildiğini belirten Müze Müdürü Çakar, “ küpün açılan çukura konulduğunu daha sonra kapağının kapatılarak küpün üzerinin toprakla örtüldüğünü dile getirmektedir.” Ölülerin kıyafetleri ve takılarıyla gömüldüğüne işaret eden Çakar, şunları da söylemektedir: “Elbiseleriyle ve vücudunda bulunan bayan ise küpeleri, kolyeleri, bacaklarında halhalları, kollarında bilezikleriyle kendine ait şahsi eşyalarıyla küp içinde gömülüyor. Burada 300'e yakın mezarın hepsi de bu şekilde, küp içinde, ölü hediyeleriyle birlikte bulunmuştur.” (Çakar, Kişisel Görüşme, Haziran 2019) (Foto-2)

Anadolu topraklarında Hatti ve Hitit Dönemlerinden veya diğer kültürlerden kalma pek çok mezarlık alan vardır. Hatti Dönemini bize en güzel şekliyle tarihlendiren, ölü gömme şekillerini, ritüellerini gösteren en güzel örnekler bu müzede sergilenmeye uygun görülmüştür. Bir de aslına uygun olarak sergilenen Eski Tunç Çağı Alacahöyük mezar örneklerinden kral mezarı da bu müzede ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. (Foto-3) Oda mezar biçiminde olan bu gömme alanında dinsel amaçla kullanılan güneş kursları, geyik ve boğa heykelleri, bazı müzik enstrümanları da ölen kişiyle birlikte görülmektedir. (Foto-4) Ölen kişinin üzerinde madeni takılar da dikkat çekmektedir. Bu sergileme alanının yanında ölü gömme töreni sanal olarak canlandırılmıştır. Mezar canlandırmasının yan tarafındaki duvarda bulunan ekranda, ölü gömme ritüeli hakkında bilgiler içeren bir demo video gösterisine de yer verilmiştir. Bu uygulamalar yoluyla da ziyaretçi açısından daha etkili bilgi edinme, heyecan uyandırma ve aktif katılım sağlanmaktadır.⁴

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ölü Gömme Biçimli Sergileme

Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara'nın Altındağ ilçesi, kentsel sit alanı içerisinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında inşa edilen Mahmut Paşa Bedesteni 'nin ve Kurşunlu Han'ın mimarisi değiştirilmeden işlevsel olarak değişikliğe gidilerek, Anadolu Medeniyetleri Müzesine dönüştürülmüştür. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'ın dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan'a ilettiği Mahmud Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han'ın onarılması ve müze binası olarak kullanılması önerisi kabul görmüştür. Bedesten onarım projesi Yüksek Mimar Macit Kural, uygulama işi ise Yüksek Mimar Zühtü Bey tarafından yapılmış ve Bedesten, müze haline getirilmiştir. Arasta ise kazılardan çıkan küçük eserlerin teşhirine ayrılmıştır. Han onarıldıktan sonra idare kısmı; laboratuvar, depo, kütüphane, konferans salonu olarak kullanılmıştır. Bodrumundaki ahırlar onarılmış ve teşhire konmayan eserlerin deposu haline getirilmiştir (Koşay, 1979: s.311).

Koleksiyonu ile dünyanın sayılı müzeleri arasında bulunan müzede Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar eserler kronolojik bir sırada sergilenmektedir. Müzede yer alan teşhir bölümleri Paleolitik Çağ Bölümü, Neolitik Çağ Bölümü, Kalkolitik Çağ Bölümü, Eski Tunç Çağı Bölümü, Asur Ticaret Kolonileri Bölümü, Hitit Bölümü, Frig Bölümü, Urartu Bölümü, Taş Eserler Salonu, Klasik Dönemler Bölümü ve Çağlar Boyu Ankara

⁴ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/corum-muzesi>, 15.04.2021 tarihli erişim

Bölümü'dür. Neolitik Çağ bölümünde yer alan Çatalhöyük ve Hacılar'dan getirilen buluntular arasında mezar temalı etrafı duvarla çevrili sergileme bölümü yer almaktadır. (Foto-5) Oda mezar biçiminde yapılmış sergilemede biri çocuk diğeri yetişkin iki ölü insan hocker tarzı şekilde gömülmüş vaziyette durmaktadır. (Foto-6,7) Sergilemenin açık ve ziyaretçinin rahat bir şekilde göreceği tarzda yapılmış olması dikkat çekicidir. Bu tür ölü gömme temalı sergilemelerde ziyaretçi gömü kültürünü görmekte ve sorgulayabilmektedir. Çatalhöyük canlandırma odası ve mezar temalı sergileme uygulaması yeni müzecilik kapsamında ziyaretçileri o dönemlere dair düşünmeye zorlayarak, o dönem hakkında hikâye belleği oluşturmalarına ve bilgilenmelerine yardımcı olmaktadır.

Van Müzesi Ölü Gömme Biçimli Sergileme

Van Müzesi, kentin sahip olduğu kültürel ve sanatsal potansiyel nedeniyle, farklı yollarla tespit edilen ve tasnifi yapılan çok sayıda nesneden oluşmaktaydı. Koruma altına alınan eser sayısının her geçen gün çoğalmasıyla birlikte, 1945 yılında bu söz konusu kültür varlıklarının korunduğu depo, müze haline getirilmiştir. Küçük çaplı, ancak son derece anlamlı olan bu çalışmalara, Van'da görev yapan memurların, gayretleri, titiz tutumları ile vatandaşların gönüllü destekleri sonucunda, mevcut eserlerin sayısı daha da çoğalmış ve bunun sonucu olarak bir memurluk binası, 1972 yılında Müze Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Daha sonra 2011 yılına kadar Van Müzesi olarak kullanılmaya devam edilmiştir. 2011 yılında Van'da meydana gelen depremde müze binasının hasar görmesiyle birlikte yeni bir müzeye olan ihtiyaç gündeme gelmiştir. Günün koşulları içinde, Van'ı yeni bir müzeye kavuşturma fikriyle, 2012 yılında temelleri atılan Yeni Van Müzesi, 2019 yılında açılmıştır. Bu yeni müze, Van Kalesi'nin kuzey eteklerinde yaklaşık 50 bin m²'lik bir alan içerisinde 9.600 m²'lik bir yapı olarak tasarlanmıştır. Van Müzesi, kentin kültürel tarihini en doğru biçimde yansıtacak nitelikte seçilen, çağdaş müzeciliğin birçok özelliğini yerine getirecek tarzda kurgulanmıştır (Uslu, 2020: s.49).

Müzenin Teşhir salonları; Geçmişten Günümüze Van bölümü, Paleolitik /Neolitik/Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç/Son Tunç/Erken Demir Çağı ve Hakkâri Stelleri'nin sergilendikleri bölümler ile beraber, kronolojik bir tasarım anlayışı içinde düzenlenmiştir. Teşhir salonlarından Urartu Dönemi'ne ait Kalecik nekropolünden çıkarılan ölü gömme temalı sergilemede oda tipi mezar görülmektedir. (Foto-8) Büyük bir oda şeklinde etrafı taşlarla örülmüş mezarın içerisinde birçok iskelet kalıntısı bulunmaktadır. (Foto-9,10) Açık sergileme biçiminde olan bu mezar sergileme tarzı, ziyaretçiyi tarihin o dönemlerine doğru bir yolculuğa çıkaracak nitelikte, eser-görsel ilişkisine dayanarak hazırlanmıştır. O dönem hakkında Urartu inanç sistemine yönelik ölü gömme geleneklerine ait bilgi panolarından faydalanabilen ziyaretçiler, hem düşünerek hem de gördüğü mezar ve ölü kültü hakkında kafasında ilişki kurarak etkin ve aktif bir öğrenme yoluna girmiş olmaktadır. Ziyaretçinin aktif olduğu bu sergileme biçimlerinde teşhirin hikâyesi birebir canlandırılmaktadır.

Sonuç

19. yüzyılda koruma, depolama, onarım, bakım, sergileme şeklinde yürütülen müzecilik çalışmaları, 20. yüzyılda eğitim etkinliklerinin ön planda olduğu ve müzelerde eğitim programlarının içeriğinin geliştirilerek yaygınlaştırıldığı dönemlerden geçmiştir. 21. yüzyılda ise müzelerin hizmet ettiği kentin demografik yapısını analiz ederek bu gerçeğe göre aktiviteler düzenlediği bir yeniçağa geçilmiştir. Günümüzde toplumsal beklentileri karşılayabilecek nitelikte halkla bütünleşmiş, toplumdaki etnik, ekonomik,

inanç, unsurlarını ve kültürel farklılıkları analiz edebilen bir yaklaşım tarzı üstlenmiş, müze örgütleri bulunmaktadır. Son yıllarda müzecilik alanında eğitilmiş kalifiye personeller, hem yönetim, (örgütlenme, strateji belirleme, organize edebilme) yeteneğine vakıf, hem de sanatsal, estetik, küratöryel, akademik alanlarına vakıf olmaları sebebiyle daha başarılı atılımlar gerçekleştirmektedir. Özel müzelerin sayılarının artması belli bir rekabet ortamını da doğurmuştur. Bu rekabet, beraberinde son derece başarılı müzecilik hamlelerini peşi sıra gündeme taşımıştır. Yeni kurgulanan müzeler, mimarileri ve sergileme özellikleriyle ziyaretçilerin dikkatlerini çekmektedir.

Uluslararası arenada Müzebilimdeki faaliyetlere yön vermek, yeni politikalar belirlemek adına çok uluslu bir örgüt olan ICOM, (Uluslararası Müzecilik Konseyi) müze tanımında, müzelerin topluma karşı sorumluluğundan, halkla bütünleşik, insan gelişimini göz önünde bulunduran, insana ve çevreye duyarlı bir tutum sergilemesinden sıkça bahsetmektedir. Bu açıklamalar göstermektedir ki, müzeler birçok etkinliklerinde, sergi ve koleksiyon içeriğinde, toplumun nabzını tutmak, iletişim kurmak, toplumdaki farklılıklara saygılı ve hassas davranış eğilimi göstermekle yükümlü olduklarını dile getirmektedir. Bu sebeple yeni müzecilik, insan odaklı çözümler üretme tavrı gösterirken, müze atmosferini yani etkinlik, sergi ve koleksiyon tasarımı vb. aktivitelerini kurgulama aşamasında her kesimden insanın beğenisine sunulacak tarzda yapılandırma yoluna gitmektedir.

Yeni müzecilikte, küratöryel yenilikler de görülmektedir. Sergi ve koleksiyon düzenleyici pozisyonda görev yapan küratörler, Antik Çağ insanın inanç sistemlerinin, ölümlerini defin uygulamalarında ve o uygarlığın sosyal dokusunun, ölü gömme merasimlerini hangi parametrelere göre nasıl tasarladığını estetik anlamda ortaya koymaya çalışan uzman kişilerden oluşmaktadır. Müzelerde hem teknolojik (dijital ekranlarda ölü gömme merasiminin gösterimi) hem de fiziki yapay canlandırma ve maket örnekler vasıtasıyla ölü gömülme pozisyonlarını, gömülme ritüellerinin uygulanış biçimlerini simultane edebilme yetenekleri ölçüsünde ziyaretçileri bilgilendirilebilmektedirler. Çünkü müzelerin, ziyaretçileri Antik Çağ düşünce ve inanç sistemleri hakkında geniş bilgi sahibi olabilmeleri adına, ölü defnetme tarzlarının ve seremonilerinin düzenlenmeleri esnasında ortaya koydukları veriler sebebiyle önemli bir misyonu bulunmaktadır.

Bu çalışmada, kaynak çözümleme, doküman analizi ve özellikle çevrim içi platformlarda literatür taraması yapılarak veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki temel amaç, bilgilendirme işlevli sergileme uygulamalarından olan mezar temalı sergilemeleri, yeni müzecilik anlayışı kapsamında değerlendirmek ve Türkiye’de Çorum Arkeoloji Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Van Müzesi’ndeki ölü gömme biçimli sergileme uygulamaları perspektifinden ele alarak değerlendirmektir. Çorum Arkeoloji Müzesi’nde ölü gömme geleneklerinin yansıtıldığı vitrin ziyaretçilere açıktır. Burada ölümler küp ve taş sandukalara gömülmüş ancak küp mezarların daha yaygın olduğu görülmektedir. Küp mezarların küçük olanlarına bebek ve çocukların büyük küp mezarlara ise tek bir yetişkin kadın veya erkeğin gömüldüğü bilgisi geçmektedir. Alacahöyük Nekropolü’nden kral mezarı da müzede ziyaretçilerin oldukça dikkatini çekmekte ayrıca ziyaretçiler için mezar canlandırmasının yan tarafındaki duvarda bulunan ekranda, ölü gömme ritüeli hakkında bilgiler aktaran bir demo video gösterisine de yer verilmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde, Neolitik Çağ bölümünde yer alan Çatalhöyük ve Hacılar kazı alanlarından getirilen öğeler ve mezar temalı etrafi duvarla çevrili sergileme bölümü bulunmaktadır. Oda mezar biçiminde teşhir edilen alanda, biri

çocuk diğeri yetişkin iki ölü insan canlandırması, hocker tarzı şekilde gömülmüş vaziyette durmaktadır. Van Müzesi'nde ise oda şeklinde etrafı taşlarla örtülmüş mezarın içerisinde birçok iskelet kalıntısı bulunmaktadır. Açık sergileme biçiminde olan bu mezar sergileme tarzı, Urartu Dönemine ilişkin sosyal bir olayın somut verilerini sergilemesi adına ilginç bir örnektir. Bu alan, eser-görsel ilişkisine dayanarak hazırlanmıştır. Burada, o dönem hakkında Urartu inanç sistemine yönelik ölü gömme geleneklerinin uygulanış aşamaları doğrultusunda mezar ve ölü kültü hakkında veriler bulunmaktadır.

Genel anlamda bu çalışmada, Antik Çağ insanın, ölü gömme konusu ekseninden, toplumun inanç şekilleri, sosyal hayat biçimi, kadın, erkek, çocuk veya yaşlı bireylerin konumları fiziksel unsurları (giysi, aksesuar, araç ve gereç) vb. durumlarına ilişkin önemli bilgiler edinilmektedir. Bu açıdan, müzelerde, ölü defin tarzı ve merasimi ışığında ziyaretçilere değerli bilgiler aktaran bir sergileme durumu da ölü gömme biçimlerinin teşhir edilmiş tarzları olmaktadır. Ölü gömme geleneklerinin nasıl gerçekleştirildiği, hangi dönemleri ne şekilde yansıttığı, ölen kişinin kendisiyle beraber eşyalarının da gömüldüğü bir mezar yapısının, müzelerde sergilenmesinin, ziyaretçiler üzerinde nasıl bir izlenime sebep olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Bu tür sergileme temalarında ölen kişinin kemikleriyle açık bir şekilde bozulmadan bir vitrin içerisinde veya bir platformda sergilenmesi, müze ziyaretçilerinin bu sergilemelerden edindiği bilginin anlaşılabilirliği ve kalıcılığı adına önem arz etmektedir. Müzelerde hem dijital ekranlarda hem de fiziki bir düzlemde ölüm olgusunun, mezar öncesi seremonisinin ve gömülme stiline, yeni küratöryel tasarımlar ve zengin görseller aracılığıyla, ziyaretçilere aktarılmaya çalışılmasının durumu değerlendirilmiştir.

Kaynakça

Anan, A. (1987), Die Prähistorischen Bestattungen Anatoliens, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ludwig-Maximilians Universität zu München, Münih.

Atagök, T. (1999), Müzelerin Anlaşılır Kılınması, İç Mekan ve Sergi Tasarımları. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.

Bilgi, Ö. (2004), İkiztepe Mezarlık Kazıları ve Ölü Gömme Geleneği. 17. Anadolu Araştırmaları I. (Yayına Hazırlayan: Şevket Dönmez). 25- 50

Çevik, N. (2000), Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ensert, H.K. (1995), Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Erginer, G. (2004), Bir Halkbilimcinin Gözünden Ölüm, Cogito, Ölüm: Bir Topografya, Sayı: 40: 286-292.

Günay, I., Şarbak, A., Ersoy, A. (2011), Aşağı Salat Erken Tunç Çağı I İskeletlerinin Antropolojik Analizi. TÜBAV Bilim Dergisi 4/3. 230-239.

Karadeniz, C. (2018), Müze Kültür Toplum. Ankara: İmge Yayınevi.

Karayılanoğlu, G. (2016), Çağdaş Sanat Müzelerinde Yeni Müzecilik Anlayışıyla Değişen İç Mekân Organizasyonunun İstanbul'dan Örneklerle Analizi, (Yayımlanmamış

Ayşenur Sezgin Özrili/ Yaşar Özrili-Yeni Müzecilikte Sergileme Yöntemi Olarak Ölü
Gömme Temalı Bir Seçki

Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü,
İstanbul.

Koşay, H.Z. (1979), Ankara Arkeoloji Müzesi'nin (Yeni Adıyla Anadolu
Medeniyetleri Müzesi) İlk Kuruluş Safhası İle İlgili Anılar. Ankara: TTK.

Lloyd, S. (2000), Türkiye'nin Tarihi Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları.
Ankara: Türkiye Popüler Bilim Kitapları.

Mithen, S. (2006), Ethnobiology and the Evolution of the Human Mind, The
Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 12, Ethnobiology and the Science of
Humankind: 45-61.

Mutlu, G. (2018), Anadolu'da Orta ve Son Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri,
Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.2, 71-101.

Onur, B. (2013), Müze ve Oyun Kültürü. Ankara: İmge Yayın evi.

Ökse, A. T. (2011), Orta Fırat Havzası Tunç Çağı Mezarlıklarının Bölge Tarihine
Yansıtıkları, Arulis Dergisi, S. 1, 20-30.

Özgüç, T. (1948), Ön Tarihte Anadolu'nun Ölü Gömme Adetleri. Ankara: Türk
Tarih Kurumu Basımevi.

Özterzi, S. (2011), Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin
ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açıdan Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Parlıtı, U. (2018), M.Ö. III. Binyıl Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ölü Gömme
Gelenekleri ve Mezar Tipleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Sevim, A., Pehlevan, C., Günay, I.. (2006), Arkeolojide Paleoantropoloji Hayat
Erkanal'a Armağan-Kültürlerin Yansıması. İstanbul: Homer Kitapevi ve Yayıncılık.

Tzortzi, K. (2007), The Interaction Between Building Layout and Display Layout
in Museums, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Londra Üniversitesi, İngiltere.

Uhri, A. (2010), Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi, Bir Geleneğin Oluşum
Süreçleri. İstanbul: Ege Yayınları.

Uslu, E. (2020), Türkiye'de Gelişen Çağdaş Müzecilik Anlayışı Işığında Yeni Van
Müzesi Teşhiri, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, S. 34, 8.

Yılmaz, D. (2006), Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu'da Oda Mezar
Geleneği, Anadolu/ Anatolia, 31, 57- 69.

<https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>,
08.02.2021 tarihli erişim

Erkan, G., Ağustos 21, 2014, Zamanın Mekanları Müzeler, Müzecilik Meslek
Kuruculuk Derneği, url: <http://mmkd.org.tr/zamanin-mekanlari-muzeler/>, 11.04.2021
tarihli erişim

<https://corum.ktb.gov.tr/TR-58707/muzeler.html>, 15.04.2021 tarihli erişim

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekler/corum-muzesi>,
15.04.2021 tarihli erişim

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

FOTOĞRAFLAR

Foto 1: Çorum Arkeoloji Müzesi Küp (Kap) Mezar

Foto 2: Küp Mezar Örneği Detay

Foto 3: Çorum Müzesi Alacahöyük Oda Mezar Örneği Foto 4: Alacahöyük Kral Mezar Örneği

Foto 5: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Çatalhöyük Nekropolünden Mezar Temalı Sergileme

Foto 6: Oda Mezar Biçimi Örneği
Gömü Biçimi

Foto 7: Hocker tarzı

Foto 8: Van Müzesi Urartu Dönemi Kalecik Nekropolünden Mezar Temalı
Sergileme

**Foto 9: Açık Sergileme Biçimli Oda Mezar Örneği
Kalıntıları Örneği**

Foto 10: Oda Mezar Örneği İskelet